РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
VI, 1.

ТВОРИ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША.

Том перший.

Видане товариства „Просьвіта“.

У ЛЬВОВІ, 1908.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Digitized by Google
Original from

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 К 20 с, в красній оправі 1 К 60 с.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

891.79
K962
I1908
v.1

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.

II.

В 1904-ім роцї розпочав я, по давному моему задушевному бажаню, видавати систематично твори наших найзнаменитших письменників. Під спільною назвою »Рускої Письменности« видав я доси, як тогди заповів, твори Котляревского, Артемовского-Гулака, Гребінки, Квітки, Маркіяна Шашкевича, Головацкого, Николи Устияновича, Могильницкого, Метлиньского, Костомарова і Шевченка. Они вийшли в 5 книжках а 7 томах; перша книжка появила ся вже другим накладом.

Тепер приступаю до видаваня творів дальших письменників, держачи ся все по можности хронольоґічного порядку. Отже 6-а книжка буде обіймати твори Кулїша, 7-а Глїбова, Климковича і Володимира Шашкевича, 8-а Марковички (Марка Вовчка), 9-а Стороженка, 10-а Руданьского, 11-а Федьковича, 12-а Воробкевича, 13-а Конисьского. На тім задане »Рускої Письменности« має скінчити си.

Засади видавництва зістають ся ті самі, які я зазначив в першій книжцї: отже такий сам буде формат, оправа, черенки і весь уклад; так само при кождім писателю буде поданий его портрет з короткою житеписью і деякі поясненя; так само виданя поодиноких писателїв будуть

по можности повні, без огляду на характер і тенденцію поодиноких творів, з поминенєм тілько того, щó не має нїякої лїтературної вартости та і не цїкаве єсть для пересїчного читача; так само буду старати ся особливо о поправність тексту, і т. д. і т. д. Тілько обєм томів не все буде такий самий як доси, та і цїна не буде однакова а взагалї мусить бути трохи висша, все-ж таки она лишить ся надзвичайно і безпримірно малою. Кожда книжка буде друковати ся в 5000 примірників.

Твори Кулїша появляють ся тепер перший раз зібрані в повнім виданю (а є межи ними і недруковані ще), они займуть шість томів; перші два томи обіймають ориґінальні поезії, епічні і лїричні, перший досмертні, другий посмертні; в дальших томах будуть містити ся: в 3-їм Переклади і переспіви, в 4-ім Драматичні твори, в 5-ім Повісти і оповіданя, в 6-ім Гісторія, лїтература, критика. Не війдуть до сего виданя лише переклади Шекспіра і біблїї та деякі дрібнїйші принагідні а менше важні статї прозові.

Рад би я дуже, щоби дальші книжки виходили скорійше нїж доси, іменно щоби друковали ся рівночасно по дві книжки з творами ріжних авторів. О се я стараю ся і буду все старати ся, але оно не від мене самого залежить.

У Львові дня 14. (1.) падолиста 1908.

Юл. Романчук.

Пантелеймон Кулїш.

Пантелеймон Александрович (Панько Олелькович) Кулїш родив ся 27. липня (8. серпня) 1819. р. в Воронежи, містечку Черниговскої ґубернії. Батько, чоловік острої, палкої вдачі, був старого козацкого роду і мав досить значне господарство. Більший вплив на него мала мати, розумна і вимовна жінка, котра говорила тілько по українськи а знала безлїч приказок, давних пісень та дум, і одна сусїдка, Мужиловска, дуже добряча панї знатного колїна. За їх понукою отець віддав его до ґімназії в Новгороді сіверскім, де хлопець зразу, з причини незнаня россійскої мови, вчив ся тупо, але опісля став першим учеником; притім і відзначав ся великим талантом до рисованя. Вже тогди виявляла ся якась гордість і упертість в его характері: раз за невмінє альґебри мав клячати; він заявив учителеви, що цїлком перестане учити ся альґебри, як ему сей раз не простить, і сповнив свою заяву, коли учитель таки виконав кару. Пізнїйше отець не мав вже засобів на дальшу науку, і він став домашним учителем та притім сам вчив ся приватно, аж в р. 1837. вступив на унїверситет в Киеві. В ґімназії, по-при творах россійских і заграничних писателїв, читав залюбки поезії

Артемовского-Гулака та повісти Квітки, особливо ж збірник українських народних дум і пісень Максимовича, котрий і вивчив на память. В університеті познакомив ся близше з Максимовичем, професором россійскої словесности; іменно приподобав ся сему ученому збірником пісень, що записав від матери. Відтак оба читали разом народні пісні українські і розкладали їх по розрядам, потім стали читати гісторичні романи Вальтера Скотта, а Максимович звертав увагу свого ученика на закони штуки і підносив горі его духа своєю умною наукою.

В роках 1841.—1845. Куліш був учителем по ріжних школах, між иншим в ґімназії в Киеві, а два рази висилано его розглядати архіви київскої ґубернії. Обїзджаючи край, стикав ся багато з народними кобзарями та зібрав матеріяли до виданих ним пізнїйше »Записокъ о Южной Руси«, а також познакомив ся з деякими ученими Поляками і діставав від них польскі жерела до гісторії України і всїлякі потрібні ему книжки та розправляв з ними о польско-руских відносинах; особливо письменник Михайло Ґрабовский, з котрим відтак переписував ся 20 лїт, мав немалий вплив на его літературну діяльність. В самім же Киеві заприязнив ся з студентом Василем Білозерским, пізнїйшим редактором россійско-українського місячника »Основа«, з Шевченком і з Костомаровим та й взагалї з кружком Українців, котрі опісля заложили Кирило-методіївске товариство. Через деякі свої літературні твори познакомив ся з ректором петербургского університета Плетньовим, а сей виробив ему місце учителя ґімназії і лектора россійскої мови в університеті в Петербурзї. Тут працював пильно на науковім

поли і звернув на себе ширшу увагу, так що Академія наук постановила вислати его за границю на дальші наукові студії, щоби відтак міг обняти професуру славяньских літератур в петербургскім університеті. Він поїхав найперше на Україну, оженив ся з сестрою Білозерского (пізнїйшою писателькою оповідань Ганною Барвінок), а потім вибрав ся в дорогу до Праги через Варшаву. Але тут арештовано его під весну 1847. р. і повезено в Петербург. Его обвинено о належане до Кирило-методіївского братства, і хотя він тілько переписував ся з братчиками, засуджено на двомісячну вязницю а потім на заслане в місто Тулу.

Сей засуд звихнув цїле житє Кулїша. В Тулї пробув більше як три роки, писав по россійски повісти і учив ся европейских язиків та й вивчив їх вже тогди пять. З кінцем року 1850. цар Николай І. позволив ему вернути ся до Петербурга, коли на приїзд царя зладив альбум з описом Тульскої старини і з гарними малюнками. В Петербурзї дістав маленьку посаду урядову, але цар не згодив ся его авансувати; не вільно було ему також займати ся письменством, і він писав лише дещо в россійских журналах безіменно або під скритим іменем. Длятого в р. 1853. переніс ся на Україну і там на жінчинім хуторі Мотронівці (в Полтавщинї коло Лубень) займав ся господарством а на зиму приїзджав звичайно до Петербурга. Аж в 1856. роцї позволено ему друковати свої твори, і тогди розвинув дуже живу літературну дїяльність. Перенїсши ся знов до Петербурга, писав багато по українськи і по россійски і заложив свою друкарню (але пізнїйше мусїв її продати зі стратою). Притім же, будучи

непосидючої натури, їздив майже по цілій Европі, бував і в Галичині. Коли в 1861. і 1862. році в Петербурзі виходила »Основа«, він був найпильнійшим робітником в ній, а враз навязав близші зносини з галицкими Русинами і туди посилав також свої твори. По упадку »Основи« вернув ся на Україну і жив в великих злиднях. При кінци 1864. року дістав, через своє давнійше знакомство з міністром Мілютіном, посаду директора внутрішних і духовних справ королівства польского в Варшаві. Тимчасом в Галичині зростало сильнійше прямоване до зільляня рускаго письменства і рускої народности з россійскою; сему опирали ся народовці а Куліш помагав їм. Від того повстало велике вороговане на него не тілько галицких обединителів але і впливових московских ґазет та й россійскаго правительства, і Куліш мусів при кінци 1868. року уступити з своєї посади. Він виїхав за границю і почав займати ся перекладом біблії, а весною 1871. р. вернув ся на свій хутір в Мотронівці. Знеохотивши ся, з причин в-части приватної натури і через деякі непорозуміня, до визначнійших земляків, не хотів приймати служби в Україні. а поїхав в осени 1873. р. на невелику посаду (редактора економічного журнала) в Петербург. Сю посаду по році покинув. а займав ся науковими працями і видав в рр. 1874.—1877. »Историю возсоединенія Руси« в 3-х томах. В сій гісторії, в супереч своїм давнійшим поглядам, осудив козацтво яко просте розбишацтво, напав на Костомарова і Шевченка, величаючи Россію за те, що прилучила до себе Україну, а все те висказував в прикрім заровумілім тонї, так що зразив собі майже весь загал Українців.

В подібний спосіб виступав і дальше. В р. 1881. приїхавши до Львова на довший час, брав ся, майже не стикаючи ся з визначнійшими Русинами і не знаючи добре галицких відносин, мирити Русинів з Поляками. В тій цїли видав (1882. р.) брошурку »Крашанка Русинам і Полякам на великдень«, де славив давних Поляків яко культурників а лаяв руских лїтописцїв і кобзарів. Але Поляки приймили »Крашанку« досить холодно, а галицкі і українські Русини виступили з острою критикою. Коли в тім-же роцї ще й передано василіянські монастирі під управу Єзуітам, він розчарований виїхав зі Львова і видав у Відни нїмецку брошурку против того »знасилуваня«, котру однакож прокураторія зараз сконфіскувала. В р. 1883. вернув ся на Україну і проживав тут незамітно в своїм хуторі. В кілька лїт потім сей хутір погорів, причім згоріли й деякі его письма, і він жив в невигоді, але працював все на лїтературнім поли аж до смерти 2. лютого 1897. р.

Куліш визначив ся яко поет, і то епічний, лїричний та й драматичний, яко перекладач (біблії, Шекспіра і инших поетів), яко повістяр, яко етноґраф, ґісторик, критик і педаґоґ (між иншим видав »Граматку« се-б то буквар); ще більше нїж по українськи писав по россійски, але тілько повісти і наукові працї. З Шевченком і Костомаровим творив мовби українську трійцю, довший час, в другій половинї 50-их і першій 60-их рокїв, стояв на передї українского руху і мав чималу повагу у всеї української інтелїґенції; найзнаменитші письменники, Шевченко, Марко Вовчок, давали ему свої твори до перегляду і поправленя (хотя ті поправки, як і его виданя давнїйших писателїв, Котляревского і Квітки, не у всїм ви-

ходили бездоганно). Він також усталив українську правопись, котра й названа по нім кулїшівкою. Найбільшу вагу мають его повісти (і декотрі поезії); сам він вправдї більше ваги клав на свої гісторичні працї, але они, хотя не в однім і причинили ся до висьвітленя правди, переважно суть дуже односторонні. Пізнїйші его поезії, формою красші від давнїйших, суть часто лише віршованою полемікою і носять на собі познаку хоробливого стану его душі. Зразивши ся до українських земляків, котрі не хотїли признавати его авторітета на-рівни з Шевченковим а в гісторії висше Костомарового, він, мовби на перекір їм і загальній опінії, від видання» Исторіи возсоединенія Руси« заняв зовсім відмінне від них становище; а хотя деколи може й пізнавав свою помилку, однак упертий его характер не давав вже ему завернути ся з тої дороги. Впрочім він зразив ся з-часом як до Поляків так і до Москалїв, іменно й за указ против української мови, та похитавши ся межи Россією і Польщею, вкінци, як давне козацтво, звернув ся до Туреччини, вислављючи еї культурність! Але при тім всїм змаганя его були все щирі, честні і праві, він і далекий був від »гнучкошийности« або малодушности деяких попередників, а провідною гадкою в его житю було служене правдї і культурі; Україну любив горячо і для неї працював невтомно цїле свое жите, а заслуги его остануть ся дуже великі, і він займає одно з найперших місць в нашій лїтературі.

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А. ПОЕЗІЇ ЕПІЧНІ І ЛЇРИЧНІ.

а) ПОЕЗІЇ ДОСМЕРТНІ.

Original from

Пантелеймон Кулїш.

Digitized by Google
Original from
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І. УКРАЇНА.

ОД ПОЧАТКУ ВКРАЇНИ ДО БАТЬКА ХМЕЛНИЦЬКОГО.

ДО ЗЕМЛЯКІВ.

Кохані Земляки!

Не було в сьвітї люду одважнїйшого й славнїйшого од Греків і Козаків: нема ж нї в кого й пісень луччих, як у Греків та в Козаків. Був колись між Греками тяжко розумний чоловік Гомер. Він позбирав поміж народом усї стародавнї пісні та й зложив з них дві книжки, *Іліяду* й *Одиссею*. Ото-ж минуло вже тому три тисячі лїт, а ще й досї нема, та й не буде може луччої книжки на всїм сьвітї над ту Іліяду та Одиссею (опріч сьвятої Біблії), бо то видумала не одна голова а ввесь люд грецький. Такії-ж як-раз пісні співають по селах і наші бандурники й кобзарі, що вже, що дальш, рідко де зуздриш. Співають вони про давню Вкраїну, про козацьку славу. Часом слухає їх божий люд, забувши всяку роботу, а часом слухавши й заплаче, як згадає їм сива голова старосьвітську руїну та пожежу. Дуже гарні тії співи, зовуть їх бандурники *думами*; не було тілько чоловіка положить те на папір, щоб не згинуло з памяти людської. Ото-ж швендяючи не раз та й не два по рідній Україні,

прислухувавсь я добре, як тії дїди виспівують про Наливайка й мідного вола, про батька Богдана, як він підняв ся на Ляхів, про Нечая, про Морозенка або про великого лицаря Палїя. Розпитував я в тих довгобородих, довгоусих бандурників, сївши з ними де-небудь під дубом над байраком, як войовали козаки, де проходили з своїми бунчуками та хрещатими корогвами; по одному, по два слові я в їх випитував-вислухував і прикладував одно до другого. Думалось то так, щоб познаходить думи про всїх наших гетманів та й зложить з них таку книжку, як Гомерова Іліяда. Де вже я не виїздив по Вкраїні, кого вже я не розпитував; але нї, нема пісень про всїх гетманів: позабували вже деякі й самі бандурники. Ото-ж я, помірковавши сам з собою добре, як би добавить тії пропуски, згадав усе, що́ чув про козаків од самих бандурників і старосьвітських людей; згадав усю старовину, що́ позаписувано в лїтописях, як що́ коли дїялось на Вкраїні; та згадавши все те та зібравши всї думки й гадки свої до купи, зложив отсе *старими словеси* новії думи про тих забутих гетманів та й попритулював їх до кобзарських дум усюди, де вже дїди не памятають, як співати.*) Не знаю

---

*) А щоб усяк знав, що́ моє а що́ чув од бандурників, маду ознаку. Ото зараз з самого початку книжки до первої думи — моє; дума перва — моя; друга — моя, опріч вірш 9—18; дума третя — моя, опріч вірш 146—149; четверта — моя, опріч вірш 1—4, 85—112; [пята — моя;] думу шесту чув од бандурників, опріч вірш 1—9, 75—92; сему чув од бандурників, опріч вірш 1—39; восьму чув од бандурників, опріч вірш 1—10; думу девяту чув од бандурників, опріч вірш 11—38, 107—134 та опріч пісень про Наливайка й про Лободу; дума десята — моя; одинадцята — моя; дванадцяту чув од бандурників, опріч вірш 121—201.

тілько, чи потрапив зложить їх тим давнім, голосним, поважним складом, яким вони співають. Побачу, що́ то менї скажуть сивії голови, як поїду знов лїтом у-довж і впоперек по Вкраїнї.

Отсе ж вам, кохані Земляки, перва книжка од початку Вкраїни до батька Хмелницького. У другій буде все те, як войовав він Ляхів з своїми лицарями; у третїй те, які смути, які чвари й руїни були по Вкраїнї, як умер козацький батько; а в четвертій буде Палїй і Мазепа з Шведами.

УКРАЇНА.

Благодареніе Господу, нема в сьвітї благочестившої землї над нашу Вкраїну; а було ж колись таке время, що й вона не знала ще віри христіянської а поставлені були по городах і селах болвани, деревянії, срібні й золотії, которим темний люд кланявсь і звав богами. І в такій темнотї розуму пробували ми, аж поки в Києві воцаривсь великий князь Владимір. Отсей-то Владимір повелїв усїм хреститись, а болвани і їх гнюснії капища звелїв палити, руйновати, в нївець обертати, а на місто їх божії церкви будовати. От з того-то великого часу народ український із тьми болвохвальства вийшов і одного Бога, в Тройцї славимого, познав.

Великий князь Владимір на старости лїт своїх, почувши, що вже йому не довго жить на сьвітї, подїлив свое царство дванадцяти своїм синам і добре їх розпорядивши, сам вічним сном спочив. Але скоро не стало единої власти, не стало й порядку на Вкраїнї. Мало було з князьків того, що́ кожному покійник пан-отець одказав,

А всякому хотїлось статки й маєтки у братів по-
[однимати,
Самому на Вкраїнї пановати.
Стали князьки войоватись, забувши, що всї одного
[батька дїти,
І через їх нещаснїї усобицї
Не одна душа христіянська безневинно пішла
[з сього сьвіту.
Тогдї вже на Вкраїнї рідко де плугатарі на во-
[ликів гукали,
А частїйше ворони по полях кричали,
Труп дїлючи поміж собою,
А галки свою річ говорили,
Збираючись летїти на крівавее поле.

Як ось чутка невесела по Вкраїнї стала,
Що татарський хан Батий йде на Кіев з нелїчо-
[ними ордами.
Оттогдї-то треба було князькам свої чвари зане-
[хати,
На безбожного Батия разом виступати.
Але, видно, в усобицях князьки з глузду спали,
Порозницею на його нападали,
Під Батийовим мечем,
Як у жнива жито під серпом,
Марне душі свої з військом погубляли,
Жінок удовами, дїток сиротами покидали,
Батьків і матерок у великій тузї зоставляли.

Тогдї безбожний Батий преславний град Кіев вій-
[ськом обгорнув,
Стїни городськії й церкви божі погромив,
Людей побив,
І все княжество кіевське в нївець обернув.

Оттим-то, панове, сказано, що всяке цар-
ство, раздїлшее ся на ся, не станет, і всякий дом,
раздїлший ся на ся, запустїет.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

ДУМА ПЕРВА.

Напившись людської крови, надихавшись димом пожариш, лютий губитель люду християнського зібрав до купи свої горди та й потягнув з ними аж на Волгу ріку. Але вже нїкому не було свободи на Вкраїнї: увесь люд, щó зостав ся од побоїща, платив велику дань Батийовим баскакам. Тяжко було жити в неволї під кормигою безбожних бусурман, але жизнь красча од смерти, а рідна земля мила і під попелом пожариш і під кровавими руїнами і під кормигою поганого люду.

Скоро безбожний Батий рушив з України,
Зараз почав сходить ся розполоханий люд із чу-
[жини.
Збирались сердечнії на пожарища, як розкиданії
[мурашки до своєї купи,
Тяжко, тяжко вздихали,
Гіркими сльозами руїни й пепелища обливали,
До Бога милосердного щирії молитви посилали,
Безбожного Батия денно й нічно проклинали.
А потім знову давай витоптанії кіньми поля орати
Хатини будовати,
Розруйнованії божії церкви мурувати,
Та й стали жить пополам з бідою,
Ладючи то так то сяк з поганою Татарвою.

Одначе не ввесь той люд до дому вертав ся,
Щó з великого перестраху татарського Біг знає
[де поопиняв ся:
Багацько й князьків і бояр і всяких панів,
Не хотячи тяжкої неволї татарської терпіти,
Позоставались то в Литві то в Прусах то по дру-
[гих землях жити.
Але потім стали дуже по своїй рідній Україні тос-
[ковати

І, не хотячи на чужині помирати,
Почали литовського князя Ґедиміна благати,
Щоб він древнюю і преславную землю християн-
Визволив з-під кормиги татарської. [ською
»Ой князю,« кажуть, »князю Ґедиміне!
Багацько ти земель і кріпких городів звойовав,
Багацько собі слави й чести достав;
Але не було б тобі луччої слави, не було б тобі
[висчої чести,
Як-би тобі Бог допоміг древнюю і преславную ру-
[ську землю Вкраїну
З-під кормиги татарської слободити
І до свого силного княжества литовського прилу-
[чити.«

Послухав князь Ґедимін, пораховав розумною го-
І зараз звелів у сурми сурмити, [ловою,
Військо збирати, вози й уюки риштовати,
В поход виступати.

Отже йдуть вони не день, не два, не три й не чо-
Густа курява встає понад головою, [тири,
І зустрілись над Ірпеньню рікою з поганою Та-
[тарвою.
Стали битись тяжко, аж земля стугонала,
Річка Ірпень гула між крутими берегами,
І самії дерева од жалости до землї приклонялись.
А в Татарви багацько було й християнського люду,
Неволею узброєного супротив Ґедиміна.
От наші й крикнули:
»Ей братці,« кажуть, »братці!
Охота ж вам дорогу нам заступати,
Погану Татарву собою підпирати!
Ми з Литвинами йдемо не длятого,
Щоб православнії церкви руйновати,
Або ваше добро грабовати;

Digitized by Google

А хочемо ми, братцї, погану Татарву з землї хри-
[стіянської прогнати,
Тяжке ярмо з вашої шиї зложити,
Волю й свободу люду божому православному дати.«

Ото-ж скоро почули наші таке слово,
Зараз покинули погану Татарву собою підпирати,
А стали її кругом оступати,
Своїм рідним братям, православним христіянам,
І Литвинам помочи додавати,
А Татар ворогів в пень рубати.
Тогдї й сталась велика викторія над Татарами при
[річцї Ірпінї,
Тогдї й сталась велика радість по всїй Українї.

Зараз до Кієва з Ґедиміном князем рушали,
У сьвятую Софію вступали,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Поклони до землї клали.
А потім ключі од казни й од клейнодів князю Ґе-
[диміну оддавали,
Порядок і розправу поставити на Вкраїнї прохали.
То великий князь литовський Ґедимін мудрою го-
[ловою пораховав,
Ключі од казни й од клейнодів брав,
Казну й клейноди одмикав,
Золоту гривню на цепу й палицю судову виймав,
Миндога, князя Голшанського, до себе підзивав,
Словами промовляв:
»Отже тобі, Миндоже, гривня золота
І палиця судовая з сребра.
Будь ти князем і господином над всїєю Вкраїною,
Будь моїм намістником в преславнім градї Кієві,
Порядок, суд і розправу удержуй,
Віру христіянську шануй.

І вже,« каже, »нехай з сього часу на віки вічні
Народ український буде під одною державою з на-
[родом литовським,
Як рівнії з рівними
І вільнії з вільними.«

Так і сталось.
»Дай же, Боже,« люде промовляли,
»Після сього великого діла щасливо проживати,
Бусурман войовати,
Слави й чести народу вкраїнському достати!«

ДУМА ДРУГА.

Україна була за-одно з Литвою шістьдесять шість год, аж поки литовський князь Ягайло зробився королем польским і прилучив свою землю литовськую до Польщи. Оттогдї-то й ми пристали разом з Литвинами до Поляків, все таки як *рівнії до рівних і вільнії до вільних.* Тогдї в Польщі, в Литві й на Вкраїнї поставлено було замісць князїв по гетману: один звавсь *коронним*, другий *литовським*, а вкраїнський гетман звав ся *руським*. І первий гетман на Вкраїнї був Предислав Лянцкоронський. Сей Предислав, узявши по весні невеселу вістку, зараз послав по свого найстаршого реймептара Остапа Дашковича:

»Ей,« каже, »друже Остапе!
Звели осаулам військо в поход викликати,
Бо вже недаром летять од Чорного моря птицї
І виють по балках і байраках вовки та лисицї:
Підняв ся на нас Турчин з Татарвою,
Виступили в поле незлїчоною ордою.«

То голїнний Остап Дашкович тее зачуває,
Військо збирать зараз посилає.

Оттогдї вже по городах не музики вигравали,
Осаули військовії по вулицях пробігали,
На винники, на лазники, на броварники гукали:
»Ви, грубники, ви, лазники, ви, винники, ви, бро-
[варники!
Годї вам по винницях горілок курити,
По броварнях пив варити,
По лазнях лазень топити,
Товстим видом мух годовати,
Сажи витирати!
Ходїм з нами Турків, Татар войовати!«

То народ божий тее зачуває,
Усяк своє дїло покидає,
Усяк худоби половину збуває,
Шаблю булатную,
Пищаль семипядную,
Доброго коня набуває,
Ради віри христіянської,
Ради слави козацької
В поход з гетманом Предиславом
І хоробрим лиментаром Остапом
Виступає.

Отже йдуть вони не день, не два, не три й не чо-
[тири;
Бачать, птаство хижее понад головами в них кру-
[жає;
Чують, зьвіре по-заду і по боках квилить, прокви-
[ляє,
До побоїща смертного козаків провожає,
Здобич велику собі чує,
День і ніч свого визку й завиваньня не уймує.

Аж ось земля стугонить,
Курява в степу висче хмари стоїть,
Бусурманське військо ся зближає,

Кінським ржанем, людським криком у-в уши
[козакам ударяє,
Не одному й жаху завдаває.

Тогдї гетман Предислав
І хоробрий лиментар Остап
Наперед усїх виїзжають,
Шаблями блискають,
Богові молитви посилають,
Хрести покладають,
А потім усе військо на дві части розділяють,
Кіннее супротив неприятеля одряжають,
А пішее на засадї в байраках і чагарняках зоста-
[вляють.
»Держись же ти, друже Остапе,« каже гетман, »у
А я піду бусурманів зустрічати, [засадї,
Огнем та мечем їх привітати,
Кінськими копитами з грязью топтати.
Держись, друже Остапе, не виходь з байраків,
Хоч який буде крик, хоч який буде грім.
Біг нам дав і силу в руки й одвагу в серце,
Може з нас один супротив десяти бусурманів
Слави козацької доказати. [стати,
А як стануть уже невірнії нас одолївати,
До байраків притискати,
Як стане крик наш орлів під небесами за хмари
Вовків сїроманцїв лякати, [заганяти,
В болота й камиші проганяти,
Як стане кров христіянська байраки затопляти:
В той час прошу тебе, друже,
Яко мога швидче байраками з-заду поганих бусур-
[ман забігати,
Разом на них з самопалів гукати,
Міцно списами напирати,
Шаблями булатними голови невірнії стинати.«

Так і сталось.
Помчались козаки, мов буйний вітер знявшись з
Погнав велику ниву красноверхого маку. [поля
Сидить хоробрий Остап Дашкович на засаді в бай-
Тяжко серце ние, понивае, [раку.
Душа за козаками в степи уганяе,
Богові любезні голови козацькі поручае.

Аж ось степи гудуть,
Гармати й самопали ревуть,
Крик і гром до небес уставае,
Орлів ширококрилих за хмари заганяе,
Вовки сіроманці з ляку по болотах, по камишах
[утїкають,
Невірнії козаків до байраків притискають,
Кровю християнською байраки наповняють.

Оттогдї вже пішії козаки не люльки по-під кущами
Самопали та ладовниці рядили, [курили,
Байраками позад бусурман забігали,
Разом на них з самопалів гукали,
Міцно списами напирали,
Шаблями булатними голови невірнії стинали,
Озирнутись не давали,
Тяжко, тяжко розбивали;
Чотирох тілько зоставляли:
Двох у Цариград до султана турецького з веселою
[вісткою посилали,
Двох до короля польского з козаками виправляли.

Тогдї гетман Предислав
І хоробрий лиментар Остап
По горах трупу верхи роз'їзжають,
Кругом себе поглядають,
Один одного не пізнають,

Бо димом мушкетним закурились,
Кровю невірною покрились.

Оттак-то наші колись войовали,
У Татар землї стародавнї вкраїнські по-над устем
[Днїпра одбивали,
Добичу свою побравши до дому вертались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Добром дїлились.

ДУМА ТРЕТЯ.

Забравши гетман Предислав
По-над устем Днїпра у Татар
Стародавнї вкраїнськії землї,
І каже Остапу Дашковичу:
»Щó-ж тепер, друже Остапе, будемо чинити?
Як нам сїї землї в своїй властї сохранити?
Щоб часом Турки й Татари знову оправившись
[на нас не напали,
Сїх предковічних земель у нас не одібрали?«

— »Не турбуй ся, батьку,« каже Остап:
»Звели тілько менї козаків зо жменю під свою хо-
[ругов зобрати,
То вже я знати-му, як сїї землї од Турків і Татар
[обороняти.«

І зараз звелїв у сурми сурмити, військо скликати,
До громади собирати.
А сам посеред громади вихожає
На всї сторони вклоняє,
До козаків промовляє:
»Позвольте, панове молодцї, велику річ сказати,
Славне во віки вічнії дїло розпочати!

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Біг милосердний нам поміг
У бусурманів предковічні наші землї одбити,
Треба ж тепер нам їх добре боронити,
Щоб часом зневаги славі козацькій не вчинити.
А коли хочете, панове, не тілько їх ворогам не по-
[пустити,
А ще й усе християнство собою як стїною од не-
[вірних заслонити,
Съвітлую славу на землї, вічнее царство на небе-
[сах заслужити:
Треба нам велике й неслихане дїло зробити,
Треба нам перед самим носом у Турків і Татар,
За порогами на днїпровських островах, Сїч збудо-
Страх і боязнь усяку занехати, [вати,
Душі свої Господу Богу поручити,
Турків і Татар безустанне бити,
Слави козацької доказати.
Хто з вас, панове молодцї, який-небудь великий
[гріх учинив
І попу на сповіді не обявив;
Хто з вас коли-небудь против Бога погрішив,
Або отця й неньку прогнївив:
Нехай тепер наперед лави виступае,
Битись безустанне з невірними присягае,
Щоб праведний Господь на полї й на морі його
[розсудив,
Душу його од тяжких гріхів слобонив.«

То козаки, скоро тее зачували,
Зараз деякії наперед лави виступали,
Битись безустанне з невірними присягали,
Хрести покладали.

Тогдї хоробрий Остап Дашкович великую радість
Козаків оглядае: [мае,

В кого нема доброї рушниці, рушницею на-
[граждає;
В кого нема доброго коня, конем наділяє,
З козаками вози риштує,
Гармати й кулї готує,
В поход виступає.

А гетман Предислав, на тее споглядаючи,
Хоч серцем і звеселив ся,
Що такий преславний поход на невірних
З найодважнїйших лицарей зложив ся:
Але жаль-туга велика його обнимає,
Що вірний приятель його Остап на віки може
Гіркими сльозами вмив ся, [його покидає.
На булаву гетманськую похилив ся,
Такі слова промовляє:
»Дай же, братцї, вам, Боже, щасливо войовати,
Турків, Татар бити,
Віру християнську боронити,
Славу козацькую на ввесь сьвіт розсилати!
Прощай, друже Остапе!
Много лїт земля стоїть,
А ще нї разу не видала,
Щоб чоловікові така велика та одважна дума,
Як тобі отсе, на душу спала!
Жаль мене великий по тобі, друже, обнимає,
Але козацьке моє серце з сеї радости й той жаль
[забуває.
Одмикайте ж, клюшники, мурованії льохи,
Знахожайте старосьвітські вина і меди;
Нехай козацтво в волю погуляє,
Сього великого дня по вік не забуває!«

І зараз клюшники важкими ключами старосьвіт-
[ськії льохи одмикають,
Бочки з винами та з медами достають,

Козакам ковші та чарки роздають,
Усіх угощають.
А гетман Предислав свого вірного приятеля Оста-
[па поруч себе сажає,
В золотії кубки вина наливає,
На прощане угощає.
А тут кругом сурми сурмили, на бандурах вигра-
З самопалів та з гармат грімали, [вали,
Солодким медом та солодким вином кубки іспов-
Козаки козаків угощали. [няли,
А потім один з одним прощались,
На коней садились,
В поход виступали.

Отже й пішли козаки по-над Дніпром,
Прямо простуючи за пороги до острова Хортиці,
А тогді ще всі землі од Чигрина до самого Чор-
І по сей бік Дніпра до Азова [ного моря
Пустовали,
Густою травою, заввишки в чоловіка, заростали;
У траві куропатви й усякі птиці проживали,
Дикії коні по степу табунами гуляли,
Круторогії тури блукали,
Білорогії сугаки скакали,
Та степнії вітри од моря до моря широко літали.
Тогді хочби сто верст за Чигрин пройшов,
Жадної б душі християнської не знайшов;
Тілько погана Татарва кіньми де-негде по степу
[вигляла,
По степу вигляла, себе забавляла,
Козака в степу виглядала,
Щоб його напавши зарубати,
Одежу кармазинну та оксамитну зняти,
Золота в кишенях пошукати,
Козацького коня орканом піймати,
Чуру малого у неволю взяти.

Отся-то погана Татарва
Й хороброго Остапа Дашковича з його лицарями [в степу забачала,
Дивом великим дивувала,
Думала й гадала:
Куди б се козаки в невеликій купі по-над Днїпром [простовали?
Якого неприятеля войовать вони мали?
Але нападать на козаків боялась,
По-за травою ховалась,
Слїдом оддалїк як собака вовка провожала.
А як же вбачила, що вони на днїпровський остров [Хортицю прибували,
Рови на острові копали, вали висипали,
Хвої рубали, засїки бойовії складали,
Гострії палї дубовії тесали, Сїч будовали,
Гарматами її кругом риштовали:
Тогдї біжить у свої авули, митью орду скликає,
З криком, з гамом як чорная хмара під Сїч під- [ступає.
Але козаки з гармат на їх ударяють,
Од Хортицї орду одбивають.
А потім з самопалами, з шаблями та з списами
Кінно у степ виступали,
З самопалів на Татарву усї разом густо повівали,
Списами міцно натискали,
По степу Татарву як полову розметали,
Коней у них одбивали,
Златосинїми киндяками та оксамитами тороки на- [бивали;
Здобич побравши до Сїчи вертались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Добром дїлились,
Мед-вино коряками попивали,

На бандурах та на кобзах вигравали,
Душі побитих козаків поминали.

Оттак-то, панове, завелась тая людославная Запо-
Тая козацькая слава, [розькая Сїч,
Щó по всьому сьвіту дивом стала,
Щó по всьому сьвіту луговим гомоном рознеслась,
Туреччинї та Татарщинї добрим лихом знати да-
[лась,
Та й Ляхам ворогам у знаки вдалась.

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

По гетманї Предиславі гетмановав ще князь Дмитро Вишневецький, щó, одважно воюючи, попав ся сердечний у руки Туркам і в Цариградї люто замучен. А по його смерти гетмановав князь Остап Ружинський. Сей гетман луччий порядок в війську козацькому вчинив, Орду коло Білгорода розбив, А по смерти Остапа Ружинського гетмановав Венжик Хмельницький, прапрадїд Богдана Хмелницького. Сей Орду під Заславем тяжко розгромив і розігнав, слави немалої козацькому війську достав. А по його смерти вибрали гетманом Івана Сьвїрговського.

І скоро гармати заревли,
Сурми й бубни загули,
Козаки новому гетманові булаву піднесли:
Як ось посли з молдавської землї прибувають,
Гетманові до ніг упадають,
Оборонить Молдавію од Турків благають,
Великії дари, золотії кубки, ковші,
Шаблї дорогії в дар йому предлагають,
Оборонить їх од Турків гетмана благають.

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

То гетман Сьвірговський Іван дари од Молдава
[бере,
Золотії кубки й ковші полковникам своїм роздає
Дорогії шаблї й булати бере,
Сотникам і отаманам роздає,
Сам на коня всїдає,
Поміж військом проїжає,
Як орел сизий поміж хмарами лїтає,
Велику добич собі чує-забачає,
Високо в гору уганяє,
Силу свою пробує-повіряє.

Отже й пішли козаки та на два шляхи,
А на третє на Чорне море.
А що первим шляхом то пішов сам гетман Сьвір-
[говський,
А другим шляхом полковник Сава Ганжа,
А третїм шляхом-водою,
Днїпровською глибиною,
То пішов кошовий отаман запорозький Фесько
[Покотило.
Він на чайках з хоробрими Запорожцями виступає,
До устя Днїстра й Дуная Чорним морем прибуває,
Обоє устя човнами своїми заступає,
Нї одного судна турецького до Молдавії Туркам
[на одсїч не допускає.
А гетман Сьвірговський із Савою Ганжею до го-
[рода Сороки прибували,
Турків під городом великий табор знахожали,
З гармат на них грімали,
З самопалів густо повівали,
Пашу турецького Кара-Мустафу в полон брали,
До короля у Варшаву одсилали.
А потім козаки назад уступили,
Золота й срібла од Молдаван брати не схотїли,

Тілько меди та вина дорогії в дяку принимали,
Один одного частовали,
На радощах в Молдавії ликовали.

А як стали козаки до Бесарабії простовати,
Мимо города Килії прохожати:
То зустрів їх якийся Ормянин лукавий,
Радючи гетманові до города Килії з військом при-
Приступом його добути: [вернути,
»Бо Турки,« каже, »великії клади в Килії малим
[військом охраняють,
Поки козаки до дому вернуть ся, піджидають,
А потім,« каже, »тії великії клади до султана про-
[вадити мають.«

Тогдї гетман Сьвірговський та й не схаменув ся:
Великого промаху дав,
Ормянину, превражому сину, віри поняв,
З військом під Килію, хорошенько не оглядів-
[шись, сунув ся.
Ой ще-ж козаки й на вали не ступили,
А воронії конї під ними чогось засмутили;
Ох іще-ж і обідня пора не настала,
Як піднялась із-під землї полуночна чорная хмара,
Бочки пороху під козаками зривала,
Козаків з їх гетманом високо в гору піднимала,
Довго вертівши під небесами,
По пісках, по корчах, по білому камінню розкидала.
І вже тогдї й рідная б мати не пізнала,
Де голова пана Йвана лежала.

А тимчасом Турки з-за мурованнѧ городського ви-
На обоз козацький вдаряли, [бігали,
Козаків багацько вистинали,
Багацько й у неволю похватали;

А більше то горе, що Кішку Самійла в неволю
[взяли,
Которого козаки за рідного батька мали,
Не раз, не два й за кошового його обирали,
Велику надію на його в войні покладали.
А потім невірнії довго ще по полю наших гнали,
Аж поки ночнії тумани козаків кругом обгортали
І як орел своїх дїток закривали.

Ой не весело-ж було козакам до дому тогдї вер-
[татись:
Свого гетмана втерявши, стид і сором був перед
[люд хрещений показатись.
Тогдї-то вже бандурники й кобзарі од села до села
[по Вкраїні прохожали,
Помин гетманові Сьвірговському одправляли,
Славнії дїла його люду божому оповідали,
На бандурах та на кобзах вигравали,
Пісні жалібнії про його прокладали:

»Як того пана Йвана,
Що Сьвірговського гетмана,
Та як бусурмани піймали,
То голову йому рубали,
Ой голову йому рубали
Та на бунчук вішали,
Та у сурми вигравали,
З його глумовали.
А із низу хмара стягала,
Що воронів ключа налїтала,
По Вкраїні тумани клала,
А Вкраїна сумовала,
Ой Вкраїна сумовала,
Свого гетмана оплакала.
Тогдї буйні вітри завівали:

— »Де-ж ви нашого гетмана сподівали?«
Тогді кречети налїтали:
— »Де-ж ви нашого гетмана жалковали?«
Тогді орли загомонїли:
— »Де-ж ви нашого гетмана схоронили?«
Тогді жайворонки повили ся:
— »Де-ж ви з нашим гетманом простили ся?«
— »У глибокій могилї,
Біля города, біля Килії,
На турецькій лїнії.««

ДУМА ПЯТА.

Незабаром після смерти Сьвірговського
Козаки раду в Чигринї собирали,
Усїх сотників і полковників ізкликали,
Гетманом Богдана Ружного наставляли.

То не вітер буйний по степах вие-завиває,
То не хан татарський на Вкраїну військо своє на-
[силає,
Щоб воно Вкраїну, рідну мати нашу, безневинно
[плюндровало,
Жінок та дїток та добро наше в полон брало-заби-
[рало,
Коней та овець, усю божую скотину в свої дже-
[рела заганяло,
Козацькі холїви розбивало й розоряло:
То голїнний Богданко усїх козаків у громаду сози-
Усїх козаків, і служивих і простих, [вае,
І сусїдів і підсусїдків, і хорунжих
І прочих иних старших,
Усїх хоробрих сотників і полковників у-купу зши-
До громади собирае, [вае, скликае,
А сам по серединї вихожае,

Съвятим містам три поклони покладає,
А на чотири сторони по одному поклону,
Та козакам один поклон,
Та ще сотникам та полковникам один поклон;
До Бога молитву читає,
А до козаків до всієї громади так промовляє:
»То не вітер буйний по степах вие-завивае,
То не хан татарський на Вкраїну військо свое на-
[силає,
Щоб воно Вкраїну, рідну мати нашу, плюндровало,
Жінок та дїток та добро наше в полон брало-
[забирало,
Коней та овець, усю божую скотину в свої дже-
[рела заганяло,
Козацькі холїви розбивало й розоряло:
То король Польщи нам і вам подарок висилає,
Великий дар дарує,
Нас і вас шануючи й поважаючи.
Хоче він, щоб ви, братцї, хоробрії козаки това-
[риші,
За його, короля Польщи, Бога молили,
Та йому, королю Польщи, як Богові, щó живе
[високо на небі,
По вірі й по правдї служили:
Ляхів би не били,
А з ними як з рідними братами жили,
На Москалїв би нападали,
Татарів би побивали й войовали.
А за сее вашому гетманові,
Голїнному Богданкові,
Та й вам з ним великий дар дарує;
А той великий подарок-дар: булава золота,
Та хоругва з срібла,
Та бунчук з жеребця.
Та ще той король Польщи пише-приписує:

»Хай, ка, твої козаки товариші служать менї вірою й правдою,
Як великому тому Богові, щó живе високо на небі.
А як не будуть служить менї вірою й правдою,
То я їм тогдї другий подарок подарую,
Хоробою їх порадую,
Хоробою тяжкою та важкою.««

А козаки тее зачували,
До свого отамана промовляли:
»Отсе ж нам король Польщи великий подарок-дар дарує,
А не послужим ми йому вірою й правдою,
То й хоробою, бач, якоюсь нас порадує.
Якою ж то хоробою?
Чи не слободою?
Та якби вже отою хоробою, що слободою,
То всїм нам товаришам козакам
Инших дарів і не треба;
Служили б ми йому, королю Польщи, по вірі й по правдї,
Як тому Богові, щó живе високо на небі,
Ляхів би не били,
І з ними як з рідними братами жили,
На Москалїв би нападали,
Татарву би войовали,
І во віки вічнії
Не злом а добром та молитвою
Свого пана великого,
Короля Польщи іменитого,
Як батька шановали.«
Отсе казавши та й замовчали.

Тогдї гетман голїнний Богданко
До писаря свого
Хоми Безродного

Та до курінних прохаючи підступає,
І одного й другого барзо випитує-сповідує,
Те й друге так і так викладує,
Поход під Турка козакам обіщує
Та велику здобиченьку на походї великому.

Так і так козаки громаду свою розкладали,
Велику пораду мали,
У поход виступали:
Козаки запорозькії з кошовим своїм Нечаєм
Чорним морем під татарський город Кефу під-
[пливали,
Козаки гетманськії з гетманом Богданком
Румом туди-ж через Перекоп простовали,
Коло самої лінії перекопської татарську велику
Мов баба буряки рубали, [орду розбивали,
Мов молотник у клуні ціпом солому, розметали,
До города Кефи прибували,
Той город плюндровали,
Бідних невольників із неволї визволяли.
А як стали до Бакчисарая й Козлова козаки ся
[зближати,
Стали їх посли од хана переймати,
Гетманові до ніг упадати,
Купи червонців перед ним насипати.
То голїнний Богданко й кошовий Нечай
Жовтими чобітьми тії купи червонців розгор-
[тали й розкидали,
Козакам на тютюн оддавали,
Самі примире з кримським ханом приймали,
Весело до дому з славою великою повертали,
Мимо города Килії прохожали,
На город ударяли,
Город до остатку руйновали,
Усїх Турків і Ормян вистинали,
[illegible]нки гетманові Сьвірговському справляли.

Та за того-ж короля Степана
Ще раз козаки за віру християнську в похід вп-
[ступали,
Мимо самого Перекопа на Турка через черкеську
[землю простовали,
Турка рубали й плюндровали,
Добичу велику в його одбивали,
Та тут-же й гетмана свого під горою під густою
[рокитою знахожали,
Глибоку могилу копали,
На могилі курган насипали,
Біля кургана-могили коня турецького гетман-
[ського зоставляли,
Похорон гетманові Богданкові правили-одпра-
Тут йому й по вік лежати! [вляли.
Добичу свою побравши, до дому вертались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,
Добром ділились.

ДУМА ШЕСТА.

Не довго Богданко гетмановав,
Милосердному Богу душу оддав.
Тогдї козаки по йому як по рідному батькові
Раду собирали, [сумовали,
Івана Серпягу, щó звав ся й Підковою, гетма-
[ном настановляли,
І зараз з ним, сївши в човни,
На Чорнее море заодно з Запорожцями виступали,
Далеко Чорним морем гуляли,
На турецьку землю простовали.

А по Чорному по глибокому моречку,
Та по широкому та по далекому Дунаечку

Злая буря вихожае-виступае,
Козаків до землї чуждої провожае,
А із низу буйний вітер віе-повівае,
А по Чорному моречку супротивна филя вставае
Та по Чорному морю вовком-сїроманцем лае й гу-
[кае.
Збирали ся козаки товариші, всї хоробрії Запо-
Про тую бурю мірковати, [рожцї,
Тихої погодоньки по-над синїм морем-Дунаем
[піджидати.
А злая буря все більш виступала
Та й нї трошки по Чорному морю глибокому,
По Дунаечку далекому та широкому,
Тая буря не внимала,
А все злїйш громом по небу тарахтала,
А блискавка між хмарами лискала.

Оттогдї гетман Івасенко Серпяга
Козаків товаришів до себе підзивае,
До козаків товаришів так і так промовляе:
»Ой ви, панове, рідніі мої братцї,
Хоробрії мої товариші, козаки Запорожцї!
Слухом нїколи не слухано,
І видом нїколи не видано,
Щоб такая буря злая
На козаків так міцно виступала й уставала,
Щоб таким громом-блискавкою тарахтала й ли-
[скала,
Та щоб ви, панове товариші, ось так довго-
[довгенько стояли,
Тихої погодоньки біля моря-Дуная піджидали.«

А козаки тее зачували
Та й усї замовчали.

»Коли-ж ми тої бусурманщини лякали ся?«
Каже знову гетман:

Digitized by Google

»Коли-ж таки ми від неї де-небудь ховали ся?
А теперечка не то бусурманщини але й бурі зля-
Тихої погодоньки піджидаючи [кали ся,
Та на злую й лихую бурю жалуючи,
Зовсїм надірвали ся.«

А козаки тее зачували
Та й усї мовчки замовчали,
Барзо, барзо раховали,
Нїчого не промовляли,
Один на одного споглядали,
В поход виступали.

Отсе-ж ідуть вони не день, не два, не три й не
[чотири.
А злая буря лихая по Чорному моречку
Та по далекому Дунаєчку
Барзо унимала,
Та й супротивная филя в свої домовини, в ков-
[банюги забігала,
Та там і пропадала.
А козаки Богові молитви посилали,
По три поклони покладали,
Відпочине мали.

А потім всї козаки в поход виступали
Із своїм хоробрим гетманом,
Серпягою Йваном,
Тяжко нехриста розбивали,
Думали й гадали,
Та й під городом Керманом
Із бусурманським салтаном
Примире мали:
У його всю худобу віднимали,
Усїх Татар-буряків розбивали,

Digitized by Google
Original from

Тихою погодонькою
З гарною добиченькою
До дому привертали.

А на другий рік з тим-же гетманом
Козаки в Волощину ходили,
Господаря волоського Петра в турецьку землю
А свого гетмана, [прогнали,
Серпягу Йвана,
Господарем над Волохами настановили.
Але Турок листи до короля до Степана засилав,
Голову Серпяжину видать прохав;
А як не видасть, то військом вдарити на Польщу
[страшав,
Та й Волохам з Цариграда не ласкаво бунчуком
[махав.

То Ляхи з Волохами великий страх собі мали,
Пана Серпягу до города Львова на бенкет лестно
Вином та медом частовали, [закликали,
Голову йому одрубали,
До султана турецького посилали.
А козаки, тїло його взявши,
У Канев привізши,
Чесно поховали.

ДУМА СЕМА.

Ото-ж скоро пронеслась чутка по Вкраїні,
Що гетмана Серпягу Ляхи вже згубили:
Зараз козацтво з старшиною до Чигрина прибу-
[вало,
Гетманом Якова Жаха, Серпягового друга, наста-
На Волохів виступало. [новляло,

А Волохи того не ждуть, не гадають,
Мед-вино з Турками в Букарестї попивають.

Digitized by Google

Аж ось козаки під мури городські прибувають,
З гармат гукають,
Мури розбивають,
У город ухожають,
З самопалів густо повівають,
Усіх Турків і Волохів як пух розметають.
А потім самих главних пузанів, щó видали на [смерть Серпягу, половили,
Серед міста повішали, надпись над ними прибили:
»Оттак зрадці й віроломці пропадають,
Щó правди й одваги в серці не мають,
Свого батька ради страху турецького погубляють.«

А потім скарби великії в Волощині забирали,
До дому весело повертали.

Ой не вспіли-ж козаченьки добро поділити,
Як надійшли суровії од короля Степана листи.
Ой не вспіли-ж козаченьки на радощах погуляти,
Як став король Степан Жаха на суд за Волохів звати.
Але Жах добре догадавсь, [
У Каневськім манастирі під чорною рясою сховавсь,
Королеві в руки доброволне не оддавсь;
Але вже сердега й од булави гетманської одцурався,
З сьвітом на віки попрощавсь, [
Богові единому служити почав,
Щоб милосердний Біг грішную душу його в царство [небеснее приняв.

Оттогдї вже козаки раду собирали,
Нового собі гетмана з полковників Семена Скалозуба [вибирали.
То гетман Скалозуб, бажаючи дуже Турка за Серпягу й Жаха [покарати,
Зачав до обозу козаків великую силу стягати;

А потім сівши на запорозькії чайки,
Днїпром на Чорнее море до острова Тендрова ви-
[пливав,
На острові Тендрові одпочинок мав,
Козаків під городи турецькії приморськії на роз-
[глядини посилав.

От у той-то час, панове, із города з Трапезонта
[виступала ґалера,
Трйома цьвітами процьвітана-мальована:
Ой первим цьвітом процьвітана —
Златосинїми киндяками побивана,
А другим цьвітом процьвітана —
Гарматами арештована,
Третїм цьвітом процьвітана —
Турецькою білою габою покровена.
Ой у тій ґалері Алкан-паша, трапезонське княжа,
[гуляє,
Маєть собі ізбранного люду: сімсот Турків, яни-
[чар штириста
Та бідного неволника півчварта-ста,
Без старшини військової.
Первий старший між ними пробуваєть Кішка Са-
[мійло, пан кошовий,
Другий Марко Рудий, судья військовий,
Третїй Мейсїй Грач,
Військовий трубач,
Четвертий Лях Бутурлак, ключник ґалерський,
Сотник переяславський,
Недовірок христіянський,
Щó був три годи в неволї,
Десять лїт як став по волї,
Потурчив ся, побусурманив ся
Для панства великого,
Для лакомства нещасного.

От у тій-то ґалері вони од пристані далеко од'їз-
Чорним морем далеко гуляли, [жали,
Против города Кефи великий та довгий одпочи-
[нок мали.
Ой представить ся ж Алкану-паші сон дивен,
[барзо дивен, на прочудо!
То Алкан-паша,
Трапезонське княжа,
На Турків-яничар, на бідних неволників покли-
[кає:
»Турки, каже, Турки-яничаре, і ви, бідній невол-
[ники!
Который би мог Турчин-яничар сей сон одгадати,
Мог би йому три гради турецькії даровати;
А который би мог бідний неволник одгадати,
Мог би йому листи визволені писати,
Щоб не міг нїгде нїхто зачіпати.«

Сее Турки зачували,
Нїчого не сказали;
Бідній неволники хоч добре знали,
Собі промовчали.
Тілько обізветь ся між Турків Лях Бутурлак,
Клюшник ґалерський, сотник переяславський,
Недовірок християнський:
»Як же, каже, пашо, твій сон одгадати,
Що ти не хочеш нам повідати?«

— »Такий менї, небожата, сон приснив ся,
Що бодай нїколи не явив ся!
Видить ся, моя ґалера, цьвітована-мальована,
Стала вся обідрана, на пожар спускана;
Видить ся, мої Турки-яничаре стали всї в пень
[порубані;
А видить ся, мої неволники, которії були в неволї,
То всї стали по волї;

Видить ся, мене отаман Кішка на три части
У Чорнее море пометав.« [розтяв,

То Лях Бутурлак тее зачуває,
Словами промовляє:
»Алкан-пашо, трапезонське княжа,
Молодее паня!
Сей тобі сон не буде нїмало зачепати,
Скажи тілько менї лучче бідного неволника догля-
З ряду до ряду сажати, [дати,
По два, по три кайдани на руки й на ноги на-
З ряду до ряду сажати, [бивати,
Червоної таволги по два дубця брати,
По шиях затинати,
Кров христіянську на землю проливати.«

То як скоро тее Турки зачували,
Од пристанї ґалеру ще далше одпускали.
Бідниї неволники до опачин руками приймали,
Щироглибокої морської води доставали.
То як скоро тее зачували,
Од пристанї ґалеру ще далше одпускали,
До города Козлова, до дївки Санджаківни на за-
[льоти поспішали.

То дївка Санджаківна на встрічу вихожала,
Алкана-пашу в город Козлов зо всїм військом
Алкана за білу руку брала, [затягала,
У сьвітлицї-камяницї зазивала,
За білу скамю сажала,
Дорогими напитками наповала,
А військо серед ринку сажала,
Медом-горілкою вгощала.
То Алкан-паша,
Трапезонське княжа,
Не дуже дорогиї напитки вживає,
Як до ґалери двох Турчинів на підслухи посилає,

Щоб не міг Бутурлак Кішку Самійла одмикати,
Поруч себе сажати.

От як тії два Турчина до ґалери прибували,
То Кішка Самійло, отаман запорозький, словами
[промовляє:
»Ой Ляше Бутурлаче, брате старесенький!
Колись і ти був у такій неволї, як ми теперя.
Добро нам учини,
Хоч нас старшину одомкни.
Нехай би й ми в городї погуляли,
Панське весїле знали.«

А Лях Бутурлак: »Ой Кішко Самійлу, отамане
Батьку козацький! [запорозький,
Добро вчини,
Віру християнську під ноги підтопчи,
Хрест на собі поламни.
А як будеш віру християнську під ноги топтати,
Будеш у нашого пана молодого за рідного брата
[пробувати.«
То Кішка Самійло тее зачував,
До його промовляв:
»Ой Ляше Бутурлаче, недовірку християн-
Бодай же ти того не дождав, [ський!
Щоб я віру християнську під ноги топтав!
Хоч буду до смерти біду та неволю приймати,
А буду віру християнську й славу козацьку по вік
Ваша віра погана, [шановати:
Земля проклята!«

Скоро Лях Бутурлак тее зачуває,
Кішку Самійла в щоку затинає:
»Ой, каже, Кішко Самійлу, отамане запорозький!
Будеш ти мене в вірі християнській укоряти,
Буду тебе паче всїх неволників доглядати,
Старії й новії кайдани направляти,
Ланцюгами впоперек в-трое буду брати!«

Digitized by Google

То як скоро тії два Турчина тее зачували,
До Алкана-паші прибували:
»Алкан-пашо, трапезонське княжа!
Безпечне гуляй:
Доброго й вірного клюшника маеш:
Кішку Самійла в щоку затинає,
В турецьку віру ввертає.«

То Алкан-паша, трапезонське княжа, великую радість мало,
Пополам дорогії напитки розділяло:
Половину на ґалеру одсилало,
Половину з дівкою Санджаківною вживало.

Став Алкан-паша дорогії напитки пити-підпивати,
Стали умисли козацьку голову клюшника розбивати:
»Господи! є в мене що й спити і сходити,
Тілько нї з ким об вірі християнській поговорити!«
До Кішки Самійла прибуває,
Поруч себе сажає,
Дорогого напитка метає,
По два, по три кубка в руки наливає.
То Самійло Кішка по два, по три кубка в руки брав,
То в рукава, то в пазуху скрізь третю хустку долу пускав.
А Лях Бутурлак по единому випивав,
Та так напив ся,
Що з ніг звалив ся.
Тогдї Кішка Самійло Ляха Бутурлака на ліжку як дитину спати клав,
Сам вісімдесять чотири ключі з-під голів виймав,
На пяти чоловік по ключу роздавав:
»Козаки панове! добре майте,

Один одного одмикайте,
Але кайданів із рук і з ніг не скидайте,
Полуночної години дожидайте.«

Тогдї козаки одии одного одмикали,
Кайданів із рук і з ніг не скидали,
Полуночної години дожидали.
А Кішка Самійло чогось одгадав,
За бідного неволника ланцюгами в-троє себе
Полуночної години дожидав. [приняв,
Стала полуночна година наступати,
Став Алкан-паша з військом до ґалери прибувати.
То до ґалєри прибував,
Словами промовляв:
»Ви, Турки-яничаре, помаленьку ячіте,
Мого вірного клюшника не збудїте,
Самі ж добре поміж рядами прохожайте,
Всякого чоловіка оглядайте,
Бо він тепер підгуляв,
Щоб кому пільги не дав.«

То Турки-яничаре сьвічи в руки брали,
Поміж рядами прохожали,
Всякого чоловіка оглядали.
Біг поміг, за замок руками не приймали.
»Алкан-пашо, безпечне почивай:
Доброго й вірного клюшника маєш:
Він бідного неволника з ряду до ряду посажав,
По два, по три старії кайдани й новії посправляв,
Кішку Самійла ланцюгами в-троє приняв.«

Тогдї Турки-яничаре в ґалєру вхожали,
Безпечне спати полягали,
А которії хмелнії були, на сон знемогали,
Коло пристанї козловської спати полягали.

Digitized by Google

А Кішка Самійло полуночної години дождав,
Сам між козаків устав,
Кайдани із рук і з ніг у Чорнее море поскидав,
У ґалеру вхожае,
Козаків пробужае,
Шаблї булатнії на вибір вибирае,
До козаків промовляе:
»Ви, панове молодцї, кайданами не стучіте,
Ясини не вчиніте,
Нї которого Турчина в ґалері не збудіте.«

То козаки добре зачували,
Самі з себе кайдани скидали,
У Чорнее море пометали,
Нї одного Турчина не збудили.
Тогдї Кішка Самійло до козаків промовляе:
»Ви, козаки молодцї, добре, братія, майте,
Од города Козлова забігайте,
Турок-яничар в-пень рубайте,
Которих живцем у Чорнее море кидайте.«

Тогдї козаки од города Козлова забігали,
Турок-яничар в-пень рубали,
Которих живцем у Чорнее море повкидали.
А Кішка Самійло Алкана-пашу з ліжка взяв,
На три части розтяв,
У Чорнее море пометав,
До козаків промовляв:
»Ви, панове молодцї, добре дбайте,
Всїх у Чорнее море кидайте,
Тілько Ляха Бутурлака не рубайте,
Между військом для порядку за яризу військового
[зоставляйте!«
Тогдї козаки добре мали,
Всїх Турків у Чорнее море пометали,

Digitized by Google
Original from

Тілько Ляха Бутурлака не зрубали,
Между військом для порядку за яризу військового
[зоставляли.
Тогдї ґалеру од пристанї одпускали,
Самі Чорним морем далеко гуляли.

Аж ось у неділю,
У полуденну годину,
Лях Бутурлак од сна пробужає,
По ґалері поглядає,
Що нї одного Турчина в ґалері немає.
Тогдї Лях Бутурлак із ліжка вставає,
До Кішки Самійла прибуває,
У ноги впадає:
»Ой Кішко Самійлу, отамане запорозький,
Батьку козацький!
Не будь же ти на мене,
Як я був на останцї віка мого на тебе!
Біг тобі допоміг неприятеля побідити,
Та не вміти-меш у землю християнську входити.
Добро ти вчини,
Половину козаків у окови до опачин посади,
А половину в дороге турецьке платє наряди.
Як будемо од города Козлова до города Цариграда
[гуляти,
Будуть із города Цариграда дванадцять ґалер ви-
[бігати,
Будуть Алкана-пашу з дївкою Санджаківною по за-
[льотах поздравляти:
То як будеш одвіт оддавати?«

Як Лях Бутурлак навчив,
Так Кішка Самійло, отаман запорозький, й учинив:
Половину козаків до опачин у окови посадив,
А половину в дороге турецьке платє наряднв.

Стали од города Козлова до города Цариграда
[гуляти,
Стали з Цариграда дванадцять ґалер вибігати
І ґалеру з гармати торкати,
Стали Алкана-пашу з дівкою Санджаківною по за-
[льотах поздравляти.
То Лях Бутурлак чогось догадав,
Сам на чердак виступав,
Турецьким біленьким завивалом махав;
Раз то мовить по грецьки,
У-друге по турецьки,
Каже: »Ви, Турки-яничаре! помаленьку, братія,
Од ґалери одвернїте, [ячіте,
Бо тепер він підгуляв, на впокої спочиває,
На похміле знемогає,
До вас не встане,
Голови не зведе.
Казав: »Як буду назад гуляти,
То не буду вашої милости й по вік забувати.««
Тогдї Турки-яничаре од ґалери одвертали,
До города Цариграда убігали,
Із дванадцяти штук гармат грімали,
Яссу воздавали.
А козаки добре собі дбали,
Сїмдесять гармат собі арештовали,
Яссу воздавали,
На Лиман-ріку іспадали,
К Днїпру-славутї, і низенько вклоняли:
»Хвалим Тя, Господи, й благодарим!
Були тринадцять год у неволї,
А тепер чи не дасть нам Біг хоч на час по волї!«
А у Тендері острові Семен Скалозуб з військом
[на заставі стояв,
Та на тую ґалеру поглядав,
До козаків словами промовляв:

»Козаки, панове молодці!
Що́ сія ґалера, чи блудить,
Чи сьвітом нудить,
Чи много люду королевського має,
Чи за великою добиччу ганяє?
То ви, панове, добре майте,
По дві штуки гармат набивайте,
Тую ґалеру з Грозної гармати привітайте,
Гостинця їй дайте.
Коли Турки-яничаре, то в-пень рубайте,
Коли ж бідній неволники, то помочи дайте.«

Тогдї козаки промовляли:
»Семене Скалозубе, гетмане запорозький,
Батьку козацький!
Сія ґалера не блудить,
Нї сьвітом нудить,
Нї много люду королевського має,
Нї за великою добиччу ганяє,
А може се бідний давнїй неволник із неволї втї-
[кає.«

— »Але ви, братцї, каже гетман, віри не доймайте,
Хоч по дві гармати набивайте,
Тую ґалеру з Грозної гармати привітайте,
Гостинця їй дайте.
Як Турки-яничаре, то в-пень рубайте,
А як же бідний неволник, то помочи дайте.«

Тогдї козаки як дїти не гаразд починали,
По дві штуки гармат набивали,
Тую ґалеру з Грозної гармати привітали,
Три доски в судні вибивали,
Води днїпровської напускали.

Тогдї Кішка Самійло, отаман запорозький, сам
[на чердак виступав,

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIB

Червоніï хрещатіï давнї корогви з кишенї вини-
Розпустив, до води похилив, [мав,
Сам низенько вклонив:
»Козаки, панове молодцї!
Сія ґалера не блудить,
Нї сьвітом нудить,
Нї много люду королевського має,
Нї за великою добиччу ганяє,
Се есть бідний давнїй неволник Кішка Самійло
[з неволї втїкає!
Були тринадцять год у неволї,
Тепер чи не дасть Біг хоч на час по волї!«

То козаки в каюки скакали,
Тую ґалеру за мальовані облавки брали,
Та на пристань стягали,
Од дуба до дуба на Семена Скалозуба пайовали,
Тую ґалеру на пристань стягали.
Тогдї златосинїї киндяки —
На козаки,
Златоглави —
На отамани,
Турецьку білую габу — на козаки на біляки,
А ґалеру на пожар спускали,
А срібло-злато на три части пайовали:
Первую часть брали,
На церкви накладали:
На сьвятого Межигорського Спаса,
На Трехтомировський манастир,
На сьвятую Сїчовую Покрову давали,
Которі давнїм козацьким скарбом будовали,
Щоб за їх встаючи й лягаючи милосердного Бога
[благали;
А другую часть поміж собою пайовали,
А третю часть брали,

Очертами сїдали,
Пили та гуляли,
Із семипядних пищалей грімали,
Кішку Самійла по волї поздравляли:
»Здоров, кажуть, здоров, Кішко Самійлу, отамане [запорозький!
Не загинув єси в неволї,
Не загинеш з нами козаками по волї!«

ДУМА ВОСЬМА.

Раді були козаки, що Кішку Самійла знову між [собою мали,
Але скоро їх друга недоля постигала:
Сила велика Турків на морі на їх коло города Кер- [чи напала,
Кругом кораблями та ґалерами їх човни обгортала,
Козаків розбивала,
Которих у Чорному морі потопила,
Которих живцем у неволю з самим гетманом Ска- [лозубом забрала.
Оттогдї-то козаки на бісурманській землї пропа- [дали,
Тяжко, тяжко жалковали,
Плачучи гірко, свою рідну Вкраїну споминали.
Тогдї дала ся бідному неволнику тяжкая неволя [добре знати:
Кайдани руки й ноги поз'їдали,
Сирая сириця до жовтої кости тїло козацькее про- [їдала.
То бідній неволники на кров, на тїло поглядали,
Об вірі християнській гадали,
Землю турецькую,
Віру бісурманськую
Проклинали:
»Ти, земле турецькая,
Ти, віро бісурманськая!

Ти єси напольнена сребром, златом і дорогими на-
[питками,
Тілько що бідному неволнику на сьвітї не вілно,
Що біднії неволники в тобі пробувають,
Празника Рождества нї Воскресенія не знають,
Усе в неволї проклятій,
На каторзї турецькій
На Чорнім морі пробувають,
Землю турецькую,
Віру бісурманськую
Проклинають:
Ти земле турецька,
Ти віро бісурманська,
Ти розлуко христіянська!
Уже бо ти розлучила не единого за сїм лїт вой-
[ною
Мужа з жоною,
Брата з сестрою,
Дїток маленьких з отцем і маткою!«

Ой поклоняєть-ся ж бідний неволник із землї ту-
[рецької,
Із віри бісурманської,
У городи христіянськії
До отця, до матусї.
Ой не може-ж він їм сам поклонити ся,
Тілько поклоняєть-ся голубоньком сивеньким:
»Ой ти, голубонько сивенький!
Ти високо лїтаєш,
Ти далеко буваєш.
Полени ти в городи христіянськії
До отця мого, до матусї,
Сядь-пади,
На подвірї отцевськім жалібненько загуди,
Об моїй пригодї козацькій припомяни:
Нехай отець і матуся мою пригоду козацьку зна-
[ють,
Статки-маєтки збувають,

Великії скарби собирають,
Головоньку козацькую з тяжкої неволї визволя-
Бо як стане Чорне море согрівати, [ють;
То не знати-ме отець-мати,
У которій каторзї щукати:
Чи в пристанї козловській, чи в городї Цариградї
[на базарі.
Будуть ушкали Турки-яничаре набігати,
За Червонее море у орабську землю запродавати,
Будуть срібло-злато не лїчачи,
Сукна дорогії не мірячи
За їх брати.
Ой визволь, Боже, бідного неволника на сьвято-
На край веселий [руський берег,
Між народ хрещений!«

ДУМА ДЕВЯТА.

Ой у нашій у славній Вкраїнї
Бували колись престрашнії злигоднї, бездольні го-
Бували й мори й військові чвари. [дини,
Нїхто Вкраїнців не рятував,
Нїхто за їх Богові молитов не посилав,
Тїлько сьвятий Бог наших не забував,
На великі зусилья, на відповідья держав,
Тїлько Бог сьвятий знав,
Щó він думав, гадав, замишляв,
Як невзгодини на вкраїнську землю посилав.

Ой тож була найгіршая, найстрашнійша чвара,
Щó з Ляхами та за віру православну стала.
Задумали нечестивії Ляхи церкву православну
Унїю на Вкраїну впроважати, [руйновати,
Благочестіе скореняти,
Народ христіянський у віру кателицьку ввертати·

Але наші на те не приставали,
Мечем свою предковічну віру од Ляхів і ксьонзів
[обороняли.
Тогдї окаяннїї Ляхи гетмана нашого Косїнського
У каменний стовб замуровали, [піймали,
А на Вкраїну жолнїрів наслали,
По церквах з голими шаблями порозставляли,
Щоб вони ґвалтом народ христіянський
Молитись по лядськи примушали;
Попів наших православних із олтаря проганяли,
Підсмиканих ксьонзів на їх міста у престола по-
[ставляли.
Оттак Ляхи над сьвятою вірою глумились,
Бога не страшились,
Людей не стидились!

А тимчасом велено жолнїрству в городи украïн-
[ськії вступати,
Вибрать нового гетмана не давати,
Народ силою в кателицтво повертати.
Але наші у городї в Чигринї раду собирали,
Думали й гадали,
Довго, довго раховали,
На гетманство Павла Наливайка, хороброго лица-
Богу помолились, [ря, обирали,
Із Ляхами бить ся безустанне за сьвятую віру зго-
[ворились.
Ой не день і не два Ляхи Вкраїну плюндровали,
Нї на часиночку одпочиньня не мали,
Коней навзаводах день і ніч держали,
До гетмана Наливайка дорогу верстали.
А гетман хоробрий Наливайко щó він думає-га-
[дає,
Щó він за долю товаришів своїх замишляє?
Тілько Бог сьвятий знає,
Щó йому на помоч помагає.

Digitized by Google

Із-за гори хмара виступає,
Виступає, вихожає,
До Чигрина громом вигрімляє,
На вкраїнську землю блискавицею лискає.
То Поляки через три ріки три переходи мали
Та й біля третього переходу станом стали,
Пустили коней на попасане,
Самі собі дали на три години одпочиване.
А щó гетман Наливайко думає-гадає?
Щó він на незгоду Ляхів замишляє?
Тілько Бог тее сьвятий знає,
Щó йому на помоч помагає.

То не хмари по небу громом сьвятим вигрімля-
То не сьвятих вони до Бога провожають: [ють,
То Ляхи в бубни вдаряють,
У свистїлки та в труби вигравають,
Усе військо своє до купи в громаду скликають,
Щоб ішли всї до громади на послухане,
Слухати гетмана Жолковського оповідане.
Отто й прийшли, усї рядом стали,
Усї рядом стали та й замовчали,
Гетманську оповідь слухати зачали,
А послухавши, коней сїдлали,
Через Білу річку переход великий мали,
Мости мостили,
Греблї гатили,
Кільля забивали,
Горзину та дряницю клали,
Через Білу річку переход великий мали.
А перейшовши, огороди та шанцї робили,
У-в окріп гармати становили,
А перед гарматами три хрести вколотили:
А що первий хрест, то Сомино висить,
Сомино висить, барзо голосить.

А що другий хрест, то Богун висить,
Богун висить, шаблюкою лопотить.
А що третій хрест, то порожній стоїть,
Усіх инших козаків до себе піджидає,
Козаків піджидає, козаків оглядає:
Хто первий підійде,
Того гармата вбе;
Хто другий добіжить,
Того самопал цапне;
Хто третій підскочить,
Той хрестить ся буде,
Хрестить ся буде й молить ся стане:
Що хрест з осоки, то його надбане.

А козаки гляділи, у вічи вбачали,
Проміж себе бурковали-раховали,
Три корогви на забачене Ляхам становили,
На корогвах уговор-рядну писали:
»Вірному православному християнству миром мир,
А Ляхам-ворогам пекелний пир!
В кого хрест, на того й хрест!«

Отсе-ж і пішли Ляхи
На чотири шляхи,
А козаки Ляхів на всї сторони по всїм хрестам [колотили.
Ляхи опрощеньня просили, та не допросились:
Не таківські козаки, щоб опрощеньне дали,
Не таківські ж і Ляхи, щоб напасть забули.
Ой не забули своеї пригоди прокляті Ляхи, не за- [були,
Вони все тее козакам спомянули,
Як козаків під кормигу свою лядську знову під- [вернули.
А тепер побачивши, що з козаками худа справа [войоватись,
Стали на хитрощі підійматись:

Нїби-то примирє з гетманом Наливайком брали,
Хрест цїловали,
Покинути всяку вражду на євангелії присягали.
Але незабаром знов свою присягу поламали,
Гетмана Наливайка та полковника Лободу
Та сотника та судьдю
До Варшави лестно зазивали,
У темницю похапали,
А на другий день у мідного вола посадили,
Огню йому під черевом розложили,
Та й усїх тих трох мучеників у тім волу попа-
[лили.

Оттогдї-то Вкраїна дуже засумовала,
Що найкрасчих своїх лицарей, Наливайка й Ло-
[боду, втеряла,
Що защитники віри й волї такою смертью постра-
[дали,
Якою од початку сьвіту люде не вмирали.
Оттогдї-то вже Вкраїна сумовала,
За сироту себе мала,
На Бога єдиного всю надїю покладала.
А бандурники та кобзарі пісні тогдї, на втїху й на
[жаль людям,
Про гетмана Наливайка прокладали,
Великії дїла його вихваляли,
Люту смерть його оплакали,
Людям у серце вічну вражду на Поляків клали:

»Ой у городї Могилеві дымом потягнуло,
Як те військо запорозьке з гармат та ревнуло.

Ой у городї Могилеві та стало ся пусто,
Як повіяли козаки з самопалів густо.

Ой у городї Могилеві орли та гадюки,
Лядським тїлом годують ся, лядську тїлу радують
[ся.

Ой у городї Могилеві що пнї та колоди:
Прилучило ся, бач, лихо лядській породї.

Не такее іще б лихо, як тая позора,
Щó ходить по білу сьвіту з двора та до двора.

Не так тая позора, як козакам порада,
Що Кравчину шануючи, Ляхам далась зрада.

Далась Ляхам зрада із самого рана
Од гетмана Наливайка, шановного пана.«

ДРУГА ПІСНЯ ПРО НАЛИВАЙКА.

»Славна стала та Кравчина, як на Полщу стала,
Вовкулакам кателикам мстючи зраду дала.

Тую зраду, тую зраду, що в мурі в темницї
З Наливайка позичала, як з бідной вдовицї.

Вдовин сину, вдовин сину! є ще в тебе братьтя,
А в братів твоїх козаків багацько завзятьтя.

Сходили ся всї козаки, раду положили,
Та на радї на Поляків поход присудили.

Розходили ся козаки із тоеї ради,
Вибирали з-під камінів великії клади.

Клади продавали, самопали куповали,
Куповали самопали, в поход виступали.

А попереду всїх Голий соколом лїтає,
На конику вороному жахом вигравае.

Привертали козаченьки по-рану до Случи
Та з гармати густовали, кателикiв звучи.

А Ляхи й почули, у-в одвіт ревнули.
Бодай же їм тяжко-важко, що вони ревнули!

Що вони ревнули, біду провіщали,
А козаки гайдамаки думали й гадали,

Digitized by Google
Original from

Думали й гадали, думали й гадали,
Тяжко-важко за гетманом своїм сумовали.

А в Варшаві та на раді та судьї судили,
Та спалити Наливайка в волу присудили.

Присудили Наливайка та Ляхи спалити,
Присудили козаченьки Ляхам відомстити.«

ПІСНЯ ПРО ЛОБОДУ.

»Ой в городї в Батуринї дзвони задзвонили,
Ой тож наші козаченьки у радї рядили.

Ой у радї та рядили, як на Полщу стати,
Та на радї присудили Вкраїну еднати.

От і вийшли козаченьки. Хоч тисяча й двістї,
Та багацько та за ними зведеть-ся корйстї.

Пан Сулима, пан Сулима козаків збирає,
Та й усїм тим козаченькам він так промовляє:

»Товариші, рідні братья, чинїть мою волю:
Що нам треба відплатити вкраїнську недолю.

Хоч нас, пани Запорожцї, і тисяча й двістї,
Та багацько та за нами зведеть-ся користї.

Ой багацько та користи зведеть-ся за нами,
Коли хочете побить ся бучно із Ляхами.«

Як на тее обізветь-ся Лободівський чура,
До козаків уклоняе, оттак промовляе:

»Ой панове отамани, добре себе майте,
Що за мого пана Йвана Ляхам відомщайте.

Ой мій пане, пане Йване! десь-то ти зобгав ся,
Що на Ляхів став навперше та й не сподївав ся.

Ой мій пане, пане Йване, Наливайків друже!
Що задав з ним зраду Ляхам, задав та й байдуже!

Digitized by Google

Ой мій пане, пане Йване, десь-то ти сподів ся,
Що у мурі у темниці Ляхам знадобив ся.

Ой панове отамани, пана Йвана спомяніте,
Та за мого пана Йвана Ляхам відомстіте.

Коли хочете Вкраїну до себе єднати,
То вам треба пана Йвана добром поминати.

Як Вкраїну тії Ляхи до себе єднали,
Тогді наші з паном Йваном Ляхів войовали.

Ой і Ляхів войовали, як по Бугу стали,
Та гетмана Потоцького двійчи заганяли.

Ой і Ляхів войовали, як по Пруту стали,
Того було, що й Цоцору добре плюндровали.

Добре було, добре було, та стала ся зрада,
Що забито пана Йвана у неділю зрана.««

ДУМА ДЕСЯТА.

Потративши Наливайка й свояка його Лободу,
Ляхи зовсім уже Вкраїну опановали,
Жолнїрство своє по всїх замках становили,
Людей мордовали,
У лядську віру ввертали,
Щó хотя робили.
А ксьондзи лядськії од села до села не кіньми а [на людях роз'їзжали,
В церквах сьвятії антиминси та требники право- [славнії палили,
Пакости несказаннії чинили,
А потім усї церкви православнії на одкуп жидам [пооддавали.
Жиди ключí од церков і верйовки од дзвонів до [себе в корчму одібрали,
За велику плату христіянам править божу службу [позволяли,

З людей і з сьвятої віри християнської кепковали,
Ґойською її називали.
Оттакее Ляхи на Вкраїні, на своє лихо обезумів-
[ши, виробляли!
І вже тогді не вільно було нїкому з православних
[жадного уряду держати:
Усїх панів наших кателицтво із уряду витискало-
[виганяло,
А тілько тих, щó поробились кателиками, не зай-
[мало.
От у тую-то гіркую годину
Багацько душ християнських марне себе погубило:
Ради благ міра сего,
Багацько з наших панів у кателицтво пообертa-
Своїх земляків одцуралось, [лось,
Над ними-ж разом із Ляхами наглумлялось.
І вже тогді хто був Решето, то став Решетинський;
Хто був Чапля або Проскура або Лопата,
То вже стали — Чаплинський, Проскуринський, Ло-
І вже тогді тії одступники [патинський.
Разом з вірою й рідну мову свою голосну вкра-
[їнську занехали,
По польски цвенькати стали,
Свою ж рідну мову мужицькою узивали,
Тую гарну, поважную мову мужицькою узивали,
Которою й князь Владимір говорив,
Як вірою християнською всю Вкраїну просьвітив!
У тую гіркую годину
Усе військо козацькее по Вкраїні, як овечки без
[пастуха, ватагами блукало,
Само об собі не знало.
Деякії на Запорожже повбирались,
А которим жаль було покинути домівки,
Тії, стиснувши серце, дома зоставались,
Богові молились,
Спасителю хрестились,

Луччої години сподівались.

А тимчасом Орда на пограничче в Україну набігала,
Козацькії двори й холіви розбивала й розоряла,
Народ в немилосердную неволю брала,
Коні, воли й овечки в свої авули заганяла,
Тілько свиней не займала.
Оттогді-то вже козацтво мовби од сна трохи стре-
[пенулось,
Об своїй нещасній долі схаменулось:
До Запорожців на Січ прибували,
Разом з ними розумного воїна Петра Сагайдачного
[гетманом обирали,
В поход на Татарву морем виступали,
До Криму з моря привертали,
Город Кефу сплюндровали,
Бідних неволників із неволі визволяли.
А потім і під город Козлов підступили,
Кругом його військом обгорнули,
З гармат ревнули,
Димом мушкетним його мури окурили,
Великий страх Татарві причинили.
То проклята Татарва із города із Козлова з бі-
[лим завивалом виступає,
Мир возвіщає,
Великий окуп за город козакам поступає,
Усіх неволників, щó забрала в Україні, випускає.
Тогді козаки, здобич забравши,
В човни посідавши,
До дому в великій славі повертали,
Тих бідних неволників по городах християнських
Дітей батькам, [розпускали,
Братів сестрам,
Чоловіків жінкам
Вертали,
Щó вже їх як мертвих оплакали.

Digitized by Google

Оттогдї-то окаяннії Ляхи, бачачи велику козацьку силу й славу,
По всїй Украіні стрепенулись,
До Полщи втїкати як од вовка поросята сунулись.
А жиди за ними слїдом спішили,
Аж свої вонючії ярмулки й патинки погубили.
А король польский Жигмунт і собі схаменув ся,
На престолї сидячи здрігнув ся:
»Гей, каже, панове сенатори! годї вам Украіну бунтовати!
Треба, бачу, козаків ласкою гамовати,
А то будемо ми од них за Вислу втїкати!«

І зараз листи до гетмана Петра Сагайдачного засилає,
Гетманом його на всю Вкраіну подтверждає,
Подарки великії даруе,
Булаву золоту, хоругов червоную хрещатую, золотий бунчук присилає,
Так і сяк козацьке його серце гамуе.

Тогдї гетман Сагайдачний по Вкраіні,
Як божа бжола по стїлнику медовому, похожає,
Усе поправляе,
Усякий ущерб наповняе,
Церкви сьвятії будуе-обновляе,
Сьвящеників православних знову до парахвій приставляе;
А в Кіеві преславний братський манастир збудував,
Великії вклади йому даровав,
Сріблом та златом украшав,
Великії будинки при манастирі для школи-Академії муровав,
Великим коштом тую школу содержав,
Розумною головою так раховав,

Щоб з тої школи сьвіт премудрости на всю ру-
[ськую землю просіяв,
Народові в темноті розуму загинути не дав.

Ой добре-добре козаки за гетмана Сагайдачного
[на Вкраїні проживали,
Не раз і не два Турків-Татар розбивали,
Та й Ляхів-ворогів у тревозї держали.
Але шкода, що Господь чоловікові недовгий вік
[дав!
Гетман Петро Сагайдачний до конця дней своїх
[дохожав,
Милосердному Богу праведную душу в Братстві
[оддав,
Україну, як малу дитину, сиротою зоставляв.
Тогдї Ляхи знову жолнїрів своїх на Вкраїну ви-
[правляли,
Замки один за одним забирали,
Знов у лядську віру народ увертати починали,
Не то козакам зобратись у раду не допускали,
Але й двох і трох, щó зійдуть ся на улиці, за-
[раз розганяли.
Отакее лихо Ляхи на Вкраїнї виробляли!
Ще гірше як до Сагайдачного Вкраїна тогдї бідо-
[вала,
Тяжку наругу од Ляхів і Жидів віра христіянська
[приймала,
Проклята жидова церкви божі на орендї держала,
Горілку в церквах, як у шинку, продавала,
Сама проскури скверними своїми руками пекла,
Велику плату за них назначала,
Сама паски к Воскресенію продавала,
Жидівською рукою значок на їх клала.
Отаку-то наругу віра христіянская од Ляхів і жи-
[дів приймала!

ДУМА ОДИНАДЦЯТА.

Отже ще раз козаки раду собирали,
Гетманом Тараса Трясила настановляли.
То гетман Тарас Трясило з козаками під Пере-
[яслав прибував,
Над річками Трубежем та Альтою станом став,
Ляхів до себе в гості піджидав.

То не чорні хмари наступають,
Громом гудуть,
Дощ і град на поля несуть,
Блискавицями блискають:
То Поляки на три шляхи своє військо розділяли,
Прийшли, перед козаками станом стали,
З гармат на козаків грімали,
Конницею й піхотою на козацький табор напирали,
Але нічого не вскурали;
Бо козаки,
Як степові бики,
Щó против тічки вовків тілько роги свої наста-
[вляють,
Самі ж ні назад ні наперед не поступають,
Двойчатими ратицями землю роздирають,
Тяжко ревуть, вовкам великого страху завдавають:
Так і вони під гарматами лядськими як укопані
[стояли,
Ні назад ні наперед не поступали,
Тілько раз-по-раз свої гармати набивали,
На Ляхів і часто й тяжко грімали,
З самопалів густо повівали,
Нічого не промовляли.
То Ляхи, як собаки підогнувши хвіст, до свого
[обозу уступали,
По уши себе валами обкопали,
Ще більших потуг до себе піджидали.

Digitized by Google

А козаки на великі потуги лядські не вважають,
На Бога милосердного свою надїю покладають,
Щасливої години дожидають.
А як стали Ляхи свій празник Паньске Тїло праз-
З гармат грімати, [новати,
У сурми вигравати,
Потїшнії огні в стану пускати:
Тогдї стали козаки собі раховати,
Як би Ляхам слави козацької доказати.
Мовчки сидять, самі собі думають-гадають,
Дивлять ся, як в ляцькім стану ракети під небеса
Искрами все поле обсипають, [лїтають,
Як пянії Ляхи краковяка співають,
Як труби та свистїлки вигравають,
Самі собі думають-гадають,
Нїчого не промовляють,
Полуночної години дожидають.
А о півночи звелїв гетман Тарас кінним полкам
[тихо з табору рушати,
Ляхів кругом обгортати,
Зорі дожидати.
А як стала божа зоря на небі займатись,
Небо й землю розкрашати,
Сивії тумани до купи згортати,
Пташок, зьвірят звеселяти,
Тогдї стала чорна хмара на Поляків підійматись:
Уся піхота козацькая з табору рушала,
Мовчки під самії шанцї лядські підступала,
Тихо хрести покладала,
Мовчки Бога на помоч призивала,
На шанцї одними списами та шаблями вдаряла,
Сонну сторожу побивала,
У самий табор уступала,
Пушки лядські опановала,
На Ляхів обертала,

Digitized by Google, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

Велику тревогу підіймала,
Ляхами як грушами землю всипала.
Оттогдї-то пянії Ляхи, не продравши очей, з та-
[бору як свинота сунулись,
Та вже тогдї схаменулись,
Як на кінніï полки козацькії наткнулись.
А козаки їх як буряки рубали,
Як полову по всьому полю розметали,
У Трубежу й у Алтї великі їх тисячі потопили,
Трупом лядським річки погатили.
Добре Ляхів проучили!

Про те дїло ще й досї старі люде знають,
Ту ніч Тарасовою Ніччу називають.

Оттогдї-то вже козаки Богові велику дяку посила-
У лядський табор як одна семя вхожали, [ли,
Очертами сїдали,
Пили та гуляли.
А Ляхи з жидами зо всїеї Вкраїни як собаки втї-
[кали.

Ой не довго-ж гетман Тарас на Вкраїнї попановав,
Скоро його Господь у царство небесне одозвав.
Тогдї козаки гетманом Павлюка настановили,
Віру христіянську од Поляків боронили.
Але Ляхи всїми потугами на козаків під Кумей-
[ками напали,
Табор у них одбивали,
Козаків аж до Боровицї гнали.
А як убачили, що Боровицї їм не достати,
Тогдї стали на примире ставати,
Хрест цїловати,
Що не будуть з козаками войовати.
Ой не вміли-ж козаченьки Ляхам одвічати:
Не треба було Ляхам віри няти,

Не треба було з Боровиці виступати,
Бо у Ляха нема в серці правди.
Ляхи зараз присягу зламали,
По дорогам наших малії купи доганяли,
Шаблї, мушкети, списи однимали,
Самих із кунтушей, із жупанів обідрали,
Без чуприн і без усів до-дому одпускали.
А старшину із гетманом Павлюгою похапали,
У Варшаву одіслали,
Живим кожу з голів поздирали,
Половою понабивали,
По городах українських розсилали,
Народ застрашали.

Ой окипіло-ж кровю не одно козацькее серце тогдї
[на Вкраїні,
Терплючи таку пригоду на своїй родині.
Але притихли козаки, усї мовчки замовчали,
Тілько знай своїх нашийників проклинали,
Луччої години дожидали,
Одну думку на умі собі мали,
З нею лягали й уставали,
Як любу дитину коло самого серденька її держали:
»Ой дождетесь, Ляшки, ви за сее плати,
Будете знать, як у козаків волю однимати,
Батьківщину у них одбирати
Та своїм панам пузанам оддавати!
Дармо, що нас у мужаки обернули,
Аби наші козацькії душі в тїлї не заснули!
Перекуєм коси, серпи й лемеші
На гострії шаблї, на блискучії списи.
Будете ви, проклятії нашийники, в болотах стир-
Своїм трупом вовків годовати! [чати,
Нїхто волї у народї з предку віку вольнім не за-
[душить,

Ніякеє лихо, ніяке убожство, ніяка пригода в сер-
[ці козацькім одваги не потушить!
Будуть козаки усяку наругу й біду приймати,
Мовчки будуть під кормигою як воли працьовати,
Кривавим потом землю поливати:
Але одну думку на умі будуть собі мати,
З нею й молитись,
З нею й хреститись,
З нею й лягати й уставати,
Як любу дитину коло самого серденька її держати,
Щасливої години вижидати,
Великого чоловіка од Господа милосердного собі
[прохати,
Щоб під його коргвою за свою свободу ностай-
[не стати,
Один одному зо всіх концїв Україна руку подати!«

Так і сталось.
Довго козаки під ярмом лядським шию гнули,
Здавало ся, що вже Ляхи собі під ноги їх зовсїм
[підгорнули.
Але искра волї ще раз з-під попелу вирівалась,
Лютим пожаром по всій Україні на згубу ворогів
[розливалась.
Несподіване козаки ще раз підіймались,
До купи збирались,
Гетманом Степана Остряницю вибирали,
Думали й гадали,
Статки-маєтки збували,
Самопали, списи, шаблї добували,
На Поляків виступали.

ДУМА ДВАНАДЦЯТА.

Ой пішли-ж козаки
На чотири шляхи,

На чотири шляхи а на пяте на Подоле.
Що одним полем, то пішов пан хорунжий Самко
[Мушкет,
А за паном хорунжим мало-мало не три тисячі,
Усе хоробрії товариші Запорожці.
На коніках вигравають,
Шабельками блискають,
У бубни вдаряють,
Богові молитви посилають,
Хрести покладають.
А Самко Мушкет то він на коню та й не вигра-
Коня удержує, [вае,
До себе притягує,
Думає-гадає.
Та щоб сто чортів лихом вбили ту його думу-
Самко Мушкет думає-гадає, [гадане!
Словами промовляє:

»А що́, як наше козачество мов у пеклї Ляхи спа-
[лять?
Та з наших козацьких молодецьких костей пир собі
[на похмільле зварять?
А що́, як наші голови козацькі молодецькі по сте-
[пу-полю поляжуть,
Та ще й рідною кровю вмиють ся,
Поперерозколотими шаблями покриють ся?
Пропаде, мов порошина з дула, тая козацкая сла-
Що́ по всьому сьвіту дибом стала, [ва,
Що́ по всьому сьвіту степом розляглась-простя-
[глась
Та по всьому сьвіту луговим гомоном розішлась,
Туреччинї та Татарщинї добрим лихом знати да-
[лась
Та й Ляхам-ворогам на спис оддалась!
Закряче ворон, степом летючи,

Заплаче зозуля, лугом скачучи,
Закуркують кречети сизі,
Загадають ся орлики хижі,
Та все, усе по своїх братах,
По буйних товаришах козаках:
Чи то їх згарбом занесло,
Чи то їх у пеклї потопило,
Що не видно чубатих не то по степах, не то й по лугах,
Не то й по татарських землях,
Не то й по турецьких горах,
Не то й по Чорних морях,
Не то й по лядських полях?
Закряче ворон, загруе-зашумуе та й полетить у чужую землю,
Ан-ба! кістки лежать,
Шаблюки стирчать,
Кістки хрустять,
Шаблюки поперерозколені бряжчать,
А чорна-сива сорока зоскалилась та й басуе.
А що голови козацькі, то мов швець Семен шкуру загубив,
А що чуби, то мов чортяка джґути поробив:
У крові усї та й позасихали,
Отто-то й слави набрали!«

Ой пішли козаки
На чотири шляхи,
На чотири шляхи а на пяте на Подоле.
Щó одним полем, то пішов хорунжий Самко Мушкет,
А другим полем то пішов сам гетман Остряниця Степан.
Сивою голубкою голову свою буйную до-долу закинув.
А за ним ідуть мало-мало не три тисячі,
Усе хоробрії товариші Запорожцї.

На коніках вигравають,
Шабельками блискають,
У бубни вдаряють,
Богові молитви посилають,
До Степана Остряниці ось-так промовляють:
»Чи ти жив, чи здоров, пане Степане?
Чи ти вмер, чи твою головоньку дубом до-долу [пришибло?
Раховане не в поминане!
Коли ж небудь треба та й по нас поминки робити;
Що по нас, пане, старі баби будуть у полі сви- [стїти,
А по тобі, пане, молоді дївчата стануть голосити.«

— »Та те все однако,
Щó Яким, щó Яків,«
Каже гетман.
»Ось як пристанемо до Пятого яра,
То хоч і серед лїтечка зашумить-загуде не дай [сьвіта чвара!
Буде й нашим лихо, як зозуля ковала,
Степом летючи,
Лугом скачучи.
Щó вона ковала,
То правду казала:
Налїтять орли хижі, стануть жалковати,
А ворони налїтять та й стануть здобичи ждати [й піджидати.
То як налїтять отті зозулї,
Щó нас не забули,
Щó жид а щó Лях,
А що й запорозький козак!«

Ой пішли козаки
На чотири шляхи,
На чотири шляхи а на пяте на Подоле.

Digitized by Google

Щó одним полем, то пішов хорунжий Самко Муш-
А другим полем то пішов сам гетман [кет,
Остряниця Степан,
А третім полем то пішов осаул веселая голова
Карпо Півтора-Кожуха.
На конику вигравае,
Пісню співае.
А за ним ідуть мало-мало не три тисячі,
Усе хоробрії товариші Запорожці.
На коніках вигравають,
Шабельками блискають,
У бубни вдаряють,
Богові молитви посилають.
А Карпо осаул на конику вигравае,
Пісню співае:

»Пресучая та журба мене ізсушила,
Вона мене молодого із ніг ізвалила.

А я тій журбі та й не піддаю ся,
Ой піду-ж я до шинкарки, горілки напю ся.

Ой хто хоче меду пити, ходім до жидівки,
А в жидівки чорні брівки, високі підківки.

Й юпочка рябенька й сама молоденька,
Та якая-ж хорошая, яка чепурненька!

»Шинкарочко моя, насип меду й вина,
Ой щоб моя головонька веселенька була.«

— »Коли ти жонатий, то іди до дому,
А як нежонатий, то ночуй зо мною.«

»Ой е в мене й жінка і дїточок двоє,
Та не пригортають ся, серденько моє.««

Ой рано-рано козаки до Стариці ріки прибували,
Ляхів над Старицею в Пятім яру великий табор
[знахожали,

Digitized by Google

Зараз на їх ударяли,
Схаменутись Ляхам не давали,
Із окопів вибивали,
До містечка Полонного гнали,
Полоннее кругом обгортали.
А Ляхи як хорти запихавшись у містечко впада-
[ють,
Сьвященників православних із крестами, з коро-
[гвами,
Із сьвятими образами супротив козаків висилають,
На примире стати Божим іменем благають.
То як тілько тая сьвята процесія перед табором
[козацьким явилась,
Рука у всякого козака до-долу опустилась.
Нїхто не одважився божим служителям поперек
[слова сказати,
Усї зараз позволили на примире стати.
Отже тогдї хрест і евангеліе Ляхи й наша стар-
[шина цїловали,
Уговор-рядну на білім папері писали,
Руки і печати прикладали,
Щоб уже згода між Ляхами й козаками по вік зо-
[ставала,
Вражда й чвара нїколи не вставала.

Тогдї козаки по домах рушали,
По городах, по селах Ляхів геть розганяли,
Самі усї села опановали.
А гетман Остряниця з старшиною військовою у ка-
[невський манастир прибуває,
Милосердному Богу молитви посилає,
Не думає, не гадає,
Що на його біда настигає.
Ляхам ксьонзи клятву розвязали,
Против козаків знову научали.

Ляхи під манастир байраками та ярами прибували,
Гетмана Остряницю й усю старшину, тридцять душ
На вози скованих поклали, [похапали,
До Варшави байраками та по ночах скритно мчали.

А в Варшаві на базарі щиро ярий огонь горить-
Коло огню палї стоять, [палає,
Спицї залїзнії стирчать,
Поміж ними знай кат похожає.
Зараз гетмана Остряницю і найвисчу старшину:
Сулиму, Недригайла, Боюна, Риндича взяли, ко- [лесовали;
Гайдаревського, Бутрима, Запалія, Кизима й Су- [чевського
Залїзними спицями наскрізь пробивали,
Живих на високі палї підіймали;
Постилича, Гаруна, Сутигу, Подобая, Харкевича [й Околовича,
Судака, Чурая, Чуприну, Сокольского, Ворожбита [й Мировича
Гвіздками стоячих до смоляних дощок прибили,
Дошки огнем підпалили;
Загребу, Скребила, Ахтирку, Потурая, Бурлія й [Загнибіду
Залїзними лапами живих розідрали;
Метиляя, Скубрія, Завезуна, Гуртового, Глян- [ського,
Тумара, Дунаєвського, Тугая, Косиря Могилян-
Четвертовали. [ського
Оттак-то тії лицарі в муках несказаних у Варшаві
А душі їх на небо вступали, [погибали!
До Бога, як до батька дїтки, прилїтали,
Все тее Богові з плачем, з жалем оповідали,
Тяжку та важку кару на Ляхів-ворогів послати
[прохали.

То сьвятий Бог-отець бере їх, до себе пригортає,
Благим та праведним серцем над ними уболіває,
До Ісуса Христа, до Богородиці, до янголів та до
[сьвятих промовляє:
»Чи на тее ж Я сьвіт создав, щоб Поляки його
[кровю невинною поливали,
Щоб яснее сонце димом пожарним затемняли,
Криком невинних мучеників Нам на небі покою
[не давали?
Ой чи довго-ж Мені на такії беззаконія дивитись?
Ой чи довго будуть Ляхи й жиди людським лихом
[веселитись?
Скоро, скоро страшна хмара із-за гори чигринської
[встане,
Подвигнеть-ся і затремтить земля, як Хмелниць-
[кий на Поляків гряне!«

Оттак на небі Господь свій праведний совіт по-
[кладав,
Над малим і незначним чоловіком руку свою все-
[могущу простирав,
Ляхам великії та тяжкії біди вготовляв.
Але Ляхи про те не думали, не гадали,
Пяним розумом на Божий суд не вважали,
По Вкраїні пановали,
Щó вовки народ український рвали,
Церкви палили,
Козацьких дітей в казанах варили,
Кожі з живих людей драли.
Ще нїколи бідна Вкраїна такої біди, як тогдї, не
Нїколи так не сумовала, [приймала,
Зовсїм погибала, —
Засумовала, затосковала,
Сльози річками проливала.
Та й нїхто-ж нашим тогдї не помагав,

Ніхто за нас Богові молитов не посилав;
Тілько сьвятий Бог наших не забував,
На великі зусилья, на відповідья держав,
Тілько сьвятий Бог тее знав,
Щó Він думав, гадав, замишляв,
Як такії муки на нас грішних посилав.
Не нам грішним тее знати,
Не нам про те, за те раховати;
Наше дїло Богові молитись,
Спасителю хреститись:
Ісусе Христе, Сине Божий!
Помилуй нас, помилуй нас, помилуй нас!

Року божого 1843, місяця Квітня. Писано в богоспасаємім градї Кієві.

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

II. ДОСЬВІТКИ.

1. ЗАСПІВ.

У-досьвіта встав я... темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне сьвітло сяє,
Сяє ясне сьвітло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю:
»Скажи, віще серце, чи скоро сьвіт буде?«

— »Ой скоро сьвіт буде,
Прокинуть ся люде,
У всяке віконце
Засияє сонце...«

Ой ударю ж з-разу
У струни живії:
Прокиньтесь, вставайте,
Старії й малії!

Віщуваньням новим
Серце моє бєть-ся, —
Через край із серця
Рідне слово льлєть-ся...

---

2. НАРОДНЯ СЛАВА.

Нема в мене роду,
Немає дружини,
Ані брата-товариша
На всій Україні.

Digitized by Google

Дума сумовита —
То моя родина,
Серце одиноке —
Вірная дружина,
Степи, гори і долини —
Товариство-побратими.

Розпущу я свої думи,
Та й не позбираю:
Розтекли ся, сумуючи,
По рідному краю.
Од Лиману до Есманї
Жовтїе пшениця;
Я, безрідний, одинокий,
Всюди чужениця.
Од Лиману до Есманї
Могили чорнїють;
Ой жнуть люде, рід із родом,
І на-дальше сїють...

Хвали Бога, хто з подружжям
За постать заходить,
До кого старенька мати
На ниву виходить,
Кому дїти помагають
Пшениченьку жати, —
Я з могилами нїмими
Мушу розмовляти.

Ой по тих могилах, у гору високих,
По тих гробовищах, у землю глибоких,
Лежить мого роду без лїку.
По тих степах, по горах Днїпрових,
По балищах і лугах Низових
Живе його слава од віку до віку.

Original from

Ой встань, славо,
Устань рано,
Вийди, славо,
Із туману...
Ти безрідному — родина,
Одинокому — дружина,
Товариство — на Вкраїнї,
Одрадонька — на чужинї.

---

3. СОЛОНИЦЯ.

(1596.)

I.

Іду полем чистим,
Гляну оком бистрим —
Филюють ся жовті ниви
Житом колосистим.

Уродило жито,
Та нїкому жати:
Пішли наші хлїбороби
Списами орати, —

Списами орати,
Трупом засївати...
Ой які-то будем жнива
З того сїву мати!

II.

Крикне товариство:
»Наливайку, друже!
Не впевняй ся, сизий орле,
На лейстрових дуже.

Бо ті лейстровії
Виросли в неволї:
Ой не вдержать против вітру
Корогви у полї.«

III.

Буйний вітер віє,
Наганяє хмари:
Чи то Турки наступають,
Чи хижі Татаре?

Ой нї, не Татаре,
Християнська сила,
Мов хмарами грімучими,
Табор обложила.

Стали недоляшки
Поруч із Ляхами,
Обгорнули Наливайців
Леєстровиками.

Україно рідна!
Чи се-ж твої дїти
Кругом шанцї покопали,
Щоб на своїх бити?

»Ой хто із Жолковським,
Тому панувати,
А хто стане з Наливайком,
Тому погибати.«

Повабились наші
На мову лукаву,
Затоптали, закаляли
Козацькую славу.

Digitized by Google
Original from

IV.

Ой ви, Наливайці,
Молоді орлята!
Ой пора вам гостей ваших,
Пора привітати!

Блиснула грімниця
Із чорної хмари:
Повалились-покотились
Пішаки й рейтари.

V.

Крикне пан Жолковський
На панськее військо:
»Не стинайтесь, пани братья,
З Наливайком близько.

Розкидайте, братья,
Шовкові намети,
Іззивайте усю шляхту
На гучні бенкети.

Будемо гуляти,
Пива, меди пити,
А козаків Наливайців
Голодом морити.«

VI.

Бенкетує шляхта,
Іграючи в карти,
А козаки лейстровики
Додержують варти.

Поскидала шляхта
Панцери й шишаки,
Бо козаки лейстровики
Вірні, як собаки.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

VII.

Кинувсь Наливайко
Од броду до броду;
Сюди трудно й туди трудно —
Нема переходу!

Кинувсь Наливайко
Од валу до валу:
»Ой оддайте мене, братьтя,
Ляхам на поталу!«

VIII.

Чого, чого славна
Солониця стала?
Що козаки Наливайцї
На їй воювали.

Солонії млаки
Слїзьми просолїли,
Що козаки Наливайцї
Воювать не вміли.

Вони воювали
Чотири неділї,
Од безхлїбя, од безвідьдя
Руки обомлїли.

Вони воювали,
І кров розливали,
Бунчуки й шаблї під ноги
Ворогам поклали.

Вони воювали,
Та й довоювались,
Що Ляхам та недоляшкам
В неволю достались.

Digitized by Google
Original from

IX.

Буйні вітри, буйні,
Осипалось жито:
Добра доля тим судилась,
Щó з гармат побито!

Нежатії ниви
В-нївець обернулись:
Тяжке лихо тим судилось,
Щó з войни вернулись!

Сумно дощі, сумно
Зерно прибивають:
Ой без батьків маленькії
Дітки виростають.

Виростайте, дітки,
В щасливу годину,
Ой ратуйте-визволяйте
Ще раз Україну!

---

4. КУМЕЙКИ.

(1637.)

I.

Закипіла по Вкраїні
Страшенна трівога,
Як на шляхту підняла ся
Сірома убога.

Підняла ся за оранди,
За жидівські дуди,
Щó терпіли — не стерпіли
Убогії люди.

Digitized by Google

Руйнували сіромахи
Корчми мальовані;
Де спіткали — порубали
Рандарські ридвани.

Почала сірому шляхта
За Жидів карати,
Забирала всю худобу,
І ґрунти і хати.

Розлетілось по Вкраїні
Безхатнее птаство, —
Затрусилось по будинках
Вельможнее панство.

II.

»Ой Потоцький, батьку панський,
Рушай на Вкраїну!
Зупини кварцяним військом
Повшехну руїну.«

Розпустили орли крила,
З орлами злїтались:
То кварцяне військо з панським
До-купи з'їзджались.

Тече річка між каміньням,
Россю прозивають;
По тій річці серед ночи
Огнища палають.

Червонїють чорториї,
Підмивають кручи.
Втаборились сіромахи,
Потоцького ждучи.

Digitized by Google
Original from

III.

Ой не довго піджидали —
Коники заржали:
Вони нашим неминуче
Лихо віщували.

Зійшло сонце у тумані,
Ревнули гармати:
Не по однім козаченьку
Заплакала мати.

Ой розбив з гармат Потоцький
Табор, мов кошару;
Розігнали Ляхи наших,
Як вовки отару.

Ой мостили на Росаві
Мости тулубами,
Засівали чисте поле
Густо головами.

IV.

Никли трави жалощами,
Гнулось древо з туги:
Дознавали наші предки
Тяжкої наруги.

Кого били-потопили
В глибокій Росаві,
А кого судом судили
В далекій Варшаві.

Осудили недобитків
На великі муки:
Розійшли ся по Вкраїні
Каліки безрукі.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

Огласили із Варшави:
»Дивіте ся, люде!
Хто вставати-ме на шляхту,
То всїм теє буде.«

V.

Нехай буде, нехай буде,
Коли Божа воля,
Щоб росла в боях крівавих
Українська доля.

Нехай знають на всїм сьвітї,
Як ми погибали
І гинучи свою правду
Кровю записали!

Записали — прочитають
Неписьменні люде,
Що до суду із шляхетством
Згоди в нас не буде.

Поки Рось зоветь-ся Россю,
Днїпро в море льлеть-ся,
Поти серце українське
З панським не зживеть-ся.

---

5. ДУНАЙСЬКА ДУМА.

(1648—1654.)

Тихо Дунай, тихо
Несе чисту воду;
Задивили ся дуброви
На свою уроду.

Digitized by Google

Тихо Дунай, тихо
Жовті піски мие.
Погляну я по берегах —
Мое серце ние:

Де, Дунаю батьку,
Твої рідні дїти,
Щó розійшлись-розтекли ся
По білому сьвітї?

Одні на Вкраїнї,
Другі в Московщинї,
Споминають тебе, батьку,
При лихій годинї.

»Нехай споминають
І в піснях співають,
І до мене доріженьку
В знегідьдї верстають.«

Вернулись до тебе
З України дїти:
»Всюди, батьку, однакова
Недоля на сьвітї.

Будемо, Дунаю,
Твою воду пити,
А по тобі, Україно,
Серденьком тужити.

Будемо, Дунаю,
Твое жито жати,
А про тебе, безталанна,
У піснях співати.«

Digitized by Google
Original from

I.

Була колись, кажуть,
Щаслива година:
Як сад рясний, процьвітала
Уся Україна.

Ой хто-ж тії люде
Спасенні бували,
Щб в красу ясну, веселу
Її прибирали?

Були то панове
Великого роду —
Каштеляни та княжата,
Дуки, воеводи.

Вони узграниччя
Людом осадили,
Од Татарви безбожної
Землю захистили.

Порядок давали
Городам і селам,
Процьвітала Україна,
Багата, весела.

Поглянуть панове
Од краю до краю —
Золоті лани филюють
Та дуброви мають.

Поглянуть панове
З ясного будинку —
Слуги в барвах позлотистих
Гуляють по ринку.

Digitized by Google
Original from

Не маки, не рожі
В саду процьвітають:
То панїї та панянки
Шовками сияють.

Хвалять ся панове
Кіньми дорогими,
Ісповняють срібні кубки
Винами ситними.

Гукають гармати
Під панські вівати,
Од гучних мазурок ходять
Ходором палати.

»Дивітесь,« мовляють,
»Молодії люде:
Робіть нашим панським робом,
То все гаразд буде.

Дивітесь,« мовляють,
»І ви, малі дїти:
Отсе добра вам наука,
Як у сьвітї жити.

В полї серцем жвавим
До бою ставайте;
Дома меди, вина пийте,
Та й не проливайте.

Не жалуйте, дїти,
Трунку дорогого,
Із двора не випускайте
Тверезим нїкого.

Digitized by Google
Original from

Нехай братья шляхта
Вашу людськість знають,
Нехай вашу панську гойность
Всюди прославляють.

Немає на сьвітї
Красчого клейноду,
Як панськее славне імя
Великого роду.

Немає для серця
Більшої утїхи,
Як пишатись славним родом
Во віки і віки.«

II.

Хто-ж то тії люде,
Щó понурі ходять,
На високії будинки
І очей не зводять?

Хто-ж то тії люде,
Щó з дому втїкають,
Та красчої собі долї
По степах шукають?

Щó-ж то за бурлаки
З довгими чубами,
Щó всю шляхту, усїх дуків
Зовуть ворогами?

»То голота пяна,
Мужичії дїти,
Щó не хочуть у вельможних
Ласки запобігти.

То сірома темна,
Винники, дейнеки;
Прошпетившись, утїкають
У степи далекі.

То злодїйство хиже
Криєть-ся від кари...
Завше повні того хлопства
Винницї й бровари.«

III.

Обізветь-ся хлопство
По-за городами:
»Ой чи довго буде шляхта
Гордувати нами?«

Обізветь-ся хлопство
Дикими степами:
»Ой чи довго владїти-ме
Нашими ланами?«

Обізветь-ся хлопство
З Великого Лугу:
»Ой вернїмось, козаченьки,
Шляхтї на послугу!«

IV.

Верталось бурлацтво
Шляхтї догожати,
Пишним замкам та будинкам
Краси додавати.

»Блискучі будинки,
Стїни мальовані!
Як ви гарно сияєте,
Окрившись димами!

Ой виходьте в поле,
Вельможне жовнїрство!
Буде вам велика дяка
За все добродїйство:

Що ви Украïну
Гарно захистили,
І козацтва в Чорне море
Гулять не пустили;

Що ви Украïну
Як сад ізкрасили,
І сльозами підданськими
Всї трави зросили;

Що наша Вкраïна
Стала шляхтї раєм,
А ми, її рідні дїти,
По степах блукаєм.«

V.

Вибігала шляхта
З блискучих будинків,
Манівцями утїкала
В Польщу без патинків.

Обливалась шляхта
Дрібними сльозами:
»Добра наші, села наші!
Щó-то буде з вами?

Предки наші славні
Королям служили,
І пустинї українські
Людом осадили.

Предки наші славні
Боронили волю,
І придбали братьтям шляхтї
Щасливую долю.

Предки наші славні
В склепах спочивали,
А тепер їх гайдамаки
З трун повивертали!

Ой безумне хлопство!
Слїпі в тебе очи;
Подиви ся: наступає
Хмара від півночи.

Не хотїло ясній
Шляхтї догожати:
Вкрие тебе ніч на віки
У похилій хатї.

Не хотїло панству
По-видну робити:
Буде тобі до роботи
Блискавка сьвітити!«

VI.

»Правда ваша, правда:
Темна ніч надходить...
Довго, довго на Вкраїні
Сонечку не сходить!

Мертвим сном спочинем
По тяжкій роботї;
Чи до віку-ж нам лежати
У темній темнотї?«

VII.

Прокинулись люде:
»Ой де-ж наша сила,
Щó шаблею, мов косою,
Панство покосила?

Ой припадїм, братья,
До землї сирої:
Щó нам скажуть батьки наші
З могили нїмої?«

— »Сила ваша, дїти,
Спить у домовинї,
Щó простяглась під землею
По всїй Українї.«

— »Домовино славна!
Розкрийсь перед нами,
Дай нам глянуть в твою тайну
Ясними очами!

Домовино славна!
Верни нашу силу:
Дай нам ще раз звеселити
Україну милу!

Щоб знов Україна
Садом процьвітала
І в холодку дїтей своїх
Од спеки ховала;

Щоб росила трави
Не слїзьми, росою,
І хижаків не втїшала
Своєю красою.«

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тихо Дунай, тихо
Несе чисту воду;
Задивили ся дуброви
На свою уроду.

Тихо Дунай, тихо
Жовті піски мие.
Як згадаю Україну,
Серденько зание.

Вже й Орда лихая
З Криму позбігала,
А ти стоїш степовищем,
Як здавна стояла.

Уже й недоляшки
Стали Москалями,
А ти глухо розмовляеш
З буйними вітрами.

І Дунай сумуе,
І Кубань у тузї.
Хто-ж пануе-бенкетуе
В Великому Лузї?

Сумно по Сибіру
Вигнанцї дубують,
А по селах українських
Хижаки панують.

---

6. З-ЗА ДУНАЮ.

ОЛЕКСАНДРІ МИХАЙЛОВНІ К.

Покину, покину
Чужую чужину,
Та на Україну
Соколом полину.

Ой хто-ж мене дома
Щиро привітає,
Любо в вічи гляне,
Про життя спитає?
Привітають мене
Вовки-сіроманці,
Заліґши дорогу
В зеленім байраці:
»Годі тобі жити
За тихим Дунаєм;
Ми на тебе, друже,
Давно вже чигаєм.
Годі тобі здобич
У нас одбивати —
З сьвітлом доглядати
Убогої хати.
Нехай темна нічка
Хату обгортає,
Наше серце хиже
По-вік звеселяє.«

Привітають мене
Яструби з орлами,
Розпустивши крила
По-над городами:
»Ой ми тобі любо
У вічи заглянем,
Твої очи-зорі
Із лоба достанем.
Годі прозирати
У далекі віки,
Голубити в серці
Надії великі.
Предки твої в шляхти
Хати відбивали, —

Digitized by Google
Original from

Своїм тїлом в полї
Вовкiв годували;
Панянські роброни
На онучі драли, —
Лисиці з їх трупу
Серце виїдали;
Очами-зорями
Далеко сягали, —
Яструби з орлами
Очи їм клювали.
Ой то твоя доля,
Ой то твоя воля!
Втїкай на чужину
Із рідного поля!
Тобі рід-родина —
Чужая чужина,
Наша люба здобич —
Славна Україна...«

---

7. ЧТО ЕСТЬ МНѢ И ТЕБѢ, ЖЕНО?

Іоанна гл. II, ст. 4.

ДОРОГОМУ ЗЕМЛЯКОВІ ЗЇНЧЕНКОВІ.

О, як тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як твоє серце моїм серцем чую!
Читаю завіт твій, — читаючи плачу,
Високо підняв ти натуру людськую.

Чужа тобі стала і рідная мати,
Зоставсь ти без роду, без хати на сьвітї,
Щоб родом коханим серця не сковати,
Хатнїм упокоєм духа не вгасити.

О, знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злїтав над землею!...

Digitized by Google

Щó дїтям на лонї у матери снилось,
Чого мертві чають — обняв ти душею.

Снились дїтям райськi вiковічні квіти;
Чають мертві жизни грядущого віку...
Справдиш ти, щó бачать чистим серцем дїти;
Справдиш, щó дорожше всього чоловіку.

Уже з раю твоїм духом
На нас повівае:
Уже знову твое слово
Мертвих воскрешае.

Виростають, приближають
Твое царство дїти.
Ой не дурно жили й гибли
Праведники в сьвітї!

Виростають, — твоїм слїдом,
З материього лона
Утїкають розпинатись
Серед Вавилона.

»Жено мати! щó тобі я?
Ти свое вчинила,
Як, радїючи, під серцем
Дитину носила.

Минули ся ті радощі,
Минули ся й муки...
Не вмістити тобі в серцї
Нової науки!

Спочивай, спасенна душо,
У тихій господї,
А ми будем сьвяту правду
Сїяти в народї.

Дай нам, мати, те справдити,
Щó на чистім лонї
Снить ся дїтям непорочним
В грішнім Вавилонї.

Дай нам, мати, доказати,
Що ми — рідні дїти
Тих великих, щó за правду
Гинули на сьвітї.«

---

8. САМ СОБІ.

Заспіваю, спогадаю
Лїта молодії,
А в тих лїтах, Божім раю,
Надії сьвятії.

Заспіваю, спогадаю
Вірную дружину,
Обільлю нїмими слїзьми
Нїму домовину.

Заспіваю — хай дрімає
Серце одиноке,
А ти, думо, злинь-розлий ся
Високо-широко.

Єсть у сьвітї правда чиста,
І добро і воля, —
Іззивай їх, моя думо,
На рідне поле.

Степи мої широкії,
Цїлино одвічня!
Хто з'оре вас та засїє —
Слава тому вічня!

Лани мої неорані,
Давнї перелоги!
Доки по вас блукати-муть
Брати мої вбогі?

Вони орють вас очами,
Скородять бровами,
Сїють тугу, поливають
Дрібними сльозами.

Ой зроди ж, велика туго,
Ярую пшеницю,
Збагати насущним хлїбом
Убогу Вдовицю!

---

9. СТАРЕЦЬ.

(ДУМА.)

НАДЕЖДЇ ОЛЕКСАНДРОВНЇ БІЛОЗЕРСЬКІЙ.

Spiewak, niestety! spiewać nie mam komu.

Mickiewicz.

Бринь бандура, та й замовкне...
Чом же не заграє?
Стоїть старець під віконцем, —
Чом же не співає?

Ой ходив би я по селах
Від хати до хати,
Ой співав би на ввесь голос, —
Нїкому співати!

Як промовлю *Христа-ради*
(Великеє слово!), —
Скиба хлїба в хлїбороба
Старцеві готова.

Як спогляне добре око
На голову сиву,
Закликають люде старця
У хату щасливу.

»Сїдай, дїду, старче божий!
Підкріпись вареним,
Випий чарку, згадай наших
Родичів померлих.«

Я сїдаю, підкріпляюсь
На життя злиденне...
Ой я старець, — не стареє
В грудях серце в мене.

Поминаю усїх мертвих,
А по живих плачу,
Що нїкого я живого
Серед них не бачу.

Нї з ким сїсти потужити
В полї на могилї,
Нї з ким пїснею збудити
Лїта молодії.

Молодосте-одрадосте,
Воленько без краю!
Кому про вас на старечій
Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеть-ся
Од слова живого,
Щб співав я, віщував я
Віку молодого?

Digitized by Google
Original from

Ой співав я, віщував я:
»За малу годину
Оживить живее слово
Рідну Україну,

І праправнуки згадають
Прапращурів діло,
І промовить до них в полї
Усяка могила!«

Ой співав я: »Буде жити
Наше слово, буде!«
Чи живе ж воно у тебе,
Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
А по кладовищах:
Спочивае наше слово
В нїмих гробовищах.

Поховали ми з дїдами
Слово, нашу силу;
Густо, густо засадили
Рутою могилу.

Зеленїе, мов барвінок,
На могилї рута:
Щó були ми, як жили ми,
Як гибли — забуто!

Ой замовкни, моя кобзо,
Нїкому співати!
Промовляю *Христа-ради*
Од хати до хати.

Digitized by Google
Original from

Густий морок скрізь по хатах,
Густїйший в будинках,
Що нема душі живої
В сестрах Українках;

Що пониклим, вялим серцем
Нїмоту кохають;
Покохавши, паненяток,
Нїмчиків рожають.

Ой нїмують по Вкраїнї
Високі палати;
Густий морок окривае
Пахарськії хати.

Бринь бандура, та й замовкне...
Мов пекельна сила
На живії мої струни
Руку наложила.

Наложила вона руку
На гарячу душу...
Ой співав би, віщував би,
Та мовчати мушу.

---

10. ДАВНЄ ГОРЕ.

(дума.)

ВАСИЛЕВІ МИХАЙЛОВИЧУ БІЛОЗЕРСЬКОМУ.

Чом, Дунаю, став ти мутен,
Став ти мутен, каламутен?
Ой чи вітри тебе збили,
Чи лебеді білокрилі,

Чи коники вороненькі,
Чи козаки молоденькі?

Чого, серце, ти сумуєш?
Чого ниєш-заниваєш?
Чи ти нове горе чуєш,
Чи давнее споминаєш?

»Ой хоть чую — не бою ся:
Я крівцею розільлю ся.
Розільлюсь по ріднім краю
Од Есмані до Дунаю.
І з крови уродять квіти, —
Звеселять ся малі дїти,
Уквітчають ся дївчата,
Радїти-ме стара Мати.
Я сумую давнїм горем,
Щó зросло над синїм морем
І, в безщасную годину,
Обняло всю Украïну, —
Як зїновать розросло ся,
В серце глибоко впило ся;
Я сумую, що не знаю
І не бачу йому краю.«

На далекій Украïнї
Не одна, не дві дївчинї
Раді мене привітати,
До серденька пригортати,
В речах душу виливати,
Братом, татом називати.
Ой дївчата, пишні квіти,
Безталанні мої дїти!
Лучче мене не витайте,
Та слїз ревних менї дайте;

Лучче мене не цілуйте,
Та зо мною посумуйте.
Нехай сум наш по Вкраїні,
Як та мати по дитині,
Плаче — стогне — вбиваєть-ся,
В сонні душі вриваєть-ся.
Нехай всяке тепле серце
Нашим болем іздрігнеть-ся,
Нашим болем, нашим горем,
Щó зросло над синїм морем.

---

11. СЬВЯТИНЯ.

Мовчки струни на бандурі
Я перебираю;
Заспівав би я до тебе —
Голос замирає.

Не почуєш мого слова
Серцем молоденьким, —
Квітчаною головою
Схилиш ся до неньки.

»Пести мене, моя нене,
Як малу дитину,
Я твойого, нене, лоня
До-віку не кину.«

-- »Ой покинеш, моя доню,
Далебі покинеш,
У чужий край, в чужі люди
Пташкою полинеш.

Прийде, прийде, моя доню,
Такая година,
Що рідпійша неньки буде
Любая дружина.«

Digitized by Google
Original from

І я чую тихі речи,
Голоснїйше граю.
Я душею молодую
Красу обіймаю.

Ой бандуро, рідна сестро,
Золотіі струни!
Вложи в неї мое серце,
Високії думи.

Нехай їй в-ві снї приснить ся,
Щó я чую й знаю,
Про що серцем одиноким
Господа благаю.

Нехай їй в-ві снї приснить ся
Мати Україна,
Наше горе, наша радість,
Надія єдина.

Сьвяте слово — *рідна мати;*
Єсть іще сьвятиня
Висча, Богові милїйша —
Рідная Вкраїна.

Зрозумій, мое коханьня,
Чистою душею,
Щó люблю я, чим живу я, —
Будеш ти моєю.

---

12. З ТОГО СЬВІТУ.

ВАРѲОЛОМЕЄВІ ШЕВЧЕНКОВІ.

Не хотїли панські дїти
Мою воленьку вволити, —
Щоб мене там поховали,

Де б одраду серце мало,
Де б мучене моє тїло
Тихо тлїло, не болїло,
Де б моя душа убога
Злинула колись до Бога.
І прохав я, і благав я,
І на кобзї вигравав я, —
Шкода співу кобзарського!
Шкода слова козацького!

Не хотїли паненята
Послухати мого брата,
Щоб менї почет вчинити —
Китайкою мари вкрити,
Червоною китайкою, —
Заслугою козацькою.
І прохав він, і благав він,
І холопством дорікав він:
Занедбали паненята
Доріканьня мого брата!

Не хотїли, та вчинили —
Китайкою труну вкрили,
Та й вислали до могили,
Де співав я, сумовав я,
З Днїпром-братом розмовляв я.
Не хотїли, та вчинили —
Спочиваю на могилї,
Паненятам на досаду,
Товариству на одраду,
Українї на пораду.
Спочиваю, дожидаю,
Долї-волї виглядаю...
Годї, братья, сумовати:
Ще не вмерла наша Мати!

Digitized by Google
Original from

13. ЛЮЛЇ-ЛЮЛЇ.

Хожу-блужу по городу,
Великому, великому.
Одкрив би я своє серце,
Та нїкому, та нїкому.

Цьвіте воно, як божий рай,
Потай миру, потай миру;
Нї любощам, нї милощам
Не йме віри, не йме віри.

Ой серденько закритеє,
Тихий раю, тихий раю!
Нїхто тебе не нївечить,
Бо не знає, бо не знає.

Цьвіти ж собі, живи собі
Самотою, самотою;
Втїшай себе солодкою
Дрімотою, дрімотою.

А щоб тебе лихі люде
Не вжахнули, не вжахнули,
Засни, серце, довічним сном...
Люлї-люлї, люлї-люлї!

---

14. LAGO MAGGIORE.

Хожу берегами,
Та й не нахожу ся;
Дивлюсь на сади зелені,
Та й не надивлю ся.

Сади-виногради
В воду поринають;

Поуз берег ясні смуги
Як срібло сияють.

Шукаю-питаю
Зеленої рути,
Щоб тебе, мій рідний краю,
На-віки забути.

В тобі, рідний краю,
Люде туманіють;
По степах твоїх розлогих
Бодяки краснїють.

Тобі, рідний краю,
Не дав Господь долї;
Розкинулась твоя доля
Могилами в полї.

Зійду на могилу,
Гляну на Вкраїну...
Помандрую в чужі землї,
Та там і загину.

---

15. ДО ДАНТА,

прочитавши його поему »Пекло«.

Хто не знає, Данте, твого горюваньня,
Той і твого пекла страшного не взнає:
З твого серця вийшли ті оповіданьня.

В праведному серцї той огонь палає,
Щó палить у пеклї душі беззаконні;
В мученому серцї холод побиває

Рожевії квіти, пишні, благовонні,
Щó гинуть без слїду, щó мов сон зникають,
Оставивши в серцї болї невимовні.

Digitized by Google

Нехай усї люде тії болї чують;
Нехай усї землї, всї язики знають,
Як великі душі за ввесь мир горюють.

---

16. РОДИНА ЄДИНА.

Ой нема на рідний беріг
Броду-переходу;
Не знайти до роду броду
Через бистру воду.

Бистра річка — життя моє,
Широка-глибока...
Плавле-тоне на тій річці
Душа одинока.

Ой вихопись, душе моя,
Та змахни крилами,
Полени, де рідна хата
Стоїть між садами.

Ой кого-ж тобі позвати
Із рідної хати?
Глухо в хатї... хиба встане
З домовини мати.

Ой нехай вона устане,
На мене спогляне,
Та зо мною своє горе
І щастя спомяне.

Ой я з материнього горя
Набирав ся сили,
Материнї сьвяті надії
Дали менї крила.

Digitized by Google

Облїтав я тими крильми
Ввесь сьвіт-Украіну;
Сяду-паду одпочити
На вбогу могилу.

Убогая, низенькая,
Забута могила, —
Вона в мене на Вкраїні
Родина єдина.

Навкруги стоять гробниці
З пишними словами...
Я на їй повішу кобзу
З живими струнами.

Ой хто прийде по родині
Плакати-ридати, —
Буде кобза йому грати,
Серце розважати.

Будуть люде по тій кобзї
Мою матїр знати,
З нею й сина, як єдину
Душу, споминати.

---

17. ДО МАРУСЇ Т*.

Не співай менї, землячко,
На чужій чужинї,
Не нагадуй менї, сестро,
Рідної Вкраїни.

Твоя пісня поривае
Туди мою душу,
Де люблю я карі очи,
Та забути мушу.

Digitized by Google
Original from

Не забуду я до суду
І навпослі суду!
Тим коханьням перед Богом
Хвалити ся буду.

Люблять люде пишні квіти,
Люблячи зривають,
А красою, так як дїти
Метеликом, грають.

Я люблю тебе, дівчино,
Як дитину мати;
Не бажаю за коханьня
Любої одплати.

Моє серце за коханьня
Менї одплатило,
Що дорогу мою темну
Сьвітом осьвітило.

Осьвітило — тайну слова
Живого одкрило...
Ой не дурно ж моє серце
Жило і любило!

---

18. ГУЛЬВІСА.

Ой ішов я до дівчини —
Од воріт вернув ся:
Піду лучче до шинкарки
Горілки напю ся!

Нехай добрі люде славлять,
Що в шинку ночую, —
Щó за тиждень загорюю —
За ніч прогайную.

Лучче менї від громади
Наругу приймати,
Анїж собі вільні руки
На-віки звязати.

Твої чари, дївчинонько,
Я по людях знаю;
Тому щастю, тому раю
Віри не діймаю.

Ой коли-б нас не вязано —
Може б нам жило́ ся,
Що волею моє серце
З твоїм поняло ся.

Ой яке там щастя-доля,
Де в хатї неволя?
Моя доля — серед поля
Невязана воля!

Ой заграй менї, кобзарю,
Про ті часи давнї,
Як у Сїчі проживали
Наші предки славні.

Ой заграй менї, кобзарю,
Нехай я заплачу,
Нехай долю — вільну волю —
Крізь сльози побачу.

Ой заплачу-заридаю,
Рутою утру ся...
До любої дївчиноньки
По-вік не верну ся.

Digitized by Google
Original from

19. ГОГОЛЬ І ВОРОНА.

Пливе Гоголь по Славуту,
В воду поринає.
На сухій гільлї Ворона,
Важенько здихає:

»Ой мій друже білокрилий!
Горенько з тобою!
Поринаєш, — не дай Боже,
Зальлеш ся водою!«

Пливе Гоголь по Славуту,
З хмари дощик льлеть-ся.
У Ворони-жалібниці
З жалю серце рветь-ся:

»Ой з'яви ся, ясне сонце,
Висуши нам крила,
Що обом нам з мокрим пірям
Лїтати не сила!«

— »Ой Вороно-жалібнице!
Чого марне крячеш?
Я купаюсь-очищаюсь,
А ти з дуру плачеш.

На-що менї на Славутї
Твоя осторога?
Сушилась би собі мовчки,
Ротата небого!

На-що менї від дощику
Твоя оборона?
Сидїла б ти собі мовчки,
Химерна Вороно!«

20. НАСТУСЯ.

ПОЕМА.

(1648.)

ІВАНУ ПИЛИПОВИЧУ ХИЛЬЧЕВСЬКОМУ.

Як з тобою ми зустрілись
На шляху широкім,
Ти заглянув мені в душу
Своїм добрим оком.

І порадив мене щиро,
Куди прямувати...
Довго йшов я, та й прибив ся
До рідної хати.

Не пійду я дальше хати,
Мій коханий брате;
Буду в хаті я співати,
На бандурі грати.

Ой чи в нас же в рідній хаті
Нїчого згадати,
Нїчим тугу розігнати,
В-гору дух підняти?

Наша хата була здавна
На всїм сьвітї славна, —
З того давна, як витала
Короля Степана.

Убиралась наша хата
Пишними квітками;
Обливалась наша хата
Кровю і сльозами.

Вилїтали з неї в поле
Орли за орлами;

Обгортали нашу хату
Литвини з Ляхами.

Обгортали, та втїкали
Усїма шляхами
Перед нашими шаблями,
Довгими списами.

Нашу хату Турки й Нїмцї
За морями знали;
В нашу хату з усїх земель
Подарунки слали.

Було гучно, було бучно,
Та встав брат на брата, —
Ой замовкла, похилилась
Наша рідна хата.

Ой нїмує, ой сумує
Наша вбога хата,
Що багатий одцурав ся
Убогого брата.

Задзвонїть же в нїмій хатї,
Бандурнії струни!
Розкривайте ся, сьвятії
Предківськії труни!

Оживи, красо дївоча,
В кобзарському серцї!
Нехай серце усьміхнеть-ся —
І слїзьми зальлеть-ся.

Оживи, козацька славо,
У бандурних струнах, —
Нехай предки звеселять ся
У забутих трунах;

Нехай мовлять живе слово
На всю Україну —
І ззовуть усю родину
У семю єдину.

А ти, друже мій Іване,
Прийми мою дяку,
Що колись порадив щиро
Мене серед шляху.

За порадою твоєю,
Я прибився до хати, —
Годї по сьвіту блукати,
Дороги питати!

ЗАСПІВ ДО ПОЕМИ.

Нехай місяць із зорями
Дивить ся у воду,
А я гляну — задивлю ся
На дївочу вроду.

Любо місяцю з зорями
В воду виглядатись:
Менї любо дївочою
Красою впиватись.

Любо місяцю з зорями
В воду поринати:
Менї любо в дївочее
Серце прозирати.

Нема лїпшого на небі
Над зорю в погоду:
Нема красчого на сьвітї
Над дївочу вроду.

Digitized by Google
Original from

Нема виду пишнїйшого
  Над зорі в півночі:
Нема дива дивнїйшого
  Над серце дївоче.

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

Уродила ся Настуся —
  Любо подивитись,
Із личенька румяного
  Хоч води напитись.

Уродила ся Настуся —
  Серце голубине...
Хто-ж то її кохати-ме,
  Як мати дитину?

Розпущу крилаті думки
  По всїй Українї —
Нема пари статечної
  Коханій дївчинї!

Нема серця ласкавого,
  Нї тихої мови
До любого залицяньня,
  Дружньої розмови!

Шкода, шкода чорнобрівця
  По степах шукати,
Щоб з рожею садовою
  До-купи звязати!

По Вкраїнї огнї горять,
  Під небо сягають,
Потягнуло степи димом,
  Крюки в диму грають.

Поміж балок Жовті Води
Кровю червоніють;
По городах обгорілі
Дворища чорніють.

Повкладалась серед поля
Шляхта спочивати;
Похожають в пишних шатах
Козаки чубаті.

II.

Процьвітає в саду квітка...
О траво висока!
Закрий її, сховай її
Від людського ока.

Нехай її сонце з-тиха
Сьвітом обливає;
Нехай бжілка, Божа втіха,
Над нею літає.

Нехай її зорі кроплять
Чистою росою...
Не довго їй пишати ся
Своєю красою.

Не сховає филястая
Пишної квітини:
Не заступить стара мати
Любої дитини.

III.

Ой у вдови Обушихи
Сіни на помості.
Наїхали до вдівоньки
Козаченьки в гості.

Digitized by Google
Original from

Молодії до присїнок
Кониченьків вяжуть,
А старії господині
Добрий-вечір кажуть.

»Добрий-вечір, панїматко,
У твою сьвітлицю!
Нехай Бог сьвятий із неба
Назира вдовицю.

Пізнавай гостей незваних,
Чесна господине,
Щó здалека завітали
До тебе в гостину.

Чи забула, панїматко,
Той веселий вечір,
Як ми з твоїм Опанасом
Вели дружні речи, —

Дружні речи таємничі
Про козацьку зраду,
Що хотїли відомстити
Шляхтї за неправду?

Чи забула, панїматко,
Той ранок понурий,
Як ти в військо виряжала
Воловії хури?

Обушихо, панїматко,
Сизая орлице!
Не дурно ти злила слїзьми
Новую сьвітлицю.

Тобі серце говорило
Про козацьку долю:

Виросли нові могили
По чистому полю!

Щó в Кумейках, в Боровиці
Задержалось сили,
Те в Сулї зеленолугій
Ляхи потопили.

Потопили полохливих,
Завзятших напали,
Постріляли, порубали,
Кіньми потоптали.

Пішла туга по Вкраїнї
Від хати до хати,
Та не вмерла з того жалю
Козацькая мати.

Вона сиріт на отецькі
Могили водила,
Як вставати-воювати —
Піснею учила.

І крівавим слїдом дїти
В степи простували,
Без гармат на Жовтих Водах
Ворогів стрічали.

Добували козачата
У шляхти гармати...
Помолодшала старенька
Козацькая мати.

Зазивала пишну шляхту
Під Корсунь в гостину...
Про ту учту слава трубить
На всю Украïну.

Панїматко Обушихо,
Сизая орлице!
Знай же й ти про славну учту
У своїй сьвітлиці.

Ой твого ми Опанаса
Добре поминали:
Пишну шляхту, як тих раків,
Руками побрали.

Привітай же нас, як мати,
Чесна господине:
Ми з Корсуня простували
До тебе в гостину.«

IV.

Гучно, гучно у сьвітлиці
Батьки розмовляють.
Любо їх сини Настусю
В піддаші витають:

»Ой дівчино, дай нам, серце,
Водиці напитись;
Годї згагою у полї
Козакам томитись!

Нехай шляхту добивають
Яструби дзюбаті;
Наша втїха — карі очи,
Чорні бровенята.«

Хилить вітер, хилить буйний
В дуброві квітину:
Ваблять речи молодії
Вродливу дівчину.

Ізхиляють ся в дуброві
Верхи із верхами:
Іззирають ся в розмові
Очи із очами.

То заграє, то зание
Серце голубине...
Стережи ся, Настусенько,
Лихої години!

Схамени ся, не диви ся
На козацьку вроду;
Іди лучче з мосту кинь ся
У холодну воду.

Там до суду плавать будеш
Тихими ночами,
І козацтво необачне
Вабити речами.

Там, русалкою, сьміятись
Будеш із коханьня,
А тут, щиро покохавши,
Звянеш в безталаньні.

Шкода квітку від лихої
Бурі закривати:
Мусить буря з неї пишне
Листя обірвати.

Процьвітайте ж і зникайте
Квітками, дівчата:
На те родить вас, сердешних,
У болістях мати.

Процьвітайте, не впиняйте
Серденько кохати:

На те вами, щó зорями,
Любуєть-ся мати.

Процьвітайте і нам дайте
Ваших чар напитись:
Тільки й щастя на сім сьвітї,
Щó на вас дивитись.

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

Ой давно була —
В непамять пішла —
Нещаслива година,
Що козацькою
Кровю сьвятою
Червонїла Вкраїна.

Ой били Ляхи
Наших козаків
Від Днїстра до Стариці,
По всїх городах,
Селах, хуторах
Голосили вдовиці.

Ой була, була
Глибока Сула
Нашим трупом загачена.
Польщі служили,
Шляхтї годили —
Там за все нам заплачено.

II.

Покидали наші
Воловії хури,
Манівцями та тернами
По домах сипнули.

Digitized by Google

Покидали в лозах
Спіжові гармати,
У безлюдний степ московський
Мусїли втїкати.

Покидали в багнах
Воронії конї;
Слали свити через багна
Втїкали 'д погонї.

III.

Тільки Дмитро Гуня
На Сулї зостав ся,
Між Сулою і Славутом
Валом обкопав ся.

Бив ся Дмитро Гуня
Пять недїль з Ляхами;
Не загине його слава
Поміж козаками!

Бив ся Гуня, бив ся,
Силами знеміг ся;
Похиливши короговки,
З Потоцьким мирив ся.

Сумно наші, сумно
По домах вертались,
Що брати їх над Сулою
Спати повкладались.

IV.

І ти, Опанасе,
Хоробрий Обуше,
Серед бою кріваво́го
Віддав Богу душу.

Digitized by Google

»Помираю, братьтя,
За рідну Вкраїну, —
Ой пригледьте вдову мою
І малу дитину.

Ой Морозе друже,
Мій названий брате!
Назирай орлиним оком
Сирітськую хату.

Не попусти шляхті
Над нею глумитись,
А я буду на тім сьвітї
Богові молитись,

Щоб ізнов воскресла
Козацкая сила
І шляхетським клятим трупом
Днїпро загатила.

Маєш сина, брате,
Я — дочку єдину;
Як дійдуть лїт, іспаруй їх
У добру годину.

Нехай кров Морозів
З моєю зільлєть-ся;
Звеселить ся на тім сьвітї
Гірке мое серце.«

V.

Десять рік минуло
Після того бою,
Як Опанас над Сулою
Поліг голсвою.

Щиро на тім сьвітї
Богу він молив ся,
А старий Мороз із сином
По комишах крив ся.

Неволею нашим
Ляхи мир давали;
Розпустивши по домівках,
По одинцю брали.

Брали, закидали
У замкові глибки;
Не ставало в них кайданів,
Забивали в дибки.

Ой дубові дибки,
Залїзні кайдани!
По степах ви, по комишах
Наших розганяли.

Розлїтались рiзно
Орли сизокрилі,
Молодих орлят на здобич
Налїтати вчили.

Добре ж вони, добре
Вимахали крила,
Поки знову Україна
Бунтом закипіла.

Добре ж вони, добре
По степах шугали, —
Розпорошене козацтво
До-купи скликали.

Триста коней з дому
З Гунею втїкало;

Три тисячі до Богдана
У Сїч прибувало.

Дві сотнї з Морозом
По Днїпру спускалось;
Дві тисячі з Туреччини
До Сїчи верталось.

Вернувсь Гуня з поля,
А Мороз із моря, —
Розлила ся по Вкраїнї
Козацькая воля.

VI.

»Ой ти, славний Гуне,
Друже мій единий!
Дав нам Господь обняти ся
На вольній Вкраїнї.

Добре послужила
Нам старая сила:
Утїкала від нас шляхта,
Штани погубила.

А тепер, мій друже,
Прошу тебе дуже:
Їдьмо — синові моєму
Знайдемо подружже.

Кажуть, в Обушихи
Дочка — як калина.
Ой то-ж синові моєму
Названа дружина.

Попаруєм дїток,
Молодих орляток,
Та й засядем по пасїках
На ввесь лїт остаток.

Digitized by Google

Нехай сьвіжим цьвітом
Земля процьвітає,
А ми будем молитвами
Добувати раю.

Нехай рід наш родить,
Ворогам на лихо,
А ми собі, дїдуючи,
Повмираєм тихо.

І будем дивитись
Із Божого раю,
Як наш рід лукаву шляхту
Під корінь рубає.«

VII.

Добре дїди сиві
Між себе рядили,
Щасну долю молодим судили;
У сьвяту неділю,
В обідню годину,
В Обушихи за столом сидїли.

За столом сидїли,
Покріпляли сили
Із синами, гостьми молодими.
Сини мовчазливі,
Батьки говірливі,
Мов голуби сиві-буркотливі.

»Обушихо нене!
Сїдай біля мене,«
Обізветь-ся Гуня довгоусий:
»Як ти горювала,
Дочку згодувала, —
Про все ти нам росказати мусиш.

Од твоєї хати
Неситої шляхти
Не змогли ми, нене, одганяти:
З малими синами
Лугами, тернами
Від напасти мусїли втїкати.

Диво дивне стало —
Недобитки встали,
Та й задали Ляхам прочухана;
А ще нам дивнїйше,
Що вдовина криша
Десять рік напасти не дознала.

Ой хоч від напасти,
Кажуть, не пропасти,
Та не дай нїкому знати її, Боже!
А то-ж то вдовицї,
Мавши у сьвітлицї
Любу доню, щó в городї рожу!«

VIII.

— »Козаченьки, батьки мої,
Крилатії орли мої!
Козаченьки-небожата,
Молоді мої орлята!
Так судила Божа воля,
Щоб давила нас недоля,
Щоб шляхетська своя-воля
Гнала нас із хати, з поля,
Наш достаток забирала,
Наш насущний заїдала,
Наших дїток-малолїток
З доброго путя збивала.
Та не всїх же хижа сила
Людоїдством застрашила,

Не всїм очи засліпила,
Не всїм серце задавила.
Не задавить тому серця,
Чий рід з давности ведеть-ся,
Хто, як пташка, з клїтки рветь-ся,
Чия кров лилась і льлеть-ся
За вкраїнське щастя-долю,
За сьвяту народню волю...«

Пильно слухав сивий Гуня,
З Морозом ззирав ся:
Добрим словом більш нїж медом
Солодким впивав ся.
А моторна господиня
Кухлїв доливає,
Медову кипучу силу
Словом заправляє:

IX.

»Від Припети до Синюхи
Вславили себе Обухи,
Та й не злотом рабованим,
Не гонором купованим,
Не гербами-клейнодами,
А своїми пригодами.
Вони в полї воювали
І в неволї бідували;
Вони в муках жартували,
Жартом серце гартували.
Щó ми чули, не забули, —
Тим-же слїдом прямували.
Була буря — хилили ся,
Було лихо — молили ся,
Було горе — горювали,
Та правдоньку шанували.

Digitized by Google
Original from

В кого срібло, в кого злото
Та шляхетськії клейноди,
А в нас правда, права воля —
Найлюбійша в сьвітї доля.
Згине срібло, згине злото,
Занедбають ся клейноди,
Тільки правда на Вкраїнї
По вік вічний не загине,
Тільки правда, права воля
Буде всїм жада́на доля...«

Похитали головами
Сивими старії:
»Ой слухайте та навчайтесь,
Дїти молодії!
Так нам прадїди мовляли,
Від пращурів чувши, —
Не глухе в нас було серце,
Не глухії уши.«

X.

— »Що́ змогли, Ляхи з нас драли,
Худібоньку забирали,
Наші бжоли піддирали,
Наші ниви продавали,
Біднили нас постоями,
Харчуваньням, напоями.
Де нас люде шанували,
Там вони з нас глузували,
По-шляхетській гордували,
По-збоєцькій жартували.
Як ви в полї стали лука,
Стала дома жінкам мука.
Як ви в полї стали орця,
Не бачили жінки сонця.

Ой не знали ж ми одради,
Опріч предківської правди.
Ой не мали ж ми поради,
Нї науки, опріч правди:
Мов сьвята небесна сила,
Вона серце нам живила,
Як на сьвітї жити — вчила,
Від напасти боронила.
Була буря — хилили ся,
Було лихо — молили ся.
Хилили ся, та й не впали;
Молили ся — волї ждали.
Ой дождались — ізорнули
З того пекла, де тонули.
Ой що нас по-вовчій рвали, —
Вовчим слїдом повтїкали;
Ой що кров живую ссали, —
Власних скарбів одбігали;
Що над нами насьміхались, —
Самі слїзьми обливались.
Все-ж то правда поробила,
Наша предківськая сила,
З давних давен завіщана,
Награда нам обіщана
Замість срібла, замість злота,
Замість гонору-клейнодів...«

Стрепенулись дїди сиві
Від живого слова:
Розогріла старе серце
Гарячая мова:
»Так, паньматко, рідна сестро!
Дякуем за мову!
Випємо ж за нашу правду,
Народню основу!

Наливай нам кухлі повні
Медом, пяним чолом;
Нехай в серце радість льлеть-ся
З твоїм любим словом!«

XI.

— »Козаченьки, батьки мої,
Крилатії орли мої!
У вас очи прозірливі,
А в нас душі покірливі.
У вас рада серед поля,
А в нас дома — ваша воля.
Ви бете ся, — ми чуємо,
По домівках бідуємо,
Бідуємо, працюємо,
Малих дїток доглядаєм, —
Доглядаєм, в чисте серце
Правду, воленьку вливаєм, —
Доглядаєм, годуємо,
Підмогу вам готуємо.«

— »Золоті у тебе уста!«
Ще Гуня озвав ся.
»Знав Обух, де в сьвітї щастя,
Як з тобою брав ся.
І щаслива, певне, буде
По-вік того доля,
Кому судить ся подружжям
Люба твоя доня.«

А у донї горить личко,
Щó в лузї калина:
Перед нею — Морозенко,
Гарний, як картина.
»Ой закрий же мене, нене,
Нехай він не знає,

Як серденько трепечеть-ся,
Млїє-омлївае!«

XII.

— »Козаченьки-небожата,
Молоді мої орлята!
Поки виросли в вас крила,
Рідна мати вас учила, —
Ой учила, наставляла,
Правих предків споминала.
Що́ ви чули, не забули, —
Тим-же слїдом полинули.
Козакуйте ж, процьвітайте,
Та й нам слави уділяйте.
Козакуйте ж, прославляйтесь,
На нас любо оглядайтесь.
Як до нас ви завітали, —
Мов з могили ми устали;
Як до нас ви налетїли,
Наче сьвіт нам осьвітили.
Ой сьвітїть же по сьвітлиці
Бідолашній удовиці;
Медом кухлї ісповняйте,
Її мужа споминайте.
Пийте пиво, їжте страву,
Споминайте його славу.
Ой наш рід ведеть-ся з-давна;
Наша слава з-давна славна;
Наша правда з-давна права, —
Чиста, славна наша слава!«

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Ой брязнули на дворі цимбали;
Озвали ся у сїнях бояри,

Заспівали дружки у сьвітлиці;
Забило ся серце у вдовиці.
Голубонька з голубничка́ лине:
Розлучають з матїрю дитину, —
Розлучають, віночком вінчають,
Пишно, гучно поїздом рушають.
Не морська кучерява филя
Із сьвітлиці Настусю вхопила:
Ухопили весїльнії гостї...
Жаль ся, Боже, її молодостї!
Взяли, взяли, мов із саду квітку,
Завертїли у білу намітку.
Наміточко, серпанок тоненький!
Жаль ся, Боже, старенької неньки,
Що́ з дочкою ще не нажила ся,
Слїзоньками гірко облила ся,
Що дочкою ще не навтїшалась,
Сиротою у хатї зосталась.
Чує, чує материне серце,
Яка доля донї доведеть-ся:
На хвилину щастя, на хвилину,
Сумуваньня буде до загину;
На хвилину з милим обнїманьня,
Довгі роки горя-горюваньня.
Чує серце, чує — не вміє сказати...
Весели ся, мати, утїшай ся зятем!
Славний Морозенко на всю Украïну
Ізнайшов у тебе у хатї дружину.
Бив ся Морозенко за народню волю, —
Дякуй, мати, Богу за щасливу долю!
Бив ся Морозенко, козакам на диво, —
Дякуй, мати, Богу, поки будеш жива!

II.

Простяглись, пішли далеко
Луги за лугами;

Красуеть-ся зеленими
Річка берегами.

Ще недавно по тій річці
Застави стояли;
По заставах орандарі
Мито з людей брали.

Ще недавно берегами
Блищали будинки;
В тих будинках погибали
Наші Українки:

Од схід-сонця до півночи
Тонку пряжу пряли,
Пряли, ткали та шляхетські
Скрині наповняли.

Ще недавно дїди сиві
Млинів доглядали,
Та з унуків розмір брали,
Панові зсипали.

Ще недавно по три корчми
Стояло на милї,
І щоглами відзначались
Високі могили.

Взялись димом гостроверхі
Шляхетські будинки;
Виглядають із-за печищ
Білії хатинки.

По дворищах будинкових
Пасуть ся телята;
На рушники та на хустки
Білять біль дївчата:

Digitized by Google
Original from

»Беле наша тоненькая!
Як ми тебе витчем,
Повяжемо білі руки
Своїм чорнобривцям.

Беле наша тоненькая,
Люба наша праця!
Годї, годї клятій шляхтї
Із дївчат знущать ся!«

Нема застав, нема мита!
Везїть, люде, жито;
Сипте розмір не на шляхту —
На свою громаду.

Понастромлюйте на щогли
Голови рандарські,
Нехай з вітром розмовляють
Про порядки панські!

Повходила кров у землю, —
Земля пишним цьвітом
Ізкрасила усї трави,
Де шляхту побито.

Закричали страшним криком
Всї луги й дуброви,
Та й замовкли, — ведуть люде
Тихії розмови:

Як по божому, сьвятому
Жити на Вкраїнї,
Осягати під левади
Вільні займанщини.

Заняв Гуня займанщину,
Заняв Мороз другу,

Та й осїли пасїками
Край темного лугу.

А сьвятую батьківщину
Віддав Мороз сину,
Нехай веде в стару хату
Любую дружину.

Ой дознала стара хата
Од рандарства лиха,
Та не кинула оселї
Мати Морозиха.

Любо вітами старими
Грушї хату вкрили,
Щó дїди й баби на спомин
Унукам садили.

»Утїшай ся ж молодими,
Мати Морозихо!
А ми будем дїдувати
По пасїках тихо.

Будем собі дїдувати
Господа благати,
Щоб одвів усяке горе
Од твоеї хати.

Поки в церкву переробим
Костьольні руїни,
Нехай Богу будуть храмом
Пасїки-пустинї.

А про сьвято ми до тебе
У хату заглянем;
Як жили ми, горювали —
За кухлем спомянем.«

III.

Щó-ж було за добре, щó-ж було за любо
У старій, дїдизній Морозовій хатї,
Як серцем-душею радїла-дивилась
На молоду пару Морозиха мати!

Щó-ж було за щастя, щó-ж була за втїха
Обушисї-тещі, вдові одинокій,
Як з-рана в неділю приїде одвідать
Родину єдину, доню яснооку!

Посїдають любо за столом дубовим,
Стара господиня ставить кінву меду.
Широку, квітчасту козацьку-лицарську
Зачинає Гуня з Морозом беседу.

Гарні-ненаглядні дїди сивоусі,
Мов голубів пара, сивих волохатих,
Буркочуть-говорять, мов у дзвони дзвонять.
Ззираєть-ся мовчки із матїрю мати.

Гарні, наче в срібних образи віночках,
Батьки військовії на покутї сяють.
Поважне обличчя, сьвятії розмови,
І очи, мов зорі, тихо, любо грають.

IV.

Голубко Настусю,
Не кажи матусї,
Яке горе твоє серце чує...
Чує воно, ниє,
Та сказать не вміє,
Щó йому недоленька готує.

Хай мати не знає,
Що вже в тихім раю

Під квітками шелестить гадюка;
Хай вона забуде,
Яка тобі буде
Неминуча, невимовна мука, —

Невимовна мука —
Із милим розлука,
Розставаньня — серця розриваньня;
Розмова ночами
З нїмими стїнами;
На постелї — в домовинї спаньня.

V.

Дїди сиві, говірливі
Голубоньки буркотливі!
Буркочете, говорите, —
Яке-ж лихо ви творите!
Живе слово ви сїете, —
Яке-ж лихо тим дїете!
Коло жінки Морозенко
Не сїдає вже близенько;
Не дивить ся Морозенко
В очи карії пильненько;
Із ослона зриваєть-ся,
За рушницю хапаєть-ся;
Обтирає він рушницю,
Заглядає в ладівницю,
Чи всї кулї, всї набої...
Озирне ясную зброю,
Сяде мовчки, крутить вуса,
Не спогляне на Настусю,
Понурить ся, вийде з хати,
Стане свистом коня звати:
»Ой коню мій Бусурмене!
Нудьга тобі жити в мене,

По левадї похожати,
З річки воду попивати.
Годї, коню, смутно ржати,
Підковами землю рвати!
Тобі нудно на отаві,
Менї нудно жить без слави,
Ой без слави козацької,
Без заслуги лицарської:
Що без слави серце мляве,
Без заслуги серцю туга.
Тобі тїсно у левадї,
Менї душно жити в хатї.
Ой пора нам погуляти,
До козацтва завітати.
Розплету я тобі гриву —
Всїм козаченькам на диво;
Уберу я тебе, коню,
В щирозлоту, ясну зброю.
На степах ми виростали,
По-над морем ґрасували,
В орла крил ми позичали,
В моря сили здобували.
Приленули на Вкраїну, —
Будем битись до загину!
Не загине наша слава:
Добємо ся до Варшави,
А в Варшаві нашу славу
Ми посадимо на лаві;
Нехай шляхту вона судить,
Наших предків з гробу будить
І, призвавши перед пани,
Поскидає з них кайдани, —
Поскидає з них кайдани
І залїчить в душах рани.
Люба жінко! рідна мати!

Ґодї жити з вами в хатї!
Треба шляхту добивати,
Предкам рани заживляти.
Нехай предки сплять без болю
На крівавім ріднім полю,
Нехай слава провожає
Чисті душі їх до раю.
Наша слава, наша правда
Нехай буде їм награда
За ті муки, щó терпіли
Від колиски до могили!«

VI.

— »Ой щó-ж се ти, милий,
Думаєш-гадаєш?
Мабуть мене молоденьку
Покинути маєш?

Коня обнїмаєш,
За гриву хапаєш;
Кличу тебе серденятком —
Ти не дочуваєш.

Моє серденятко,
Коханьня єдине!
На край сьвіта за тобою
Пташкою полину.

Ой рубай ся, бий ся,
Боєм весели ся,
А на мене молоденьку
Хоч раз озирни ся.

Будеш кров ворожу
Із піском мішати,

А я буду хустиною
Тобі піт втирати.

Будеш серед бою
Згагою томитись, —
Я подам тобі з криниці
Водиці напитись.«

VII.

Навернулась в Морозенка
Теплая сльозина, —
Пригорнула ся до його
Вірная дружина.

Пригорнулась... »Розступи ся,
Наша мати, земле!
Я дознала в сьвітї щастя, —
Буде, буде з мене!

Красче менї занїміти,
В домовинї тлїти,
Ніж коханьня, мою душу,
Із рук упустити!«

VIII.

Ой не сокіл з високости
Низенько спустив ся:
Морозенко в карі очи
Любо задивив ся.

»Ой чи вам же, оченята,
Слїзьми заливатись?
Лучче ж маю гречкосїем
На ввесь вік остатись!

Digitized by Google

Занедбаю для вас славу,
Завзяття лицарське.
Величай ся, кому любо,
У піснях кобзарських;

А я з милою зостанусь,
Мов у тихім раю,
І коня на круторогі
Воли проміняю!«

IX.

Молодосте-чарівнице!
Хто тебе не знає?
Чого-ж серце замирає,
Як тебе згадає?

Тепле, тепле кубелечко
Ти йому звивала,
В Божім раї квіти рвала,
Його чарувала.

Зачароване, заснуло, —
Сни чудовні снились...
Чом же вони не справдились,
Як очи одкрились?

Не для тебе, Морозенку,
Воли круторогі!
Нехай орють, гречку сіють
Брати твої вбогі.

А ти будеш Україну
Орати списами
по полю сіять волю
І Вражими тілами.

Digitized by Google
Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Будеш сіять, поки ляжеш
В полі спочивати.
Буде битись в сиру землю
Старенькая мати:

Розірветь-ся з болю-жалю
Серце голубине;
Заспіває-заридає
Уся Україна.

---

21. БРАТУ ТАРАСОВІ
НА ТОЙ СЬВІТ.

(ЗАМІСТЬ ЕПИЛОГА ДО ПОЕМИ „НАСТУСЯ“.)

У пахарській хатї
Україна мати
Обох нас родила;
У чистому полї
На одному лонї
Обох нас пестила;
Однакові пісні
Обом нам співала,
На єдине дїло
Обох споряжала.
Розійшлись ми різно
Дїтьми молодими,
Зустріли ся пізно
Між людьми чужими.
Вкупі працювати
Брат із братом брав ся;
Що одна в нас мати,
Ти не догадав ся.
Братав ся з чужими,

Радив ся з чужими,
Гордував словами
Щирими моїми.
І на той сьвіт вибравсь
Із семї чужої...
Зоставсь я без тебе
Круглим сиротою.

Що́-ж менї чинити?
Як у сьвітї жити,
Щоб душі живої
Не занапастити?
Чи менї по тобі
Сумом сумовати,
Чи твою роботу
Взяти докінчати?

Докінчаю, брате,
Не загину марне, —
Втїшу Украïну,
Матїр безталанну.
Усьміхнеть-ся, брате,
Заплакана Мати,
І любо їй буде
Дїтей спогадати:
»Різно дїти, різно
В сьвітї пробували,
Та едину душу
У двох вони мали.
Різно дїти, різно
По сьвіту блудили,
Та на одно дїло
Душу положили.«

22. ВЕЛИКІ ПРОВОДИ.

ПОЕМА.

(1648.)

. . . . . esta vita noiosa
Non era degna di si gentil cosa.

Dante.

БЛАГІЙ МАТЕРІ СЛАВНОГО СИНА

МАРІЇ ІВАНОВНІ ГОГОЛЬ.

Як на мене шуря-буря
З півночи схопилась, —
Твоя хата, блага мати,
Менї відчинилась.

Як на мене хиже птаство
Важко налїтало, —
Ти мене, благая мати,
Орлом величала.

Не орел я, стара нене, —
Голуб полохливий,
Яструбами закльований
Совами ночними.

Під твою сховавсь я кришу,
В завірюху злую;
Твоїм духом теплим дишу,
Твоїм серцем чую.

Ой ти вміла заспокоїть
Лякане серденько, —
Буркочу тобі тихенько,
Моя рідна ненько.

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

Ой чого, чого
В славнім Гадячі
В усї дзвони задзвонено?
Ой чого, чого
Усї могилки
Корогвами закрашено?
Попи співають,
Сьвічки палають,
Козаки шабельками лискають.

Ой кого, кого
Пишним поїздом
У почетї привезено,
Вороного коня,
В сріблї-золотї,
За труною приведено?
Пани й панята,
Дуки, княжата
З'їхались труну провожати.

Ой хто-ж бо то, хто
На сиру землю
Пав у чорнім оксамитї?
Тяжко старому
Зоставати ся
Сиротою на сьвітї!
Є кому меди
І вина пити,
Нїкому очей веселити.

II.

Годї тобі, годї,
Пане Рарожинський,

У сиру землю бить-ся:
Ще-ж бо ти на сьвітї,
У похилих лїтах,
Не зовсїм одиниця.

Не заливай, батьку,
Примерклого ока
Гіркими сльозами:
Єсть у тебе втїха —
Дочка ясноока
З чорними бровами.

Ой вона від жалю,
Як степова квітка
Під росою, схилилась.
А на її красу,
На пишну уроду
Вся молодїж задивилась.

Схилилась над братом,
У чорних серпанках,
Як верба над водою;
Усїм взяла очи,
Усїм взяла серце
Молодою красою.

III.

Під страшну негоду,
Через Жовту Воду
Не знайшли пани броду;
Помер молоденький
Панич Рарожинський,
Повернувши з походу.

Не низьким поклоном
Низове гультайство

Паненя привітало:
Воно йому в груди
З довгої пищалі
Подарунок послало.

Чи то степи й балки,
Глибокі байраки
Красним маком процьвітають:
Чи то Хмельницане,
Втїкачі-панщане
Червону кров розливають?

Застукав Хмельницький
Гетьмана Калину
Із Потоцьким під Стебловим, —
Дякують панове
По костьолах Богу,
Хто вернув ся здоровим.

Ой уже-ж Хмельницький
На всю Украïну
Зичним голосом гукає:
»Гей, хто не хоче
Шляхтї догожати,
Хай до мене прибуває!«

Гудуть хлїбороби,
Як весняні бжоли:
»Ой щó маємо чинити?
Чи нам манівцями
За Днїпро втїкати,
Чи ще шляхтї послужити?

Уже-ж ми служили,
Уже-ж ми й робили,
Та щó маєм за послугу?

Запродало панство
Наше тїло й душі
Орендарям у наругу.«

IV.

Ой у Лубнях крутоярих,
У високім замку,
Сидить пишний князь Єрема
На тисовім ґанку.

Насупив ся князь Єрема,
Все листи читає.
»Враже хлопство! хамське кодло!«
Раз-по-раз гукає.

»Наряжайте драгонїю,
Лаштуйте гармати!
На всїх шляхах, перевозах
Поставити чати!

Усї стежки по яругах
Поперетинати,
А піймавши утїкачів,
На палї вбивати!

На розпутьтях шибеницї
Ставити по полю,
Щоб завчасу вгамувати
Ледачу сваволю!«

V.

Кличе пишний князь Єрема
Перед себе Голку, —
Молодого отамана
Панцерного полку.

»Пане Голко! ти вірностю
Своє імя вславив;
Тим я тебе серед шляхти
Високо поставив.

Хоч родився ти від козака,
Та шляхетну душу
В твоїх речах і учинках
Шанувати мушу;

Бо не дурно ти зо мною
З'їздив чужі краї:
Розумнїйшої людини
Над тебе не маю.

Вірний Голко! тепер тая
Година настала,
Щоб твоя душа шляхетна
Сонцем засияла.

Занедужав Рарожинський,
Поховавши сина,
А тим часом закипає
Бунтом Україна.

Гадячане перші встануть:
Завзятії люде!
Як не впиним того хлопства,
То щось лихе буде!

Отсе-ж мушу сусїдові
Допомогу дати
І тебе послать у Гадяч
Рейментарювати.

Честь велика! Уся шляхта
Завидує з-боку.

А за вірность дамо тобі
Награду високу:

Дамо тобі крулевщизну
У Липовім Броді,
І будеш ти, з ласки сейму,
Шляхтич на загроді.«

Уклонив ся пан отаман,
Засияли очи:
»Я більшої, ясний князю,
Милости не хочу,

Аби менї панам своїм
Добре догодити
І від них ласкаве слово
Собі заслужити.«

VI.

Чого-ж се ти, Голко,
Чого-ж се ти, друже,
Одійшов від князя,
Та й зажурився дуже?

Чи ти зажурив ся,
Чи ти загадав ся, —
Хто-ж би то по тобі
Дорозумував ся?

Глибокий колодязь, —
Тільки дно блищить-ся:
Твоя думка глибше
У серцї таїть-ся.

Глибокий колодязь,
Води не достати:

Тебе не збагнув би
Ні батько ні мати.

Глибокий колодязь,
Не сягне ключина:
Тебе не збагнула б
І вірна дружина.

З панами ти виріс,
Панам сподобав ся,
І рідного батька
Змалку відцурав ся.

Панським тебе мати
Личком наділила,
Бо в панських будинках
Тобою ходила.

Уродила мати
Як намалювала,
Бо в панських будинках
Вона пробувала.

Чого-ж тебе серцем
Козаки шанують?...
Козацьку натуру
Вони в тобі чують.

Як заграєш в полі
На воронім коні, —
За тобою, Голко,
Козаченьки роем!

Як виїдеш збройно
Гряничить гряниці, —
Вони за тобою —
Що вольнії птиці!

Digitized by Google
Original from

Вірно Голка, вірно
Своїму пану служить...
Чого-ж його серце
Потай усіх тужить?

З веселої учти
Голка утїкає,
І панська шаноба
Його не втїшає.

Ой бе-розбиває
Щука-риба ряску:
Не вважає Голка
На дівочу ласку.

Летить орел в небо,
Розпустивши крила:
З козаками Голці
Розмова не мила.

По синьому морю
Лебідь поринає:
Не простацьку Голка
Думку собі має...

VII.

Пішла-повила ся,
З Лубень крутоярих
Дорога розлога...
Обняла козацьку
Безоднюю душу
Велика трівога.

»Де ти живеш, славо,
Праведне лицарство,
Де тебе шукати?

Digitized by Google
Original from

Ой ще-ж тебе, славо,
На сьвіт не явили
Високі палати.

Ой чи то-ж то слава,
Велика заслуга,
Щоб свій рід підняти?
Чи то слава славна
На Божому судї,
Щоб люд ратувати?

Ой із'їздив-звідав
Я чужії землї,
Розуму набрав ся;
Ой бачив я славу
По-над синїм морем —
Я в їй закохав ся.

Ой шумлять байраки,
Луги Низовії
Буйними вітрами:
»Ой настало время,
Настала година
Розмовлять з панами.

Ой буде розмова
У чистому полї
Довгими списами:
Гей, пишнее панство,
Шляхетне лицарство,
Розквитайтесь з нами!

Ой буде розмова,
Гарматняя рада
Огнем, порохами;
Напишемо листи,
Вічнї договори
Гострими шаблями.«

Digitized by Google
Original from

VIII.

Їде Голка чистим полем,
На воронім конї;
За ним повчок панцерників
У ясненькій зброї;

За ним слуги молодії,
Вози скарбовії;
Під білими попонами
Конї дорогії.

Блищить шабля козацькая,
Від срібла та злата;
Зрядив його пан ласкавий,
Як рідного брата.

Горять в полї, против сонця,
Сукнї єдамашки:
»Не забувай, вірний слуго,
Княжецької ласки.«

— »Не забуду, не забуду,
Хиба жив не буду!
Ой я вам, вельможне панство,
За все вдячен буду:

І за те, що панські очи
Й панські брови маю;
І за те, що свого батька
Змалку відбігаю;

І за те, що моя мати
Пішла за водою,
Породивши паненятко
В лузї над Сулою;

І за те, що ви достатком
Мене надїлили,

Награбивши, наздравши
З рідної Вкраїни.

Ой Єремо, пишний князю!
Не дивись з-висока:
Не заслїпиш сріблом-злотом
Козацького ока!

Було мене в чужі землї
З собою не брати,
Коли хотїв з мене слугу,
Дворянина мати.

Було мене не пускати
На тайні розмови
До тих людей, щó по сьвіту
Ширять розум новий.

Ой ти, князю, в Єзуїтів
Учивсь панувати,
А я учивсь у тих людей
Братів ратувати.

Заковані брати мої
В шляхетські статути...
Пора, пора поскидати
Невольникам пути.«

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

Серед гаю, під горою,
Старий дуб стоїть;
З-під кореня того дуба
Криниця дзюрчить.

Дзюрчить-біжить криниченька,
Наповня ставок;

Над тим ставком нахилив ся
Вишневий садок.

Похилая хатиночка
З садка визира;
В тій хатинці проживає
Бабуся стара.

Сама собі як мізинець.
Кругом гай шумить.
Полягла трава висока:
Нїкому косить.

Чий же то в траві високій
Протоптаний слїд?
Носять дїти-унучата
Бабусї обід.

Бабувати вона ходить
До добрих людей,
А зимою у запічку
Вовну в них пряде.

Там дїтвора з повитухи
Не зводить очей,
Слухаючи пісень її
Та старих річей.

Як водиця із-під дуба
У ставок біжить,
Так бабуся з маленькими
Дїтьми бубонить.

А весна красна́ настане —
Вона знов у гай,
Знов до дуба підгірнього,
Бо там її рай.

Digitized by Google
Original from

То не квітки між травою,
  То — думки її;
Як спогляне, то й згадає
  Радощі свої:

»Цьвіте ясний, цьвіте красний!
  Не довго цьвітеш;
На хвилину, милий Боже,
  Щастя нам даєш.

Ой сон-траво і ти, зоре!
  Густїйше бринїть,
Де дружина моя вірна
  Під явором спить.

А ти, водо дзюркотлива!
  Течи із ставка
У Сулу зеленолугу...
  Там моя дочка.

Русалкою покутує
  Розум молодий,
Що не втекла, необачна,
  Лихої біди.

Передай їй, дзюркотонько,
  Плач довічній мій,
Материми слїзоньками
  Личко їй обмий.

Козаченьку-безбатченку!
  Ти — крадений цьвіт...
Цьвіти ж собі і красуй ся
  На ввесь Божий сьвіт.

Ой, як я тебе не бачу,
  На серцї печаль;
А побачу твою вроду —
  Візьме серце жаль.

На послугу, на утїху
Панству уродивсь,
І від роду козачого
На-віки одбивсь.«

II.

Ой блиснула грімниченька,
Густу хмару розриваючи:
Засияли козаченьки,
Дубровою проїзджаючи.

Попереду пан отаман
Показує їм доріженьку.
Кінь вороний, сам молодий, —
Чого-ж клонить він голівоньку?

То не маки процьвітали,
Густу траву іскрашаючи:
То козаки луку вкрили,
Кониченьків попасаючи.

Ой не журись, бабусенько,
Що ти в сьвітї одинокая:
Єсть у тебе, стара нене,
Родинонька ясноокая.

Ой не голуб затуркотав,
У віконце добиваючись:
Загомонїв козаченько,
Любим словом озиваючись:

III.

»Куди їду — не проїду
Похилої хати,
У тій хатї пробуває
Моя рідна мати.

Digitized by Google
Original from

Пробуває одинока
Сирота бабуся;
Вона менї — рідний батько
І рідна матуся.

Ой ти мене, бабусенько,
В колисцї хитала;
Над малою дитиною
В будинках співала.

Ти зо мною розмовляла
Тихо вечорами,
Мою душу наповняла
Щирими словами.

Спали речи чарівничі
У душі хлопячій,
Прокинулись, розвинулись
У думцї козачій.

Над филястими морями
Живуть, мамо, люде;
Зміркували, зрахували,
Щó з козака буде.

Тії люде, моя нене,
Твою річ сьвятую
Розжевріли в душі моїй,
Як искру живую.

Не турбуй ся, моя рідна,
Що я в пана вдав ся:
Знала доля, на-що козак
Панам сподобав ся.

Ой у тебе кругом хати
Тихая дуброва,
А у Лузї Великому
Гучная розмова.

Digitized by Google
Original from

Ой у тебе по садочку
Метелики грають,
А із Лугу Великого
Орли вилинають.

Вилинули сизі орли
В Корсунь на Вкраїну,
Оживили-воскресили
Козацькую силу.

Козаченько-безбатченко
Шляхті прислужив ся,
Що, гряниці гряничивши,
Він у славу вбив ся.

Ой викине він ту славу
Корогвою в полі,
Ззиваючи невольників
До вольної волі.

Буде панству з його слави
Вічний упоминок:
Повтїкають, позбігають
З високих будинок.

Благослови, рідна нене,
Старими руками,
Щоб вороги в полі млїли
Перед козаками.

Благослови, бабусенько,
Съвятим своїм словом,
Щоб до тебе я вернув ся
Із войни здоровим.

Не хочу я на Вкраїні
Паном панувати
І пихою безталанним
Жалю завдавати.

Я підкину підвалину
  Під твою хатину
І введу в неї убогу,
  Молоду дружину.

Заспіває-засияє
  Гай навкруги хати,
І доживеш з нами віку,
  Як рідная мати.«

IV.

  У старого дуба
  Холодна водиця
З-тиха корінь підмиває;
  Про Жовтії Води
  І про Корсунщину
Повитуха мовчки знає.

  Коли-б не дітвора
  Малими ногами
В траві стежку протоптала,
  То пташки співучі
  І бжілки гудючі
Новину б їй росказали.

  Про Жовтії Води
  І про Корсунщину
Шепче вітер по дубровах.
  Не з однії буди
  Повтїкали люди,
Не один пустує бровар.

  Про Жовтії Води
  І про Корсунщину
Дітям сни чуднії снять-ся

По всїй Україні
Всяке зрозуміло,
Що час на Ляхів піднять-ся.

Ох заходить сонце
За холодну хмару,
А небо огнем палає;
Старенька бабуся,
Здіймаючи руки,
Щирим серцем промовляє:

»І благословляю,
І Бога благаю,
Щоб фортуна в полї вам служила,
Щоб несите панство
І хиже рандарство
Козацкая сила одолїла.

Як же будеш, синку,
У чистому полї
За Ляхами конем уганяти,
Не ражу я, синку,
Тобі кров людськую
Річеньками марне проливати.

Нехай побиває
Вороженьків наших
Всьогосьвітняя позора,
Щó по всьому сьвіту
По всїх добрих людях
Ходить із двора до двора.

Буде з тебе слави —
Предківськую землю
Унучатам повертати;
Буде з тебе слави —
Вельможнее панство
З України позганяти.

Ой нехай же тебе
Божий Син намножить
За твою козачу вдачу!
Може доживу я,
Що на Україні
Людську воленьку побачу.

Може доживу я,
Що в старенькій хатї
Загучать скрипки й цимбали,
І звичаєм добрим
Ти дїток згодуеш,
Як ми своїх годували.

Коли ж не побачу
Козацького війська
Під білою корогвою,
То надїю теплу
Понесу у серцї
В домовину із собою.

Коли ж не хитати
Менї правнучати,
Як тебе колись хитала,
То й то менї радість,
Що я тебе в військо
На ворогів провожала!«

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Вельможний рід Рарожинських
Початку не мае:
Як розжив ся, збагатив ся —
Ніхто не зазнае.

Може ще тогдї, як Каін
Завидував брату,
Судила їм слїпа доля
Здобичу багату.

Може предки умочали
В людській крові руки...
Забули те, занедбали
Вельможні унуки.

Паненятами рожались,
Панами вмирали;
З високої високости
На люд позирали.

І хилилась уся шляхта
Під панську руку,
Оддавала дїтей своїх
У двірську науку.

Тим дворянством пишаючись,
Учила ся шляхта,
Як достатком та гонором
Переважить брата;

Як підданську нахиляти
Шию під кормигу;
Як сажати бунтовників
У темну хурдигу.

Царювали Рарожинські
В шляхетській громадї,
Старші в війську, самовладні
На сеймовій радї.

І із роду в рід привикли
Себе поважати:
»Кому робить, кому служить,
А нам — панувати.

Сам Господь нам указує
Владичню роботу:
Хилить під нас братів-шляхту
І хамську темноту.

З ким зотнем ся за гряниці —
Він нам помагає,
Із роду в рід Рарожинських
Добра розширяє.

Так судило ся на небі,
Щоб роди старинні
Уставляли суд і правду
По всій Україні.

Ой як з давніх було часів,
Так повинно й бути:
Не здолїе того ладу
Нїхто повернути.«

II.

Ой правду мовляли
Вельможні панове,
Нехиблену правду,
Поки не гукнули
Луги і дуброви
Про козацьку зраду.

Закрутилась круто
Зелена хмелина,
Звившись на тичину;
Огласило хлопство
Шляхту брехунами
На всю Україну.

»Ой зберімось, братьтя,
У чистому полї
На спасенну науку:

Станьмо одностайно,
Подаймо брат брату
У тяжкій пригоді руку.«

І вже ідуть різно,
І вже гудуть грізно
Чорні хмари з громами;
Насупилось небо,
Сяють лискавиці
Усїма сторонами.

І вже не одного
Розчахнуло громом
Кучерявого дуба...
Втїкайте, панове,
В Польщу з України:
Буде вам великая згуба!

У Гадячі славнім,
На Йвана Купала
Громова стріла впала:
У панський будинок
Людська поголоска
Новину страшну примчала.

У Гадячі славнім
Посеред базару
Красне поломя палає:
Ой то козак Голка
Із панцерним полком
Навкруги людей збирає.

У Гадячі славнім,
На велике сьвято,
Костьоли мовчать-пустують:
Ой посеред ринку
Козаки охочі
На возї воза риштують.

Digitized by Google
Original from

Чого притаїлись
Унити з Жидами
У склепах з мертвяками?
Ой високо має,
На сонечку сяє
Корогов між козаками.

. . . . . .

III.

Отсе Голка серед ринку
З возів покликає.
Любо корогов княжéцька
Над козаком грає.

Червоною китайкою
Пишно вози вкриті.
Стоять мовчки Гадячане,
Мов у землю вриті.

Давно, давно таких річей
Не чула Вкраїна:
До землї всїх прихилила
Лихая година.

Поглядає брат на брата,
А батько на сина:
. . . . . .
. . . . . .

IV.

В обідню годину,
На Йвана Купала,
Сумно, сумно в Рарожинських
У будинку стало.

Старий Рарожинський
На ліжку конає,

Иого дочка-одиначка
З жалю омлівае.

З великого роду
Одна зостаеть-ся...
Зупинились в очах сльози,
Серденько не беть-ся.

Чорна потороча
Молитви читае,
За дукати болящому
Гріхи відпускае.

Щó пан нї накоїв
З молодого віку,
Довгополий відпускае
Від нинї й до-віку.

Чи то, як козацтво
По тюрмах конало,
А козачки неволею
Постїль панам слали;

Чи то, як панове
Гамували бунти,
І під шляхту позаймали
Козацькії ґрунти;

Чи то, як з Потоцьким
Сїльский люд карали,
Від Ніженя до Киева
На палї сажали, —

За все довгополий
Панові прощае
І до раю панську душу
З миром одпускае.

Digitized by Google
Original from

V.

В обідню годину,
На Йвана Купала,
Сумно, сумно в Рарожинських
На подвірї стало.

Радить шляхта раду,
Ставши кругом ґанку;
Викликає на пораду
Вельможну панянку:

»Ой щó нам, вельможна
Панночко, чинити?
Не здолїем против хлопства
Замку боронити.

Повтїкали з замку
Козаки надвірні,
Малолюдком зостали ся
Слуги ваші вірні.

Хоч же нас і омаль,
Та все чиста шляхта, —
Умирати ми готові
За пана і брата!

Чесне панїбратство
Дорожше нам плати, —
За ваш гонор і здоровя
Раді ми вмирати!

Шляхетською кровю
Вали позливаєм,
Благородним нашим трупом
Рови зарівняєм.

Нехай по всїх землях,
Де пани панують,

Digitized by Google

Про шляхетську нашу зацность
Вельможнії чують.

Батьки й дїди наші
Рід ваш підпирали,
Вони з вами хлїб-сіль їли
І меди пивали;

З вашого достатку
Брали щедрі дари:
Через вас вони від сейму
Крулевщизни мали.

Нехай же вбачае
Вся вельможна шляхта,
Як стоять дворяне вірні
За пана і брата.«

VI.

Ой крикнула лебедонька,
Крилом воду розбиваючи;
Озвала ся ясна панна,
Згорда руку простягаючи:

»Ой славнії братьтя шляхто,
Наші слуги незаплатнії!
Не вважайте на мій смуток,
На мої очи заплакані.

За хмарами дощовими
Горить-сяе ясне сонечко;
Ой від жалю великого
Розпалалось моє сердечко.

Одна, одна, як зернятко,
З мого роду я зостала ся;
Найвисчая, найкрасчая
Менї доленька достала ся.

Digitized by Google
Original from

Сїдлай менї, пан конюший,
Коня мого довгогривого:
Поведу я вірну шляхту
На козака бунтовливого.

Ударимо вступним боем,
Усї купою поляжемо:
Як стояти за свій гонор —
Вікам дальшим перекажемо!«

VII.

Похилились в темнім лузї
Калинові віти:
Заплакала вірна шляхта,
Як малії дїти.

»Панно наша, доле наша,
Красо всього краю!
Не на землї б тобі жити,
А в Божому раю.

Ой веди ж нас, ясна зоре,
У чертог преславний,
Де сияють перед Богом
Твої предки славні.

А щоб ворог не втїшав ся
По нашому згонї,
Справим твойму панотцеві
Пишні похорони.

Як порине у твій замок
Каламутна річка, —
Горіти-ме в темнім склепі
Восковая сьвічка.

Як кинеть-ся хиже хлопство
Пити панські вина, —

Digitized by Google
Original from

Злетить в-гору увесь замок,
Як легка перина.

Із льохів, будинків, стаєнь,
Із хлопського трупа
На дворищі Рарожинських
Стане чорна купа.

Хай упють ся гайдамаки
Винами-медами, —
Заростуть їх хижі кости
Терном-бурянами.

Ой про нашу чесну славу
Буде мир гриміти,
А про зраду їх лукаву —
З гадом гад шипіти.

Ой про шляхту у сьвітлицях
Проречуть гетьмани,
А про хлопство у темницях —
Ланцюги й кайдани.«

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

I.

Ой загули талимбаси мідяні,
Ой заржали кониченьки вороні;
Стара брама усьміхнула ся,
Що ворота одімкнули ся.

Ой злинула лебідонька із гнїзда;
Грає конем Рарожинська молода:
Білі шати, золотії береги,
Сиплють искрами каміньня дорогі.

»Ой іду я, іду до шлюбу,
На вашу, воріженьки, згубу!

Ой заграно менї і забубнено,
Тільки мене не полюблено.

А сама я женихів своїх люблю —
У серденьку, як у пеклї, потоплю.
Горить-кипить гірке серденько мое...
Ой усїм вам, женишеньки, місце е!«

II.

Ой в Гадячі, серед ринку,
Ревнули гармати...
»Не нам, шляхто моя вірна,
Від хлопства втїкати!«

Ой лискає в чорних хмарах
Зубчаста грімниця;
Хто-ж то веть-ся між димами,
Як біла орлиця?

»Дозволь, батьку, із жупана
Срібний ґудзь зірвати!
Ой не візьмуть чарівницю
Козацькі гармати.

Ой у тебе, отамане,
Замовна рушниця:
Наші кулї одвертає
Панна-чарівниця.

Ой ти знаеш, отамане,
Всяке характерство:
Шкода, шкода товариства,
Любого братерства!«

Окрила ся шляхта димом,
Рушницї грімають;
Гадячане, як снопики,
По землї лягають.

Окрила ся шляхта димом,
Крізь дим огонь сяє;
Лискавкою між лавами
Панночка лїтає.

Ой не важ ся, пане Голко,
Панну зустрічати:
Зачарує семипядну —
Не втрапиш стріляти.

Ой не важ ся, пане Голко,
Панну наїзджати:
Зачарує гостру шаблю —
Не влучиш рубати.

Ой не важ ся чарівниці
У вічи заглянуть:
Обомлїють бистрі ноги,
Рученьки завянуть.

Прорубав ся пан отаман
До панни близенько, --
Заблищали карі очи,
Тьохнуло серденько...

»Гей, козаки-товариші
Панцерного полку!
Оступіте у три лави
Отамана Голку.

Розвертайте по-лицарській
За лавою лаву:
Розточимо з усїх боків
На панів облаву.

Чи то-ж слава — на капусту
Зсїкти жменю шляхти?
Ой лучче нам їх руками,
Як курей, забрати.«

Ой закинув пан отаман
Щó рибалка сїтку:
Ускочила Рарожинська,
Як пташка у клїтку.

Трепечуть ся у неводї
Карасї червоні;
Нї до втеку гордій шляхтї,
Нї до оборони.

Ой наш Голка за морями
Характерства вчив ся;
Ой хто б його переважив,
Ще той не родив ся.

Та не гаразд, пане Голко,
Не гаразд ти робиш,
Що з поклоном низесеньким
Панну з коня зводиш.

Коли-б тобі, отамане,
Та не занедбати
Підкинути підвалину
Під бабину хату!

Коли-б тебе чарівниця
Не зачарувала
І завзятьтя козацького
Не загальмувала!

III.

Западає низько
Червонее сонце
У пили та в тумани.
»Ой стійте, не риньте
У шляхетський замок,
Брати мої Гадячане!

Ой злетїв пугач
На високу браму,
Та як пугу, та пугу!
Ой чує, чує
Козацькее серце
Якусь великую тугу.

Ой не дурно, братьтя,
Виїхала шляхта
На останнїй грець з козаками:
Мабуть начинила
Склепи будинкові
І підкопи порохами.«

Не слухають хлопцї
І батьки старії,
Ринуть на здобич велику.
Ой багато люду,
Бідолах убогих,
Укоротить собі віку!

Виводять хлопята
Коней у наряді,
Виносять панські риштунки;
А сірома вбога,
Будники, дейнеки
Пють коштовнії трунки.

Ой запало сонце
В пили та в тумани, —
Хмари поломям палають:
Ой у останне
Пяні бідолахи
Веселих пісень співають!

IV.

Ой місяцю маю!
Не сьвіти з-за гаю,
Нехай ясно серед ночи
Купало палає.

Нехай кругом грища
Темна ніч насупить;
Нехай кожне приголубить,
Кого вірно любить.

Ой заховав місяць
Молодії роги;
Потемнїли стежки в полї
І биті дороги.

Купальні дївчата
Через огонь скачуть,
А матїрки із батьками
По убитих плачуть.

Співають дївчата,
Як у дзвони дзвонять,
А понурії панове
Побитих хоронять.

Чорна потороча
До панів побралась;
Кому печаль, кому горе,
Поторочі радість.

Укрила ніч темна
Крівавії жнива;
Кому печаль, кому горе,
Чорному пожива.

З-тиха чорний, з-тиха
Сповідає панство,

Digitized by Google

За людську кров обітує
Небеснее царство.

З-тиха чорний, з-тиха
Хлопство поучає;
Ой хто сіяв головами,
А він зажинає.

V.

Не для тебе, Голко,
Молодецькі жарти:
Взявши мушкет, коло панни
Додержуєш варти.

То не голуб сизий
Круг голубки ходить:
Пан отаман із панянки
І очей не зводить.

Бережи ся, Голко,
Дівочої речи,
Щоб панянка не влестила
Твого серця гречє.

Бережи ся, Голко,
Дівочої вроди,
Щоб не випустив ти шляхти
За Дніпрові води.

Не вберіг ся Голка
Краси молодої,
Сідлав панам потай ради
Воронії коні.

Не вберіг ся Голка
Тихої розмови:
Наготовив панам зброю
У темній дуброві.

Digitized by Google
Original from

Крикнув о півночі
Півень *кукуріку!*
Не побачать Гадячане
Сїроми до-віку.

Крикнув пугач *пугу!*
Земля застогнала,
Заревла її утроба,
Огнем запалала.

Панськії будинки
Під небом лїтають,
А панове із Гадяча
У Лубнї втїкають.

Обернулось грище
На страшну трівогу,
Присьвічує красний півень
Втїкачам дорогу.

Чи ясно, чи темно —
Жваво втеком чешуть,
Тільки конї воронії
Підковами крешуть.

ПІСНЯ ПЯТА.

I.

Блиснула зоря;
Білїють поля
Під холодним туманом.
Чого зібрались
Старі дейнеки
У дуброві за станом?

Блиснула зоря,
Білїють поля,
Почина небо сияти.

»Ой не гаразд нам,
Старим головам,
Молодого послухати.

Ой наш отаман
Високо лїта,
Та сїдає низенько:
Що як вісь розтав,
За слово оддав
Рарожинській серденько.

Ой чи на те-ж брати наші
Під небо лїтали,
Щоб глянути із-за хмари,
Як пани втїкали?

Ой чи на те їх по полю
Жують сїроманцї,
Щоб наш Голка прислужив ся
Вродливій панянцї?

Усе поле, всї дуброви
Вороньня обсїло,
Розношує наші кости,
Клює наше тїло;

А панове, з ласки Голки,
В Лубнях бенкетують,
Та з Єремою на Гадяч
Потуги готують.

Нехай же їх привітає
Із шибениць шляхта...
Викопаймо вражих дуків
Із могил проклятих!

Отаману молодому
Тепер панна снить ся:

Digitized by Google
Original from

Любо буде на слуг її
Вставши подивить ся!

Хай слухають шибеники,
Як вороньня кряче,
Як удова по мужеві,
Син по батьку плаче.

А на Голку верховода
Зберім чорну раду, —
Хай зупинить красним словом
Людський жаль-досаду!

Чи так легко заплакані
Очи утирати,
Як панянці потай ради
Коника сїдлати?

Чи так любо зрадникові
У стовба стояти,
Ой як любо ясну панну
На сїдло сажати?«

II.

На дейнеках босоногих
Кармазини сяють;
Шабельками шляхетськими
Будники лискають.

Не боять ся завзятії
Панцерного полку;
Бубнять в бубни, визивають
На чорний суд Голку.

Вийшов Голка серед ради,
Вклонив ся низенько.
Коло його панцерники
Лавами близенько.

»Брати мої рідні,
Шановна громадо!
Маєте ви козацьке завзяття,
Та не тим завзяттям —
Силою сліпою —
Визволять ся усї ваші братьтя.

Брати мої любі!
Тогдї слобонить ся
Від панів неситих Україна,
Як у всїх убогих
І у всїх заможних
Буде воля і дума єдина.

Бачите ви добре,
Як пани лукаві
На погибель вас у замок заманили.
Не йняли ви віри
Мойму характерству,
Та й багато люду марне погубили.

Мое ж характерство
Не на те здало ся,
Щоб людську кров дурно розливати:
Навчивсь я науки,
Щоб людей від муки,
Не гнївлячи Бога, визволяти.

Ви чорную раду
На мене зозвали —
Стою перед вами, в вашій волї.
Не те менї страшно, —
Страшно, що без мене
Не буде вам у походах щастя-долї.

Знайте, братьтя, підкопана
Уся Україна —

Від Гадяча до Глухова,
З Лубень до Люблина.

Підкопали ся панове
Під люд необачний
З того часу, як постриг ся
В ченці Сагайдачний.

Під церкви з будинків панських
Прокопані ходи —
На упадок і погибель
Темному народу.

Підійметесь, розільлете
Кривавії ріки,
А прийде час, провалитесь
В страшну тьму на віки.

Не про те нам треба, братья,
Ой не про те дбати,
Щоб шляхетським білим трупом
Поле устилати.

Треба пильно тих лукавих
Ходів дозирати,
Щó йдуть з палат та до церков,
З церков у палати.

Як осьвітим денним сьвітом
Тії темні ходи,
Тогдї тільки буде користь
Із Жовтої Води, —

Буде користь з Солониці,
З Альти, з Корсунщини:
Не запряжуть у кормигу
Пани України!

Не моя ж се, чесне братья,
Не моя наука:

Іде вона від Ісуса —
Від дїда до внука.

Щó хотїте, те й чинїте:
Я у вашій волї;
Тільки прошу — не згубіте
Вкраїнської долї!«

III.

Зашуміли в лузї
Дуби кучеряві,
Загукали Гадячане
На дейнецькі лави:

»Ой ви, волоцюги,
Розбишацькі дїти!
Гей, лучче б вам по комишах
Низових сидїти;

Лучче б доглядати
Муравського шляху,
Та московському купецтву
Завдавати жаху.

Лучче б вам з лихими
Жити ушкалами,
Анїж раду радувати
З нами, козаками!

Буде з вас, що наших
Батьків підманили,
На крівавій Солониці
Голодом морили.

Буде з вас, що шляхту
Дурно дратували,
І з лукавим Острянином
В степи повтїкали.

Не слухайте, братья,
Хижого бурлацтва;
Хай пан Голка порядкує
У нашім козацтві.

Молодий він сокіл,
Та жваво літає:
Де спустить ся, вражу шляхту
За чуба хапає.

Возьми, Голко, стягу
І бунчук у руки,
Визволь, визволь хліборобів
Із панської муки.

Займай, пане Голко,
Шляхетськії конї,
Визволь, визволь Україну
З тяжкої неволї.«

IV.

Добре було б, добре
Жити на сім сьвітї,
Коли-б можна було діла
Одного глядїти.

Була б з нас громадї
Праведна послуга...
А то вкралась козакові
У серденько туга.

Між козацтвом Голка
Мов по пущі блудить,
І коника вороного
Під собою нудить.

Ой чи тобі, Голко,
Отаманувати,

Digitized by Google

Чи до Лубень крутоярих
Дорогу верстати,

Та впасти до ніжок
Панні молоденькій,
Розпороти білі груди,
Показать серденько?

»Ой глянь, панно, в серце,
Чим воно палає, —
Що другого, панно, Голки
У сьвітї немає...«

Марне слово, марне,
Чужая дружино!
Ой хто в панстві уродив ся,
Щó тому Вкраїна?

Марне твоє, Голко,
Серденько палає:
Хто родив ся недоляшком,
Той Ляхом сконає.

»Ой серце гаряче,
Огненная душо!
Чим же я вас погасити,
Де втопити мушу?

Погашу я серце
Панськими сльозами,
Утоплю огненну душу
У боях з Ляхами.

Погашу я серце
Працею тяжкою,
Затоплю огненну душу
Дякою людськóю.

Вороги лихії,
Ви сліпії люде:

Не знаєте, яка користь
З мене миру буде.

Не на те піднявсь я,
Щоб кров розливати:
Я підняв ся, щоб темноті
Очи осияти.

Прокинь ся, Вкраїно!
Вже сонечко сходить...
Годі, годі недолюдкам
Миром верховодить!«

ПІСНЯ ШЕСТА.

I.

Ой усяке на сім сьвітї
Про своє гадає:
Хто про долю Украіни
Та про славу дбає;

А хто з брата у захистї
По дві шкури лупить,
А як инший, то й прилюдне,
Щó попаде, цупить.

Величали ся дейнеки
Будинковим лупом;
Поставляли шибениці
З викопаним трупом.

І, попившись, сумували,
Що Жиди з кагалу,
До приходу панцерників,
Усї повтїкали.

»Чорти батька зна,« мовляли,
»Щó тепер чинити!

Як і царство небеснее
В Бога заслужити!

А киньмо ся лишень, братья,
По склепах церковних:
Там багато на шляхетстві
Перстенів коштовних.

Та й якого ката буде
Шляхта там лежати,
І страшного того суду
Мов у просї ждати?

Ге! замкнуто!... колякою
Під двері підперто!
Мабуть страшно запорозьких
Гайдамак і мертвим.

А кете лиш, підкотїте
Під церкву гармату:
Вона зараз нам одчинить
Мертвецькую хату.«

— »Ґвалт! ратуйте!« із-за дверей
Жиди закричали.
— »Оттака ловись, панове!«
Та й зареготали.

Регочуть ся гайдабури,
Гармату риштують,
Від радощів під собою
І землї не чують.

»Оттепер-то, пани братья,
Дождались ми панства,
Ще й у Бога заслужимо
Небесного царства!

Оттепер-то полатаем
Свої драні боки:

Постоли будуть сапяні,
Шовкові волоки!«

Ой торохнула-ревнула
Мідяна гармата, —
Захиталась, відчинилась
Мертвецькая хата.

Повалило з хати димом,
Мов у гутї з груби;
Мов голова Одамова
Вищерила зуби.

Посипалась цегла, вапна;
Двері, мов у пекло,
Роззявились, розширились...
»А щб, Жиди? тепло

Натопили ми вам хату?
Не так, як бувало
Ми в холодних ваших корчмах
На лавах конали!«

Мовчать Жиди, анї телень,
Нїгде не озвались;
Тільки ветхі домовини
Скрізь порозкривались.

Виглядають жовті кости:
Чи вже наступила
Та година страшенная,
Щб душу томила, —

Душу вбогу, задавлену
Із-малечку панством,
У вічну тьму заманену
Хитрим темним царством?

Сумно стало гайдамакам,
Сумно між гробами,

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

Мов мертці до них озвались
Мертвими устами.

II.

»Люде добрі! ось дивітесь:
Жидівська намітка!
Утікала, та й втеряла
Чортова Жидівка.

Гляньте, в дверцях завязнула!
Сї дверці на хори.
Ой там вони, вражі сини,
Ой там людомори!«

Стрепенулись, поринули
В церкву гайдабури, —
Застогнали, заплакали
Церковнії мури.

Притаїлась із Жидами
Ходачкова шляхта,
Коло батьків та матїрок
Дїти — як циплята.

Притаїлись їзуїти,
Щó панству служили
І по-панській неписьменну
Простоту дурили.

»Ага! ого!« загукали
На їх гайдамаки.
»Так ви усї сюди збіглись,
Державські собаки!

Добре, Жиди! добре, шляхто!
Добре, довгополі!
Будуть жнива в нас ряснїйші,
Ніж на панськім полї.

Digitized by Google
Original from

І за се вам дякуємо,
Що ви свої тлумки
І скриньки всї позносили
Нам на подарунки.

А щó, Жиди: чи важче вам
Золото втеряти,
Чи свої погані душі
До чортяк послати?

Бачте, до чого доводять
Ваші кляті карби,
Що самі нам позносили
Незлїчені скарби!

А ти, шляхто ходачкова,
Пани окономи,
Людські пявки безсердечні,
Дрібні грошолови!

Ви з Жидами накладали,
Їх робом ходили,
То з пархами й поляжете
У одній могилї.

А за те, що в вас жидівська
Удача ледача,
Домовиною вам буде
Утроба собача.

А щó-ж ми вам, панотченьки,
Маємо сказати?
Ви самі в церквах привикли
Людей поучати...

А виходь лиш, поторочо,
На амбон високий, —
Чи й до слова, як до їжі,
В тебе рот широкий?«

Не злякалась потороча,
Стала на амбонї;
Казать казань поторочі
Нїхто не боронить.

Отця й Сина мугикнула,
Ще й Духа Сьвятого.
»Ой слухайте, пани шляхто,
Пророчого слова!

Розкувалось хиже хлопство,
За гріхи шляхетські, —
Нехай справлять у-останне
Великдень збоєцький.

Ой викує на їх шляхта
Сталевії узди, —
Ой не вийде хамське кодло
До суду із нужди!

Ой викує на їх шляхта
Залїзні кайдани, —
Махати-ме хамське кодло
До суду цїпами!«

Ой як грюкне оружина
Із довгого дула, —
У широкий рот катівський
Засвистала куля.

Застогнали живі люде
І в склепу шкелети;
Заблищали списи, шаблї,
Загули мушкети.

III.

Хто-ж то в церкву увалив ся
Із панцерним полком?

»Стійте, стійте, людоїди!«
Крикне грізно Голка.

Ой трусить ся в темнім борі
Зьвір від рику лева:
»Чого тобі, отамане,
Чого від нас треба?

Ой се наша здобиченька!
Наш се заробіток!
Наша вдача! наше щастя!
Козацький пожиток!«

— »Огляньте ся, навіжені!
Триста самопалів
Плече з плечем... Моргну усом —
Ляжете снопами!

Ви на раді мали волю,
А я — після ради:
Моє слово має силу
Цілої громади.

Хто звелів вам, хто дозволив
У церкві буяти?
Чи таким же, як ви, людям
Церкву руйнувати?

Зруйнувавши, наробите
Мусору та пилу,
Та й ляжете собаками
В собачу могилу.

І тому, хто її словом
Умів руйнувати,
Не дали у три днї нову
Церкву збудувати.

На крові його будують
Капища нечисті,

Digitized by Google
Original from

А по сьвіту ходить-тужить
Дух його пречистий.

Збудуеть-ся церква нова,
Під небо знесеть-ся,
Як істини вічне слово
На ввесь мир прольлеть-ся;

Як забудуть братів братьтя
Мужиками звати;
Як у всіх нас на Вкраїні
Одна буде мати.«

Ой не впинить душі Голка,
Річ, як повідь, рине...
Хто-ж то її зрозуміе
На всій Україні?

Понурились гайдабури
В землю головою,
Почухали потилицю,
Махнули рукою:

»В тім, отаман, твоя воля, —
Хай мур зостаеть-ся,
А щó шляхті та Жидові,
То вже не минеть-ся!«

— »Не дозволю кров людськую
Марне розливати!
Хай втїкають, куди знають,
До польскої шляхти.

А добро, щó наздирали
З убогого люду,
На потреби військовії
Обернене буде.«

— »Еге-ге! так оттакої
Вмієш ти співати?

А бодай же більш нїкому
Сього не чувати!

Хиба ж тільки в Бога й сьвіту,
Щó в твоїм віконцї?
Ще ж не згасло галаганом
Козацькее сонце!

Зоставай ся ж із Жидами
Та з мотлохом панським,
А ми будем промишляти
Звичаєм козацьким.

Зоставай ся, добром нашим,
Як Жид, розживай ся,
Та з-за Днїпра, із-за Богу
Гостей сподївай ся!«

IV.

Позаймали гайдамаки
Усї балки і байраки,
Всї дороги степовії
І всї стежки луговії.
Від Лубень до Кременчука
Була шляхтї й Жидам мука.
Нї пробитись, нї прокрастись,
Анї в грубі заховатись.
Що нї шабля нї рушниця
Против них не помішниця;
Що нї сукнї нї шкатули
Від хижацтва не влизнули.

Обернули гайдабури
Панські хати в кучугури;
Пожар кровю поливали,
Панські трунки попивали,
В панські гуслї вигравали,

У сапянцях танцювали,
Закаблуки відбивали.

Позаймали волоцюги,
Всї провальля і яруги.
Де могили, де прикмети,
Там чатують їх бекети.
На коніках вигравають,
Шабельками повертають,
Панцерників проклинають, —
Хмельницького виглядають.

V.

Уже ж чорна галич
Із усього сьвіту
На Вкраїну позлїталась;
Де було бурлацтво, —
Лугарі, дейнеки,
На поживу, на гульню збиралось.

Ворони з грачами
По звалищах грують,
А по пустках вовки завивають;
Кречети з орлами
По шляхах шумують,
Шибеникам очи виїдають.

Не стало бурлацтву
Шляхетського лупу:
Всї будинки вже поруйнували;
Здирали одежу
По склепах із трупу,
В тогосьвітнїх шатах похожали.

Отсе вам, панове,
Пізняя наука,
Що ви людським потом кубків доливали:

Се вас побудила
Пекельная мука,
Упирами з гробів повставали.

Пийте, упиряки,
Живу кров шляхетську, —
Суду вам за те не буде:
Про вашу одвагу,
Силу молодецьку
Співати-муть із роду в рід люде.

Тільки посумують,
Слухавши тих співів,
В пізні часи, рідний брат із братом:
Що їх пращур тихий,
Богобоязливий
Став ся шляхтї безсердечним катом.

Може тільки двоє
На всю Україну,
Задзвонивши сумно у бандурні струни,
Оплачуть »срамотню
Давнюю годину«,
Як ви розбивали келепами труни.

ПІСНЯ СЕМА.

I.

Ой у Лубнях крутоярих,
У високім замку,
Сидить пишний князь Єрема
На тисовім ґанку.

Не читає князь Єрема
Листів іздалека:
Перетяв усї дороги
І стежки дейнека.

Ой приходять до Єреми
За вістями вісті:
Повтїкало драгонії
Тисяча і двісті.

Повтїкали, поскидали
Шапочки рогаті,
Та надїли козацькії
Кучми волохаті.

Широкая околиця
І вершок низенький
Плавле-тоне в помийниці
Як гнилі опеньки.

Похилиста шапка-кучма
Із верхом червоним
Скаче, крутить ся, басує
На воронім коню.

Годї тобі, пишний князю,
Ловити рарогів:
Пора тобі вибиратись
В далеку дорогу.

Годї соболя держати
На срібнім ланцюзї:
Ой уже-ж твоя княгиня
У великій тузї.

Годї, князю, за границї
З Москвою змагатись:
Пора з Лубень зо всїм кодлом
В Польщу вигребатись.

Мав ти, князю, із дороги
Ченцїв завертати —
Прийшлось тобі у козацтва
Дороги питатись:

»Ой козаки! як до Польщі
Втрапити з обозом?
Що по Днїпру ви палите
Усї перевози?

В Кременчуцї, у Черкасах,
У Каневі, в Ржищах
Стоїте ви залогами
В старих таборищах.«

— »На-що тобі, пишний князю,
Дороги питати?
Лучче тобі манівцями
З Лубень простувати.

Ой до тебе, пишний князю,
Збіглась уся шляхта;
Червонїє навкруг тебе,
Як червчата плахта.

А між тими втїкачами
Рарожинська панна,
Ясноока чарівниця
На ввесь Гадяч славна.

Вміла вона від козацтва
В-ночі утїкати,
То зуміє й тобі, князю,
Дорогу вказати.

А ми тебе зустрінемо
Не раз і не двічи,
Та заглянем гарматами
Тобі, князю, в вічи.

Веди, князю, за собою
Коней табунами,
Щоб було чим подїлитись
На прощаньня з нами.

Бери вина, меди й пиво
У бочках дубових,
Щоб було чим привітати
Козаків лейстрових.

Бери шати дорогії,
Сукні-єдамашки,
Щоб було чим запобігти
Козацької ласки.

Бери, князю, срібні кубки,
З золотом шкатули,
Щоб твого ми провожаньня
Довго не забули:

»Провожали ми Єрему
З Лубень до Прилуки, —
Добре, добре нагрівали
Коло його руки!

Провожали ми Єрему
За води Дніпрові, —
Поміняли своє рамя
На жупани нові.

Провожали, рахували:
Чи його пускати,
Чи в таборі до гармати
Його прикувати?«

Ой настала твоя, князю,
Остання година:
Збунтувалась навкруг тебе
Уся Україна.«

II

Не бугай, не круторогий
В отарі гуляє:

Князь Єрема крізь козацтво
Дорогу верстає.

Ой не *мед-пянее-чоло*
Бочку розриває:
Князь Єрема із шляхтою
Хлопство розганяє.

Ой не пиво на про-диво
Іграючи кисне:
Князь Єрема із шляхтою
Гайдамацтво тисне.

Бережи ся, пишний князю,
Дніпрової води:
Не стинай ся з козаченьком
Княжецької вроди!

Козак Голка по Вкраїні
Шуляком шугає;
Де крутнеть-ся — горде панство
Як птаство втікає.

Козак Голка сшива сотні
На живую руку:
Породила його мати
На панську муку!

Ой де стане — земля тане,
Підкопи рикають;
Куди гляне — трава вяне,
Вороги зникають.

III.

»Ой ви, хлопство тупориле,
Безумнії глави!
Не в-догад вам, як ми, панство,
Добуваєм слави.

»Есть у мене у обозї
Голений хавтурник,
Ой він менї у напастях
Великий заступник.

Вивіз я його із Риму
Від Отця Сьвятого;
Ой він знає, як скрутити
Голку молодого.

Бо на сповідї спасенній
Панночка сказала,
Кого серденьком дївочим
Щиро покохала.

Покохала необачна
Ворога лихого
Братів-шляхти, віри, церкви
І Отця Сьвятого.

Покохала бідолашня,
Та й захорувала,
І в недузї від прелата
Тайни не сховала.

Так Господь нам посилає
Поміч несподїйну,
Що ми служим костьолові
І папіжу вірно.

Ось побачите, щб зможе
Права віра в Бога:
Утїкати нам поможе
Козацька залога.

А як Бог дасть, що з обозом
Днїпро перебудем,
То ще й Голку на розправу
У руки добудем;

Його кровю гарячою
Змиєм гріх дівочий
І виставим шибеника
Перед ваші очи!«

IV.

»Чи то справді, пани-братья,
Чи у-ві сні снить ся,
Що наш Голка перед князем
У шанцях тїснить ся?

Чи то справді, пани-братья —
Не ймем очам віри —
Що наш Голка у наметї
Плаче над папіром?

Малесеньке, тонесеньке,
Попписане криво,
Та з отаманом хоробрим
Чинить таке диво!

Ой панове! се ж писала
Панна чарівниця!
Як нам Голку відходити,
Щó князя боїть ся?«

— »Отаманьня сивоусе!
Ви вік звікували,
Та гіршого над всї горя —
Любощів не взнали.

Отаманьня сивоусе!
Ви вік звікували,
Солодшого над всї щастя —
Любощів не взнали.

Ой риштуйте ви гармати,
Мортири бомбові,

Тільки дайте мені глянуть
На чорнії брови.

Ой стріляйте і рубайте
З ранку до півночи, —
Дайте, дайте мені глянуть
У любії очи.

Ой велика серцю радість
Ворога зломити,
А ще більша, а ще висча —
Щиро полюбити.

Ой велика душі мука
Із сьвітом прощатись,
А ще більша, а ще гірша —
Дружини зрікатись.

Отаманьня сивоусе!
Чинїть мою волю:
Гей, поставляйте ви чати
По чистому полю.

Нехай густо зачатують
Битую дорогу,
Щоб нїхто не зміг чинити
Князеві трівогу.

Хай Єрема з упокоем
Днїпро перебуде,
Нї одного скарбового
Воза не позбуде.

Хай втїкає із нащадком
В добрую годину:
Не вертатись йому з Польщі
До нас на Вкраїну!«

Ой вволили старі волю
Голки молодого,

Не зосьмілились промовить
Отаману й слова.

V.

Ходить Голка над водою —
Тяжко серце беть-ся:
Його ворог, його лютий
З радощів сьміеть-ся.

Ходить Голка та сумує
Серцем одиноким;
Його ворог опинив ся
За Дніпром широким.

Позирає на сей берег,
Потирає руки:
»Завдам, завдам козакові
Страшенної муки!«

Ой не радуйсь, пишний князю,
Що закинув удку:
Ходить Голка та голубить
Високую думку:

»Кличеш мене, моя зоре,
На тайну розмову, —
Не почую я до-віку
Коханого слова!

Ой оглухну, занімію,
Згнїту свою душу,
Серце льодом заморожу,
Мовчки вмерти мушу.

Дорога ти менї й рідна,
Серденько дівчино,
А дорожша і рідшїша
Мати Україна.

Digitized by Google
Original from

Не почую... бо не зможу
  Серця зупинити,
Не побачу... не здолїю
  Я без тебе жити.

Ой широко, ой глибоко
  Думкою займаю,
А ще ширшу, а ще глибшу
  Я надїю маю.

Де посїяти, зростити
  Благодатну волю,
Як не в нас на Українї,
  На крівавім полю!

Ой засїю я надїї
  І думи високі
У козацькій, у лицарській
  Натурі широкій.

Ой нехай мої надїї
  Будуть мої дїти:
У серденьку гарячому
  Любо їх носити.

Розпинались добрі люде,
  Щоб у раї жити,
А менї — аби не зникли
  Мої дїти з сьвіту.

Ой то рай мій, вічне царство,
  Награда від Бога!
Не бажаю я від Його
  Красчого нїчого.«

ПІСНЯ ВОСЬМА.

I.

Брат на брата гострить шаблю,
Наступає боєм, —
Величає його панство
Витязем, героєм.

Брат від брата утїкає,
Криєть-ся в хатинї, —
Узиває його панство
Хамом на Вкраїнї.

Чиє ж дїло перед Богом
Праведне, високе?
Кого любо озирає
Небеснее око?

Ой чи тих, щó після працї
Гуляють з панами,
Ой чи тих, кого за працю
Вінчають тернами?

Нехай своїх вихваляють
Панове з трибуни,
А про наших заіграють
Бандурнії струни.

Нехай своїм кукли ставлять
Царі та княжата,
А про наших бідолашних
Заплачуть дївчата.

Ой не довго тобі, Голко,
Отаманувати,
Характерством чужоземним
Ворогів лякати.

Ой не довго тобі, Голко,
Голубить надію,
Що Вкраїна вже не пійде
В лиху різноцію.

Рано, рано ти, мій орле,
Піднявсь воювати,
Необачних, безталанних
Розуму навчати.

Сіеш, сіеш по Вкраїні
Ярую пшеницю, —
Лиха доля родить-плодить
Нікчемну метлицю.

Сіеш правду, сіеш розум
І сьвіт передвічний, —
Байдуже! їх потороча
Тягне в морок вічний.

Довго, довго Україна
Сліпа й глуха буде:
Засліпили, заглушили
Лукавії люде.

Ой закрийтесь, ясні очи,
Лягай, серце, спати:
Ще нам спаса не родила
Пречистая мати!...

II.

Ой з-за Дніпра та з-за Богу
Хмара наступає,
Пан Хмельницький Кривоноса
В поход виряжає:

»Іди, іди, Кривоносе,
Тою стороною,

А я пійду по-над гірю
Слїдом за тобою.

Іди, іди, Кривоносе,
Та влови Єрему,
Як уловиш, дуже вгодиш
Серденьку моему.

Ще ж, мій друже, є там Голка;
Сияє красою,
І прославивсь на Вкраїні
На-рівні зо мною.

Ой як зможеш йому, друже,
Вкоротити віку, —
Не забуду я послуги
Твоеї до-віку.«

III.

Ой з-за Днїпра та з-за Богу
Хмара наступає:
Грачів ключа й чорних галок
На сей бік стягає.

Чи то грачі, чи то галич,
Чи хижі дейнеки
Розпускають по Вкраїні
Загони далекі?

»Ой не довго будеш, Голко
Верховодить військом!
Втїкай, втїкай, вражий сину,
Із шляхтою нишком.

Ой умів ти гарну здобич
У нас віднїмати;
Зумій тепер, вражий сину,
Против нас стояти!«

IV.

Чого, чого в Кривоноса
На бік ніс скривив ся?
Не застав в Лубнях Єреми —
За чуба схопив ся.

Чого в дейнек босоногих
Потомлені коні?
Не настигли — ударились
Руками об поли.

Не настигли вони князя
На битій дорозі,
Перечули через люди,
Що вже на тім боці.

»Кривоносе, старий батьку!
Стягуй свою силу,
Ратуй, ратуй від зрадника
Україну милу!

Уже ж Голка, потай війська,
З князем накладає,
Усю шляхту, все Жидівство
В Польщу випускає.

Ой удармо, Кривоносе,
На панцерні лави,
Хай ледащо не каляє
Козацької слави.

Ой не бійтесь, пани-братья,
Чужоземських шанців,
Ой удармо, розженімо
Гадячан-поганців!«

V.

Ой не встиг же козак Голка
На коника сїсти,
Стали його панцерників
На капусту сїкти.

Ой не встиг же козак Голка
На коника впасти,
Стали Гадячан голїнних
Як снопики класти.

Ой як стисне козак Голка
Коня острогами;
Обступили його ланцї
З голими шаблями.

Обступили, — мов колосьям,
Шаблями укрили.
Не зломити гайдабурам
Лицарської сили!

Повернув ся лицар Голка
На правую руку;
Куди гляне, туди гряне,
Всюди повно трупу.

Ой не взяти вам лицаря
Голими руками,
Уже ж ваша гайдамацька
Тече кров ріками.

»Кривоносе, орле хижий!
Налїтай близенько,
Чи не влучиш довгим списом
У саме серденько.«

— »Ой велике характерство!
Нам його не вбити,

Digitized by Google
Original from

Треба, братья, срібним ґудзьком
Рушницю набити.«

Чи то колос серед ниви
Під вітром схилив ся,
Чи то Голка уродливий
З коня покотив ся?

Покотив ся, — кінь вороний
По-над Днїпром грає,
З того боку князь Єрема
Любо позирає.

Покотив ся, — довгогривий
По пісочку скаче;
На тім боцї Рарожинська
Тяжко-важко плаче.

VI.

Не вважали гайдабури
На козацьку вроду,
Рвали тїло по кусочку,
Кидали у воду.

»Отсе тобі, чарівнице,
Ті карії очи,
Щó ти любо цїлувала
Темненької ночи!

Отсе тобі, чарівнице,
Тее личко панське,
Щó ти йому зопсовала
Завзятьтя козацьке!

Отсе тобі, чарівнице,
Серце те лукаве,
Щó ти всїм нам убавила
Козацької слави!«

VII.

Тихо Днїпро-Славутиця,
Тихо в море льлеть-ся,
На тім боцї Рарожинська
В сиру землю беть-ся:

»Красо моя! з золотими
Шати берегами!
Як же менї в сьвітї жити
Поміж ворогами?

Красо моя, пишна вродо!
На-що ти здала ся?
Щоб я марне кателицтва
І панства зрікла ся?

Чи на те-ж я побачила
Серед ночи сонце,
Щоб дивитись на сьвіт божий
У панське віконце?

Чи на те-ж менї відкрились
Таємницї темні
В тому серцї гарячому,
В тій душі огненній?

Ой серденько гарячее,
Огненная душо!
Під водою у Славутї
Найти я вас мушу!«

VIII.

Ой злинула лебедиця
З берега крутого —
Поринати та шукати
Погляду ясного.

Digitized by Google
Original from

Ой злинула лебедиця
Із скелї крутої —
Поринати та шукати
Розмови любої.

Чи то-ж біла лебедиця
Беть-ся між лугами,
Чи то тонуть з золотими
Шати берегами?

»Ой панове, вірна шляхто!
Кидайтесь у воду,
Виратуйте чорні брови
І пишную вроду.«

— »Товариші гайдамаки!
Хто з вас добре плавле?
На тих шатах повно злата,
Дорогого камня.

Мабуть щиро чарівниця
Голку покохала,
Що ті шати дорогії
Що-дня надївала.«

Шкода, шкода вірній шляхтї
Плавати човнами:
Потонула пишна врода
З чорними бровами.

Шкода хижому дейнецтву
Невід закидати:
Не покажуть ся до-віку
Дорогії шати.

IX.

Ні шляхетське ні дейнецьке
Не побачить око

Дорогого і сьвятого
У Днїпрі глибокім.

Не про вас, панове, дбає
Чистий дух з духами,
Як на землю посилає
Диво між дивами.

Не на те вас, темні люде,
Породила мати,
Щоб Днїпрові таємниці
Серцем прозирати.

Прозирають у Славуту
З устя до вершини
Не-спанїлі, не-схлопілі
Дїти України.

І поки дивитись будуть
У Днїпрові води,
Поти будуть серцем чути
Давнїї пригоди.

Ой багато у Славутї
Дивного, сьвятого;
Найдивнїйше — щире серце
Голки молодого.

Розтерзане, крівавее,
Беть-ся під водою
І всю воду ісповняе
Думою сьвятою.

Ой багато у Славутї
Красоти таїть-ся,
А найкрасча — Рарожинська,
Панна-чарівниця.

Щире серце до теплого
Лона пригортає,
І дівочою сльозою
Рани заживляє.

Любо серцю крівавому
Під водою битись,
І на сей сьвіт крізь ту душу
Кохану дивитись.

А на Йвана на Купала
З води панна рине
І обходить, в білих шатах,
Усю Україну.

»Ой ти мене, Україно,
Коханьня навчила:
Кого стріну над Славутом,
Дам у серце силу.

Перебуде всяку муку,
Перебуде горе,
І квітками засияє,
Як весною поле.

Ой ти мене, Україно,
Навчила любити:
В кого серце крівавее,
Мушу ісцїлити.

Перестане кров гаряча
Серце обливати;
Заспокою, приголублю,
Як дитину мати.«

І багато безталанних
Панна зустрічала,
І у серце сцїлющії
Чари проливала.

Digitized by Google
Original from

І моє кріваве серце
Скропила сльозою, —
Напоїла сцїлющою,
Живою водою.

Обновилась, яко орля,
Юность мого серця;
Розпустила душа крила,
Пісня льлеть-ся, льлеть-ся...

[23.] ПРИСЬВЯТ

ОПРАВНОГО В ЗОЛОТО ПРИМІРНИКА.

Подарую золотую
Писанку дружині,
Щó кохала мене вірно
При лихій годині;

Щó кохала, не питала,
Чи панського роду,
Оддала за серце серце
І пишную вроду.

Про ту вроду я співаю,
На бандурі граю,
А серденько як золото
В скарбовні ховаю.

Ой ховаю, добре знаю,
З ним буду багатий
І в мальованій палатї
І в убогій хатї.

ДОДАТОК.

Вірші не війшовші до „Досьвіток“ анї до иншого збірника.

1. ТРИ СЛЬОЗИ ДЇВОЧІ.

I.

Заплакала Україна,
Ударившись в груди:
»Сини мої коханії!
Ой щó з вами буде?

Мої квіти рожевії,
Морозом прибиті!
Орли мої молодії,
Яструбом зустріті!

До кого-ж я прихилю ся
Тепер головою?
Зосталась я на старости
Без вас удовою.

Боже милий! вони ж Твою
Заповідь чинили:
Свою матїр убогую
Шанували-чтили,

І до братів своїх темних
Простягали руки:
Всїм бажали вони мира,
Волї і науки.

Не покинь їх, милий Боже,
Ворогам в забаву;
Спомяни на їх дїдівську,
Прадїдівську славу!

А щоб злее не витало
Над їх головами,
Пристав до них по ангелу
З легкими крилами.

І нехай вони почують
В далекому краю,
Як журю ся я за ними,
Як благословляю.«

II.

Ой коли-б я голос соловейка мала,
Та легкії крила та волю та силу,
То я б сюю весну гнїзда не звивала,
Лїтала б, лїтала б, куди захотїла.

І сади зелені і чистее поле
І луги темненькі я б перелетїла;
Я б не зупинилась, де плугатар оре,
Я б не зупинилась, де співа дївчина.

Ой я б залетїла за камяні стїни,
Озирала б тюрми з-верху аж до дна,
Знайшла б братів милих, синів України,
І нишком лїтала б з вікна до вікна.

Жалібненько, сумно їм би заспівала,
Щоб сльози котились, щоб серденько нило,
Щоб під мою пісню вони все згадали,
Щó було на сьвітї їм любо та мило.

III.

Віе вітер над Кпевом,
Сади нахиляе,
Синїй Днипр старих сусїдок,
Нїмих гір, питае:

»Де гуляє-бенкетує
Син наш незабутий?
Вже й солові одспівали,
А його не чути!

Уже і Дух і Купало
І Петро минулись,
І чумаки із первої
Дороги вернулись;

Уже й жито половіє,
Час затого й жати;
А він не йде — біля мене
Сісти заспівати!«

Обізвались німі гори:
»Дніпре, старий друже!
Не питав ти України,
По кім вона тужить;

Не прислухавсь, що́ дівчата
Плакали-співали,
Про що филі з берегами
Нищечком шептали.

Розпитай же буйних вітрів
З далекого краю,
Як наш кобзар з важким ранцем
Під ружжем гуляє!«

1847.

---

2. ДО ЗЕМЛЯЧКИ.

Українко, рідна сестро,
Пташко полохлива!
Куди се тебе замчали
Необачні крила?

Перед тебе щасна доля
З карими очима,
А довічняя неволя
Стоїть за плечима.

Поленула в чужу землю
З рідної Вкраїни,
Проміняла рідну семю
На чужу чужину.

Весели ся, утїшай ся,
Поки молоденька, —
Нехай тужить по дитині
На Вкраїні ненька.

А як брови полиняють,
Личенько змарнїє, —
Щиміти-ме вбоге серце,
Поки занїмієе.

Щиміти-ме серце вбоге,
Що рідну родину
Проміняла на зрадливу
Невірну дружину.

Гірка, гірка серцю зрада
Дома на Вкраїні,
А ще гірша, а ще тяжча
На чужій чужині.

Будеш плакать, в землю битись,
Долю проклинати, —
Не почуе, не розважить
Старенькая мати!

Ой нехай вона не чуе,
Ой нехай не знае,
Як дитина погибае
У чужому краї!

Digitized by Google
Original from

Лягай, мати, спочивати
В темну домовину:
Не вернеть-ся безталанна
Дочка на Вкраїну!

---

3. [НА ДОБРА-НІЧ.]

На добра-ніч, усїм на ніч!
Дайте одпочити...
Хто кохае мене щиро —
Не буде будити.

Не будїте, миле братьтя,
Мене з домовини:
Ой не хочу я до суду
Бачити Вкраїни!

А на суді знову буду
Господа благати,
Щоб вернутись працювати
До вбогої хати:

»Ой не жив я, Боже правий,
На білому сьвітї:
Рвав терни я по дорозї,
Не рожеві квіти.

Не дознав я, Боже правий,
Любого впокою
За неправдою людською,
Долею тяжкою.

Верни, Боже, дорогії
Лїта молодії,
Щó звялили, отруїли
Вороги лихії.

Верни, Боже, мою силу,
Щб гнулась-хилилась,
На наругу, на забаву
Людям знадобилась.

Верни, Боже, мене з раю
До рідної хати, —
Буду в хатї працювати,
Тебе прославляти.«

---

4. ДО БРАТІВ НА ВКРАЇНУ.

Хто мене не знає,
Сам себе питає:
Чи то вечір погасає,
Чи ранок сьвітає?

Хто мене не знає,
Віри не діймає,
Що старий дїд голос має,
Під кобзу співає.

Ой мовчав я, братьтя,
Словом не озвав ся,
Поки батько український
Піснею впивав ся.

Хоч мовчав устами,
Співав я душею,
Та бояв ся з ним різнити
Кобзою моєю.

Настала година,
Що вся Україна
Заридала по Тарасу,
Як мала дитина.

Digitized by Google
Original from

Настала година —
Ні одна людина
Не взяла ся за бандуру
Мужицького сина.

Задзвонили сумно
По Вкраїні дзвони.
Висить мовчки старосьвітська
Бандура в коморі.

Уже-ж на їй струни
Та й пообвисали,
Голоснійші, вимовнійші
Вороги порвали.

Чи до віку ж, братьтя,
Будемо мовчати?
Благословіть мені кобзу
Нїмую узяти!

Підтягну я струни
На голос високий, —
Не сумуй, Тарасе батьку,
В могилї глибокій!

Почіплю я, братьтя,
До старих струн нові, —
Не доказуй, загребущий,
З Москви козакові!

Нехай горда шляхта
З жалю омлївае,
Що козак вельможних предків
На суд визиває!

Гірко ж менї тая
Слава довела ся,
Що рука моя зняла ся,
За кобзу взяла ся!

Digitized by Google
Original from

Ой хто мене судить,
Хто мною гордує,
Нехай правду, нехай щиру
Від мене почує.

Сусїди лукаві,
Загребущі руки!
Не до суду приймать буду
Од вас тяжкі муки.

Годї вам у серце
Сїяти отруту!
Я посїяв по отрутї
Крутоверху руту.

Посходила рута
Барвінком хрещатим,
Буде серце застилати,
Рани закривати.

Із ран, мов з криниці,
Рідне слово рине...
Розливай ся, рідне слово,
По всїй Україні!

Нехай всяке мляве
Серце стрепенеть-ся —
І новою, здоровою
Думою забеть-ся.

Росла моя дума
По-над берегами,
Де славетний Ґарібальді
Бив ся з ворогами.

Цьвіла моя дума
Над водою тихо,
Де вік чесний доживає
Мати Гоголиха.

Digitized by Google
Original from

Ой його-ж то сила
Мене звеселила
І співати про сьвятую
Воленьку навчила.

Ой її-ж то серце
Тихе-голубине
Мене вчило тихесенько
Плакать по Вкраїні.

»Цьвіте мій,« мовляла,
»Холодом прибитий!
Отепер би тобі, сину,
Треба в сьвітї жити!

На рідному полї,
Сину, ти орав би,
Рідну семю ти насущним
Тепер годував би.«

Ой шкода нам, мати,
Про те сумувати,
Щб сусїди загарбали
Із рідної хати.

Нехай із чужого
Хлїба розживуть ся;
В нас на нивах нові жнива,
Дасть Господь, начнуть ся.

Ой уродить жито —
Буде всяке сите;
Занедбаєм, щб забрано
Холодом побито.

Порожні засїки
Гарно налаштуєм,
Ще й сусїд своїх насущним
Хлїбом нагодуєм.

Хай Нїмець съмієть-ся
З нашого звичаю,
Що ми справдї хлїбом-сїллю
Ворога караєм.
Ой тим ми на съвітї
Здавна держимо ся,
Що втеряти тільки правду
Одну боїмо ся.
Процьвітає цьвітом
Давняя руїна:
Переходить съвята правда
Вид батька до сина.
Правдо, наша мати!
Поки ще жива ти,
Поти будем навкруг хати
Своє жито жати.

---

5. ДУМА ПРО САВУ КОНОНЕНКА.

I.

Червонїють хмари, червонїють;
Пид кручами филї алїють;
Далекі дуброви синїють;
Луги й береги зеленїють.
Потемнїло небо над горами;
Говорить Славута з вітрами;
Пливуть Запорожцї човнами;
Окрила їх ніч туманами.
»Запорожцї, товариші-братьтя!
Покажіть козацьке завзятьтя:
По три чайки в-ряд натягайте,
Дубовими веслами грайте.«
Виплили з Крилова — не съвітало;
Двинули з Черкас — не смеркало·

О-півночи Канїв минали;
Перед сьвітом якор метали.

»Запорожцї, товариші-братьтя!
Покажіть козацьке завзятьтя:
В Переяслав ранэ впадайте,
Кононенка Саву піймайте.

Кононенко ляцьким духом дише;
На козацтво ябеди пише,
Наклада з панами Ляхами,
Колотить всїма козаками.

Кононенко — Москаль-чужениця;
Над козацтвом глумом глумить ся;
До Ляхів він — ласа лисиця,
До козацтва — хижая птиця.

Не такому булаву держати,
Козацтву порядок давати,
Про здобич козацькую дбати,
По Чорному морю гуляти!«

II.

Ясно, ясно осїннее сонце
Переяслав осьвітило;
Рясно, рясно запорозьке військо
На майданї червонїло.

»Вийди, Саво, вийди, недоляшку,
З гостроверхого будинку,
Глянь на прігру, на рій запорозький,
Щб гуде-шумить по ринку!«

Роєм, роєм славні Запорожцї
Против сонечка грають,
Грізно, грізно ляцького похлїбцю
На розправу викликають.

»Набивай, Москалю, ляцький побратиме,
Дорогі самопали,
Щó тобі панове на лукавих учтах
В упоминку дарували!
Покликай на варту, на панцерну роту,
Щó стоїть при воротях, —
Нехай потанцює перед козаками
У сапяних чоботях!
Годї тобі, Саво, козаків хапати,
Шляхтї в лапи оддавати!
Не до віку буде Запорожцям уші
Вража шляхта обтинати!
Не до віку будуть скалїчені люде
У Гадячі вали сипать!
Годї вже з Ляхами, кручими синами,
Сапянцями з-горда рипать!«

III.

У Сави ворота —
Краківська робота:
Цьвяховані, мальовані,
Ґонтиною щитовані.

Під щитом бойницї —
Стоять гаківницї,
На вік вічний збудовано
І штабами обковано.

Боронить ворота
Панцерная рота,
Мирським скарбом купована,
Медом-пивом напована.

Даремна робота!
Не встояла рота,
Як сипнула до приступу
Завзята голота.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

Що одні стріляють,
А другі рубають,
Третї Саву Кононенка
В батька-матїр лають.

Не встояла рота —
Розпались ворота.
Прискочила до будинка
Завзята голота.

Східчастий будинок,
Зверткові віконця,
Та не видко навкруг його
За димами сонця.

IV.

Стала в сьвітї слава —
Розквитав ся Сава
З низовими братчиками-козаками
За лукаві вчинки,
За панські впоминки,
За бенкети, за ласі трапези з Ляхами.

Стала в сьвітї слава —
Що попав ся Сава
Запорозьким братчикам в лабети.
Брали-жакували
Жупани лудани,
Оксамити, едваби, сяєти.

Стала в сьвітї слава —
Козацькая справа
Сама себе людям на сьміх не давала:
Добре вона дбала,
Раду радувала,
Недруга отчизного скарала.

III. ХУТ'ОРНА ПОЕЗІЯ.

1. ДО КОБЗИ.

Кругом тїснота і неволя,
Народ закований мовчить...
Шевченко.

Кобзо, моя непорочна утїхо!
Чом ти мовчиш? задзвони менї з-тиха,
Голосом правди сьвятої дзвони,
Нашу тїсноту гірку спомяни.

Може чиє ще не спідлене серце
Важко забєть-ся, до серця озветь-ся,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здолїє озватись дїлами,
Хай обізветь-ся нїмими сльозами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.

Хай недовірки твої туманїють,
Хай вороги твої з жалю нїміють;
Ти рідну семю до-купи ззивай.

Гей, хто на сум благородний багатий,
Сходьте ся мовчки до рідної хати,
Та посїдаймо по голих лавках,
Та посумуймо по мертвих братах.

Digitized by Google
Original from

Темно на дворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний од Півночи віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша відрада едина...
Поки із мертвих воскресне Вкраїна,
Поки діждеть-ся живої весни,
Ти нам про нашу тїсноту дзвони.

З-тиха дзвони, нехай мучене серце
Важко забеть-ся, до серця озветь-ся,
Як на бандурі струна до струни.

---

2. РІДНЕ СЛОВО.

Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.

Шевченко.

Мовчки предки наші в полї,
Мовчки спочивають,
Тілько чорнії могили
З вітром розмовляють.

Спочивають, дожидають
Праведного суду,
Що судити Украіну
Рідне слово буде.

Вже судили княжі віча,
Панські трибунали,
І перевертні гетьмани
Ради радували.

Радували, — утїкала
Правда з того суду,
Багатились підмовляньнем
На перелюб люду.

Радували, продавали
За маєтки волю,
Засівали головами
Безголів по полю.

Засівали, насипали
Памятні могили,
В тих могилах рідним трупом
Правду придушили.

А неправду поруч себе
За столом саджали,
Не вином, людськими слізми
Кубки ісповняли.

Ой пануйте ж, бенкетуйте,
Ми ждати-мем суду,
Що судити Україну
Рідне слово буде.

Рідне слово, Божа правдо!
Як мала дитина,
Тебе стала промовляти
Хирна Україна.

Промовляє, — оживає,
Згнічений морозом,
Непозичений у Німця
Український розум.

Схаменуть ся, стрепенуть ся
Стуманілі люде:
Рідне слово, рідний розум, —
Рідна й правда буде.

Без напасти завоює
Городи і села,
І над людьми зацарює,
Приступна й весела.

Digitized by Google
Original from

І засьвітить серед хати
Сьвітло благодатне,
І як мати буде дбати
Про сиріцтво хатне.

І ходити-ме всевіда
З хати до палати,
Щоб убогого сусїда
З багачем з'еднати.

Рідна правдо, люба радо,
Тихому одрадо,
За единость і братерство
Праведна наградо!

В дусї правім будем вічно
Об тобі молитись,
Духом правди з ворогами,
Поки духу, битись.

---

3. НА ДВАДЦЯТІ РОКОВИНИ ВЕЛИКОГО ПОХОРОНУ.

Поражу пастыря, и разыйдутся овцы.
Марка XIV, 27.

Поховали — закопали
У могилу силу;
Пишним лавром іскрасили
Дорогу могилу.

Не так лавром іскрасили,
Як слїзми зросили,
Що не стало на Вкраїні
Віщової сили.

Digitized by Google
Original from

То була спасенна сила,
Щó взяла могила,
Щиру правду проявила,
Очи нам одкрила.

Крізь туман письменства клятий
Зирно прозирнула,
І з занедбаної хати
Сяевом сяйнула.

І, як древле серед ночи
Ясла возсияли,
Так людські незрячі очи
Сьвіт во тьмі вбачали.

І, як древле страх великий
Обуяв мамону,
Став лякатись мотлох дикий
За царську корону.

І, як древле пролила ся
Чиста кров пророча,
В осяйну главу впила ся
Відьма потороча.

Упилась нудьгою в розум,
Жизнь із серця ссала,
І полуночним морозом
Цьвіт наш побивала.

Люта відьмо поторочо,
Божество ехидних!
Ти нас мороком морочиш,
Бідолах незгідних.

Заморочивши, рикаєш
Про царську державу,
І химерами лякаєш
Нашу душу мляву.

Digitized by Google
Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Низько, низько похилились,
Будем ще хилитись,
У неволї, лихій долї,
Нарізно різнитись.

---

4. СЛОВО ПРАВДИ,

ПРИСЬВЯЧЕНЕ ГАННЇ БАРВІНОК

Я не проречистий на красне слово,
У мене річ не сьвяткова, щоденна:
Що-дня на мене грімала сурово
Сердита доля, мачуха злиденна.

Я кривсь од неї між людьми лихими,
Наймавсь до злющих у тяжку роботу;
Я брязкотів кайданами важкими,
І добре знаю варварську тїсноту.

На мій первоцьвіт вдарили морози,
Зацїпило менї від холоднечи;
Не докотившись застигали сльози,
В сумне стогнаньне оберталисъ речи.

А все таки в моїм немудрім слові
Була якась недовідома сила:
Бо з правдою було воно у змові,
Щó рідна мати промовлятп вчила.

І не злюбили лицеміри ниці
Мене за правду, щó навчила мати,
Глумились глумом, мучили в темницї,
І похвалялись на хрестї розпяти.

Я втїк од них і в пустирі осїв ся,
Я між зьвірят вселив ся безсловесних.
Риканьнем їх мій дух не веселив ся,
Як і словами столичан безчесних.

Одним один душею між чудовищ,
Я поучавсь твореньням рук Господніх;
Цураючись невольницьких соборищ,
Шукав одради в помислах свободних.

Я забував свою лиху годину,
Не згадував про голоднечу раньню,
І позирав на рідну Україну,
Як на свою матусю безталанну.

Умерла ти, матусенько Вкраїно,
Серед козаччини, серед незгоди;
В крові й руїні цьвіт найкрасчий згинув
Твоеї благодатньої природи.

Умерла ти в своїй красі розкішній,
Заплющила очиці, склала руки.
Побив мороз і твій первоцьвіт пишний,
Дознала й ти від лиходіїв муки.

Умерла... Може ж на твоїй могилі
Цьвіте калина, солові співають?
Ні! всюди мертво, тілько в домовині
Тебе неситі черви роз'їдають.

Умерла ти в своїй красі розкішній,
Погасли очи, знемогли ся руки.
Гидке робацтво — ввесь твій плід величній,
Твої синове, дочки, внучки й внуки!

Таке твоє наслїдницьке потомство,
Твоя сьвятая память, вічня слава, —
Мизерне, як ехидне віроломство,
Гидке, як зрада підступна, лукава.

Вони в тобі взяли починок жизни,
Тебе й гризуть, аж поки догризуть ся
До тих останків, щó у материзні
Ні на що вже нїкому не здадуть ся.

Тогдї почезнуть, як мара нїкчемна,
Без образу, без назви, без ознаки,
Жидівське сьмітьте, підла грязь корчемна,
Саможери, сїпаки-гайдамаки.

Ти ж, паньматусю, перед Богом вічним,
Мов перед сонцем раняшня росина,
Засьяєш знову духом предковічним,
Безсмертна мати бідолахи сина.

Воскреснеш, нене, встанеш з домовини,
Тебе я словом правди привітаю,
І розільлеть-ся слава України
По всїй вселенній, од краю до краю.

---

5. ПРОРОК.

Не мните, яко пріидохъ воврещи миръ на землю: не пріидохъ воврещи миръ, но мечь...
Матѳея X, 34.

Ви думаєте, мир принїс я вам на землю?
Не мир, а меч, страшенне розділеньне.
Нї вашим молитвам, нї каятьтю не внемлю,
О ви, перелюбне і людожерне племе!

Як загнїздились ви по-над Днїпром широким,
Послав Господь між вас Маѳусаіла,
І повелїв йому — незасліпимим оком
Вас мовчки назирать, щó коїть ваша сила.

І бачив він різню між рідними братами,
І кару їх Татарським Лихолїтьтем,
Перелюбки панів з Литвою та з Ляхами,
Сьвятилища й церкви під мусором та сьмітьтем

Він бачив, як між вас владики неписьменні,
Мов ті Жиди, владицтва куповали,
Комори скринями, вином склепи підземні,
А гамани й сакви грошима начиняли.

Вважав Маѳусаіл, як зажерне поцівство
До вас наук свободних не пустило:
Щоб убезпечити на-віки лихоїмство,
За чудотворнії ікони заступило.

А диких розбишак, за приноси з пожарів,
Без сорома лицарством звало славним,
Дарма що й бесурмен і христіян терзали,
Торгуючи в Криму ясиром православним.

Дивив ся праведник, як на Москві крівавій
Хвостатий чорт у чорта сповідав ся.
Немного слів було в розмові їх лукавій:
Один кивнув-моргнув, а другий догадав ся...

І жив Маѳусаіл між лицемірів темних,
Аж поки ви й пісні позабували,
Щó кобзарі пяні, на бенкетах корчемних,
Розбої, пожарі й хижацтво прославляли.

І возопив сьвятий, мов Іов терпеливий,
На гноїщі пороків українських;
І Бог його прийняв, як батько милостивий,
Без наших кудлаїв і голяків латинських.

Тепер пророка шле з мечем в устах блискучим.
Що вже між вас не буде нїмувати:
Розділить вас на ся, мов поломем жеручим,
І будуть вас сини і дочки проклинати.

---

6. ПСАЛТИРНЯ ПСАЛЬМА.

Народе мій, ясирнику татарський,
Невольнику турецький найдорожший!

Народе мій, ехидний панський слуго
І польскої герою темний слави!

Народе мій, недоуку латинський,
Товаришу московської темноти!

Почез єси в лїтописях чернечих,
Не згадують войовники про тебе.

Їдять тебе твої сусїди мовчки,
І за твоє невольництво не платять.

Пропало вже й ехидство в тебе в серцї,
Герой же ти хиба над Жидовою.

Не учиш ся нї в Греків нї в Латинів,
Темнотою і Москаля соромиш.

*

Народе мій! щó нам тепер почати?
Не-вже во віки будеш спати й спати?

Народе мій! прокинь ся на хвилину,
Та подивись по людськи на Вкраїну.

Народе мій! з'орім очима поле,
Нехай на нїм не коренить ся горе.

Ми думками те поле заволочим,
Од Висли до Кубанї слїзми змочим...

А щó-ж ми там для правнуків посїєм,
Коли й шептать одно 'дному не сьмієм?

7. ДО СТАРОЇ БАБИ.

Истино всуе бысть трость
лживая книжникомъ.
Іеремії VIII, 8.

Старенька бабо, ти між нами, дїтьми,
Премудрою здавалась, як Мінерва.

Не тим єси заважила в нас много,
Що прожила на сьвітї лїт чимало,

А тим, що із беззубими водившись,
Старовини мов репяхів набралась.

Непережоване ловила ти обіруч,
І нам, малим, у запічок носила;

А ми, темнота, сьвіту не видавши,
Няли тобі, як Соломону, віри.

*

Прийшла черга і нам про давнї давна
Новим печкурникам оповідати.

Поткнулись ми з твоїми репяхами,
Та в них один хиба верблюд смакує.

Шкода малих магнатами лякати,
Що кров людську, мов упиряки, ссали.

Регочеть-ся дїтвора і з рандарства,
Що козаків держало під патинком,

А по церквах »на славній Українї«,
Мов по шинках, бряжчало талярами.

Не йме вже віри і кобзарським співам,
Щó в них себе пяницї прославляли,

Порізавши людей трудящих, чесних,
Або в ясир попродавши Татарам.

*

Нам сором, а тобі, стара, байдуже:
Ти все *своє* дрібній темнотї плещеш.

Плещи, бо сьвіт не перебуде дурнів,
Котрі таких казок охочі слухать.

Туманити людей ти й не хотїла б,
Та се така твоя брехлива правда.

---

8. КОМПРОМИС ЛЯХАМ.

Твердий Русин із мякеньким
Ляхом побратав ся,
Делїкатного звичаю
В шляхтича набрав ся.

Переймав у побратима
Побут инший, панський,
Занедбав свої давнїшнї
Норови простацькі.

»Добре нам у-купі жити,
Пане брате Ляше,
Що між нами не дїлити
Спільне майно наше.

Тілько де не оберну ся,
Де нї кину оком,
Розляглись пастівнї руські
І поля широкі.

Навіть Чорне море, Ляше,
Всюди Руським зветь-ся...
Чи й воно ж обом нам наше?
Як тобі здаеть-ся?

Ти над Вислою вузеньку
Здибав займанщину, —

Як же мислиш широченну
Осягти Вкраїну?

Чи снаги ж у тебе стане
По-за Крим сягнути,
І все древнє Русовище,
Мов сувій, згорнути?«

— »Тілько б *ти* мене держав ся,
Русине, мій брате,
Буде наше пануваньне
На ввесь сьвіт багате.

В блаватасах та саетах
Будемо ходити,
Їсти сласно і венґерське
Пугарами пити.

Розпросторимо ся, брате,
Від моря до моря...
Не завдасть нам нї Татарин,
Анї Турчин горя.

У Москві ж раз-по-раз будем
Здобиччю дїлитись,
І по всїх нїмецьких землях
Мужеством хвалитись.

Niech że знають передмурє
Древнє христіянства,
Що стоїть з мечем на чатї
Супротив поганства.

Niech нам слава в труби трубить,
В золотії труби.
Wiwat Polska! kochajmy się,
Побратиме любий!«

Digitized by Google
Original from

»Не горни бо, Ляше, жару
Руськими руками,
Не мани Русь, мов отару,
У свою кошару.

Спогадай, ким воював ти,
Як Оттон Великий
Повелів тобі лобзати
В папи черевики.

Відкіля взялись у тебе
Гетьмани потужні?
Хто круг тебе насторожив
Зброї харалужні?

Русьсю взяв ти, Ляше, гору
Над Крижацтвом лютим,
І Москву від себе в-пору
Усю віджахнув ти.

Як застукав же Грізного
Москалюгу дома,
Так за Русьсю й се зробилось:
Річ усім сьвідома.

Русь дала тобі Замойських,
Струсів і Жовковських,
Нею тілько й брала Польща
В боротьбах московських.

А як гинуть від Османа
Мусїв, пане Ляше,
Ратувало тебе славне
Запороже наше.

Чи менї ж та поступатись
Тобі рідним полем,
Щоб у-купі панувати
По-полам із горем?

Ні! пануй собі, сподарю,
Я ж мужикувати
Буду з рідними братами
У низенькій хаті.

І нікому не вклоню ся
За свій хліб у ноги;
А коли біда притисне,
Гайда за Пороги!«

— »За Пороги? Wara, хлопе!
Wara, хаме клятий!
Не дозволю на шляхетство
Турка підіймати.

За твою козачу вдачу,
За твое завзятьте,
Погибало на Цецорі
Наше миле братьте.

І Хотинське через тебе
Склалось Польщі лихо...
Коли-б ти не гайдабурив,
Всяк сидів би тихо.

Ось який еси падлюка!
Ось що́ в тебе правда!
На дні кубка, мов гадюка,
Веть-ся руська зрада.

Хто прихилить ся до мене
Думкою сьвятою,
Тих попи твої взивають
Клятою Ляхвою.

Відцуравсь ти від Острозьких,
Від Сопіг, Потоцьких...
Напущу ж тепер на тебе
Наших Конецьпольских.

Перепинять їх райтари
Степові дороги,
Щó верстаєш, як сам знаєш,
Нишком за Пороги.

Будеш, зраднику, під нами
В полї хлїб робити,
А ми з руськими тузами
В-купі вина пити.

І роздїлимо на віки
Мужика з панами,
Niech pobореть-ся psia jucha
І з ними і з нами!«

»Знай же, Лаше, щиру правду:
Поки сьвіту сонця,
Не пригорнуть ся братами
Люде до погонця.

Будеш нами, як волами,
Цїлину орати,
А ми будем ремиґати,
Иншу думку мати.

Постеріг ти на днї кубка
В Русина гадюку, —
Weź że z tego, пане Ляше,
Добрую науку.

Упливали і минали
Роки за роками, --
Проливав єси кров хлопську,
Ми — панську річками.

Та-ж то кров животочива
Наробила дива:
Що не стане Русь Ляхвою,
Поки буде жива.

Коли справдї хочеш, Ляше,
З Русином брататись,
Мусиш за мужицтво наше
Не по панській братись.

Мусиш правду сю признати,
Що Русь Русьсю буде,
Докіль будуть промовляти
Руське слово люде.

Оберни ся ж, Ляше, серцем
Смирним до природи,
Щó чергує і паює
Всї царства й народи.

Помагай цьвісти живому,
Кидай мертве з нами, —
І сини твої зживуть ся
З нашими синами.

Рід приходить і проходить,
Сонце сьвітить вічне,
І з землї по-вік не сходить
Тілько чоловічне,

Чоловічне-христіянське:
Се-ж бо сила й воля,
І безпечне щасте панське,
І простацька доля.«

---

9. ДО ШЕКСПІРА,

заходившись коло українського перекладу його творів.

Видите, яко вси ослѣпоша,
не разумѣша смыслити.
Ісаїї LVI, 10.

Шекспіре, батьку наш, усїм народам рідний!
Чи чуєш, як зове тебе народ незгідний,

Приблуда степовий, наслїдник розбишацький,
Щó й досї чествує свій путь і дух козацький?

Сьвітило творчества, Гомере новосьвіту!
Прийми нас під свою опіку знакомиту:

Дай у твоїм храму нам варварства позбутись,
На красчі почутья і задуми здобутись.

Нехай нас укротить душа твоя велика,
Нехай покине нас козацька воля дика,

Щó кровю тїшилась, хвалилась пожарами,
Туманила людей брехливими вістями,

Піснями славила безумне гайдамацтво,
Кляла культурників, як людожерне панство.

З культурників еси найбільший воївода:
Ти — пишний цьвіт і плід великого народа.

Дай очи правнукам хижацьким просьвітити,
Твій розум праведний слїпим благовістити.

---

10. ДО РІДНОГО НАРОДУ,

подаючи йому український переклад Шекспірових творів.

Народе без путя, без чести і поваги,
Без правди в письменах, завітах предків диких,
Ти, щó постав еси з безумної одваги
Гірких пяниць, сїпак і розбишак великих!

Єдиний в тебе скарб — прапращурівське слово...
Закляв його Боян від кражі й чужоядства:
Одно воно твого житья міцна основа,
Певнійша над усї потуги і багатства.

Се голос праведний до тебе з домовини,
Промова душ сьвятих, щó марно погибали

В страшенних злигоднях двоістої Руїни...
Останьню козаки твоїм триюмфом звали.

О варваре слїпий! покинь триюмфовати,
Потуп ся, счервонїй од сорома тяжкого:
Бо мають всї твої сусїди щó назвати
Своїм, а ти своїм не назовеш нїчого.

Щó нї здобув еси мечем серед Руїни,
Все взяв у тебе з рук премудро твій добродїй;
Шукаеш помацьки десь иншої Вкраїни,
І з материзною ховаеш ся мов злодїй.

Нá-ж зеркало: воно всесьвітне, визирай ся,
І зрозумій, який ти азіят мизерний,
Розбоем по сьвітах широких не пишай ся,
Забудь свій манівець, козацький пролаз темний,
І на культурню путь Владимерську вертай ся.

---

11. ОДА З ТАРАСОВОЇ ГОРИ.

Чого ви, земляки, так носитесь зо мною,
Як дурень з торбою або Антон з козою?

Я ваш кобзар, мовляв, поет національний,
Ваш висший протопласт, ваш образ ідеальний?

А ви ж, земляченьки, хто ви такі, скажіте?
Явітесь без масок і душу покажіте...

Оттам-то задумів великих і спасенних
Серед панів жорстких і мужиків мизерних!

Вже двадцять лїт лежу я над Днїпром Славутом,
Та слухаю, як ви знай брязкаете путом,

Тим путом пакосним, котрим себе скували,
Як Турчину й Москві ехидно присягали.

Обох дурили ви, обом копали яму:
Отсе ж і тягнете дурну московську ляму.

Не ланцюгом себе, брехнею ви скували:
Брехню і правнукам із рабством завіщали.

Я ваш кобзар, поет, пророк ясновидющий,
Я вічний образ ваш, я дух ваш невмирущий,

Ковчег народности, сьвященний стяг свободи,
Щó вас водити-ме у всї грядущі роди...

Нехай же знає той, хто сї глаголи чує,
Що в вас мою сьвяту могилу скот руйнує;

Що в вас Тарасова Гора Днїпром підмита;
Що в вас готуєть-ся менї дорога бита.

Покину земляків шляхом козацьким давнїм..
Та нї! не зупинюсь на Запорожі славнім.

Шукати-му душі у Турчина одради:
Там більше знайдеть-ся, ніж на Вкраїні, правди.

Богдановим йому поклоном поклоню ся,
І з домовиною як небудь притулю ся.

А ви, земляченьки, щасливо пробувайте,
Брешіте, та мене у брехні не мішайте.

---

12. ВАРІЯЦІЯ ПЕРВОЇ ДАВИДОВОЇ ПСАЛЬМИ.

Блаженний, хто прямує битим шляхом,
Котрий до ласощів усяку погань надить,
Хто не трівожить ся спасенним страхом,
Що до погибели широкий путь провадить.

Блажен, блажен той муж премудро нищий,
Щó й не заглядує, мовляв, до нечестивих.

Кого лестять баби і молодиці,
Що він собі мовчить серед людей злосливих,

Та хилить ся під грішничі закони,
Та знає, щó у день, а щó в ночі робити:
Бабам низькі одважує поклони
І вміє молодиць десятками любити.

Росте сей муж, мов дерево розкішне:
Баби йому що-дня коріньне поливають,
Жінки його за слово люблять пишне,
А чоловіки їх великим обявляють.

*

Я не такий, о Боже мій правдивий!
Я все прикидливе, усе зловредно тайне,
Як чоловік во істину злосливий,
Ясую всюди, щоб було між миром явне.

Не знаючи, чого до церкви ходять,
Вчащаю залюбки в ту нечестиву раду,
Де братчики шукають і знаходять,
Як в серце громадян вселити суд і правду.

І не хилюсь під грішничі закони,
Щó грішники велять до йоти виповняти,
Притиснувши темноти мілїони,
І заказавши їм про волю міркувати.

*

Не вже-ж устоять сї лукаві злюки
У тебе, Господи, на праведному судї,
І предаси ти нас в катівські руки,
І царству грішників конця во вік не буде?

Ти, Господи, путь праведників знаєш,
І бачиш добре путь ледачих лицемірів:
Про-що ж ти їм сей попуск попускаєш?
Побий їх правдою, щоб їм ніхто не вірив.

13. НОВІ ЖИДИ.

Нѣсть ли писано, яко храмъ мой храмъ молитвы наречется всѣмъ языкомъ? вы же сотвосте его вертепъ разбойникомъ.

Марка XI, 17.

Старі Жиди буяли в синагогах,
Нові буяють по сьвятих церквах,
І профанують розпятого Бога
В своїх ледачих митарських ділах.

І завдають йому новії рани,
І терніем новим йому главу
Вінчають і, мов чорні врани,
Відають ся в кріваву плоть йому.

Та не знущають ся над ним так много
Ба і »во дні великого поста«,
Як в оний час, що з розпятого Бога
Створять собі воскресшого Христа.

Воскрес! воскрес! і раді, що не встане
За тридцять злотих проданий їм Бог,
Очима скорби й ярости не гляне
На сьвятотатний і кощунний торг, —

На сей базар, де лицемір дурноті
У горло льле животворящу кров,
А хавтурний дерій, увесь у злоті,
Нетягам проповідуе любов.

Воскрес! воскрес!... нї, в вас він не воскресне
Серед своїх поруганих сьвятинь:
Бо знищив би ремество ваше чесне,
І був би вам у нього всїм амінь.

По шелягу зложились ви кагалом
На тридесять крівавих срібняків,

І запасли ся безліч капіталом
На сто, на двісті, на пятьсот віків...

О Спасе, мучений спасенниками злими!
Покинь їм всі твої храми і всі каплиці,
З жертвами пишними, наданьнями царськими
І навіть лептою смиренною вдовиці.

Всели ся в храм новий, в храм духа животворний,
Щó обіцяв еси создати на руїні:
Нехай почезне в нас жидівський торг тлетворний
І віра праведна засьяє на Вкраїні.

---

14. НА СПОВІДІ.

Я не палю по капищах кадила,
Не чаю від покійників чудес,
Щó чернь важкими шатами окрила
І низвела на торжище з небес.

Не стукаюсь я до царя й царицї
У чотирнадцять золотих воріт:
Про мене, до їх пишної столицї
Позаростав би вже травою й слїд.

Я атеіст, щó знає тілько Бога,
А чорта і сьвятих не признає...
Нї, не лякайсь, душе моя убога:
І чертї і сьвяті про тебе є.

Я демаґоґ, мовляв, щó тілько й дбає,
Як царську силу силою зломить...
Душе моя! де цар умом сияє,
Ти, мов раба, готова там служить.

Згадай, який хаос розбушував ся
Після того, хто не злякавсь гріха

Скрутить ченця, щó з жиру біснував ся,
Боярина, стрільця і козака.

Вонюча грязь пів сьвіту затопила,
І темрява кругом нас обняла,
А дика воля миром колотила,
Як буря човном без стерна й весла.

Тогдї між нас явила ся цариця,
Супруга божевільного царя,
Як ангел гарна, хитра як лисиця,
Як демон злюща, мудра як змія.

Перед сьвятими небо відчинила,
Лукавників лукавством обійшла,
І що премудро лютих злюк душила,
Звелїла нам не памятати зла.

Отсе ж, душе, такі твої сьвятії,
Котрих ти чествуеш і любиш, а чорти
Пекельнії, — о сьвіте злочестивий!
О сьвіте пакосний! їх повен ти.

Ти, мов свиня, гризеш і рвеш коріньне
У дуба, щó тебе годуе жолудьми,
Не дбаючи, ким наше поколїньне,
Якими убезпечене людьми!

Ти б їх, у сьвятостї твоїй мерзеній,
З гріхами їх на царство не пустив,
Не дав сияти їм у вік той темний,
Що сам себе ти мучив і душив.

Познав ся б ти, хто з ким обняв ся тайно,
І хто підлизам села дарував,
І хто Ляхву куйовдив православно,
І хто ножі сьвячені підсилав...

Згрібають всюди грязь хлопята вчені
Та вгнобляють твій ледачий смак,

А кобзарі видумують сьвячені,
Оправдуючи предків-розбишак.

Наука, із невдячности осліпши,
З Нетямою по братськи обнялась,
І мов пяний пяного з щинку вівши,
В одній калюжі з нею уляглась...

Спокой ся ж ти, душе моя убога!
Твоєї не соромлюсь наготи.
Хоть атеіст я, тілько ж знаю Бога,
І є сьвяті у мене і чорти.

---

15. КЛЮЧ РОЗУМІНЬЯ.

Од Лиману до Есмані,
Од Волги до Висли,
Над народом безталанним
Вороги нависли.

Вороги... Хто-ж нам не ворог,
І хто наші друзї
З того часу, як ми крились
У Великім Лузї?

Ворог Турчин і Татарин,
Ворог Лях і Нїмець,
І Москаль, щоб нашу славу
Обернув у нївець.

І погане й христіяне,
Жиди й католики —
Всюди наша ворожнета,
Як є сьвіт великий.

І в чужій землї і дома
Кожне з нас глузує,

Заїдає наш насущний,
Серед нас панує.

Хоть нікого ми не любим,
Та ба! що робити?
Мусимо всім заволокам,
Ба й катам годити.

І чужі ми чужениці
В рідній Україні,
Як пташина без гнїздечка
На нїмій руїні...

*

Ой чом же, братьте, чом воно так сталось,
Що край ми широкий, любий осягли,
Та в спадку неволя нам одна досталась,
А наше надбаньне чужаки взяли?

Ми ж колись хвалились перед королями,
Що від нас і Турчин і ввесь сьвіт дріжить!
А тепер Москаль нас голими руками,
Мов пяниць мизерних, за чуба держить.

Марна наша слава, підле величаньне!
Проклятьте небесне впало на той шлях,
На давній козацький, де гетьмануваньне
Втратив над козацтвом гордий, пишний Лях:

Днїпро висихає, піском засипає
Зеркало широке предківських церков,
Де пяне гультайство триста лїт співає
Про своє хижацтво, про руїну й кров.

Не мечем було нам Польщу воювати:
Розумом, талантом, словом тим сьвятим,
Предковічнїм скарбом, що в нас нї одняти
Нї вкрасти не вдасть ся деспотам тупим.

Чи в Ляха ж для слова не було свободи,
Або для таланта людськости, любви?
Розуму б Русина й їзуїт не вшкодив,
Коли він не зникнув посеред Москви.

Хто мечем воює, од меча і згине:
Праведний завіт сей, сей спасенний луч,
Втаїли від тебе, утїкацький сине,
Ті, що в тебе вкрали розуміньня ключ.

Самі не ввійшовши, иншим воспретили,
Ввійти у спасенний гуманизма храм,
І пекельну злобу в душах загнїтили,
На лихо Ляхові, Русї й Москалям.

---

16. ГИМН ЄДИНОМУ ЦАРЕВІ.

Ти наш, дарма що між бояр кудластих
На сьвіт родивсь, як між ведмедїв диких.
Без тебе нам прийшлось би всїм пропасти,
Без подвигів і праць твоїх великих.

Ми »праведним царем« тебе прозвали
Ще аж тогдї, як наші людоїди
З Мазепою та Шведом накладали,
Не чуючи Полтавської побіди.

Коли попи хоть в тім не помилились,
Що всї сьвяті та праведнії душі
На небесах рядочками осїлись
І простягли до нас носи та уші,

То певно й там, де вже анї печали
Не відають, мовляв, нї воздиханьня,
Вони тебе старшим своїм обрали,
Щоб ти вчиняв попівське глумуваньне:

Що до небес драбину приставляють
Із молитов та приносів нечистих,
І в Божий рай паливод посилають,
Старих блудниць та іноків басистих.

Молю ж тебе, зопхни з небес драбину,
Щоб сторчака летіли головами
На тих сьвятош, щó збовтали Вкраїну
У розбовток своїми молитвами.

Патроне наш, заступнику небесний!
Одкрий нам путь в високі високості,
Справдешнїй путь, щоб грішний люд та чесний
Навідувавсь до тебе з пекла в гості.

Тогдї з небес нам розум возсияє
Замісь тих хмар, щó стелють ся туманом,
І грішний мир сьвятих тих розпізнає,
Щó на землї живуть самим обманом.

Не розбовтком, їйцем здоровим буде
Замолена, затуркана Вкраїна;
Настануть в нїй твого покрою люде,
І випаде у тебе з рук дубина.

На небесах твій дух возвеселить ся,
Ввесь Руський Сьвіт мов сонце осияє,
І славная Олегова столиця
Премудрого Петренка привітає.

І совершить над нею він крещеньне,
Крещеньне духом правди і свободи,
І ввійдуть з нею в приязне общеньне
Прославлені культурою народи.

17. ГИМН ЄДИНІЙ ЦАРИЦІ.

»Великий сьвіт«, царице наша рідна!
Погас еси, і тьма наш мир окрила:
Слїпуємо, слїпоти челядь бідна!
Приборкано усїм орляткам крила.

Старі орли давно порозлїталисъ:
Принадив їх Парнас або Валгала;
На іграшку дїтворі ми зостались,
Дрібнотї, щó після тебе настала.

»Великий сьвіт!« ти справдї сьвіт великий
У фокусї зібрала коло себе,
Дарма що вік, розпущений і дикий,
Свою печать накладував на тебе.

Ми грішимо тепер не так широко,
І славицї своїй нїчим не вшкодим:
Не зуздрить нас чуже на вчинку око;
Тихесенько, мов коценятка, ходим.

Та фокус наш проміньня не збирає:
Бо всюди тьма і морок поголовний;
Раби есьмо, і рабськи забавляє
Наш ум язик письменників злословний.

Мов кажани о півночі вжахнулись,
Протопласти гидкі чортів крилатих,
На сяєво твоє вони метнулись
І в золоті твої вчепились шати.

Не дивлячись, де чорне і де біле,
Тебе кругом ся потвар сплямувала;
Що знищила еси гнїздо осине,
»Вовчицею голодною« взивала.

»Вовчицею« для людоїдів клятих
І »ворогом« для кровопийцїв люду

Була єси: се буде памятати
Культурний мир до віку і до суду.

Розбоями й руїною неситу
Гадюку за Порогами ти вбила,
І голову ехидно ядовиту
Залізною пятою роздавила.

Хвала ж тобі за зло для злих, царице,
І за добро для добрих та спасенних!
Хвала, науки любомудра жрице,
Пророчице времен благословенних!

---

18. ДО ШЕВЧЕНКА.

Тарасе, спогадай, як ти за нами
Хотїв летїть у вирей по морозу,
Де вольна мати з вольними синами
І дочками пахучу щипле розу,

Любови цьвіт, знаменуваньне миле
Блаженного житьтя на високостях,
Лестивий цьвіт, як щасте легкокриле,
Як син про вірну дружбу в молодостях.

Втїшають ся, свободою щасливі;
Блищать над ними небеса безхмарні;
Сияють у сріблї та в злотї ниви;
По-над пашнею китяхи янтарні.

Знудивши ся житьтем своїм мертвецьким,
Жадали ми у вирей полетїти,
Де мертвий камінь під різцем мистецьким
Встає живий, щоб віковічно жити;

Де полотно пензльоване співає
Очам про всї дива краси таємні,

І вишу лїпоту небес являє
І тартара страшилища підземні;

Де нас музика до небес возносить
І хори ангельські дає нам чути...
Восхищене серденько смерти просить —
На крилах у Гармонії заснути.

Мій рідний брате, перед нами море
Всесьвітньої науки одкривалось:
Втопили б ми у нїм неволї горе
І в воскрешеніе свободи обмивались.

Втопили б ми в тім морі всю мороку,
Яка нам з-малку голови морочить,
І тягне нас од Заходу к Востоку,
І азіятство вічне нам пророчить.

Лиха нам доля, брате, не судила
Свої снїги на рози проміняти,
І душу, щó неволя придавила,
В сцїлющих нуртах волї обновляти.

За нами темрява півночня вгналась,
У всеоружжі деспоцтва слїпого,
І люба мрія як мираж розпалась
Від подиху московства навісного.

Ще не було Овидія й не буде,
Яким ти ставсь над мертвенним Аралом:
Таких пекельних нот не чули люде,
Які на серцї в тебе зьвірство брало.

Ти десять лїт з душею розлучав ся,
Співав, мов соловей в кошечих лапах,
Живий твій розум скристалїзував ся,
Твій дух поник на каторжних етапах...

Заголосили по тобі Харити,
І Украйну сонну розбудили,

Устала мати: »Дїти мої, дїти!
Тепер на віки ми посиротїли.

Ой лелечко, мій дрібязок убогий!
Москва 'б вас буде потирати руки;
Поставить очи против вас як роги;
Чого не знав дїд, знати-муть унуки.«

»Нї!« обізвеш ся з-над Днїпра, кобзарю,
»Сьвіт не побачить Батия нового.
Перепят встане на тебе, Москалю,
Моє сьвяте, моє пророче слово.

О слово рідне! ти стоїш на чатї
Предковікових памяток сьвятинї,
В ясній, блискучій херувимській шатї,
Як меч огненний, в нашій Українї.

Грішив я тяжко, яко син народу
І вихованець олухів письменних,
Щб, в нас укравши, вкинули у воду
Ключ розуміньня, задумів спасенних.

Та що скував я меч сей обоюдний,
Тим од гнїва Премудрости спасу ся,
Воскресну чистий у великдень судний,
І о спасеньнї людськім звеселю ся.«

---

19. НА НЕЗАБУДЬ РОКУ 1847.

Скажіте нам, сьвітильники народів
У темряві науки і природи,
Ви, щб догледїлись таємних ходів
Народньої неволї і свободи:

Чи нам годить ся проклинати
Слїпого демона тїсноти?

Чи мовчки спину підставляти,
Щоб катував нас до охоти?

Коли ми вік попередили
І чуючи, що вже сьвітає,
Віконце миру відчинили,
Нехай на небо позирає, —

Який пророк ветхозавітний,
Який апостол благодати,
Який Минос, мудрець всесьвітний,
Звелів за се в темницю брати?

Де право те, чи на Синаї,
Чи на Голгоѳї оглашалось,
Щоб рідне слово в рідній краї
Розлукою з людьми каралось?

Якому богові угодно
Од серця серце одривати,
І з Москалями всенародно
На край Імперії туряти?

Тобі, о боже біснуватий,
В тїсних, мов та неволя, штанях,
Щó вчив народ маршировати
І парив у холодних банях!

Свободи ворог, ворог жизні,
Ти був великий душогубець,
Катюга розуму в отчизні,
На сходї сонця мраколюбець.

Нехай раби про тебе трублять
Брехню у труби золотії:
Їх чертї в пеклї приголублять,
Порадники катюг лихії.

Твоя слїпа і дика сила
Була докором Катеринї:

Вона крівавих злюк душила,
А ти розводив на Вкраїні.

Коли мої уста мовчущі
Заговорили з повні серця,
Нехай в поля, луги і пущі
Моя клятьба перенесеть-ся,

Щоб наші вбогі недоріки
Своїх братів письменних знали,
Як часто вавилонські ріки
Вони сльозами доповняли;

Щоб знало лякане простацтво,
Як всяка праведна сльозина
Приближує свободи царство
По словеси Марії Сина.

---

20. ДО ПЕКЕЛЬНОГО НАПЛОДУ.

Нема в вас між людьми »серденька дорогого«,
Ні брата ні сестри, ні жінки ні дитини:
Ви любите себе, себе і більш нікого,
О кодло камяне ехидної ехидни!

Ви любите себе з утіхами своїми, —
Куманьне потайне з мамоною неправди,
Перешепти ночні із ницаками злими,
За зраду ближнього од деспота награди.

І в братї і в сестрі, і в жінці і в дитині
Ви любите свого хижацтва підпомогу;
Щоб широко ваш рід осів ся на Вкраїні,
Муруете церкви та молите ся Богу.

Хто ви і звідкіля? хто предок ваш нечистий,
Щó породив на сьвіт таку гидку гидоту?

Чи вже-ж вам праотця создав той дух пречистий,
Щó сонцем розуму осьвічує темноту?

Нї, предок ваш сидить в таємній преісподній,
Де злість його кипить і поломем палає,
Куди ввесь рід людський, в тїсноті безісходній,
Героїв правоти даремно посилає.

На вік оддїлено, до дня суда страшного,
Лукавих од сьвятих безоднею розлуки,
Як темряву густу від сяєва ясного,
Як правду від олжи, як нетям од науки.

І не доступить ся нїхто з великодушних
В той тартар смертяний, щó плїндруваньнем дише,
Звідкіль до нас летять рої панів бездушних,
А право зверхности сам Вельзевул їм пише.

Співаємо, що смерть уже згубила жало,
І трубимо, що ад втеряв свою побіду...
Нї, наше торжество ще й досї не настало,
Сошествія во ад не бачимо і слїду.

Розверста день і ніч пекельная утроба
Ригає засїв свій на ваше брачне ложе,
І плодить ся од вас та людожерна злоба,
Котрої подолїть дух благости не зможе.

»Осанна!« кричите в душі своїй лукавій.
»Ти, щó господствуеш в глибокій преісподній!
Гряди во тьмі до нас, пекельний царю слави,
І в нївець обертай благі дїла Господні!«

Нї, темряво густа! тобі нас не окрити...
Не вічно буде лжа вязати людям руки:
Почезнуть, яко дим, дияволові дїти:
Воскресне правди Бог у сяєві науки.

21. ПОКУТА КОЗАЦЬКОГО БАТЬКА.

Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б придушила,
Під серцем приспала...

Шевченко.

Стою, гнету знов серце України,
Паливода страшенний, з міди литий...
Чарнецький! ти мене добув із домовини,
І в поломі спалив мій труп неситий.

Великий воїне! шкода твоєї праці:
Робацтво з черева мого скрізь розповзло ся,
І на погибель двох славянських націй
Вампирами кривавими взяло ся.

Я став ся джерелом людської злоби,
Прославленим імям сьвятив пекельну зраду,
Носив Мазепу, Ґонту, Пугача в утробі,
Мутив історикам підсліпуватим правду.

Не стояло тобі паскудить рук лицарських...
З перевертнів-Ляхів знайшовсь підлиза клятий,
Щó, підлизавшись під лакеїв царських,
Порадив їм мене із тартару призвати.

З огню через огонь прикликано тїмаху,
І се стою, мов головешка тепла...
Наказано менї вам завдавати жаху,
Мої недобитки, щоб стерегли ся пекла.

Служив маґнатам я против козацтва службу,
Султану присягав, еднавсь із Москалями,
Козацькими дїтьми платив Ордї за дружбу,
Молився мощам, і радився із відьмами.

За се судило ся менї зорнути з аду,
Щоб диким варварам, у їх темнотї дикій,

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В запекле серце влить пекельную одраду,
Культурникам на жаль і стид великий.

Європо, мати чесних душ! диви ся,
Яку тяжку нести покуту мушу,
І за мою єхидну, хижу душу
Перед престолом правди помоли ся.

---

22. БОЖИЙ СУД.

Про зелені сади,
Про пахущі цьвіти
Ми бувало під кобзу співаєм;
А тепер мовчимо,
Мов сном вічним спимо:
Нї охоти нї гласу не маєм.

Коли ж чує від нас
Хто сумний, тихий глас, —
В наших співах грізне щось таїть ся.
Мов на кришах сичі
Завивають в ночі,
Мов голосить Минервина птиця.

Хто кого не злюбив,
Хто кому зло зробив,
Віщі струни на те не вважають:
Мов ворожу ходу,
Вони чують біду,
Серце шумом і жалем сповняють.

О, великий нам жаль
І на серцї печаль!
Тяжко, важко Вкраїна сумує,
Що темноти повки
Облягли двір царський,
А просьвічена правда нїмує...

Digitized by Google
Original from

Заговорить вона,
І до самого дна
Переверне лукаву споруду...
А поки до войни,
Ти нам, кобзо, дзвони,
Та приближуй день Божого суду.

О, настане страшний!
І мов дзвін голосний
Заговорить наш край велелюдний.
Од конця до конця
Стрепенуть ся серця,
І покинуть свій сон безпробудний.

Хто кого не злюбив,
Хто кому зло зробив,
Зрозуміє богатий і вбогий,
І огонь правоти
Осияє хати,
І церкви, і царськії чертоги.

---

23. МОЛИТВА.

ПРИСЬВЯЧЕНА ДОКТОРОВІ ПУЛЮЄВІ,
НА СПОМИН ЗОРЯВОЇ НОЧИ НА ВКРАЇНІ В ХУТОРІ.

Всевишній! я Тобі молю ся,
Молекул космоса Твого́...
Де ти, хто ти, — даремно бю ся,
Нї, не збагну во вік сього!

Во вік науцї не обняти
Всього, що́ Ти создав єси...
Даремно розум наш крилатий
Шукає краю небеси!

Знемігши ся, на ту пилинку
Спускаєть-ся, що́ ми звемо

Вселенною, — що́ на хвилинку
Її в імперії рвемо.

І тут безодня животвору,
І тут премудрість без конця...
Однаково горі і долу
Сияє сьвіт Твого лиця.

Молюсь, не дай менї з розпуки
Зректи ся розуму мого:
Нехай не гасне сьвіт науки
В промінньнях сяева Твого.

Нехай мій дух, в земній юдолї,
Не знижуєть-ся до зьвірят;
З Твоеї пресьвятої волї
Нехай во віки буде сьвят!

---

24. ЕПІЛОҐ.

Так муза хуторна незнана,
Во імя Бога всеблагого,
І до Ляха озвалась ґпана,
І до слуги ґого лихого,

І до того, хто ситу лапу
Ссав у берлозї сотнї років,
Хто проклинав сьвятого папу
Серед своїх сьвятих пророків,

Котрі »Антихриста« цурались,
Свого соперника в обманї,
І лучче демона вмудрялись
Держать хрещений мир в туманї.

Брати! забудьмо давнї чвари
Та засьвітїмо сьвітло вкупі,
Щоб хижаки не пирували,
Як зьвір в ночі на людськім трупі.

Digitized by Google
Original from

У них одна пекельна рада,
Дарма що, рвучи нас, гризуть ся:
Щоб не довідалась громада,
Звідкіль їх ласощі беруть ся;

Щоб не обурилась темнота,
Засліплені розкривши очи:
Чого на мир така тіснота
І тьма у день, мов серед ночи.

Шкода мечем нам воювати:
Бо дика сила силу дику
Єхидно стане викликати
Серед торжественного крику

За віру, за царя й Россію,
Аж поки знов на сотню років
Запре в ярмо народу шию,
Помучивши його пророків.

Нї, съвітла, съвітла, більш нїчого
Сим визволим слїпого брата:
Не буде суєсловить Бога,
Не стане вихваляти ката.

ДОДАТОК.

СЛАВЯНСЬКА ОДА.

гук на панславистичнє гуканьнє по Европі россійського архистратига Скобелева.

Славянскіе ль ручьи сольются въ русскомъ морѣ,
Оно ль изсякнетъ — вотъ вопросъ.

Пушкинъ.

Обманщице, кого ти не лестила,
Кому мягких не слала ти перин?

Ще мало ти людей занапастила,
Щó вірили обіцянкам твоїм?...

»Сьвятою« ти себе провозгласила
І небеса під себе осягла,
А на землї твоя нечиста сила
Славянську кров сторіками лилá.

Обняти сьвіт залїзними руками
Силкуеш ся, щоб людському уму
Спорудити з продажнїми попами
Вселенську безвиходну тюрму.

І всїх Славян скликаеш во єдино:
»Зливайте ся: я — море, ви — ручї...
Коріте ся і нахиляйте спину,
Хилїте ся під присуди мої.

У мене ви дознаете впокою,
Як праведні у Бога за дверми:
У багнищі, стоячою водою,
Гнити-мете з московськими людьми.

А як на вас коли, в лиху годину,
Воздвигне враг безóщадну войну,
То виріже вас тілько половину,
А там прийду і вас обороню...«

Да славить ся Народ Освободитель!
Да шествуе во слїд йому біда!
Да буде він во віки побідитель!
Да льлеть-ся кров славянська, як вода!

IV. МАГОМЕТ І ХАДИЗА.

ПОЕМА.

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДНЬОГО СЛОВА ПРО МАГОМЕТА.

Ще як він був незнаний і вбогий, полюбила його багата вдова в Мекці, на імя Хадиза, і хоть у його рідному краї було в звичаї многоженство, не засмутив Магомет своєї дружини ні однією соперницею: додержав їй вірности двадцять чотири роки, поки жила вона на сьвітї. Як зробивсь він первим чоловіком між Арабами, одна з найвродливших женщин, Аєша, сказала йому раз: »Чи не стара ж у тебе жінка? чи не посилає тобі Бог мене за луччу дружину?« — »Во імя Бога, ні!« відказав Магомет. »Не може бути луччої дружини над неї: бо вірувала вона в мене тогдї, як люде мною поневіряли, підняла мене в-гору тогдї, як був я вбогий і як мене гонено.«

Дренер.

Не говори зо мною про коханьне,
Про жизни цьвіт, про щасте... Ти не знаєш,
Яку своїм дівочим залицяньнем
Тонку струну в душі моїй торкаєш.

Аєшо люба, соняшне серденько!
Ти всї квітки хотїла б осияти,

Заговорити з кожною любенько
І приголубить, як дитину мати.

Та мій цьвіток незримо процьвітає,
Незримо дише сонця красотою;
Над ним і в день і по ночам сияє
Сьвітило щастя вічною любовю.

І поки тху мого, поки Аллаху
Угодно на землї мене держати,
Не буде той, хто не доступен страху,
Очима иншої собі шукати.

Ти кажеш, лучча, красша? Нї одної
Нема на сьвитї луччої й не буде...
Во імя Бога, красоти такої
Не бачили нїколи грішні люде!

Возьми у мене очи, подиви ся
На неї з висока, з небес пречистих,
Звідкіль всї помисли сьвяті взяли ся
І чувства праведні сердець огнистих.

Як в глибиню бездонну океана
Аллах всезрячим прозирає оком,
Як до схід сонця над ночним туманом,
Зоря над сонним сьвітить ся востоком:

Так в Магометову прозріла душу
Хадиза, Боже око, сонце ясне,
І зрозуміла все, про що я мушу
Віщати миру, доки й жизнь погасне.

Я був малий, мизерний і незнаний, —
Вона мене між тисячами вздріла,
І золото й верблюдів каравани,
І всю судьбу менї свою вручила.

Мене лиха тїснила ворожнета,
Вона мов скеля при менї стояла,

І оклеветаного Магомета
На всю вселенную б не проміняла.

Тиняв ся я проміж людьми чужими, —
Вона менї мов сонце осьміхалась,
І помишленьнями її святими
Моя душа, мов перлами, втїшалась.

У нищетї я нею був багатий,
В багацтві нею був я милостивий:
Вона робила, що з моєї хати
Утїшеним виходив нещасливий.

Нехай Аллах усю красу по сьвіту
В один алмаз безцїнний позбирає, —
Не засияє він так Магомету,
Як дух Хадизи перед ним сияє.

ПРОЛОҐ.

1.

Розкинулась еси по всїй землї широко;
Імперія Всемирна звеш ся згорда.
Моря, земля і все на нїй, що́ бачить око,
Усе твоє, неволя і свобода.
Свобода тисячам, неволя мілїонам:
На тім стоїш, пануеш, порядкуеш.
Все покоряеть-ся тобі й твоїм законам,
А хто б оперсь, до кореня зруйнуеш.
Так правиш сьвітом ти і над царми царюеш.

2.

Один був тілько цар, та не від сього миру,
Що́ нехтував страшну твою потугу.
Носив корону він із терну, а порфиру
З кармазину, невірам на наругу.

Ти віддала й його, через свого Пилата,
Лихим Жидам на муку й на пропятьте;
І хоть були в твого помиті руки ката,
Та заслужила вічне ти проклятьте,
І не спасе тебе нї розум нї завзятьте.

3.

Прокляв Господь всї пять столиць твоїх великих,
Почавши від тебе, Єрусалиме:
Розсїяв Жидову проміж чужі язики...
Тебе ж останнього прокляв він, Риме:
Щоб ти побачив, як стовпи твої крушились,
Щó ти на них свою главу возносив,
Як там по иншому законові молились,
Куди нові скрижалї ти приносив
І, замість Господа, себе в них превозносив.

4.

На всїй імперії, щó Римською прозвали,
Лягла печать проклятія страшного,
Що духа Божого в живому не познали,
А з мертвого собі зробили Бога,
І поглумили ся над правдою сьвятою,
Котрою дух Господень в нас сияє,
Над вічним Божеством і неба висотою,
Куди і розум наш не досягає,
Котру один Творець всього живого знає.

5—8.

Озвав ся був против великого скандалу
Сьвятий философ, Нестор Цариградський,
Та оддано його безбожним на поталу,
Щó їх родив на сьвіт владика адський.
Замучили його, як і того, щó Богом
Зробили мертвого, на глум розсудку:
На клевети клевет нагромоздили стогом,
А з мук його тяжких зробили шутку,
Приправу до свого попівського прибутку.

9.

»Ой хто б нам дав крилї, крилї мов голубині,«
Мовляли тайкома Несторіяне,
»Щоб звідси нам летїть в далекі украіни,
Покинувши се зборище погане!
Особмо ся, брати, як птах на здї високім,
Ратуймо чистую любви науку,
Злучаймо праведність із розумом глибоким,
Нехай достанеть-ся від дїда внуку,
І всолодить його потомкам жизни муку.«

10.

І забирали все своє добро убоге,
І до степів Арабських прямували,
І, проклинаючи золочені чертоги,
Собі хати в пустині будовали.
І вірні, бачивши, що сї Несторіяне
Немов сьвічки у Церкві погасили, —
Як серцем і умом справдешні христіяне,
Притулку серед них собі просили,
І порох від чобіт Царградський обтрусили.

ПІСНЯ ПЕРВА.

1.

Аравія... Се тут египетські божища,
Онуфиси та Мневиси забулись;
Се тут, скитаючись без хатнього жилища,
Жиди до Господа свого вернулись.
Тут, на горі, гремів крізь тучи голос Бога,
Єдиного предвічного владики;
Тут поломем в ночі значила ся дорога;
Тут сяєвом сияв пророк великий,
І покорявсь йому в пустині камінь дикий.

Digitized by Google Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

2.

В землї, рекомій Уц, мудрець тут проявив ся,
Щó Бога звав на суд за горе жизни,
І перед ним умом і серцем покорив ся,
Як полились величні укоризни.
Упавши ниць, тремтїв од слова, як од грому,
Все твориво в душі одмалювалось,
І Богу вишньому, единому сьвятому,
Безсмертна в серцї пісь озвалась,
Народам і вікам наслїдьдем вічним сталась.

3.

Аравіє! ти, мов той ум фундаментальний,
На камені твердому оснувалась.
Ти маеш строгий вид, задумчиво-печальний,
І Каменистою в сусїд назвалась.
За-те ж тебе лихі сусїде оббігали,
Не товпились в суху твою пустиню.
Твої джиґитарі тиранії не знали,
Хранили волю й правду, як сьвятиню,
Творили сильним суд, а вбогим милостиню.

4.

Аравіє! ти, мов той Бедуін ревнивий,
Каміньнем та піском обгородилась,
Сховалась од чужих у затишок щасливий,
Над морем, як над зеркалом, схилилась.
Там раем пишним ти, барвистим зеленїла,
Про твій оазис мореходи знали,
До тебе паруси носили їх, мов крила;
Щасливою вони тебе прозвали,
І про тебе казки дивовижні казали.

5.

З тебе, Аравіє, з твого двойного лона,
Як з древньої Юдеї й Самарії,
Повинен в мир прийти новий творець закона,
Возвишений, як оний Син Марії...

Вже він прийшов, пророк, пустині просьвітитель,
І шествує, незнаний ще нїкому,
Нї родичам близьким, од них далекий житель,
Нї рідній неньці, нї собі самому,
Спасенних задумів поету мовчазному.

6.

Не ключа журавлїв по-над степом несла ся,
Не з вирею летїли сїрі гуси,
Не низка байдаків по морю простягла ся:
То степові човни плили по суші.
Безпарусні човни, безвесельні ґалери,
Гуськом плили і пливучи хитались:
Двугорбі вючаки, цїбаті дромадери
В піску глибокому немов купались,
І порохи стовпом за ними підіймались.

7.

Се з Мекки караван до Сирії прямує,
Із здобиччю морських пучин глибоких,
Щоб накупить всього, що́ женщину чарує,
І нарядить Арабок сьвітлооких.
Коралї дорогі та жемчуги Цейлонські,
З бальзамами, алоєм, камфорою,
Навючать караван блаватусом Сидонським,
Кармазином, серпанками, тафтою
І білою, як на Ливанї снїг, габою.

8.

Та Магомет не мав у всьому каравані
Нї зернятка. Се все було Хадизи,
Багатої вдови, між панїями пані,
Що́ торг вела від Інда до Тавризи.
Він — хлопець молодий, її підпарубочий,
Вдовиченко убогий, та вродливий,
Псував не знаючи солодкий сон дївочий...
Високий був, румяний, чорнобривий;
Мов та Полярниця, ясні блищали очи.

9.

А голос — водопад, гучний, дзвінкий, грімучий,
В саду в Хадизи, у раю земному,
Щó рине кришталем з нахиленої кручи
І по піску шумує золотому.
Нїхто в Аравії на дикій кобилиці,
Щó в табунї залигало арканом,
На вихрі степовім, блискавконогій птиці,
Не мчавсь таким орланом-гурриканом:
Так тілько смерти дух летить над океаном.

10.

Нїхто стріли в орла так не пускав високо,
Не здобував його з-за хмар летучих;
Нїхто не поринав у море так глибоко,
І в герцї не являвсь, так гордо звучи.
В розмові ж і дїди його остерегались,
Щоб не довів до сорома старенъких,
А друзї розумом живим його пишались,
На нього надились дївчачі неньки,
І бігали за ним хлопята молоденькі.

11.

Хлопят любив, з дїтьми, мов сам дитина, грав ся.
Вони йому здавали ся пташками;
Їх реготом та скоками втїшав ся,
І веселивсь забутими піснями.
А послї пустотнї впадав у сум глибокий,
Під пальмами ховав ся мовчазливий,
Скитавсь по камяній пустинї одинокий,
Мов заходень, стратенець нещасливий,
Серед чужих людей безлюдник боязливий.

12.

То не була журба, що він малий і вбогий
Поміж великими багатирями;
Що цїлини йому не орють круторогі,
Не ходять конї в нього табунами;

Що чабани отар у нього не пильнують;
Що не його верблюди караваном
Од моря Красного до Чорного прямують;
Що не зовуть його великим паном,
Ні шейхом-дїдичем, ні князем, ні гетьманом.

13.

Журив ся він, чого його народ кумирам,
Мов Господу живому, покланяв ся!
Чому славетникам, тим шейхам, тим емирам,
Так як йому, Бог жизни не являв ся!
Про Бога жизни він, ще хлопчиком маленьким,
Чував у Бозрасї, фортецї грецькій,
Як в Сирію ходив із дїдусем стареньким
Та гостював в обителї чернецькій,
І снивсь йому той Бог в землї його отецькій.

14.

Там, в Мекцї городї, над водянистим лугом,
В найстаршому зо всїх старих сьвятилищ,
Стояло годовим, чи повсякденним, кругом
Три сотнї шістьдесять гидких страшилищ;
А серед них лежав, замість живого Бога,
Бездушний камінь, щó упав із хмари
І назначив що-дня чудовища сьвятого,
Щоб честь йому і шану воздавали,
Творили молитви, акафисти співали.

15.

Гордуючи дурним, паскудним суевірством,
Заводив Магомет про нього мову,
Та, за рахованим попівським лицемірством,
Перепято дорогу його слову,
І названо його недовірком проклятим,
Щó по дїдах наслїдьдя не шануе,
Щó, догоджаючи вольнодумцям завзятим,
Перекази спасенницькі руйнуе,
І розумом мирським гріховно коверзуе.

16.

»Во імя Бога, ви, щó звисше просьвітились,
Ви, щó з небес премудрість осягнули,
Щó для громадського спасеньня народились,
І ввесь народ у темряву втягнули!«
Промовив Магомет жерцям серед Кааби:
»Возьміть меча Дамаського ясного,
Щó на його клинок не впало око баби,
І виберіть бойця найголїнного,
Котрого чествують по всїй землї Араби.

17.

Я, сирота малий, убогий і незнаний,
Щó в Бозї вся моя надія й сила,
Пійду з шаблюкою на первого між вами,
І Асмодею обрубаю крила.
Коли сї камяні боги очима бачать,
Коли сї глушани ушима чують,
Нехай вони тому кінець із нас призначать,
Кого жерцї безбожним іменують,
Недовірком зовуть, кощунником плямують.«

18.

Тогдї счинив ся гук в сьвятилищі страшенний,
Всї кулаки у-гору підіймали.
Заверещав народ, завив, мов пес скажений,
Жерцї одежу на собі подрали.
Сто рук жорстких, міцних вхопило Магомета,
І волокло із капища на страту.
Кипіла клекотом попівська ворожнета,
Без суду віддавала в руки кату,
І обіцялась дать з Кааби щедру плату.

19.

Під сей безумний час Хадиза з улемами
Несла в сьвятилище дари великі,
Щоб караван жерцї своїми молитвами
Перевели через пустинї дикі.

Побачивши свого коханця молодого
В руках у душманів лихих, запеклих,
Мов у стальних кліщах і ледьві вже живого,
Озвалась у словах ніжних та теплих,
Через приятелів і слуг своїх дотепних.

20.

Як віск од сонечка, так змякнули від злота
Лихі жерці. Пригасла ворожнета,
І навіженая, розлючена темнота
Покинула душити Магомета.
І, вирвавши із рук попихачів жерецьких,
Хадиза в караван його послала,
У Сирію, до городів торгових грецьких,
І йти через сухі степи казала,
І так слугу свого від смерти ратувала.

21.

Синаю, горо славна і сьвята во віки!
Чи чуеш, хто се, в образі смиреннім,
Наближивсь до тебе? Се знов пророк великий,
Крушитель ідольства в вертепі темнім,
В вертепі, де попи прославились розбоем,
І »чорну дань« на всіх нас наложили,
І повелїли нам, щоб ми крівавим боем
І ядом підступу людей душили,
А їм, із віку в вік, слїпуючи служили.

22.

Загледївши твою сьвященную вершину,
З верблюда зсів слуга Хадизи дивний,
Розкинув подрану в Каабі жупанину,
І сотворив намаз, обряд старинний.
Крижем простерши ся, облобизав ту землю,
Щó вождь Ізраільский топтав ногами,
Як пищу з небеси випрошував даремню
І воду з каменя точив річками,
І наповав народ з верблюдами й биками.

23.

Був ранок, і земля ще тілько нагрівалась
Під подихом ночної прохолоди.
Крізь прозирний туман гора Синай здавалась
Ковчегом золотим, вінцем природи, —
Ковчегом тим сьвятим, що́ двое херувимів
Таінственними крильми осіняли,
І безтїлесного Владику серафимів
У сяєві своїм ізображали
Перед тїлесними Ізраіля очами.

24.

»Якою був еси ти силою натхнений,
Пророче Божий, духу яснозрячий?«
Промовив Магомет в душі своїй смиренній,
В душі на правду і любов гарячій:
»Чого жезлу твойму і камінь покоряв ся,
І небо слухало твого глаголу?
Як ти над всі гріхи Ізраіля підняв ся?
Як серед блискавиць зійшов на гору,
І удостóїв ся із Вічним розговору?«

25.

Стояли всї кругом і дивом дивувались
Тому намазові серед дороги,
Поклонам тим земним, що́ з ними вирівались
Слова якісь душевної тревоги...
»Ось слухай, Магомет,« сказав отаман сивий:
»Ми бачимо, що ти, через ту сварку
З жерцями в капищі, зробивсь мов юродивий,
А був ти хлопець дуже добрий з-малку,
І бачити тебе таким химерним жалко.

26.

Та ще-ж Хадиза нам, кохана наша панї,
Наказ дала — тебе, як око в лобі,
В дорозї берегти. Сьвяте її бажаньне:
Бо так тебе терзали там жорстоко

(Отсї самі слова менї вложила в ухо),
Що, дивлячись на тебе, вся тремтїла,
Коли-б не визївнув еси між злюк і духа...
І відойти до дому не хотїла,
А все тобі у слїд, мов синові, гледїла.

27.

Ще вельми молода, сестра тобі лїтами,
Та не було дїтей в її старого,
То й ми, отамани, їй здаємось синами.
Пожаль ся Боже віку молодого!
Казав менї факир, що хоче йти в черницї
І все добро на манастир оддати.
Такої другої й не знаю молодицї,
Вона не панї нам, а рідна мати:
То мусимо їй всяк служити і вгождати.

28.

Встань, Магомете: ось колодїзь при дорозї,
Щó людям не дає від згаги вмерти.
Хтось викопав у помислах о Бозї:
Надписано: Благотвори й по смерті.
Тут буде нам гаразд верблюди попасати.
Поснїдаймо: бо ти вже цїлі сутки
Не їв, не пив води, мов хочеш помирати.
Тебе гнїтуть якісь таємні думки...
Молись, то й закінчиш із совістю рахунки.«

29.

— »Рахунки з совістю!... Ось подивись на зорю,
Як перлами лилїю обсипає,
Або на лебедї, як плещуть ся на морю:
Так дух мій перед Господом сияє.«
І Магомет устав, і виріс перед ними.
Товариші його не впізнавали...
Якимись дивними, усїм немов чужими,
Його і постать і обличче стали.
Всї оступили ся, взирались і мовчали.

30.

»Господь мене кріпить не хлібом, иншим брашном,
А напоїв водою благодаті:
Трапезувати-му під небесами смашно
На тій горі, мов у царській палаті.«
І пішки він пійшов степом од каравана —
Ніхто не сьмів його впинять словами, —
І в мареві сьвітивсь, мов серед океана
Сияє молодик над облаками.
Дивились йому в слід, розводючи руками.

31.

»Хлопята!« обізвавсь аґа́, отаман сивий:
»Возьміть ви по шматку павидла з медом,
Сідайте на свої бахмати довгогриві,
І їдьте назирцем за Магометом.
Луки і ратища заздалегідь готуйте:
Бо в тій горі непевно по байраках.
Мов на розбійника, на зьвіря там чатуйте...
Не знає Магомет із роду страха:
То ви гледіть, щоб як не згинув бідолаха.«

32.

Розліг ся караван при степовій дорозі,
На вколішки попадали верблюди.
Мов у чумацькому укладистому возі,
Харчей у вюках повно і посуди.
»Нехай в Едемі той мов пальма процьвітає,
Хто викопав колодізь сей спасенний!«
Рече старий аґа, і брашно розділяє:
Фініки, смокви, в маслі сир пражений,
Павидло медове і кофій лікарственний.

33.

Коли ж курить-летить до них щось по пустині,
Мов стровус той цібатий, довгоногий.
»Се з Мекки шлють до нас якісь нові новини...
Коли-б не надали печали та тревоги!«

Прибіг їздець, як жар. Коняка важко дише;
Ввесь піною, мов корабель, окрив ся;
Боками, мов той міх у коваля, колише;
В пісок ногами по борідки врив ся.
Знеможений їздець на гриву похилив ся.

34.

Се від Хадизи лист, довженний, кручковатий...
По чорному червоним пописала.
Не кожен би й факир з'умів його читати.
В тому листї так до аґи казала:
»Благополучен будь у пищі і в напої,
Отамане аґо, во вік щасливий,
І догоди менї в моїй вельможній волї,
Хадизї, госпожі твоїй правдивій.
Бувайте й юнаки із ним щасливі й живі!«

35.

До серця руку всї, як личить, прикладали,
Хилили голову к землї смиренно;
Як бодяки верблюд, слова з письма ковтали,
Від повісти ж в очу́ робилось темно.
»На морі синьому в-ві снї я опинилась.
Ревли, мов бугаї, страшенні филї,
Одним одна зьвізда на небесах сьвітилась.
Вітри вовками скиглили та вили,
І з Магометом ми, мов два листки, тремтїли.

36.

Нехай мене простить: бо він не знае страху.
Так снилось. Аж дивлюсь, його нестало...
Його нещасного, блїдого бідолаху,
Морське чудовище вхопило й розтерзало.
Я гірко плакала, і слїзми доповняла
Ревуче море, глибиню бездонну,
У груди билась, на собі одежу рвала...
Розбуджено мене плачущу-сонну,
І я тогдї свою судьбу благословляла.

37.

І знов заснула я; знов сон мені приснив ся:
Сидїли ми у-двох із ним над морем;
У море-зеркало небесний склеп дивив ся,
І дух, утомлений недавнїм горем,
Відпочивав. Аж ось вода заколихалась,
І з-під води чудовище страшенне
На беріг лапами дереть-ся. Я перелякалась,
А він: »Не бійсь нїчого коло мене:
Дивись, як лащить ся се чудище мерзене.«

38.

І справдї приповзло воно; мов пес ласкавий,
Хвостом виляло і заговорило:
»Ти — сьвіт землї новий, новий архангел слави,
Ти — віковічне правоти сьвітило...«
Тут море заревло, земля заколихалась,
І все під небесами стрепенулось;
Морська вода з огнем в хаос перемішалась...
Я серцем як дитя мале вжахнулась,
І з криком і плачем трепещучи проснулась.

39.

Тепер, подумавши над сими снами
І всї видїньня вваживши глибоко,
Я бачу, що не спить, а сьвітить ся над нами
Аллахове всевидящее око.
Аллах, його се Бог, єдиний, безконечний...
Нераз я чула, як він озивав ся
Серед людей слїпих, на истину безпечних,
Як духа в них свого влить силкував ся,
І той Аллах менї у сяєві являв ся.

40.

Нехай же Магомет над вами старшинує.
Я мушу і сама йому коритись:
Він на своїй главі десницю Божу чує,
Владикою дав Бог йому родитись.

Коріте ся йому, і що́ він вам накаже,
Моя під тим рука і підпись власна.
Да не смущаеть-ся сим словом серце ваше:
В моїм добрі я самовластна.
Нехай же служить вам в дорозї доля щасна!«

41.

На сьвітї не одна Марія Маґдалина
Пророчими очима прозирала,
Що в нужденнім лиці сияла Божа сила,
І на віки вікiв мир озаряла.
Хадиза стала ся зьвіздою на Востоцї,
Новоявленною зорею правди:
Не помилила ся вона в своїм Пророцї,
Благовістителї любви й одради,
Гонителї в людях олжи, лукавства, зради.

42.

Та де-ж те серденько жіноче, повне жару,
Що́ б наскрізь не пробив його меч лютий,
Що́ б не достало ся тревогам на поталу,
Котрих йому й на небі не забути?
Хадизо! ти в-во снї завагонїла горем;
Під серцем будеш ваготу носити;
Гарячих вильлеш ти не річку, цїле море,
І будеш смерти в Господа просити,
Щоб сю страшну на сьвіт дитину не родити.

43.

Де-ж Магомет, отаман каравана,
Новий пророк, посьвячений любовю?
Тепер за нього всї, як за свого гетьмана,
Готові йти до смертяного бою.
Далеко вже забравсь у степ: бо він ходою
Був другий Митрадат Понтійский,
Що́ насьміявсь нераз над кіньскою ступою,
Як уганяв за ним диктатор римський
За той, що́ дав ся нам в знаки, півостров Кримський.

44.

Жива від серця річ небесну силу має:
Бо женщина — пророк нової віри.
Не так, ак письмаки, вона ум обертає,
Не так слова кує, як лицеміри.
Хадизина душа у слуг її вселилась,
І Магомет для них преобразив ся,
Немов з-перед очей завіса відслонилась,
Немов їх розум з-разу просьвітив ся,
Або в перепутьті їм херувим явив ся.

45.

»Не дармо зьвір приснився Хадизї милостивій!«
Рече старий аґа в тяжкій тревозї.
»Коня менї, коня!... О часу нещасливий!«
І стровусом помчав ся по дорозї.
Як серце закипить чи радостю чи горем,
Він старість, мов одежу, з плїч скидає,
І дух його палкий широким грає морем,
І поломем у голову бурхає...
Такий Араб, таким його вселенна знає.

46.

Арабе, посланцю сьвятої правди з неба!
Ти, чистий ключу чести і свободи!
Красо високих дум, квіток ясного Феба,
Короно чоловіцької природи!
Ми, зеркало німе народів благородних,
Твій образ носимо в душі убогій,
І, серед всїх твоїх забутків инородних
На манівцях вселенської дороги,
Найвиразнїйш твій тип ховаєм чистий, строгий.

47.

Тим я один дзвоню у струни золотії
Про те, що́ вороги твої лукаві
Осьмiюють-хулять, мов дуросьвітські мрії, —
Твої культурні працї величаві.

Коли-б хоть стих один з бандури мовчазної
З вітрами залетів у славну Мекку,
Він може б доторкнувсь крилом душі чуткої,
Мов тов зефир у полуденну спеку,
І спогадали б там про родичку далеку...

ПІСНЯ ДРУГА.

1.

»Господь мене пасе,« казав колись щасливий
Ізраільский народ у Палестині,
Як зацьвіли сади над водами та ниви,
Немов у нашій рідній Україні.
Мовляла сї слова і в городї Хадизи
Душа лагідна, богобоязлива.
Скрізь пишно слали ся, мов златоткані ризи,
Лани филястого, густого жнива,
І обіймала ся з виноґроном олива.

2.

А тихі річеньки лелїли проміж ними,
І надили дївчат у чисту воду,
Щоб сьміхом, жартами, піснями голосними,
Мов чарами, надихали природу.
Зійди, хто сьвіт видав, на ті підгіря пишні,
Щó пальмами й платанами окрились.
Зійди, хто сьвіт видав, на горі ті велишні,
Щó по-над хмарами затуманились:
Такі дива тобі хиба у мріях снились.

3.

Чатують велетні свій рай, свою долину;
І снїговими чалмами сияють;
Кедрами-бурками окрили плечі й спину;
Чатовників громами окликають.

Між тими горами, стовпами мироздaньня,
Хадиза пишним займищем сидїла,
І на всї чудеса Господнього созданьня
Мов із висот підоблачних гледїла,
А мислями в сухі степи й поля летїла.

4.

Там, на пісковому, безостровному морі,
Плив корабель-верблюд, щó всї її надїї,
Всї радощі її, всї упованьня в горі
І всї затаєні жіночі мрії
Містив, хранив і крив, невідомий нїкому,
Аллаху одному, любови Богу,
Його Аллахові, єдиному сьвятому,
Одкриті. На її тяжку тревогу,
Верстав той корабель непевную дорогу.

5.

Тут і хати й лавки всї килимами криті;
Тут завіси густі од вітру захищають;
Тут мури камяниць у землю твердо вриті:
Громи з землею разом їх хитають.
А там, на морі тім пісковому хибкому,
Верблюда гуррикан із ніг валяе,
І филями піску, мов човнику легкому,
Затоплені боки бе-заливае...
О Господи! твоя рука його спасае.

6.

Спасе твоя міцна десниця й Магомета,
Сей сьвіт у темряві сердець жорстоких,
І не радїти-ме запекла ворожнета
По капищах блискучих та високих,
Щó. мов той гад в раю, в розкішних вертоградах,
Звиваеть-ся, сичить, жалом колише,
Ховае смерти яд в цяцькованих принадах,
На праведність важенним духом дише,
І присуди страшні народолюбцям пише.

7.

Такі-то помисли одрадні і сумнії
Літали над самітньою душею,
Фарбовесїльчаті, мов хмари дощовії,
Щó й сяють і грімлять по-над землею.
О вродо пишная, людських очей утїхо!
Про-що тебе нам доля посилає?
Хиба про-те, щоб ми ще глибше чули лихо,
Як нам воно на серце налягає,
І наш едем земний в геєнну обертає?

8.

Хиба-ж про-те?... Вона, краса людей, Хадиза,
Вродилась, мов та жемчужина в морі,
Без плями, осяйна як в Азраіла риза,
Та й потонула у сиріцтва горі.
Тепер, немов піснопісенній Суламитї,
Аллах з небес їй »брата« посилає,
Усї веселощі, всї солодощі в сьвітї
Очам її душі, мов сон, являє, —
І в неї з рук його, як вихрем, вириває.

9.

»Нї, не Аллах, жерцї, кощунники Аллаха,
Нечиста сила розуму людського.
Спокійсь, душе моя, не замирай від страха:
Жив Бог на небесах! вповай на нього.
Нехай вони в мене однімуть сї палати,
Широкоплечі під кедрами гори,
Мої сади, луги, мої поля багаті,
Верблюди у степах і судна в морі, —
Не мушу я тонуть, як у безоднї, в горі!

10.

Аби він тілько був на сьвітї, сонце правди...
Краса людського розуму і серця,
Перенесу тогдї я всї людські неправди...
Нехай із мене й ворог насьміть-ся;

Нехай мене із ним ледачі проклинають,
Безбожеством зовуть сьвяте натхненьне;
Нехай на посьміх нас всесьвітній виставляють,
І обрекають на дурне гоненьне:
Для мене буде се — небес благословеньне!«

11.

Так у сумній душі Хадиза промовляла,
Зітхаючи від серця в самотині,
Немов з зефирами тридцятострунна грала,
Сумуючи по рідній Україні;
Немов на могилках вітри листочки рвали
Із повних роз, над прахом серцю любим,
І благовонієм одрадним ісповняли
Жилище споминок, котрі голубим,
Дарма що через те свою веселість губим.

12.

Хадизо! подивись: чи то орел крилатий
За дрохвою між нивами шугає,
Чи кінь під їздецем, дракон огнедихатий,
Летить і мов дорогу пожирає?
Жере дорогу кінь, жере не нажереть-ся...
Палкий їздець, як ратище схилив ся...
Чого-ж так серденько замерло? чом не беть-ся?
Мов лютий зьвір зубами в нього впив ся,
І Божий сьвіт сукном похоронним окрив ся.

13.

»О сни мої страшні, моє пророкуваньне!«
Рекла Хадиза, і нежива впала.
Над нею мамка в плач; між слугами риданьне...
Вона, мов білий віск, нїма лежала.
Іде з листом їздець, у землю втупив очі...
Так! серце з-далеку біду почуло...
Справдились віщі сни, ясновидьдя пророчі!
Ви, радощі, до раю полинули,
І землю трауром на віки обгорнули!

14.

Вона злила всіх слуг в одно духовне тїло,
Надихала їх вірою сьвятою,
І, мов той херувим, на небо відлетїла,
Сияючи, як сонце, красотою.
»О, положу ж на нїй страшне рукописаньне!«
Рече їздець, обливши ся сльозами:
»Нехай їй Азраіл несе на привітаньне
Туди, де сльози не течуть річками,
А райськими цьвітуть сцїлющими квітками!«

15.

Почула віддалїк Хадиза віщим духом
Самум той, що́ на сьвітї звуть бідою.
Його познаємо не оком і не ухом:
Він віє сном лихим, гнете журбою.
Тепер, мов під ножем, нещасна стрепенулась;
Очима повела і з-тиха встала.
Взяла той лист страшний. Мов на кинджал на-
З такою болестю його читала, [ткнулась,
І, як од холоду, читаючи дріжала.

16.

Старий аґа писав: »Хадизо милостива!
Да буде тїнь твоя широка й довга!
Да будеш ти во вік весела і щаслива!
І щоб лилїями цьвіла твоя дорога!
Не відпускали ми гонця твого бистрого,
Задержали, як вітра у печері:
Бо відповідне в нас було б непевне слово,
Писали б до тебе одні химери.
Тепер же ши́роко розчиним правдї двері.

17.

Хадизо! спогадай, що все зникає з сьвіта...
Земля стоїть, а люде переходять.
Сього небесного вселенського завіта
Нїякі мудрощі не перешкодять.

Усякий чоловік — трава на злачнім полї,
А днї його — квітки на стебелинї...
Чи жити, чи вмирать, воно не в нашій волї...
Одцьвітемо в одній малій часинї,
Цьвісти-муть инші там, де цьвітемо ми нинї.

18.

Як лист прийшов до нас, якась чудовна сила
Вхопила з каравана Магомета,
І понесла степом туди, де б не посьміла
Людська рука розопясти намета.
В захмарню висоту, на гору камянисту
Бажав летїти, як орли лїтають,
Щоб там трапезувать трапезу Божу чисту,
Де блискавиць зубчасті стріли сяють,
Громи про Господа до смертних промовляють.

19.

Я нагонцем побіг моїм конем крилатим,
І верхи розіслав хлопят моторних,
Щоб на горі його з очей нам не втеряти,
Серед тих скель, стовпів предвічних чорних.
І саме довелось тогдї його здогнати,
Як лютий барс до нього із-за кручи,
Мов кіт страшний, рябий мургуруполосатий,
Плигнув і притаївсь, здобичи ждучи.
Я ратищем метнув, як блискавка з-за тучи.

20.

Зьвірюка, мов дракон, круг ратища обвив ся;
Хлопята із луків його добили,
І кожен з нас умом і серцем веселив ся,
Що Магомета ми оборонили.
Аж дивимось кругом — нема його між нами.
Шукати, кликати, — луна лунає,
І проміж скелями сумними голосами
Наш гук гучний зникає, замовкає...
Мовчить пустиня знов, як смерти сон нїмая.

Digitized by Google

21.

Коротке слово: вже сім день, як під горою
Ми стоїмо, кочуєм караваном.
Сім день шукаємо усякою порою, —
Обманює надія нас обманом...
А шкуру барсову, на доказ піклуваньня
Про нашого отамана і пана,
Шлемо тобі з листом, вельможна наша пані.
Бувай по стáрому до нас ласкава,
І да возвисить ся твоя під небо слава!«

22.

Розпластаний лежить звірюка перед нею,
Мов спить, наївшись людського мясива,
І так як на труну, з убитою душею,
Схилила ся Хадиза, ледьві жива:
»Не хочу иншого, поки ще дишу, ложа:
Умру на сім страшеннім кладовищі!
Прийми мене, руко всемилостива Божа,
Жарину в попелі на пожарищі!
Покинь, душе моя, покинь своє жилище!«

23.

І як по матері малолітки сумують,
Так сум нїмий обняв усю господу.
Її великий жаль роздертим серцем чують,
І всіх немов опущено у воду.
Веселе займище зробилось могилками,
Оплакують Хадизу вірні слуги.
Свій плач із теплими мішають молитвами,
Всесьвітнім врачевством тяжкої туги
І безконечної сердечної недуги.

24.

Безуміє любви, безуміє печали!
Найлуччі лїки ви у Бога жизнї:
Ви, мов ті одводні спасительні канали,
Ратуєте наш дух в його отчизнї,

Не даєте гіркій печалї ви залити
Отчизну духа, розум благородний,
І мріями, мов сном, одводите неситий
Одчаяньнєм той бистрень переходний,
Щó обернув би дух у степ сухий, жосткий, без-
25. [плодний.
Безуміє любви з безумієм печалї
Хадизу, мов джума, опанували,
І всї заповідні, сьвяті її скрижалї
Мережками фантазії заткали.
Природа не змогла з недугою боротись,
Із безладом духовним і тїлесним,
І здобула зі дна души свою лїтопись
Тим помишленіям величночесним,
Котрі наш дух ведуть по мановцям небесним.
26.
Лїтопись писано ще в они лїта юни,
Як Магомет із Сирії вернув ся,
І в серцї у його нові озвались струни,
І дух новий в його душі прошнув ся,
І проповідував він дївчинї Хадизї
Слова любви Пророка з Назарета,
І, мов в архангельскій ясній небесній ризї,
Являлась їй природа Магомета,
Ще з óтроческих лїт великого поета.
27.
Чужий поезії, поганий і в сьвятому,
Сьвіт возмутив її істочник чистий,
І дїду сивому, сатрапові скупому,
Законно сочетав сей дух огнистий.
Зробив з Хадизи він немов Маґдалу другу...
Та смерть косою узи розвязала,
І волю їй дала; і тяжкую наругу
Вона умом просьвітленим познала,
І серцем над людьми, як Божество, сияла.

28.

Сї гори-велетнї окутані кедрами,
Дзвінкоголосі в скелях водопади,
Сади з едемськими живущими квітками,
З котрих плели вінки собі дрияди,
Усї вони про те Хадизї сьвідкували,
Як Магомет малий став перед нею
З словами истини, щó душу підіймали
Над мертвою в олжі своїй землею,
І до небесної, нової жизни звали.

29.

Тепер всї ті слова в душі в її озвались,
І серце в поломе, і розум обернули;
Всї речи видимі з незримими змішались,
І в безумі, як в морі, утонули.
Вона не на землї витае, а на небі,
І в царство Боже немощних скликае;
Плачущих, мов дїтей, кукобить коло себе:
Смиренним сьвіт в наслїдство розділяе,
А правди жаждущих на віки вдовольняе.

30.

То здасть ся їй, що ось вона якась блудниця,
Сосуд нечистоти та перелюбства,
На райськім дереві отруйлива гнилиця,
Знарядьде підступу і душогубства.
І руки ламючи з душевної тревоги,
До ніг своїму Пророкові впадае;
Потоком слїз гірких йому обмивши ноги,
Розпущеним волосьсем обтирае,
Стогнаньнем жалібним серця всїм роздирае.

31.

Знов, заспокоївшись, сидить коло криниці,
Приход Учителя благословляе,
І, мов у віщої посьвяченої жриці,
Із уст її пророцтво ізлїтае:

»Ти жизни вічної водою нас напоїш,
Що жажди вже не знати-мем нїколи;
Ти храм невидимий, храм духа нам построїш,
Созиждуть нам його твої глаголи,
Любови й истини незиблемі престоли.«

32.

То ходить по садах, немов кого шукає.
»Де ти? де ти? куди від мене скрив ся?
О Магомете! де твій молодик сияє?
В які блискучі води задивив ся?
Ти перейшов у рай по щаблї Азраіла;
Я гину тут серед людей мерзених,
Що і твоя душа ясна не осьвітила
Розбійницьких вертепів, душ їх темних,
Жилищ духів лихих, ізгнанників підземних.«

33.

Аж поки вернеть-ся знеможена до дому,
Поки її під руки у сьвітлицю
Зомлїлу приведуть. В одчаяньні нїмому
Вертаєть-ся в будинок, як в темницю,
І мертва падає на барса, мов стрілою
Її страшенна думка пробиває.
Кругом прислужниці, отарою нїмою,
Стоять плачущі, і нїхто не знає,
Чи ще зісталась в нїй хоть искорка живая.

34.

І так минають днї, минають тижнї цїлі.
Її годують, як малу дитину.
То гаснуть як огонь її духовні сили,
То запалають на якусь часину.
У двері стукотять черниці з молитвами,
Жерцї несуть кумири чудотворні...
З плачем од них вона, закривши вид руками,
Біжить у сад між кипариси чорні.
Ненавиден їй став жерецький торг тлетворний.

35.

Хадизо, чистая любови жемчужино
На днї глибокого розлуки моря!
Природи матери пещена ти дитино,
Розкішна квітко під морозом горя!
Ще сонечко твое ясне не закотилось,
І смерть його промінья не згасила:
Від тебе хмарами лице його закрилось,
Та й знов себе на сьвітї проявила
Його спасительна, животворяща сила.

36.

По тій тобі страшній і памятній дорозї,
Де кінь жер землю, мов дракон крилатий,
І де письмо, в твоїй прозирливій тревозї,
З'уміла ти віддалеки читати, —
Стовп куряви іде, мов облако в пустинї,
Щó нужденний народ вело на спецї
До медових річок в блаженній Палестинї
По дну морському, мов по певній стежцї,
Пророче облако впокою й благостинї.

37.

В тім облацї немов у морі потопають
Верблюди, байдаки пісків сипучих,
І чалми над ними біліючи сияють,
Як вічний сніг на горах із-за тучи.
А перед облаком, немов на мальованьні,
Рисуєть-ся виразно кінь гривастий,
І на конї їздець, в кармазиннім жупанї,
Тонкий, легкий, плечистий і грудастий,
Мов царственний орел на скелї в океанї.

38.

О, не кажіть, хто се! сама Хадиза знае:
У неї в серденьку для нього очи.
Душа її немов із мертвих воскресае,
Їй сьвіт засяв, як сонце серед ночи.

»Летїть, вітри, його на крила підхопіте,
Як Вічного небесні херувими,
І швидче блискавки до мене принесіте!
Умру, не доживу я до хвилини,
Щó осяйне мене очима він своїми.«

39.

Настала ж та хвилина неймовірна,
І перед нею він, мов рай, сияє.
Кругом — як сад цьвіте: зібралась челядь вірна,
Його слова ушима пожирає.
»Благословенна будь між женами, Хадизо!
Тебе витаю з Божого веліньня.
О сьвітозарная сьвятого духа ризо!
Сияй на всї грядущі поколїньня,
Як вічна праведність, щó не дознає тлїньня.

40.

Водив мене Аллах по камяній пустинї.
Я зьвіря бив очима, як стрілою,
І дивного дознав в заоблачній сьвятинї,
І дивне стало ся там надо мною.
І де ставав ступнем, де з річчю обернув ся,
Усюди до мене серця хилились.
З багатством до тебе, Хадизо, я вернув ся:
Під здобиччю верблюди ввередились,
І люде, мов квітки, в саети нарядились.

41.

Та всї шовки, парчі, кармазини, блавати,
Се все — мов прах дорожнїй на жупанї
Против великої спасеньня благодати,
Котру привіз я милостивій панї.
Щó на Синай горі Мойсею возвістилось,
Те поновив безсмертний Син Марії:
Йому вся истина божественна відкрилась;
Розмаяв, мов туман, він дикі мрії,
Щó змислено, ждучи жидівського Мессії.

42.

Сього великого пророка із пророків
Носив я з-малку в серці чистім, тихім.
Він сохранив мене од всіх мирських пороків,
Зробив мене з мизерного великим.
Я крильми полетів туди з гори Синая,
Де притаїли ся Несторіяне,
Куди загнала їх рука попів лихая,
Щó хилять ся від неї християне,
Як під жерців у нас нагнули ся погане.

43.

І, мов той олень, пив живу у них я воду.
І потечуть річки животворящі
Із черева мого. Від сходу до заходу
Зас'яє сьвіт, і люде будуть зрящі.
Аллах мене послав. Я тінь його побачив
Очима смертними на тім Синаю.
Аллах менї владіть народами призначив,
І просьвітив мене дивами свого раю...
Се вам, як посланець Аллаха, возвіщаю.«

44.

Схилились всї кругом, і в ноги впала
Пророкові Хадиза милостива;
Як раняшна роса блискуча, трепетала,
Сьвященною покорою щаслива.
»Од нинї я твоя раба, і всї мої достатки,
І все, щó маю, все тобі вручаю:
Срібло і золото, маєтки й статки.
Нїчого для себе не зоставляю,
І дяки від тебе, пророче, не бажаю.«

45.

— »Ти не раба, о, нї! владичиця ти пишна.
Сидїти-меш у мене на престолї,
Як сонце осяйна, як божество велишна,
Свободна як той вітер в чистім полї.

Устань, внемли і знай: Всевишнього устами,
В моїм пості й молитві семидневній,
Благословен во вік союз любви між нами,
Як дано зріть мені дива едемні
В Аллаховій обителі надземній.«

46.

Ревнули казани, і загули тимпани.
Мов Соломон во дні своєї слави,
Багатством, вродою, премудростю вінчаний,
Оддав пророк день брачний на забави.
Зрадїли всї ховми у займищі Хадизи,
І гори радостю препоясались;
Поля сьвітили ся, мов херувимські ризи;
Із сонцем любо води цїлувались,
А небеса благі дивились, осьміхались.

V. ДЗВІН.

СТАРОРУСЬКІ ДУМИ Й СПІВИ.

1. ЗАСПІВ.

У дзвона дзвоню я, до церкви скликаю,
До церкви вселенської правди...
У щирих душ, чистих, високих шукаю
Против гайдамацтва поради.

Зберімось, порадьмось, що́ маєм робити
З ордою, що́ нас облягає,
Тіснить, не дає нам культурі служити,
Руїнної слави жадає.

Порадьмо ся вічем, як правда свободним,
Руїнні гріхи з себе змиймо,
І духом незлобним, умом благородним
Культурі спасенній служімо.

---

2. ПОДВИЖНИКИ СВОБОДИ.

Були колись царі, що́ Русь їх трепетала,
Трепечучи, як рідний дух любила:
Бо в правді їх своє прибіжище вбачала
Від злюк, що́ наплодила дика сила.

Сих славно дерзосних подвижників свободи
Ми звикли з-малку деспотами звати...

Digitized by Google
Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ми поновленьня прав сьвященної природи
З призе́мистої визираєм хати.

Надія марна. Поки сьвітить сонце,
Раби землї к земли хилитись будуть,
І крізь вузьке, низьке, засліплене віконце
Широкопогляду на речи не здобудуть.

Не в низині мизерній дух великий
Над усїма малими виростає,
І з високости всї земні царства й язики,
Мов з-під небес, умом і серцем назирає.

Нї! не з нетягами товаришує воля,
Що́ ми в своїх усобицях шукали;
Не з торжищ гомінких, не з потового поля
Хтось осяйний нам принесе скрижалї.

З гори високої, посеред бур ясної,
Ждемо і чаємо спасенної свободи,
Верховности ума́ божественно благої
І поновле́ньня прав сьвященної природи.

---

3. ПЕТРО ТА КАТЕРИНА.

Не люблять земляки Петра та Катерини —
Се не по їх нутру́ і розуму царі:
Надполовинили вони, бач, України
І в рабство вольну чернь козацьку завдали.

Моє земляцтво! ви самі свій нарід їли,
До кореня ту чернь згризали козаки:
Отсе-ж ви перш усїх її й закріпостили,
Самі ж були з дїдів і предків крепаки.

Коли не Батию з-під батога служили,
Так ляму Литвину невольницьку тягли,
Про »душманів« Ляхів одно 'дного душили,
І рідний край в ясир Татарам оддали.

Утїкши ж під Москву, московськими руками
Правдивих земляків зсилали на Сибір,
Письменну братію в старцї порозганяли,
Зробили мовчазну руїну з Братських Шкіл.

І вам, пани Ляхи, царі сї не до ґусту,
Що в Польщі вас вони ловили за чуби,
Що шаткували вас мечами на капусту,
Не давши басувать, спинатись на дибй.

Сказали »від конa« пройдосї єзуіту,
Що Русь роздратував і Польщу підпалив,
А ласих ваших пань голубив потай сьвіту,
Перелюбками в рай до Єзуса манив.

Не любите ви їх: бо ваша панська раса
Не підновляєть-ся в городї від козла,
Що бурса возвела в прелати з свинопаса,
І вам у прадїди incognito дала.

Ви ж нагонцї-вовчки на дереві Россії,
Жорстокий атавизм татарської Москви,
Під »игом Спасовим« воляки тугошиї,
Кипчацькі Мамаї від ніг до голови!

Созданьне двох царів, роботу душ великих,
Ви хочете в хаос руїнний обернуть,
Широкий руський сьвіт оддать на волю диких
І перегородить йому культурню путь.

Ми, збувшись козаків, щó нас колись давили,
У жертву просьвітї себе принесемо,
І вам, котрих лихі ординцї породили,
Россію обернуть у нївець не дамо.

Нї деспотство Петра, нї гречка Катерини,
Нї дикі слуги їх, мов серце в козака,
Не наробили нам такого зла й руїни,
Як принесли добра їх розум і рука.

Коли-б не їх труди, не подвиги їх духа,
Кругом нас був би знов нїмий козацький степ,
Крутилась би знов Русь, як у-в окропі муха,
А з царства б ізробивсь розбійницький вертеп.

На горе ватажкам козацьким безголовим,
Не стерпіли вони домашньої орди,
Як би хотїло ся писакам суєсловим,
І визволили мир з великої біди.

Щасливі воіни, великі економи,
Цінителї ума в панах і в мужиках,
Були вони царі не по́терті з соломи,
А жита спілого в тугих, важких снопах.

На працю визвали нові в народї сили,
Спасли культурний сьвіт од лютих розбишак,
З московських пустирів Америку зробили,
І землю обплили на руських кораблях.

І завіщали нам своє велике дїло:
Щоб кожен з нас царем у мислях був своїх,
Щоб серце в нас огнем на чесний труд горіло,
І не лякало ся недоумків лихих.

---

4. ВІН І ВОНА.

Було їх на всю Русь великих тілько двоє...
Сьвіт саме наставав серед густої мраки,
»Борцї за віру й честь, народности герої«
Замурзались в крові і гризлись, як собаки.

Од Висли до Сули курилось пожарище,
Солодке курево турецькому султану,
Щó з Каменця зробив гаремним пряхам днище
І »вихрюватому« не здякувавсь гетьману.

Однявши займище над морем у сусїда,
Швед перевагою, мов півень, величав ся,

»Поснїдав у Ляха, у Сакса пообідав«,
І згорда в »Москаля вечерять« похваляв ся.

Заворушили ся по-над Днїпром пяниці,
Мазепині сини, Хмельницького унуки.
Почули сьвіжу кров сї людожерні птиці,
Химерні ідоли химерної науки.

І велетень прийшов, і мов кудесник хмару,
»Розмаяв рукавом« ватагу людожерну...
»Жезлом желїзним« пас ненаситну отару,
Зописовану пашню перебирав по зерну,

Орав наш переліг і потом обливав ся;
Великого дознав з погоничами горя;
А гони гнав та й гнав, назад не озирав ся,
Проводив борону від моря та й до моря.

І плуг свій золотий, леміш свій чудотворний
І чересло нове завітував тямущим:
»Робіте з роду в рід хлїб добрий, хочби й чорний,
На дяку правнукам і всїм вікам грядущим.«

І велетенський плуг, немов той скарб заклятий,
Доставсь од богача наслїдникам убогим:
Нїхто не мав снаги з землї його підняти,
Важке ярмо його нарвати круторогим.

І голод був страшний по всїй землї плодющій,
Аж вийшла на обліг Нїмкиня чарівниця.
Носила в серцї жар до працї невгавущий,
Була й уродою і розумом цариця.

Рекла — і плуг важкий з землї устав-підняв ся,
І повпрягали ся воляки круторогі,
І хлїб, мов золото, в снопах заколихав ся,
І копи простяглись аж по самі Пороги.

---

5. ДВОЄ ПРЕДКІВ.

Ми знали двох сьвятих, великих серед Руси...
Не тим були сьвяті, щоб знай поклони клали,
А тим, що по всяк час і на водї й на сушї
Про наше варварство наслїдне міркували.

Великі ж тим були, що, сидя на престолї,
Науку і талант над значність прекладали;
Мов той ратай зерно насущне сїє в полї,
Так школами вони все царство засївали.

І школи сїючи, на диких не дивились,
Що́ звали новину в науцї недовірством;
З дурними бунтами хоробрим серцем бились,
Боролись день у день із нашим древнїм зьвірством.

Тепер ми всї царі, що́ землю осягнули
Під вічне скипетро науки та культури,
І неба глибиню до плям ясних збагнули, —
Не підкопаєть-ся нїхто під наші мури.

Нас тисячі сидять на віковічних тронах
У всеоружії великої потуги,
В сияючих серед недомислу коронах,
В коронах чесної, вселенської заслуги.

І позираючи на предків сих великих,
Що́ перше нас колись над Русьсю царювали,
Смиряймо й мужиків і можновладцїв диких:
Бо предки *нам* свій ум державний завіщали.

Нехай хитаєть-ся земля в нас під ногами
І пекло поломем реве на нас ревучим, —
Борітесь робом їх з єхидними умами,
Клевет не боючись, похвал собі не ждучи.

---

6. НАЦІОНАЛЬНИЙ ІДЕАЛ.

Як налягло на Русь татарське Лихолїтьтє,
Зісталось в Києві немов би тілько сьмітьтє.

На Клязьму й на Москву позабігали люде,
І визирали, хто з Киян туди прибуде.

І всї, щó руської єдиности жадали,
На Клязьму й на Москву помалу прибували.

І засьвітив ся сьвіт по застумах московських,
І надив буйтурів до себе запорозьких.

І покидаючи свою руїнну дикость,
Вбачали під Петром імперії великость.

Імперія, се власть була над ворогами,
Над Ханом, Турчином, Литвою і Ляхами.

Боявсь про Чигирин султан і споминати,
Давай на Буджаки необзир утїкати.

Ляхва з Литовцями нераз у-купі бита,
Під плахтою в жінок ховала єзуїта.

І щó б там нї було гіркого на Вкраїнї,
А густо забуяв наш нарід на руїнї.

Де нас десятками за Палїїв лїчили,
Там мілїонами край рідний ми осїли.

*

Навчили ми Ляхву латину занедбати,
Польщизною листи й лїтописи писати.

Так само й Москалю живу вказали мову,
І привели його ід Пушкинському слову.

Собі ж добро своє найкрасче приховали:
Про рай, свій рідний край, з Тарассм заспівали.

Та пісня по Урал і Волгу розлила ся, —
Стара в нїй русчина з новою поняла ся.

Тепер Боянська Русь козацтво занедбала,
Руїнним поломєм хвалитись перестала.

І буде знов її той дух животворити,
Щó із Ляхви й Москви умів людей зробити.

Той дух, щó всю Ляхву одводив од латини,
Статарену Москву — од нагинаньня спини.

*

Колись до Києва тягли народи многі, —
Од Волхова, Карпат, Тмуторокани, Волги.

Свобода їх узлом вязала побратимським,
Як средиземний мир під славним царством римським.

Уставши з попелів козацької Руїни,
Кликнімо до синів славянської родини:

Озвіте ся, брати, з восходу і з заходу
До неприязного всїм деспотам народу!

Під себе ми сусїд своїх не підгортали,
Над геґемонію свободу прекладали.

Без єзуїта Лях, Москаль без бюрократа
Зустріне серед нас приятеля і брата.

Топімо ж у Днїпрі ненависть братню дику,
Спорудьмо в-трьох одну імперію велику,

І духом трьох братів осьвячений диктатор,
Нехай дає нам лад свободи імператор.

---

7. НЇМЕЦЬКА НАУКА-РОЗЛУКА.

Divide et impera.

Як Гречі та Булгарини пропали,
На їх місця Пихни у нас постали.

З цензурою кумою обняли ся,
Тїснити Русь Днїпрову завзяли ся.

Digitized by Google
Original from

Бо Русь Днїпрова ще тогдї постала,
Як про Москву Европа й не чувала, —

Як ще вона Татарином дивилась,
Звичаїв у Монгола й Фина вчилась.

Сього гріха Москва нам не прощає,
Над нас Киргіз, Калмиків прекладає.

Сї рівноправні у Москві народи
Достойні слова рідного свободи.

А ми... щó ми таке?... народ без мови.
Не дав Бог мови в нас нї козакові,

Нї тим, хто над козацтво дике зняв ся,
Будити сонних земляків завзяв ся, —

Хто правоти сьвятим огнем палає,
На дїло жизни розум викликає.

Не в Киеві їх мова, не в Полтаві,
Не на Сулї та Росї та Росаві...

В Москві, в Казанї, в Дерптї, в Петербурзї
Учитись мусять, мов латини в бурсї,

Як звать самих себе, як розмовляти,
Як земляків на розум наставляти...

У Київській землї, у древнїй Руси
По-древньому нехай джеркочуть гуси,

Телята мекають, воли рикають,
А люде мову рідну забувають.

Її криничини, її живі джерела —
Там, де живе Чухна, Мордва, Корела,

Де Весь і Меря, Перм і Чудь з Москвою
Злились під Золотою Татарвою.

Бо там Нїмота школи закладала,
Скрижалї жизни Москалям писала,

І в тих скрижалїх прописала правду —
Завіту предків староруських зраду.

У тих скрижалїх подала науку —
Новоï Руси з древньою розлуку.

Закинув Нїмець мрежі й тал ловецькі,
Де помилився одважний розум шведський:

Бо divide в старих Римлян учив ся,
У силу й славу хитрощами вбив ся.

Найбільша ж слава жде в Москві єхиду,
Аби не дав себе впослїдить жиду.

---

8. ДО ТАРАСА НА НЕБЕСА.

I.

Блажен еси, Тарасе, що не дбаєш
Про нас із нашим темрявим письменством!
Ти розумом на небесах витаєш,
Питаєш духа Божим совершенством.
Блажен! ти вбогу калїч забуваєш,
Гордуєш хирного ума блазенством,
Щó висчий жизни ідеал знаходив
Там, де козак над миром верховодив.

II.

Дай хоть одним туди заглянуть оком,
Де правдою сьвятою все сияє;
Де, мов зьвізда пророча над востоком,
Всї почутьтя премудрість просьвіщає;
Де темні варварства віки потоком
Прозирчастим тобі Господь являє,
І ти все втаєне й нїме читаєш,
Читаючи, про мир слїпий зітхаєш.

Digitized by Google
Original from

III.

Тарасе! хто тебе не прославляє
І помилок твоїх не превозносить?
Но хор тебе хвалебний возмущає,
І дух твій у писак поцади просить.
»Нехай мене (речеш) той вихваляє,
Хто сам у серці Божу іскру має.
О, найлюбіще він мене похвалить,
Як де-що марне у печі попалить.«

IV.

Коли-б тепер ти серед нас явив ся
З тверезими, як истина, словами,
На тéбе б клир хвалебний твій узлив ся
І дурнем обявив тебе між нами.
Коли ж, мій орле, ти возвеселиш ся,
І нас признаєш мудрости синами,
Що харцизяк ми лютих зневажаєм,
Сїпак героями не величаєм?

---

9. З ТОГО СЬВІТУ.

Я був собі пяни́й, а баба Талалайка
Безкостим язиком своїм мене дрочила,
І голову менї, почавши з Наливайка,
Високославними героями набила.

І довела мене аж до ножів сьвячених,
До Ґонти, що́ дїтей порізав кателіків,
До православної Руїни дїл скажених,
Що́ ними пиндимось проміж земних язиків.

Співав я по-пяну про ті »вози тарані
Залїзної«, що́ нам цариця в дар прислала,
Співав, як золоту нам грамоту ся »панї«
Против культурної громади написала.

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І завернуло ся в голівоньці у мене
Від дуросьвітчини безрóзумної Клії,
І возвело мене убожество письменне
В апостоли правдивости сьвятії.

І молять ся менї недоумки лукаві,
Щó на устах любов а в серцї злоба люта,
Щó ринулись би знов на подвиги кріваві,
Коли-б залїзного не волочили пута.

Мерзені молитви! ненавидне кадило!
Од вас і уші я і носа затикаю...
Щó на землї мене туманом туманило,
Пречистого мого не затуманить раю.

---

10. ДО ТАРАСА ЗА РІЧКУ АХЕРОН.

Недоспів твій доспівую, мій брате...
Наслїдьдє дороге, клейнотами багате,
Лишив єси менї в твоїй тридцятострунній,
В твоїй поезії високій, многодумній,
Дуброві запашній, широкошумній.

Тарасе! попроси там Аполлона,
Нехай зупинить він легкий каюк Харона,
Щоб довго не возив на той бік Ахерона
Народу без путя, без чести і закона,
Щó з вовчого на сьвіт приходить лона.

Нехай по сонних берегах блукає,
Про лéдарство своє ледаче споминає,
На предків і батьків за брехнї нарікає,
Тяжкі гріхи свої й паскудство проклинає
І суду сто столїтьтїв дожидає!

Кому ж я передам, коханий брате,
Твоє добро сьвяте, над всї скарби богате?
Собакам, чи вовкам, чи людям безголовим,

Тим язикам лихим, калїкам кривомовим,
Письменникам слїпим і пустословим?

---

11. ОСТАНЬНЬОМУ КОБЗАРЕВІ КОЗАЦЬКОМУ.

. . . . . .

Слава не поляже...

Шевченко.

Не поляже, кажеш, слава?
Отже вмре, поляже,
І унуки те забудуть,
Щó дїдам роскаже.

Занедбають по-тверезу,
Щó по-пяну снилось,
Ніби воля з панським правом
На Вкраїні билась.

Нї! з порядком господарським
Бились гайдамаки,
Через лїнощі — нетяги,
Через хміль — бурлаки.

Не герої правди й волї
В комиші ховались
Та з Татарами братались,
З Турками єднались.

Утїкали в нетри слуги,
Щó в панів прокрались
І, влизнувши з рук у ката,
Гетьманами звались.

Павлюківці й Хмельничане,
Хижаки-пяниці,
Дерли шкуру з Украïни,
Як жиди з толиці.

Digitized by Google
Original from

А зідравши шкуру, мясом
З Турчином ділились,
Поки всї поля кістками
Білими покрились.

Не поляже, кажеш, слава...
Нї, кобзарю, брате!
Прокляла своє козацтво
Україна мати.

Заробітком розбишацьким
Гордувати стала,
І поеми гайдамацькі
Брехнями назвала.

Все-ж бо в них була омана:
Воля, честь, лицарство,
За що сьвітом колотило
Без путя козацтво.

Воля — нищить землю панську,
Честь — людей дурити,
А лицарство — христіянську
Кров річками лити.

---

12. ПИСЬМАКАМ ГАЙДАМАКАМ.

Тараса обсипáть
Ви любите квітками,
І тут-же зневажать
Хвалу свою казками.

Нелюба правда вам
Без погудок лукавих,
Щó предкам-паліям
Геройство надавали, —

Щó нехтували тінь
Великої цариці,

Давали образ їй
»Голодної вовчиці«,
І ворушили прах
Сьвятий про нас во-віки
Героя на морях,
Материка владики.
Вам по душі обман
Переказів козацьких,
Щó завели в туман
Міщан і хлопів панських.
Одно буяньне вам
Досталось по Тарасї,
Мов диким чабанам
Батіг по свинопасї.
А сьвіт його ума,
Поезії диханьне —
Про вас півночня тьма,
В пустинї вопіяньне.
Коли-б Тарас воскрес
І на кагал ваш глянув,
Він затрусивсь би ввесь
І словом *сурнї* грянув.
Коли-б тупу й слїпу
Зуздрів лїтературу,
Об ваші б голови
Розбив свою бандуру.
В імя його, сьвяте
Про всї віки далекі,
Ви сьмітьте метете
В свої бібліотеки, —
Те сьмітьте, щó батьки
З дїдами насьмітили,
Як за свої шинки
Мужицтвом колотили.

В імя його сьвяте,
На сором України,
Ви брехні плетете
Про благодать Руїни.
На глум Тарасові,
Жалкують ваші вчені,
Що не дорізали
Панів ножі сьвячені, —
Що Ґонта й Залїзняк
Не стали там князями,
Де правив Мономах
З синами-витязями.
І се на тій землї,
Котрою він пишав ся,
В тій любій сторонї,
Де цьвів він, красував ся,
На горах тих сьвятих,
Де він співав-молив ся,
У тих садах глухих,
Де сумував-журив ся!

---

13. НА ПЕРЕЛОЗІ.

Може з'орю переліг той,
А на перелозї
Я посїю мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицїдять сукровату,
І нальлють живої
Козацькоі тії крови,
Чистої, сьвятої.

Шевченко.

На перелозї сїяли ми сльози,
Щоб виростали ножі обоюдні;

Тепер надію покладаймо в Бозї,
Що вже почезли ті жалї безумні.

Тепер в нас пахне щирим руським духом,
А не Ляхвою і не Татарвою,
Щó гріли нас під нашим-же кожухом
І надихали думкою лихою.

Пустине дика, краю ти мій рідний!
Покинь співати про своє козацтво,
Безчесно славить дух його єхидний,
В імя прогресу вихвалять хижацтво.

Посїймо правду на тім перелозї,
Щó ми з'орали без путя списами;
Згадаймо, як лили ся ревні сльози
По тих, щó через козаків пропали.

Не ріки, море слїзне розлило ся,
Огненне море, — можна б утопити
В тім морі все, щó з Сїчи підняло ся
Гарячу кров із християн точити.

Козацька слава широко сягала
По ворохобнях розбишацтва диких;
Голота коршми здобиччю сповняла,
Казилось пекло з радощів великих.

Та вже казитись чортівня не буде:
Заглухла в пекло сїчова дорога,
Розчовпали добро і лихо люде,
І схаменулась Україна вбога.

Посїймо ж правду в нас на перелозї
Замість ножів крівавих обоюдних,
І покладаймо всю надію в Бозї,
Що вже не вернемось до справ безумних.

14. ЗАБУЛИ МИ.

I.

Забули ми козацьку колотнечу,
Забули дику славу розбишак,
Забули з Римом боротьбу чернечу,
Забули й лицарів тих невмирак,
Щó ворогів козацьких дивували,
По девять раз із мертвих уставали.

II.

Та не забули древнїх Боянів,
Щó струни їх живі самі дзвонили, —
Щó наших дивних буйтурів-князїв
У нашім серцї й дусї воскресили.
Ми знов їх словом віщим живемо
І поновленьня старини ждемо.

III.

Олеги, Ігори, Мстислави, Брячеслави!
Чи то-ж ви спали, як земля тряслась
І древня Русь до Висли й до Варшави
Мов бурний дух руїнний пронеслась?
Чи то-ж ви спали та й не ликували,
Як ми за Русь на душмана вставали?

IV.

Нї! *ви* в крові козацькій ожилú,
Ми *вашим* духом ворога зломили,
І славу древню Руської Землї
Знов сяєвом буйтурним осьвітили.
Не нам, не нам, *вам* вічня похвалá,
Що наша кров за руський край текла!

V.

Ви з рідним словом на сторожі стали
Против Ляхви й хороброї Литви,

Хочби й до щенту землю зруйновали
Нам вороги, не зникнем з неї ми.
Нехай лакають вельможні з Москалями,
Як цвенькали та пшикали з Ляхами;

VI.

Ми ж позчищаєм чужомовню гич
І переорем ще раз рідне поле,
Щó облогом лежало довгу ніч, —
Столїтьте темне, та й вродило горе:
Вродило нам терни та бодяки,
Чужої мови виродки-книжки.

VII.

Науко нене! викуй *ти* нам плуга,
І ним сама орати поможи;
Та вже нехай не сїє нам наруга
Над розумом кріваві ті ножі,
Щó про лихих пянюг пяниця темний
Співав колись у темряві корчемній.

---

15. УКРАЇНСЬКИМ ІСТОРІОҐРАФАМ.

Ви перед Хмелями бете в книжках поклони,
З хаптурних ницаків малюєте ікони,
А я на тих казюк дивлюсь без суєвірства,
Як на наслїдників усобиці та здирства;
Живописýю, щó і як було-творилось
В кріваву старину, — як потемки казилось
Попівство хаптурне й безощадне козацтво,
Як чисту кров з мирян точило гайдамацтво
Та продавало в Крим і шляхту і простацтво.

*

Кадїте ледарям, співайте аллилую,
А я і їх і вас немов живих змалюю

На спомин тим вікам, що́ може схочуть знати,
Які бували в нас чудовища ротаті,
Що́ галасом своїм сповняли Україну,
Затуркували мир, дурили як дитину.

---

16. КОЗАЦЬКИМ ПАНЕҐИРНИКАМ.

Постойте! наперед узнайте, чѣмъ душа
У васъ наполнена...

Пушкинъ.

Ви кажете, були герої козаки,
І тичите мені свої шпарґали в руки.
Хто-ж їх скомпонував? Скозачені панки,
Дїди істориків, такі-ж, як їх унуки.

Нї, покажіть не те, що́ вам переказав
Хтось голосно про нас і про геройство наше,
А те, що́ пращур вам тихенько завіщав:
Лукаве, камяне і злюще серце ваше.

Отсе скрижаль ясна́, правдива і страшна,
Із каменю тесав її сам Абадонна.
Се не фалшована письмацтвом старина, —
Виразна, мов язик у голосного дзвона.

Що-дня вас бачимо, та й чуємо про вас,
Які ви творите дїла великодушні:
Такі безхитросні і доблесні як-раз,
Якими вславились і предки криводушні.

Хто ви? як звати вас? Скажіте навпрямки.
Еге! коли-б то ви могли собі названьне
Із серця виректи! тогдї б і козаки
Знайшли собі у нас у серцї оправданьне...

Ви сьмітьте, от ви хто! недоумків раби...
Хиба-ж не правда се, о серце України?

О серце, зеркало народньої судьби,
Окрасо і палат і вбогої хатини!

Ти — праводушности божественний тимпан:
Скажи ж сим ницакам у-вічи щиру правду,
І покарай стидом нелюдським їх обман,
Їх криту золотом і баламуцтвом зраду.

---

17. ДО МАЗЕПИ,

прочитавши його біографію.

I.

Мазепо, зраднику з прапращурів крівавих,
З Варягів, що́ креста брат брату цїлували,
І по своїх клятьбах та присягах лукавих
У братню кров живу того креста вмочали!
Твої інстинкти злі повсюдно пантрували,
Де пахло ницостю та хижим дармоїдством:
До Польщі, до Москви, до Шведчини втрапляли,
І торгував еси неситим людоїдством,
По давніх зрадниках улюбленим наслїдством.

II.

Ти був у нас колись народнім ідеалом;
Про тебе книжники між себе знай шептали,
І те, що́ ти з'орав, своїм письмацьким ралом
Під засїв смут нових в народї поновляли.
Архівних таємниць, мов одкровеньня, ждали,
Щоб їх друковано земляцтву до науки...
І се вже списує історії скрижалї
Слїпуючи Стара, і нам дає у руки,
Щоб знали, як ти жив і міркував, унуки.

III.

І бачимо в тому курзу-верзу Старої,
На-перекір її шанобі до козацтва,

Які були колись народности герої,
Твої прихильники, ублюдку можновладства!
Вбачаємо полки пяного тунеядства,
Готові кров живу з братів своїх точити
Під стягом вольности й ненависти до панства,
Чужою працею, чужим надбаньнем жити,
Товкти жінок, дітей і мертву чашу пити.

---

18. ВЕЛИКОМУ КНИЖНИКОВІ

ПРО ДЕШЕВУ ПРЕМІЮ ЙОГО ІМЕНИ.

На Божу церкву гроші ми збирали,
На проповідь народові науки,
І дань скупу земляцьку віддавали
Тобі, наш книжнику великий, в руки.

Ми знали, що твоя долоня скнара,
Не розтуляеть-ся для запомоги,
Яка б сусїда нужда нї спіткала,
Які б нї мучили його тревоги.

»Сей добре збереже наш скарб мизерний
(Так гуторили ми проміж народом):
Бо у тайник закопуе підземний
Свое сокровище із серцем-льодом.«

Ти ж, книжнику і разом фарисею,
Про честь глаголеш нам з друкарнї сьміло,
А людські гроші волею своею
Занапастив на божевільне дїло.

Віддав еси чуже добро на-віки
Між братію до речи негодящу,
Щоб вилили тобі ума калїки
»Кимвал бряцающий і мідь звеняцу«.

І вчена каліч всїм своїм приходом
Тебе за хижий подвиг вихваляла,

І сей кимвал проміж тупим народом
Імям твоїм прославленим назвала.

Бряцай, дзвони, письменнику лукавий:
Бо »нам (речеш) нїчого більш не треба.«
Сподóбивсь і в самому пеклї слави,
Прийми ж печать клятьби сьвятої з неба.

---

19. ЯКЕ НАМ ДЇЛО ДО ТОГО?

Was geht das uns an?
Das geht uns gar nicht an.
Пісенька.

Яке нам дїло до того́,
Що дикий злюка козакує?
Аби не руйновав добра могó,
А ближнього нехай собі руйнує.
Яке нам дїло до того?

Яке нам дїло до того,
Кого хто хвалить-прославляє?
Аби не підманив синка мого,
А всїх нехай із глузду позбиває.
Яке нам дїло до того?

Яке нам дїло до того,
Хто кров та пожарища любить?
Аби не запалив житла мого,
А цїлий сьвіт нехай собі погубить.
Яке нам дїло до того?

---

20. „МЕНШИЙ БРАТ“.

Розпившись по шинках, мужва-злодїї
В-ночі дом Божий, церкву, обікрали.
Тверезі сотські й старшини сїльськії
Отамана злодїйського піймали.

Піп злодїяку зве до мирового,
До нашого мирського трибуналу,
І мировий, як слїд, харциза злого
Готов на певну осудити кару.

Но, бувши у законї »оглашенним«
(Сї мирові на те вже й породились),
Рече судящим ся, як людям темним:
»А може б ви, панове, помирились?«

— »Щó-ж? я готов!« озветь-ся злодїяка;
А піп: »Із злодїєм менї миритись?!«
Судьдя насупивсь: »Щó се за бурлака?
Не хоче з меншим братом подїлитись!«

---

21. СЛЇПЧЕНКОВІ.

Слїпченку, ти, слїпий слїпого батька сину!
Заслїплено перед тобою Україну,

І ти, слїпий, того слїпуючи не бачиш,
Очима темними, як темний старець плачеш.

Заслїплено її недомислом, брехнею:
Бо величаєть-ся крівавою грязею,

Щó в нїй твої дїди по пояс утопали,
Аж покіль із багна за Волгу повтїкали.

Туди приплентались до вас химерна баба,
Причепа гомінка, воронїзька нахаба.

Мов жабище з багна, на сьвіт вона дивилась,
І з вами про багно казками подїлилась.

З крівавого багна багно лїтературне,
Зробили ви собі, о кодло некультурне!

Вам по душі прийшлась козацька помста дика,
Задовольнила вас усобиця велика.

І радуетесь ви, що є вам що́ писати,
Казками неуків порожніх забавляти.

Каліки розумом, стидовище природи!
Про волю кричите, цураєтесь свободи.

За деспотство з панів лупити раді шкуру,
І вольну гризете, мов пацюки, бандуру.

---

22. СВИНЯ ТА ЦУЦИК.

БАЙКА.

»Рох, рох! плям, плям! що-дня я, любий брате, сита:
Полови й висівок зісталось пів корита.«

— »Гав, гав! цяв, цяв! а я, знай, сестро, хочу їсти,
Та хліба не дають: нема з мене корйсти.«

— »Рох, рох! плям, плям! дарма що сита походжаю,
На що́ нї набріду, усе перевертаю.«

— »Гав, гав! цяв, цяв! а я з нудьги та з голоднечи
Гризу, що́ попаду, мов костур той старечий.«

— »Рох, рох! поезія... про що́ вона свиняцї?
Ще й хуторна, мовляв. Се забавка собацї.«

— »Гав, гав! за вітром щось менї її не чути.
Не знюхаю. Тут щось дурне повинне бути.«

— »Рох, рох! ось крашанка. Ну, се вже инше дїло.
Я проковтну її і не жувавши сьміло.«

— »Ковтай, а я брехну, що се їйце гадюче,
Про мене слава йде, що я щеня гавкуче.

Ми, цуцики, свиней поважних дуже любим,
Про славу свинську їх аж скиглимо та трубим.

Нехай у пущі вовк, ведмідь і заець знає,
Яка свинота в нас розкішна походжає!«

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

23. ЩИГЛИК.

В крамній коморі Щиглик щебетав
Свої щиглячі пісеньки любенько;
Про нього ввесь базар казав,
Що так співає тілько соловейко.
Скрутив ся Щиглик мій,
І в клїточцї своїй
Робив себе царем співаньня.
Нїхто ж того з співочих птиць не знав,
Нїхто в високім хорі не чував
Мизерної пташини щебетаньня.

Химерний Щиглику! коли тобі
Базарний люд воздав хвалу не по заслузї,
То се тебе твої базарні друзї
Вимірювали по самих собі.

---

24. РУЇНОМАНАМ.

Коли між вами хто в бору заріже
Купця за гроші, або хто в темницї
Сконає безсудно, або мужик підпáлить
Заможного сусїда, розізлившись, —
Ви лементуєте, мов навіженні,
В своїх книжках, ґазетах і розмовах:
Сьвіт западаєть-ся! страшна руїна
Іде на зустріч вам і вашим дїткам!
Як! нї дороги про купця, нї суду
Про бідолашнього попа, чи лїберала,
Про батьківські і предківські нащадки
І про здобуті працею достатки!

*

Чого-ж ви давню хвалите Руїну,
Столїтню по дорогах різанину,
Столїтнїй безсуд і тяжке насильство,
Ґвалт ваших пращурок і люте здирство,

Столїтнє городів і сїл паланьне,
Столїтнє працурів ясируваньне?...
Се все для віри, чести і свободи,
Щб ними пиндитесь над всї народи.
Так! в пиндї ви своїй возвеличались,
У віру, честь, свободу повбивались.
Тепер ви сьвято живете на сьвітї,
І честь між вас найперша у примітї,
І ви свободні, як собака злющий,
На ланцюзї брехака невгавущий.

---

25. КНИГОГРИЗОВІ НА ТОЙ СЬВІТ.

> И отъиде Іаковъ отъ кладязя клятвеннаго, и иде въ Харранъ. И обрѣте мѣсто, и усне тамо, зайде бо солнце: и взя отъ каменія мѣста того, и положи въ возглавіе себѣ, и спа на мѣстѣ ономъ. И сонъ видѣ, и се лѣствица утверждена на земли, еяже глава досязаше до небесе: и Ангели Божіи восхождаху и низхождаху по ней. Господь же утверждашеся на ней.
>
> *Бытія гл. XXVIII, 10—13.*

Ти написав томів із сотню, Книгогризе...
»В драбинї (мислиш ти) щб том, то і щабель.«
Куди-ж се Книгогриз по тій драбинї лїзе?
Невже-ж бо до ясних безсмертности осель?

Читав еси, як брат од брата йшов навтеки
І бачив у-ві снї драбину в небеса,
І взнали всї про те віки близькі й далекі,
Які Господь явив бідасї чудеса.

Digitized by Google

На камені лежав бідаха головою...
Не знав письмен: бо їх тогді ще й не було,
Та серцем розумів і думкою благою,
Куди веде добро, куди — погибне зло.

Під небом, на щаблях чудовної драбини,
Стояв Бог правди, щó все нею сотворив,
Возходили ж по нїй і сходили ті сили,
Духи благі, щó їх безсмертем одарив.

І сонному йому Господень глас величний
Із сяева небес, мов золота труба,
Провозвістив закон земної жизни вічний,
І встав, і знав, яка добру і злу судьба.

Завіти правди він переказав народам,
І стали ся вони починком всїх наук,
Подобно голосним чужих племен рапсодам,
Щó в дїда переймав натхнений з неба внук.

І став сей чесний муж, во істину блаженний,
В історії всїх вір правдивим джерелом.
Хиба тогді його забуде сьвіт письменний,
Як перевернеть-ся в Гомору та в Содом.

Ти ж не втїкав, ти гнав сам брата по науці
За те, що він твого лукавства не злюбив
І, бувши праведен, тобі, брехаці й злюці,
Під кирпу задрану кадилом не кадив.

В застїнок правого водив еси що-ночи,
Судьдею ж правоти в письменстві був там кат.
Ти катові слїпив і так слїпі вже очи,
З крівавих рук його ждучи собі наград.

І гроші загребав ще більше Костомари,
Щó козаками, мов ясиром, торгував;
За те ж ти гіршої заслужуеш і кари:
Видющим бо родивсь, Микола ж слїпував

І був поводирем Тарасові сліпому,
Та їх Мартиримян із ями слобонив,
Тобі ж, письменнику видющому та злому,
За брехні мучитись у пеклї повелів.

Товариша собі в своїй пекельній муці
Ти маеш брехуна у клевети отця,
Преемника свого в безрóзумній науці,
Що сам же й спік єси, омани докторця.

Сей за Хмельницького, за ворога Росії,
Героя підступів, так щиро заступивсь,
Немов од них обох постали шведські мрії,
Немов од них обох Мазепа народивсь.

Все-ж ви зробили в-двох науці ту послугу,
Що послї вас нїхто не стане вихвалять
Козацьку над умом і чесностю наругу,
Мов з неба послану Росії благодать.

---

26. „ПРЕЖНЇЙ“.

Я *прежнїй* вам догоджував словами,
Порожнїми, як розум ваш козацький,
Пишав ся розбишацькими дїлами
І прославляв пожежі гайдамацькі.

Апостола мабуть ви не читали,
Щó, ставши мужем, занедбав хлопяче:
Ви голову письменством напихали,
А серце в вас остало ся козаче.

Від повнї серця вашого говорять
Уста, проречисті на величаньне
Крівавого самосуду, і творять
Великі подвиги із руйнованьня.

Раби письменницьких авторитетів,
Ви темну Русь морочите розбоєм,

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Брехаку хвалите над всїх поетів,
А харцизяку славите героєм.

Од вашої козацької культури
Перевернувсь би до гори ногами
Культурний сьвіт, і дикі гайдабури
Усю Европу вкрили б облогами.

Од вашого розбійного письмацтва,
З його кумирами, як ніч пянимп,
Европа стала б Сїччю азіяцтва,
Порогами во-вік непрохідними.

---

27. ГАВКУНАМ.

Лукъ звенитъ, стрѣла трепещетъ...
Пушкинъ.

О горопашна ви, о немощна темното,
Сини Гетьманщини слїпої і глухої,
Дрібної дїтвори безрóзумна пустото,
Язику врізаний козащини пяної!

Мов пес на ланцюзї, ви гавкаєте грізно
Не то на вбогого голодного каліку,
Нї, ви не даєте нї в-досьвіта нї пізно
Пройти й трудящому щоденно чоловіку.

Гав, гав! та й знов гав, гав! нї впину анї вгаву...
Дратоване, лихе і чорнороте кодло!
Брехня у вас іде за вашу честь і славу,
О криводушної прихильности ви модло!

Пекельний цербере! гарчи і захлипай ся
За той глевтяк глевкий, щó маеш від Плутона,
Для батька лжи всього сьвятого відцурай ся;
Рвучись на ланцюзї, бреши й на Аполлона...

Як він у сяєві летить на колесниці,
І появом своїм животворить вселенну,
Ти лютости позич в голодної тигриці
І прославляй свою безвиходну геенну, —

Аж поки лука він натягне золотого,
І трепетну стрілу на тятиву наложить,
І вдарить на тебе, клеветника лихого,
І трупом чудище безрозумне положить.

---

28. ПЕРЕД ГОГОЛЕВИМ ЧЕСТЕНЕМ.

И славенъ буду я, доколь въ подлунномъ мірѣ
Живъ будетъ хоть одинъ піитъ.

Пушкинъ.

Пророк пророкові приносить оправданьнє,
Мудрець премудрого витає по заслузї:
Так і поезії божественне диханьне
Вшановує поет, і муза другій музї
Заявлює вінком високе почитаньнє.

Земляче Гоголю! що́-ж над тобою склалось?
Хто чесно привітав твій честень мармуровий
Там, де твоя тиха́ колиска колихалась,
Де відбував еси твій іскус науковий
І сьвітозарная зоря твоя займалась?

Кругом твого стовпа зібрались мертві душі,
Ті що́ не встиг еси пером живописати:
Пани, попи, Жиди, педанти довгоуші,
Та й заходили ся гуртом тебе витати,
Мов предсїдателя казенної палати.

Тарасе брате! де твоя тридцятострунна?
Нехай би земляка достойно привітала,
Нехай би голосно вона зарокотала,
Мов филя на морі кипить широкошумна,
Щоб осоромилась дрібнота слабоумна.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

29. ТИТАНИ.

I.

Титани на Зевеса розізлились...
Не Бріярей із Енкеладом гори
На гори навертали та казились,
Що він пороздавав богам престоли
В імперії надоблачній, а музам
Звелів сим велетням, мов карапузам,
Недоросткам людським, невдахам,
Казати »від коша геть!« бідолахам.

II.

Нї, наські се були титани, рідні.
Хиба-ж у нас нема їх?... Мов ті Греки,
Попередили ми народи, бідні
На глузд, і летимо, орли-лелеки,
Крізь темряву густу літератури,
Під спів пяниць та брязканьне бандури.
У нас також є велетні-титани,
Людського нетяму та сну гетьмани.

III.

О, є вони, є в нас! і леґіоном
Їх звати мусимо: бо не корять ся
Перед ума і совісти законом,
На вічну правду і любов ярять ся;
Під хмари гори книг понавертали,
Немов би небо штурмом штурмовали,
Щоб злізти на Олимп д Зевесу лжею,
Та й раювати з рідною семею.

IV.

Родина їх, мовляли, вся на небі...
Нема й догадки в головах письменних,
Що товпить ся вона в гидкім Еребі,
Як товпилась на бенкетах корчемних.

Там їх Косїнський, Наливай, Павлюга,
Острянин, утїкач та волоцюга,
Хміль із Виговським, Мартинець, Мазепа,
Герої вірности, окраса неба.

V.

Розсердив ся ж Зевес на богохульних
Титанів божевільного письменства,
І громом возгремів у хмарах бурних
З чертогів непохибного главенства.
І полились на сьвятощі природи
Чистительні та животворні води,
І гори книг безрозумних підмили,
І в сонній Летї дурощі втопили.

VI.

Очистилась природа, мов воскресла
У-в образї поезії сьвятої.
По нивах крутять музи перевесла
Під жниво, що́ зросло на перегної.
Скирти — мов зорі золотом сияють;
Воли в возах розкішних ремиґають,
Важке колосьсе об колеса беть-ся,
Мов яблуня під яблуками гнеть-ся.

VII.

О, благ Зевес! рекли тогдї народи,
Побачивши новий народ в пустинї:
Із перегною щедрої природи
Він сотворив нам брата на Вкраїнї,
Товариша у подвигах культури,
Робітника в садах літератури,
Ученика дотепного в науках,
Борця за правду в благородних муках.

30. ГОМЕР І ШЕКСПІР.

I.

Бувало так на сьвітї, що й Гомера
У нївець повертали і Шекспіра,
Ревла тогдї гарматами Меґера,
Мовчала мовчки тихострунна лїра.
Хмельницький злюка, єзуіт Тетера
Та Дорошенко, вихрювата гира,
Хотїли нас під Турка підобгати,
Чи то Ляху в підданство знов оддати.

II.

Тогдї Кромвель між Англами з'явив ся,
В завзятьтї рівня козакам сїпакам;
З Шекспіра глумом він гірким глумив ся,
А в нас Гомер з Бояном гайдамакам
В шинках на запалку люльок згодив ся,
Або на де-що инше по »балакам«.
Опрігсь Хміль злющий, вмер Кромвель побожний,
Піднав знов голову народ вельможний.

III.

Над ним безсудня шабля не блискає;
Козак не пє горілки разом з кровю
І паненят Ордї не поставляє;
Про Греків ми говоримо з любовю,
І кожен з нас Гомера в-вічи знає:
Бо надписьсю блищить він золотою
В розкішних дуків по бібліотеках,
Недужнього їх розуму аптеках.

IV.

А щó, коли-б живий Гомер придибав
До иншого високого порога,
Чи то Шекспір, прокинувшись, нагибав
Небитий шлях до панського чертога?

Digitized by Google

О! лучче б снїг на голову їм випав
Посеред лїта спекою палкого,
Анїж з гістьми такими розмовляти
І розум свій обом їм показати.

V.

Бувало справдї се, що і Гомера
У нївець повертали і Шекспіра.
Як, з пекла вирвавшись, ревла Меґера,
Тогдї мовчала тихострунна лїра.
Щó-ж повертає в нівець їх тепера?
Невже завихрена в Парижі гира
Та забавки поезії легкої
Як той пузир, і як пузир пустої?

---

31. ЗАРАЗА.

Судъ исторіи не извиняетъ и самаго счастливаго злодѣйства.

Карамзинъ.

Серед Киева Старого
Щось чудне чорнїє, —
Нї то будка вартового,
Нї то ятка мрієе.

Між церков золотоверхих —
Мов грязи копиця,
Щó зчищають від холєри
По царських столицях.

Там зчищають грязь, а наші
Купу превелику
Нагорнули, мов зібрали
Гид з усього ринку.

Нездоровий смород Київ
Древнїй понимає,

І про щó таке зчинили,
Рідко хто й гадає.

Лїкарі мовчать, нї слова
Вчені не говорять,
Против чого люд здоровий
Без холери морять.

Так смердїло по Вкраїнї
За новим великим
Лихолїтьтем, щó зробило
Край наш полем диким.

Так смердїло, як ми разом
І царю й султану
Присягали й людським мясом
Дань давали хану.

Дань давали, викликали
Чамбули гординські,
І робили пустирями
Села українські.

Так смердїло, як по Хмелю
Тризну ми справляли:
Під Виговську різноцію
В пень Москву рубали.

Так смердїло, як Тетера,
Хмелїв райця мудрий,
Єзуїтам край костела
Ставляв шкільні мури.

Бруховецький, Дорошенко
І Мазепа клятий
Смород сей по закапелках
Звикли розпускати.

Робом Хмеля присягали,
Присягу ламали,

Ницим словом улещали,
В серці зраду мали.

По-над прахом харцизяцьким
Вітер повіває:
Загнилось за Наливайка,
Та й за нас воняє.

Бо ми, зрадникам во славу,
З кожної могили
Грязь заражену, криваву
Вергаєм що-сили,

І з грязи сю купу ліпим
На велику шану
Беззаконному тирану,
Харцизяк гетьману.

---

32. ДО БОГДАНА.

Богдане, зраднику і патриярху зради!
Цураєш ся й на тім, як на сім сьвітї правди.

На лонї в Сатани з Іудою єхидним
Сидиш ти, псе, мов брат єхида з братом рідним.

Бо з-малку в Мокрського лукавити навчав ся,
І єзуїтської зрадливости набрав ся.

Вподобали тебе писаки суєслові
І їх читателї, буяки безголові,

Що Польщу до-гори ногами й Русь поставив,
По всїх шинках ножі та пожари прославив.

Коли-б еси до нас, пекельнику, вернув ся,
Увесь би мотлох знов по Руси стрепенув ся.

Гострили б скрізь ножі на громадян заможних,
І славословили б тебе в піснях безбожних.

А вчена Татарва, без домислу писаки,
В імя народности, брехали б як собаки.

Та вже не вернеть-ся до нас лиха година:
Устала з попелів руїна-Україна.

Москва нас підняла потужною рукою, —
Не знюхають ся вже паливоди з Ордою.

На брехні ж Татарви ученої-сліпої
Озвала ся струна поезії сьвятої.

Як гайдамак-писак почезне міркуваньне,
Постане у віках грядущих дивуваньне:

Що над таким добром письмацтво працювало,
Правдивих земляків собаками цькувало!

---

33. ПОБРАТИМИ.

I.

Був на сьвітї один запорожець,
Несказанно принадливий хлопець:
Надив він до себе всїх міщанок.
Як у кобзу бувало заграє,
Як про Сїч та про Луг заспіває,
Серце мре і в попадь і в панянок.

II.

Був на сьвітї один козарлюга,
Несказанно лихий волоцюга:
Волочив ся по всїй Українї.
Драв панів і міщан з Жидовою,
Накладав із бідою-Ордою,
Відмикав без ключа всякі скринї.

III.

Як пристарів ся ж той запорожець,
Несказанно принадливий хлопець,

Забажав свою душу спасати.
Тогдї вчив молодих покаяньня,
А старих о гріхах воздиханьня,
Заходивсь ба й печеру копати.

IV.

Як пристарів ся ж той козарлюга,
Несказанно лихий волоцюга,
Став ще більш увесь мир обдирати,
Щоб своймy побратиму старому,
В прибіжан-воздиханцїв сьвятому,
Ту печеру сріблом осияти.

---

34. КОЗАЦЬКИЙ ЖАЛЬ.

Та все пани, та все дуки!
Позаїдали наші поля, луги й луки.
Козацька пісня.

Мої поля, мої луги ви й луки!
Моя ви батьківщино й материзно!
Позаїдали вас погані дуки,
Пійшло мое сьвяте наслїдьде різно.

Від Нїменя скрізь до самих Порогів
Голосить наша рідна пісня, тужить:
Пани хорти заводять та рароги,
А козарлюга їм ледачим служить.

Заводимо хорти ми та рароги:
Се правда, необачний козарлюго;
А ти втїкав од пана за Пороги,
Кривоприсяжний рукодайний слуго!

Де був еси, як тридцять-три побіди
Зробив гетьман із нами над хижацтвом?
Твої пяні затяжцї-дармоїди
Якшались-паювались із поганством.

Digitized by Google
Original from

Де був еси, як шляхта з Конецпольским
Нїмі степи народом осадила
І рицарством хоробрим руcько-польским
Все Дике Поле перегородила?

Ти до Татар прохав ся у підданство...
Не прийняли паливоду Татаре;
По селах скрізь пустошив господарство,
По городах підпалював пожари.

І допалився до того, вразький сину,
Що мусив душу чорту заложити:
Проводирем Ордї на Украïну,
У »Землю Христіянськую«, служити.

Купавсь в крові з Татарином по шию
Та гравсь кривоприсяжним договором:
Обманював то Польщу то Россію,
То сонне потурнацтво над Босфором.

Тепер квили, як пугач на могилї,
Ойойкай, мов той Жид у синаґозї:
Нема Татар, що́ славою окрили
Твоє імя в розбійницькім обозї!

---

35. ЯКА ПАНІ, ТАКІ Й САНІ.

Ой колись ми воювали
Та більше не будем,
Того щастя й тої долї
По-вік не забудем.

Козацька пісня.

Попобю тебе по шапцї,
Та й погладжу по головцї:
Попоплачеш на Граматцї,
Звеселиш ся на Часловцї;

На Псалтирі ж златострунній
Будеш Господа хвалити,

Що поміг в науці трудній
Мистецем тебе зробити.

І як в церкві серед миру
Язиком затарабаниш,
То й тямущу макотиру
Туркотаньнем затуманиш.

І затуркаеш хрещених,
Мов той Турок на ґалері:
З піснословій бо сьвященних
Зробиш бельбасні химери.

Під зичне твое читаньне
Одоліе всіх дрімота,
І потомить мир куняньне,
Як на панщині робота.

Тілько піп розбудить сонних,
Мов дітвору батько в-ранці,
Як печерських преподобних
Спогадае на-останці.

І як ринуть люде з церкви
Та на-дворі загукають,
Здасть ся иншому, що мертві
З кладовища утікають.

І відбувши свій відбуток,
Христіяне православні,
Щоб не слаб з нудьги жолудок,
Спогадають звичай давній:

Зайдуть в шинк до Жида Юдки,
Що́ стоіть навпротив церкви,
Та й заходять ся на сутки
Коло любої всім жертви.

»О, та й дяк же в нас ротатий!
(Тут розумний заговорить:)

Не давав менї й куняти:
Так неначе в дзвона дзвонить.

Коли-б Сїч не зруйновала
Сьвіт великий Катерина,
Там голота б обібрала
На писарство скурви-сина.

А з писарства й на гетьманство
Вилїз би, на бочцї ставши,
На Жидів, унитів, панство
Гольтяпак пяних піднявши.

Мов колись у Жаботинї,
Почалась би знов облава,
І по всїй би Українї
Розлилась козацька слава.

Знов би нашї заспівали:
Щó за добре на Вкраїнї!
Їж і пий, щó инші дбали,
Спи у панській жупанинї.

Хоч сходи-зникай пів сьвіта,
Не було б нїгде так жити:
Що душа без працї сита,
Тілько й знай — панів душити.

То-то ми розкошували!
І до суду вже не будем;
Та козацтва й його слави
По вік вічний не забудем.

Гей, козацтво-гайдамацтво,
Славлені ножі сьвячені!
Коли-б вирізати панство,
Рай настав би вбогій чернї.

Знов би ми були на волї,
Воювали-плїндрували,

І червону кров у полї
З золотим піском мішали.

Знов би плач був і в Люблинї,
І в-ві Львові, і в Варшавi,
І по всїй би Украïнї
Дивувались нашій славі.

І тремтїв би від нас Нїмець,
І трусивсь би Москалюга,
І готовий мав би хлїбець
По всїм сьвітї козарлюга.

Мов барвистими маками,
Нами б коршми процьвітали,
Не шклянками б, коряками
Мед пяне-чоло кружляли.

Та шкода старої волї
Визирати-сподївatись:
Тому щастю і тій долї
По вік вічний не вертатись!«

---

36. ЗЕМЛЯЦТВО.

Тогда какой-то злобный геній
Сталъ часто навѣщать меня.

Пушкинъ.

Мене сей злобний ґенїй навіщає
Усякий раз, як я на Украïну,
Де дурень дурня в пекло поганяє,
З Нїмещини чи з Польщі оком кину.
Я проклинаю ту сумну, гірку годину.

О, скілько вас гние там мілїонів
У багнищі безпутства та омани,
Перевертнїв, сїпак, хамелеонів,
Які були й прославлені гетьмани,
Жорстокої орди пяниць жорстокі хани!

Єхидну Нїмець видумав культуру,
Паскудно Лях дружить із єзуїтом,
Жерцем релїґіозного сумбуру,
Сатиром ласих баб і дуросьвітом,
Но против вас їх тьма здаєть-ся сьвітом.

Враги проґресу, зрадники свободи,
Наслїдники руїнника Монгола,
Тупі скопцї, казителї природи,
Серед скарбів землї голото гола!
Хиба-ж не луччі 'д вас князь Бісмарк і Лойола?

---

37. МІРА ЗА МІРУ.

Минули усобицї й чвари,
Почезло козацтво й Орда;
Ляхи Жидову нам придбали —
Коли-ж то мине *ся* біда?

Не оруть Жиди і не сїють,
Перекупом хлїб достають;
Що-день проміж нас багатїють,
А нам за те злиднї дають.

І мусимо пельку сповняти
Неситим за наші гріхи,
В потý день і ніч працювати
Та вергати Жиду міхи,

І Нїмцю в ваґони зсипати,
Щоб Нїмець на те не вважав,
Хто й як із голодної хати
Останьнїй насущний забрав, —

Щоб з Жидом дїлив ся грошвою,
Не хлїбом, як ми з ним, сьвятим,
А Жид узивав нас мужвою,
Запроданим бидлом своїм.

За предківське пянство та чванство,
За славу козацьку дурну,
За те, що призвали поганство,
Як з пекла на гріх Сатану,

Не маємо волї людськóї
І долї нї в чім і нїгде,
Потїємо-млїємо в полї,
А дома в нас пусто — гуде.

Ми бились, мовляв той, за віру
Од Висли до річки Москви,
На Жида й Ляха, на невіру,
Шукали снаги в Татарви.

Палили ми воду за віру,
За віру топили й пекли,
За віру ясир безувіру
Давали жінками й дїтьми.

Отсе-ж за ту праведну віру
Тепер нас невіри гнетуть,
І повну, натоптану міру
За міру козачу дають.

Ми кровю та слїзми людськими
Сповняли моря і річки:
Тепер покутуєм гіркими
Турботами давні гріхи.

І поти нам серце пекти-муть
Пекельні печалї сумне,
Покіль в нас письменні верзти-муть
Казки про козацтво пяне.

---

38. ПАТРІОТЦІ.

Аще вы пребудете во словеси моемъ, воистину ученицы мои будете, и уразумѣете истину, и истина свободитъ вы.

Іоанна гл. VIII, 31, 32.

I.

В кому я не кохавсь, кому не покланявсь?
До кого розумом і серцем не хилив ся?
Чи раз же то в гидку ступив небачно грязь?
Чи раз, мов голубок, у западеньці бив ся?
Хто братнім голосом чи сестриним озвавсь,
Щоб серцем я воскрес і духом звеселив ся?
Кому те дорогим було, що́ я вважав
За найдорожчий дар, який од Бога мав?

II.

(Дар над усе сьвяте сьвятити щиру правду
І рідну сторону за чужину вважать,
Що так пишаєть-ся, вихвалюючи зраду...)
Кого-ж родиною мені на сьвітї звать —
Серед людей чужих — на пільгу, на відраду?
І в кім життя мого найбільша благодать?
Чи не в тобі, нова патріотизму жрице,
Уроди, ґрації, принадности царице?

III.

Нї! ще той вік старий лукавства не скінчивсь,
Що́ в нашім рідному народї проявив ся,
Як в школах правди він у єзуїта вчивсь,
А вивчившись, його мечем духовним бив ся
І з учня-бурсака смиренного зробивсь
Єхидним козаком під найдою з Полїсься...
Косїнський-еретик в нещасний оний час
Зробивсь причинком зла, та й досї томить нас.

IV.

Усе, що́ Поссевин та Скарга і Пизон,
З тим соньмом, що́ Христос назвав би леґіоном,

Преподали панам і шляхті як закон,
Прославивши себе »Ісусовим законом«,
Панки з підпанками вдихнули в мілїон, —
І се, нові Жиди під новим Єрихоном,
У труби трублячи, дух руський підняли,
В печі руками жар чужими загребли.

V.

І збагатилась Русь добром панів та шляхти,
І пропила в шинках всю здобич військову,
Як нїчим же було братів Татар наймати,
Втїкала від Ляхів так званих під Москву.
І стала там себе героєм виставляти,
Щó за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву...
Так панству школене попівство відплатило,
Що єзуіт нових з бурсацтва наробило.

VI.

Так чашу випивши »гірку«, мовляв, до дна,
Віддячило панам бурсацтво за науку, —
І звеселивсь отець всїх брехень, Сатана,
Що викинув таку попам-римлянам штуку...
Но почуваеть-ся і досї в нас вона,
І терпимо в душі давняшню шкільну муку
Від псованих іще за Скарги бурсаків,
Потомства ницаків, попів і козаків.

VII.

В зерно народности кукіль вони всївають,
Одбившись од князїв, од старорусчини,
В козацтві над усе розбої вихваляють,
А винуваті в них за все про все пани.
Куди ведуть слїпих, слїпі, самі не знають,
Довідатись про те хиба що в Сатани:
Бо в нього предки їх покуту відбувають,
Потомків день-у-день достойних визирають.

VIII.

Так! почуваєть-ся і досї в нас вона,
Позичена в попів-латинників наука.
Юртуєть-ся в книжках молодїж нависна,
І справдї нам воно — нудьга, духовна мука...
Як Поссевинам тим та Скаргам Сатана
Удрав колись, така і нам від нього штука,
Ми покутуємо за предківські гріхи,
Убравшись по уші в письменські репяхи.

IX.

О ти, моя нова патріотизму жрице!
Ти, щó курзу-верзу хвалити піднялась!
Уроди, ґрації, принадности царице!
Коли-б еси над тим перебрехом знялась,
Котрим письменство в нас що-року багатить-ся,
І зневажати лжу козацьку завзялась, —
Подав би я тобі з дарів найкрасчий дар,
Яким Господь мене вщасливив: правди жар.

---

39. МОЛИТВА БОЯНОВІ,

„СОЛОВЇЄВІ СТАРОГО ВРЕМЕНИ“.

Духъ, идѣже хощетъ, дышетъ.
Іоанна гл. III, 8.

Дивуємось, чого народне наше слово
Не має й досї в нас нї вжитку анї слави,
Чого брати на нас поглядують сурово,
Як зберемось від них окроме для забави!

Сумуємо, що нас за спомин та за співи
Про нашу славлену Гетьманщину не люблять, —
Що й мужі у сусїд і юноші і дїви
Мечти не ті, щó ми, в душі своїй голублять.

Бо затруїв його, нїжне й потужне слово,
Пяний кобзар Тарас хулою на ту славу,

Щó силкувавсь її схитнути суєслово,
Як Хміль колись пяний схитнув пяну Варшаву.

Бо затруїв кобзар Тарас і наші співи,
Спасенний Божий дар у-гору підіймати
Серця і розуми, щоб юноші і дїви
Себе й сусїд своїх уміли шанувати.

*

Бояне, духу наш безсмертний, хоч мовчущий!
Перебовком одним із рокотаньня струн
Ти нас причарував про всї віки грядущі
До предківських сьвятих, сьвященно-древнїх трун.

О! молимо, вселись у нового Гомера,
Щоб у твої »живі« велично задзвонив,
Гомере »вїщий« наш... Нехай страшна Меґера,
Ізчадьде духа тьми, знарядьде адських сил,

Од дзвону голосних на-віки скаменїе,
І помста без ума, наслїдьде од Варяг,
Усобиць міждо Русь едину більш не сїе,
І не сьмієть-ся з нас всього Славянства враг!

Ти гарно вже озвавсь на Півночі предивній
Безсмертним дзвоном струн, і всїм клеветникам,
Новий Орфею, рик зачарував левиний...
Подай, Бояне, сю високу ноту й нам!

Нехай нї Торки вже, нї люті Берендїї,
Нї їх одрідьде зле й безбожне, козаки,
Не подають слїпим полїтикам надїї,
Що вернуть ся до нас кріваві бунчуки!

Нехай старезна Русь, щó в Киеві родила
Всї руські городи, шануе Русь нову,
Щó крильми орлїми гнїздо своє прикрила,
Жахаючи й Литву і Татарву й Ляхву!

Digitized by Google
Original from

40. ПОБОЯНЩИНА.

I.

Колись Боян, співець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десяток дружний
Пускав з-під хмар на лебедї.
Не соколи, персти бистрії
Пускав на струни він живії,
І рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

II.

Бояне, невмируща тене!
Позич і нам твоїх живих,
Нехай почує древне племе
Знов поклик до боїв нових;
Та не мечі вже харалужні,
Прославить сили духа дружні,
І занедбає давнину,
Слїпий крівавий суд — войну.

III.

Тепер, Бояне, вже не »в полї
Незнаемому« летимо
Орлами хижими і долї
Собі від слїз людських ждемо.
Тепер сльозу ми з серця роним,
Як у натхнені струни дзвоним
Про Божу правду між людьми,
Про визвіл просьвіти зі тьми.

IV.

Гомере наш! нам не судилось
Тебе почути крізь бої:
Нїмує поле, щó багрилось
Під славлені пісні твої.

Но духа, тїне невмируща,
Не згасить старина мовчуща,
Нї душогубниця війна,
Нї воля деспота дурна.

V.

Ти слово нам тисячолїтне
Через младенцї переслав,
І немовлят сьвяте наслїдьде
Проречистим завітував.
Ти справдї з уст нїмих і ссущих
Втворив хвалу вікiв грядущих:
Бо ще той Ирод не родивсь,
Щоб смертю розуму хвалився.

VI.

Палай же, невсипущий духу,
В живущім слові Боянів!
Як перебув єси потугу
Татар, Ляхів і козаків,
Переживеш і лихолїтьте,
Се девятнадцяте столїтьте,
Що Русь тїснить свій рідний рід,
Біду з усїх найгіршу бід!

VII.

Палай, наш староруський духу,
Окрасо древнїх буйтурів,
І здобувай нам славу другу,
Щб красить розуму царів.
Як на поган ми поборали
І христіян обороняли,
Так побораймо й за уми,
Щоб не тонули в рабській тьмі!

---

41. ДО ТАРАСОВЦЇВ.

Не вернуть ся сподївані,
Не вернеть-ся воля!

Шевченко.

Patroclus, Ajax, or Protesilaus, —
All heroes who, if living still, would slay us.

Byron.

Чого ви пиндитесь в темнотї,
Мов ті жаби в болотї,
Потїєте в своїм багнї,
В Сизифовій роботї?

Із вашої лїтератури,
Слїпуючої дури,
Як ми колись просьвітимось,
Сьміяти-муть ся кури.

Про що вона, ся гич, письменним?
Про що і людям темним?
Хиба запалювать люльки
Балакунам корчемним?

Та вже нема таких »балаків«,
Які були за козаків,
Що́ плїндрували Жидову,
Не милували й письмаків.

Коли-б на пяний плач бандури
Воскресли гайдабури,
Списали б вам вони хвалу
На вашій власній шкурі.

---

42. ВЕЛЬМОЖНІЙ ПОКОЗАЩИНЇ.

I.

Їсте, пете, спите і — любите Вкраїну...
Як не любить її, безсудницю, коли

За те, за те одно, що вміли гнути спину
Перед ледачими людьми, як і самі,
Діди, батьки та й ви з синками та дочками,
Постали значними людьми, або й панками?

II.

Клену той вік лихий, годину ту гидку
І всіх, хто потурав, почавши з Наливая,
Товаришу Татар, сіпації козаку,
Загони розпускать од Волги до Дуная!
І друки й письмена повсюдно він палив,
Бояна, соловя старовини, згубив.

III.

Збентежив ба й імя велике наше, славне;
Порозганяв од нас панів і тих князів,
Щó кожен царство нам наслідне православне,
Не так як хижаки, вбезпечити б з'умів.
Козак зробив панів Литвою та Ляхами,
Козак їх розлучив на-віки вічні з нами!

IV.

І дав нам гид за них, утікачів злодюг,
Щó здобич боеву не паювали, рвали,
Пускали нетямки великі добра з рук:
Бо пустками вони, руйновищем стояли.
І потягло те все до Клязьми та Москви:
Бо сам був bellua, був зьвір без голови.

V.

Тепер Москаль ваш пан. Тепер ви, як воляки,
Гей соб! цабе! цоб, цоб! у нього під ярмом;
А нї, то мов лихі на ланцюзї собаки,
Заслужуете харч брехливим язиком.
Оттак судило ся козацтву панувати:
Або в-день працювать, або в-ночі брехати.

---

43. ПРИСЬВЯТ

УСЇХ МОЇХ ТВОРІВ ЗЕМЛЯКАМ КОЗАКОМАНАМ.

I.

Пройдисьвіти-купцї, сїпаки Англичане,
Загнали Байрона великого шукать
Гіркої смерти там, де злющі мусулмане
І досї не дають з руїни Греку встать.
Аакувата Русь, французькені Зиряне,
Навчившись порохом, не з лука вже, стрілять,
Загнали Пушкина під пистолєтне дуло, —
І в Азію воно письменних відопхнуло.

II.

Щó з ними стало ся після його стиха,
Клейнота розуму, проводника свободи?
Цензура, мрець-вампир, несита відюха,
Стидовище і ґвалт розумної природи,
Недоумків лихих порадниця лиха,
Дала нам розуму і серця в воєводи
Одрідьде нависне Педрила боюна, —
І руський сьвіт окрив туманом Сатана.

III.

А ви щó коїте, ви, щó свого Богдана
У мощі б возвели, коли-б завзятий Лях
Од Висли до Сули не дав вам прочухана
І злюку не спалив на вітролетень-прах?
Щó коїте *ви*, грязь і сьмітьте після хана,
Щó вас героями прославив по сьвітах?
Ви ледьві на 'дного небреху спромогли ся,
Та гнати і того кагалом завзяли ся.

IV.

Загнали ви його між дикі бугаї
Та між лихих людей, ще й над буйтура дикших.
Мов чужоядників-шершнїв густі рої,
Вони кругом гудуть, культуру погубивши,

І по чужих полях кругом бють баглаї,
Над кримські чамбули й над гайдамацтво гірші.
Но сей недобиток безумних бугаїв
Вас кормить словом так, як хлїбом *їх* кормив.

V.

Прийдїте, ось вам дар благий про нужду вашу.
Не серджусь я на вас, як і на дикий скот.
Прийдїте, дайте й вас, як бугаїв, погладжу:
Бо їх дрочив дурний, як і вони, народ;
А ви березову їдали певно кашу,
Як ще вам пять було, або й пятнадцять год,
І за батьків дурних та за дяків безумних
Бичачі ставите лоби против розумних.

---

44. СТОЮ ОДИН.

Стою один серед нїмих волів-биків
На давнім ревищі великої пустинї,
Серед яловику, корів і бугаїв
Та їх різних телят, надії України.

Стою і думаю: Про щó Господь менї
Тут жити повелїв між стадом без'язиким,
Між тварями, щó вік вікують свій у тьмі,
І памятні вікам одним завзятьтем диким?

Скажи менї хоч ти, о Музонько моя,
Моя єдина, щó до мене прихилилась:
Чого ся Ігорів прославлених семя
Понурим вахлаєм, недолюдком зробилась?

Щó цар-співець Давид вселенною прозвав,
Того ми зайняли під займища шестину:
Невже-ж строїтельский наш дух якось пропав,
Той дух, щó так боровсь за древню Русь єдину?

Нї! вічне твориво великих сил його,
Завітне твориво слуг щирих, вірних трону,
Безсмертні в дусї в нас усї до одного,
Хто Мономахову переховав корону, —

Всї — й дяк і писарець, і дука й рядовик —
У вічних наслїдках перед престолом правди:
Бо скілько перенїс турботи кожен вік,
На стілько нам з того прибавилось одради.

Хвалїмо ж Господа за всї його дари,
І за потужний меч і за сьвяте терпіньне:
Однаково пійшли всї доблести землї
На возвеличеньне народу й іскупленьне.

Отсе ж блажен еси, коли за твій глагол,
За істину тебе лихі возненавидять, —
Коли й тума-Москва рече, що ти Хахол,
Коли за подвиги твої тебе з'обидять.

Блажен еси, коли, тобі на ганьбу й жаль,
Свої в тобі свого лукаво не признали,
І плещуть, буцїм ти перевертень-Москаль,
І помисли твої спасенні повмирали.

Благословляй-хвали Всевишнього й за те,
Що не мовчиш один між стадом без'язиким.
Да не смущаєть-ся твій дух і знай росте
Над темними людьми і над письмацтвом диким.

---

45. ПІОНЄР.

I.

Я не поет і не історик, нї!
Я — піонер з сокирою важкою:
Терéн колючий в рідній сторонї
Вирубую трудящою рукою.
Нераз кроплю свою роботу й кровю,
Та весело так поратись менї.

II.

З великого наслїдьдя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах та в чагарах,
Кому на радощі, кому на горе.
Наслїдне поле без устанку коле
Правицю у тяжких її трудах.

III.

Нехай сумують инші, не сумуй,
Робітнику безплатний, піонере,
І кожного на подвиг свій готуй,
Кому твою дорогу праця стеле.
Коли ж орда про тебе брехні меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

---

46. З ПІДГІРЯ.

На Підгірї криниця —
Сьвіжа, люба водиця.

Без устанку по піску
Дзюркотить у холодку.

Животворний струмочку,
Втїхо мого домочку!

Біжи-лий ся з Підгіря
На ті любі подільля,

Щó степами розляглись,
По-над морем простяглись,

До потомків витязьких,
Одномовців Боянських.

Під їх села підмий ся,
Круг садочків обвий ся:

Щó се, братьте, ви спите,
Мовчки сумно мовчите?

Digitized by Google
Original from

Гей, прокиньтесь, вставайте,
Про Підгірє згадайте!

Мертве з мертвих ожило,
Прапір слова підняло.

Гей, хто чує, озви ся,
Серцем д серцю горни ся!

Нумо слово ратувать,
Славу предків поновлять!

Задзвонімо у струни,
На лжу й кривду перуни!

Затрубімо й у рогú, —
Никніть, злюки вороги!

Покидайте, дракони,
Беззаконні закони!

Дика сило, не буяй,
Наше людське право знай!

---

47. „НАРОДНЫЙ ДОМЪ“.

На майданї у-ві Львові
Бачу — камяниця
Против сонця золотою
Надписью блищить ся.

»Народный Домъ« надписано...
Якого народу?
Чи того, щó по всїх селах
Носить Жиду воду?

Чи того, щó в біднім краї
З панством розкошує,
Ляцьким оком позирає,
Ляцьким серцем чує?

Digitized by Google
Original from

Чи того, щó в Сьвятоюрі
Нї про що не дбає,
На »хлїбах духовних« салом
Товсто обростає?

Може се того народу,
Щó в ґазетах пише,
На вельможних і заможних
Важким духом дише?

Нї, не бачу й тут народу:
Брехунцї нїкчемні!
Так брехали в давні давна
Кобзарі корчемні.

І до того добрехались,
Що в старцї пошились,
Коло церкви замерзали,
Коло пекла грілись.

І впросились до лукавих
У сусїди жити,
Під панами й козаками
Сковороди гріти.

Де-ж той нарід заховав ся,
Щó тут Русьсю зветь-ся?
О, коли-б то він озвав ся
До живого серця!

Справдї б »Домъ« тогдї »Народный«
Руським був притулком,
А не сонного попівства
Темним заковулком.

Любо б назва ся блищала
В день і серед ночи,
Людям серце звеселяла,
Просьвїщала б очи.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не мовчав би сей будинок,
Мов нїма могила:
Ожила б душа народня
І заговорила.

Врозумила б водоносів
Жидовй юркої:
Знали б, як ослобонитись
Від нахаби злої.

Перестали б недоляшки
»Ляхом вирубати«,
Земляків своїх мизерних
В »бидло« повертати.

І годовані »духовним
Хлїбом« без заслуги,
Може б трохи з туші спали,
Як воли від пуги.

А ґазетники б з калюжі
Брехень ізорнули,
І на сьвіт їх мертві душі
Чесно позирнули.

Зрозуміли б, що є чорне
А що біле в людїх,
І як серце благородне
Бєть-ся в чистих грудїх.

---

48. ПРОКИД ВІД СНУ.

I.

Менї чудний, химерний сон приснив ся:
Що нїби десь на пустоші нїмецькій,
На тім руйновищі, де хміль повив ся
По займанї-плїндровинї шляхецькій,
Живе народ убогий та розумний,
Мов дяк царський, простак широкодумний;

II.

Що нїби він своє народнє слово
З-під польскої руїни вигортає,
І хоч на сьвіт із буряну сурово,
Мов гайдамака з пущі, визирає,
Та в серцї дикому ховає правду,
Останьню голих бідолах одраду.

III.

В-ві снї слонявсь я проміж злидарями,
Їх темряві письменській дивував ся...
Менї здавалось, нїби з кобзарями
В шинку жидівському я зустрічав ся,
Щó голову їх тілько хміль ворушить,
А в співах правду темний розум душить.

IV.

Аж ось прокинувсь, і прославив Бога,
Що стуманїлих письмаків не бачу,
Що пустошшю не йде моя дорога,
Що обминув хмеловину козачу,
Що робленим шляхом собі простую,
Тверезу правду віщим серцем чую.

---

49. З ХУТОРА.

Не бачивши добра
В мовчанцї на Вкраїнї,
Побрів я до Днїстра
По мовчазній пустинї.

Набрів на ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Торгує вами Лях
З задрипами Жидами,

Як в наших сторонах
Баштанник огірками.

По злотому копа
Притоптаної Руси:
Дорожчі в кацапа
На масляниці гуси.

Не Жид я й не козак,
Щоб тут не зупинитись:
Хотїв чи сяк, чи так
За мотлох заступитись.

Та ви на те й есте,
Щоб вами торгували:
Мов цуценя пусте,
На мене забрехали.

Не стояло ціпком
Од вас оборонятись:
Не здужаєте й злом
З собакою рівнятись.

Лишив я ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Невольницький базар
Поляко-жидо-руський.

Ослята ви дурні
З довженними ушима,
Телята нависні
Під новими дверима.

Покіль ще Поляки
Вас на базар ганяють,
А потім під вюки
Та в плуг позапрягають.

І будете Жидам
Поденщину робити,

Digitized by Google

А шляхтї-Полякам,
Як Татарві, служити.

---

50. ДО ПІДКАРПАТНЇХ ЗЕМЛЯКІВ

НА ПОКЛИК РИМСЬКОГО ПАПИ ДО ЦЕЛЇБАТУ
І ГРИГОРИЯНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ.

I.

Безгрішний ваш гремить з Олимпу, з Ватикана.
Останьнїй се вже грім, останьня вже й омана
Про мляві розуми, про боязькі серця,
Роботу польских шкіл, науку лжи отця...
Хилїтесь під свого тияроносця-пана,
Щó вбогу й темну Русь наважився до конця
В Ляхву перевернуть, — первоцьвіт Христіянства
В пустоцьвіт обернуть, на втїху тунеядства.

II.

Хилїтесь під його: бо вас од козаків,
Щó ви так славите, Ян з Дуклї слобонив:
У хмарах бернардин на-вколїшках молив ся,
І — чудо! вами Хміль Римлянам поступив ся...
Живих вас і мерцїв як липину лупив,
І лупом за поход з Ордою розплатив ся,
І не пійшли в ясир ви хижій Татарві,
А підклонили ся латиненій Ляхві.

III.

Хилїте ся ж: бо вже давненько базиляне
Римлянам оддали наслїдьде православне.
А ви чого ждете? Не встане вже козак
До шарпаньня Ляхви, не скличе гайдамак
На подвиги сьвяті, — ті, щó кобзарство пяне,
Підходючи під ваш до ворохобень смак,
Вас вивчило хвалить, як хвалить шляхта польска
Все, щó в Москві орда чинила запорозька.

Digitized by Google

IV.

Погибла й путь того, кого наш люд прокляв,
Як до своїх братів, Московців утїкав.
Між ними в гоголя раріг переродив ся,
В повазї й красотї невиданій з'явив ся,
А вас із вашими піснями занедбав,
Щó в темного слїпий слїпуючи навчив ся,
І ми з ним славимо потужну й чесну Русь, —
Хто предків під Ляхом і старини не збувсь.

V.

Ви ж, бідолахи, вже давно позабували,
Що віри пращурі »від папи не приймали«.
Тепер вам совісти мутної господар
Дарує целїбат і римський календар,
Щоб на чуже гнїздо зозулями чигали...
Подякуйте йому за сей спасенний дар:
Бо певно будете на небі раювати,
А на землї »Ляхом з Ляхами вирубати«.

VI.

Лядуйте: бо давно впевнила вас Ляхва,
Що нашим злигодням вина — одна Москва,
Що та Москва — не Русь, не руським дише духом,
І ви хитаєтесь, затуркані сим слухом.
Наука й правда в вас — слова, слова, слова!
Хто ж робить Русина мизерним легкодухом?
Не хто, як мороком окритий той вампир,
Щó засисає й вас і ввесь латинський мир.

VII.

Отсе ж гремить глагол з Олимпу, з Ватикана:
»Дїли ся, туманїй в останьне, Русь преславна!
Овечим робом нам, обманщикам, піддайсь,
Спасеньня душ від нас і щастя сподївайсь!
Нехай водворить ся між братями омана
І торжествує знов пекельних брехень князь,

І рідну Русь на Русь олжею підіймає,
Нову козащину кріваву засіває!«

VIII.

Нехай!... Байдужні ми про ницаків Хмелів,
Про зрадників Мазеп, письменних паліїв
І всяких инших злюк, щó проміж нас гнїздять ся
І з ворохобництвом лихим своїм таять ся...
Все Русь перебула, нїхто нас не зломив,
І всуе вороги на наше царство злять ся.
Обійме руський дух і землю й океан,
Як з нього прожене Наука лжи туман.

IX.

Ви ж древнїх київських цурайтесь наших уз,
Щó єдинили Русь у княжеський союз,
Імя Владимера велике занедбайте,
І віру предківську під римську нагинайте.
Скликайте на царя восточного Медуз
І фурій огняних, та *от-що* певно знайте:
Ми Владимерію свою воскресимо
І панувати вам з Ляхами не дамо.

---

51. ГАЙДАМАКАМ-АКАДЕМІКАМ.

А вы, друзья, какъ ни садитесь,
Все въ музыканты не годитесь.

Крыловъ.

I.

Засїли письмаки собором у сто душ,
Високі розуми, в ґазетників преславні:
В кого нї кинь цїпком, то все великий муж,
З Шекспіром, Байроном і Ґетем рівноправні.
Задумали тягти в один, мовляли, гуж
І воскресити днї велично-стародавні,
Як соловей співав тих славних днїв, Боян,
І нас не окривав польщизни ще туман.

II.

Та нї! Бояна зась унитам воскресити,
Щó вже польщизна їх роз'їла до кісток...
Нехай би хоч Тарас устав горілки пити
Та затягнув і тих на куций бенкеток,
Щó вміли шкури з їх прапращурів лупити:
Так руським гомоном сповнив би їх куток
І оживив нудну сяк-так лїтературу,
Щó шпетить і пяну, як темна ніч, бандуру.

III.

Так страшно ж бо Ляха, щоб герштів не впізнав,
Тих, щó колись його ойчизну зруйновали,
Та вас в потилицю на той сьвіт не прогнав,
Де казани вони чортякам шарували.
Тим, яко патріярх, я вам би раду дав:
Щоб гостї серед вас у рот води набрали,
Та щоб і сам Тарас не бачив оковити
І не почав, пяний, культуру коренити.

IV.

Шкода ж вам і його до гурту закликать,
Щоб серед вас, малих, сидїв хоч мрець великий.
Не вдовольнить вода, хто звик людей ковтать, —
Крівавих розбишак, Тарасів почет дикий.
І так як в тих зьвірят не склало ся музики,
Щó вмів їх, мов живих, Крилов нам змалювать,
Так в струни вам живі Боянські не дзвонити,
Хиба, на глум Ляхам, гуртом вовками вити.

---

52. ПАНАМ ДОБРОДЇЯМ.

У бочку меду доброго-старого
Влили ви дїгтю ложку,
Та й надїлили Русина дурного:
Вживай що-дня потрошку.

А він собі не дурень: добре знає,
Що спакощено трунок,
І вам, не коштувавши, відсилає
Лукавий подарунок.

У руську школу правди і свободи
Ви вперли єзуїта,
І хочете, щоб він, против природи,
Робив ячмінь із жита.

А Русин не дурний: він добре знає,
Щó Лях на думці має;
Перевертнем зробитись не бажає,
Школярство покидає.

---

53. КОЗАЦЬКА ХАТА.

Хто сьвяті церкви муруе,
Пнеть-ся з них до раю;
Я гуляю по Дунаю,
З-тиха в кобзу граю.

Хто людські хати руйнуе,
Не боїть ся пекла;
На Дунаї, мов у раї,
Хата в мене тепла.

На Дунаї сонце гріе,
Вітер подихае;
До струни струна на кобзї
Дзвонить-промовляе.

На Дунаї сонце гріе,
Гріе-припікае;
В мене хата, мов палата
Сяевом сияе.

Тепло, пишно і велично
У козацькій хатї,

А простором не зрівнятись
І царській палаті.

Вквітчано її гаями,
Вислано лугами,
І з'украшено Дунаєм,
Його берегами.

Серед хати соловейко
Тьохкає раненько,
Розважає душу вбогу,
Ну́ждене серденько.

Як затьохкає ж сумненький
Тьохом-тьоророхом,
Пошибають сльози-сльози,
Котять ся горохом.

Ой не тьохкай, соловейку,
Про ту ніч темненьку,
Як на-віки я покинув
Матїнку рідненьку!

Ой не тьохкай, соловейку,
Рано-пораненьку,
Як будив єси плачущу
Сиротину неньку.

Ой не тьохкай, соловейку!
Нехай ворон кряче,
Нехай пугач квилить-плаче
Про житьте козаче.

---

54. ЧАРОВАНИЙ КЛЮЧ.

Як я на сьвіт родився, так баба-сповитуха
Десь узялась між нас химерна та чудна.
Одні вбачали в нїй дари Сьвятого Духа,
А другі пошептом казали: »Сатана!«

Сповивачі вона за двері викидала,
Дитину кутала просторо в пелюшки,
І немовля-мене в колисці не гойдала,
Що по всьому селу жахались кумоньки.

Я ж ріс, малий, та ріс на волі й на просторі,
Мов явір одинець у лузі над Дніпром,
Або гільлястий дуб на предківському полі,
Щó дише на женця у спеку холодком.

І виріс-викохавсь, як бачите, великий,
Що на землі стою а неба досягаю,
І позираючи з висот на всі язики,
Чарованим ключем їх тайни відмикаю.

Чарований той ключ коханцю завіщала
Химерна та чудна бабуся-сповитуха;
Вона менї його в колисці приховала,
Щоб мав я забавку, достойну зросту духа.

Отсе-ж, як відомкну перед людьми чужими
Широкославної імперії секрети,
Так вороги її словами голосними
Про мене сповнюють усї свої ґазети.

Як же свого ключа вложу в їх люте серце
І там затаєне гнїздо гадюче зрушу,
То покидати в них своє тїсне кубелце
І мандрувати знов у-в иншу землю мушу.

Витають знов мене премудрі похвалами,
Що правдою живу, що нею тілько дишу,
Аж покіль ворогів їх тайними дїлами
Через мій ключ, страшний єхидам, не потїшу.

Тогдї впаковую свої книжки й папери,
І вже заздалегідь біжу від правдолюбців,
І стукаю в нові, чужі, непевні двері,
Не знавши, може там живуть і душогубці.

Бабусю! озовись із-під поли у Бога,
Возьми від мене твій химерний подарунок:
Не хочуть люде знать конця свого страшного,
Не треба правди їм, байдужен їм ратунок.

---

55. СЕСТРИ НЕМЕЗИДИ.

НА СПОМИН ПРО НАДАНЬНЄ ЄЗУЇТАМ РУСЬКИХ МАЄТНОСТЕЙ 1882. Р.

Дивлюсь на тебе, Відню, із Дорнбаха
І думаю: »Як гарно ти послав ся!
Як твердо спиш! мов пяний горопаха,
Щó до-схочу горілки налигав ся.«

Тебе впоїла римська оковита, —
Не aqua vitae, aqua mortis, брате!
Рука крівава, золотом не сита,
Твій розум сторожкий уклала спати.

Шахрайствує вона, кишені трусить
У нації, щó зброєю пишалась,
І папі вбога Русь коритись мусить:
Бо тілько назва в неї ще зісталась.

Так, назва тілько: Русь та Україна.
Сю назву носять сестри Немезиди.
В імя тих сестер, від отця до сина
Живе в нас память про гіркі обиди.

Прийняв єси до себе тих злодіїв,
Що і в-ночі і в-день мир обкрадають:
Готуй ся з ними до страшенних дїїв.
Такої помсти люде не зазнають.

Як зарикають навкруги гармати,
І заблищать по-над тобою бомби,
Не знати-меш, куди тобі втїкати,
В які тобі ховатись катакомби.

І визирати-меш тогдї даремно
Того козацтва, »люду грошового«,
Щó з крулем Яном боронили ревно
Тебе від Турчина, сїпаки злого.

Не приймуть козаки від тебе плати,
Щоб знов тебе з напáсти слобонити
І забезпечити твої палати,
Де, мов гадюки, вють ся езуіти.

Нї! вдарять на твої давнезні мури,
На кублище слїпого католицтва,
І зроблять з них кріваві кучугури,
Заслужену могилу езуіцтва.

---

56. ДУМА ПРО КУРКУ З КУРЧАТАМИ,

НА СПОМИН ПРО ДОРНБАХ ПІД ВІДНЕМ ТА ПРО ҐЕНЕРАЛА ДУБЕЛЬТА І ҐРАФА ОРЛОВА.

ЗАСПІВ ДО ДУМИ.

I.

Відрадощі жизни, кому ви судились?
Чи тим, щó в високих палатах родились?
Чи тим, щó в низеньких вікують хатках?
Чи тим, щó їх щастє в жінках та в дїтках?
Чи тим, щó від роду людського відбились
І по-над землею парять в небесах?
Чи може тим злюкам, щó з родом людськúм
Держать ся жаданьнем неситим своїм?

II.

Жаданьнем достатків, з достатками власти,
Або задоволу неситої страсти.
Панує в їх серцї себелюбу гріх,
Бо гублять байдужно людей ради втїх;
Байдужно жартують з своєї напасти:
Бідасї турбота — напаснику сьміх.

Він *губить*, і любить ремество своє,
Людей то купує, то сам продає.

III.

Озвіте ся ж, струни, в серцях тих високих,
Щó в мир уселили поети й пророки, –
В серцях, щó й багацтво і гордую власть,
Потугу тиранства (недолюдків часть)
І всї титулами закриті пороки,
Драконські закони, безумну напáсть
Зневажать і пустять, мов сьмітьте земнé,
За вітром, — і царство насильства мине.

IV.

А ви, щó судилось вам жити-тужити,
Ви, щó не вдалось вам семею зажити,
Кого присудили безславно конать,
Славутицю рідну слїзми доливать
І в страньній, незнаній могилї зотлїти,
Нехай вас окрие тиха благодать:
Що в серцї живому живі живете
І в співі тихому відраду пете!

ДУМА САМА.

Горе менї в сьвітї жити...
Щó маю робити?
Посаджу я куріпочку,
Щоб вивела дїти.

Пісенька.

I.

На землю злїзла ніч, мовляв той пан Гулак...
Нї, саме злазила по золотій драбинї,
По хмарах осяйних, і кожен свійський птах
Сусїдивсь до людей в соломяній хатинї.

Драбина ж золота горіла, мов той жар,
Щó в полї жевріе під попелом сїреньким,
Або як мовчазний далеко десь пожар,
Щó має по небу серпанком червоненьким.

Озвались по низах болотяні ставки,
І уши залюбки до співу прислухались,
Щó в мочарах жаби, мов у селї дївки,
Одні заводили, а другі відкликались:

»Ой був у нас кум, кум, ой був та потонув!
Був гарний чоловік, горілки не цурав ся.
Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!«
І по ставках той плач луною розлягав ся.

Зуздрівши в небесах драбину золоту,
І пісню жабячу почувши сумовиту,
Куріпочка ряба на купу хворосту
Кудахкає-летить, і семю домовиту

Скликає: »Годї вже гребтись вам по гноях
Та червячків шукать і казявок блискучих:
Ось вечір настає, все небо у-в огнях,
Промінньом сонце бє у сизокрилі тучі.

Ми — кури, знайте се, не люде нависні,
Щó саме в-вечері гуляти починають,
Справляють бенкети та зборищá дурні,
Пива та горілки до півночи кружають.

А в-ранцї, як у нас усї вже на ногах,
І кожна пташечка носочок набиває,
Отара ся лежить, хропе в пуховиках,
Про любе сонечко не думає, не дбає.

Ми — кури, в нас не та дурна, мерзена путь.
Нехай не пиндять ся, що і вони двоногі:
Попившись у-ночі, не знать про що верзуть;
Одно приправлює, а друге носить роги.«

І курчина семя, почувши мудру річ,
На купу хворосту сокочучи стрибає,
І з кудкудахканьнем на всю темненьку ніч
За матїрю гуртом на сїдало злїтає.

Digitized by Google

На сїдалї ж давно громади вже нема,
Щó гомінкий базар на горищі справляла:
Спустїв сей закуток, як варварська тюрма
На задньому дворі страшного трибунала.

Огледївши кругом спустошені жердки,
Куріпочка моя головкою хитає:
»Ой слухайте, мої дрібненькі дїточки!«
(Вона курчат своїх на розум наставляє.)

»Як стане кликати у сїни вас коли
Тоненький голосок товстої куховарки,
Давайте драла, мов од оводнї воли,
Або від кішки миш, або пес від ломаки.

Хоч сипле хитра вам товпига і крупи́,
А в неї по всяк час лихе в умі таїть ся:
З курчатами борщі та з потрохом супи...
Таке паскудство їй і серед-ночи снить ся.

Казала я півням і курам-кумонькам,
Щоб закликальниці мов кобця стерегли ся;
Нї, всї стеряли ся, зрадївши тим крупам!
Я бачила в вікно, як на жару прягли ся.

Отсе б тепер півнї на сїдалї рядком
З курми й курчатками любенько ночували,
І кукурїканьне почавши ще смерком,
У-в обляги в-ночі і в-досьвіта співали.

А кури прабабські казали б казочки,
І ви б сюсюкали про всячину на сьвітї:
Де золотенькі, де червонї казявки,
Де мухи й червячки у кого на примітї;

Як грушку хто знайшов мнякесеньку в саду,
І хто в кого відняв, і хто її додзьобав,
І хто проміж собак попавсь був у біду,
І хто в піску лежать на сонечку вподобав.

Сюсюкаючи так, поснули б залюбки,
І їм, немов котка, співали б соловейки,
А на зорі б усіх збудили голубки,
Озвавшись до самиць, буркітники раненькі.

І знов би день настав, день курячих утіх,
Найкрасчих, які дав Господь нам на подвірї:
Кудахкать, сокорить, здіймати дикий сьміх,
Гребтись у кизяках, куйовдитись у пірї.

Тепер лежи, мовчи і думай: »Хто мене
Із'їсть: чи ситий піп, чи лїберал голодний,
Чи вчений прихвостень, чи паненя дурне,
Чи в ризї бакаляр, чи жевчик новомодний?«

В Дорнбасї на горі на всїх про всїх трахтир,
Хто має в капшуцї, приходь, жери хоч трісни.
Не дурно той мовляв: »Кому веселий пир,
А бідній курцї смерть...« Ох, Царю мій небесний!«

Зітхнула Куронька, і під крило носок
Ховає: бо давно поснули вже Курчата, —
І скрекотять жаби, мов тисяча дївок
Регоче на селї під великодні сьвята.

II.

На небі зоряво, і золотим серпом
Підбив ся молодик у-гору по-над хмарки.
Збирають ся в Дорнбах, хто пішки, хто візком,
Продихатись в гаях: бо день був дуже шпаркий.

Приходять у трахтир, між иншими людьми,
Два студіозуси, не вельми грошовиті,
І радять ся йдучи: »Коли-б то знали ми,
Чого недорого тут можна попоїсти?«

Один був астроном, і небо добре знав,
І зорі так лїчив, мов той вівчар отару,

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А другий був поет великий, і лїтав
Аж надто високо по-над людьми за хмару.

Тим у-в обох бідах в кишені аж гуло:
Не так-то густо дощ із рога золотого
Їх покропляв, і в них часами не було
Чим живота напхать голодного-пустого.

Отсе-ж прийшли, і вже їх пишний, дивний вид
Очарував, мов той гусарин уродливий
Дівчат-моргух, або пяницю хитрий Жид,
Або на сповіди панянку ксьондз лестивий.

»Як любо миготить полярниця зьвізда!«
Промовив астроном, стискаючи за руку
Поета. »Ох, коли-б!... та щó? про се шкода
Химерити. Не йде воно в мою науку.

Завидую тобі: ти властен, як поет,
Плести курзу-верзу́, чи гоже, чи й негоже;
А ми танцюємо по небу менует,
Та й падаємо сторч у нетям... Боже, Боже!«

Зареготавсь поет: »Не знаю, хто з нас двох
Дурнїщий, брате мій і друже мій единий:
Чи той, хто риємами зітхає: »ох-ох-ох!«
Чи той, хто на небо дереть-ся без драбини...

Га!... слухай! Чуеш, як у темній гущинї
Голосить, тьохкає і стогне соловейко?
Неначе в кобзаря по дикій старинї,
По славі без путя, щимить дурне серденько.

Хоч я й поет, а нї, менї не до смаку
Стогнаньне се пусте, мов плач по кумі жаби,
Або ті жалощі по злюцї козаку,
Щó чуємо було ми від слїпої баби.

А все-таки... ох-ох! хоч і гірка й трудна
Нам жизнь судила ся з тобою, любий брате,

Та не схотїли б ми убогого зерна
На величезний міх полови проміняти.

Дивись, от і тепер голодні ми й жадні,
А як у серцї в нас, як у душі простірно!
Владики жизни ми вселенської одні,
І нам, немов царям, у сьвітї все покірно.«

— »Простірно, брате, в нас також і в животї,«
Промовив астроном, зомявши в жменї чуба.
»Дивись: он-та яга живе у тїсноті
І серцем і умом, а розплилась, мов груба.«

— »А в неї чоловік,« додав тогдї поет,
Зирнувши на двоїх, щó за столом сидїли
Та жерли півники, »так висох, як шкелет,
Щó мов його на жарт у гуньку нарядили.«

— »Се,« каже астроном, »бідаху так яга
Зсушила на сухар, ся відьма черевата.
З такою бабою й Самсонова снага,
Чи й Геркулесова, послужить небагато.«

Шуткують, а яга, мов добрий пес-британ,
Вминала півника і пивом запивала.
»Потоншає тепер у сухара гаман:
Їж, відьмо, до-схочу, аби не скавучала!

Бо хатню моркву раз-у-раз йому скребе, —
Се найпевнїща річ, — опудало ротате.
На неї дивлячись, не знаю, як тебе,
Мене ж взяла страшна охота їсти, брате.

Чи чуеш? се кістки в зубах так хрупостять
У британа... А щó? звелїмо й ми подати
Такого-ж півника. Заплатим гривень пять,
А більш не візьмуть з нас в такій простацькій хатї.«

— »Та щó-ж? іще дзвінить у капшуцї сріблó;
Вечеряти ж у смак годить ся й нам, поетам;

Та й вам, небесникам, не вельми б то було
Приємно лазити голодним по планетам...

Агов! ходи сюди! Чи чуеш, хлопче? Sie!
Подай і нам таке печене, як тій панї;
Та зараз подавай, негайно принеси:
Бо мусимо прийти до-дому ще заранї,

Щоб нам Hausmeister-у Sperrgeld-а не платить.«
— »Gleich, meine Herren, gleich!« і зникнув довго-
Ждуть студіозуси, підтягуе живіт... [вязий.
Боржій би в Кракові постигли polskie zrazy.

А мусять ждати: бо і їх noblesse oblige...
»Ех, друже, брате мій! недобре тут нам жити!«
Глаголе астроном. »Менї — коли-б кулїш,
Або хоч галушки, то й був би я тим ситий.

А то дивись, яким зробивсь тепер сухар,
Як скорчивсь ежаком, про свій почувши zahlen!
Мабуть не дешево заправив господар,
Дарма що не доріс до золотих Bierhallen!«

III.

Тим часом як вони сумують на-тощак,
А зорі на небі з блакиту виринають,
І місяць геть підбивсь, і попоївши в смак,
Британ із сухарем до-дому поспішають, —

На сїдало тихе чиясь рука жорстка
Сягае помацки і Курицю хапае...
»Кирр! кирр! кудах!« Шкода! в пекарнї сторчака
Летить із-під ножа; кров горло заливае.

Премудра Куронька — як муха в кипячі...
Облазить пiречко рябеньке-зозулясте...
І на синїї вже в палаючій печі
Голісїнька лежить. Не знать, якої й масти.

Помазують її не маслечком, сальцем,
І трохи вжаривши, мукою посипають,
Засмагла на жару, і трохи не сирцем
З салатою гостям голодним посилають.

А вже рука жорстка по сїдалу шарах!
Летять із-під ножа Курчатка чепурненькі,
Що́ цїлий день греблись в городї по грядках
І бока в ямочцї лежали коло неньки.

Бо саме притягнув Жидів страшенний гурт,
Лихих пявок, що́ кров живцем з народу ссали,
Тих що́ почули вже в Россії свій капу́т
І мов у другий раз з Єгипту утїкали.

Народ сей їзбраний, мов пацюків стада,
Набіг на люд сїльский, пяний та необачний.
Безощадна, во-вік ненаситна орда
Зробила шлях новий на Львів той бідолашний.

І ось, уже вона пробралась у Дорнбах,
Щоб студіозусам вечерю попсувати,
Щоб заглушити жаб співочих по ставках
І всю поезію з околиці прогнати.

Дарма, жеріть собі і гламайте Курчат,
Наскочите ви тут як-раз на Фараона:
Здере він так із вас, що лучче б поросят
Вам їсти в мужика против свого закона.

Московські кербелї не так-то вже важкі
Про Handel заказний в вас будуть у кишенї.
Дознаєте й самі, який то жаль гіркий —
Нї за що, нї про що платити грошей жменї.

Джеркоче Жидова, не чуючи біди,
В Дорибасї на горі, під лїтню ніч тепленьку,
І понїміло все... Не мовкнеш тілько ти,
О царю всїх птапат співочих, соловейку!

Ги, мов поезії сцїлющая вода,
Дзюркочеш голосно, у срібні дзвони дзвониш,
І як би нї гнела бідашнього біда,
Хоч на часок її від серденька прогониш.

Не слухай їх, нехай гарчать Жиди; дзвони
І голосом твоїм чудовним нас у-гору
Над меркантильним сим ісчадьдем Сатани
Вознось і підіймай аж під небесну зорю!

Заслухавшись тебе, забули Жидову
Сьвяті подвижники голодної науки,
І як в лестивім снї, бідахи на-яву
Втопили у твоїх піснях душевні муки.

Аж ось на-силу пре крухмалене мурло́
Премудру Курку їм, а Жидові — Курчаток,
І мов-би чарами, в трахтир перенесло
З калитки хирної останьнїй їх нащадок.

Гукнувши zahlen! всї три ґульдени як-раз,
Faisant bonne mine, вона сїпації заплатили,
І покрепившись так, на виспреннїй Парнас,
На пятий поверх свій, як мога поспішили.

Бо не було вже в них Sperrgeld-а в капшуцї —
Hausmeister-у, що́ їм відчинить, заплатити,
А й гірш би ще, коли-б гавсмейстерській дочцї,
Що́ любить з обома принадно говорити.

На небі чистому сияють зіроньки,
І душу вбогую і око звеселяють,
А на землї в траві — блискучі червячки,
І синї іскорки проміж дерев лїтають.

Не чути Жидови... Співають солові,
А по ставках жаби все *нум* та *нум* голосять,
І по людських серцях воздушнії струї
Тиху, сцїлющую гармонїю розносять.

Digitized by Google Original from the United States

О жизне, Божества пречиста похвало́!
Блажен, хто на тебе, як на сьвяту взирає,
Хто в сяєві твоїм усяке топить зло,
І в тебе на грудях младенцем засипає.

Блажен... А як же тим, кого жорстка рука
Хапає з сїдала домового тихого,
Хапає помацки, та й душить простака,
Хоч той йому нїже не заподіяв злого?

Невже-ж бо всїм таким загубленим капу́т,
Мов Курцї тій дурній, що́ сїдало вважала
За цітадель якусь? невже-ж бо їм нї тут,
Нї там десь високо, не буде трибунала?

Нї, буде, буде суд на всїх безбожних злюк,
Що́ похапали нас із домівок затишних:
Окрие соромом нелюдським гаспедюк
Потомство у своїх докорах віковічних.

ПОСПІВ ДО ДУМИ.

Так муза хуторна серед людей чужих,
Жартуючи, сумні перебирає струни,
З розмаю віщого по парках городських,
По гульбищах гучних плете вінки на труни.

Обходить памятью ряди забутих трун
Тих друзїв, що́ лягли за всенародне дїло,
І доторкаєть-ся з-легесенька до струн,
Щоб сльози не лились, щоб серце не болїло.

О друзї! о борцї за істину сьвяту!
Почуйте голос мій із-під землї сирої:
Я вашу чистоту і духа правоту
Приношу, як трофей, у пантеон героїв.

---

57. ДУМА-КАЗКА ПРО ДІДА Й БАБУ,

ПРО КУРОЧКУ РЯБЕНЬКУ І НАДІБКУ ЗОЛОТЕНЬКУ.

ЧОЛОМ І РАЛЕЦЬ МОЇЙ ЗНАНІЙ.

Як в омряці ночнім народнього житьтя
Заднить ся день ясний духовної свободи,
Найперш усіх тогдї прокинеть-ся дитя
Пещене матери розумної, Природи.

По мазанках-хатках і золотих дворцях
Побудить нас воно, байдужню челядь сонну,
І розсилає всїх, кому щó до лиця,
На працю праведну, роботу чисту й чорну.

Плугатарі й царі однаково її,
Дитину ту чуйну, кукібливу шанують,
І щó нї повелить, нїхто не скаже: »нї!«
Боять ся й погляду, і нехотя працюють.

Бо матері своїй, розумній і грізній,
Всю правду виявить, а та не вибачає,
І дїлом розум свій покаже мовчазний:
Бідою й голодом недбах вона карає.

Так чинить Женщина. Так чиниш, Знана, й ти.
Ти рано встала в нас і челядь побудила,
Щоб кожен працював умом до моготи,
Кому духовна та свобода люба й мила.

Розбуркала й мене, старенького, та нї:
На працю ломову, голубко, не гожу ся;
Від тебе ж я ральцем, коли даси менї
Потїшить лїнощі старечі, відкуплю ся.

Ось на ралець тобі Куріпочку принїс.
Вона знесе колись яєчко золотеньке,
Знесе Надібочку, незнану між гульвіс:
Замкнене царство в нїй, гарненьке хоч маленьке.

Замкнене, поки хтось великий Божий дар
Оберне на користь земляцтву — рідне слово...
Тогдї розгорнеть-ся і зажахтить, як жар,
Олжи страшилище і правди сила нова.

КАЗКА САМА.

Блаженни нищіи духомъ, яко тѣхъ есть царствіе небесное.

Матѳея гл. V, 3.

Був собі дїд та баба, і збудовали собі хатку на льоду.

Казочка.

Колись був Дїд собі та Баба, і зробили —
Не нам се кажучи — хатину на льоду...
Що́ нажили колись худоби, все підбили
Під себе ницаки, загнавши їх в біду.

На втїху Курочку рябеньку, зозулясту
Старі самітники розгорили собі,
І вже не думали топтати більше рясту,
А підклонити ся всевладницї судьбі.

За море, в вирей, край розкішний, пречудовний,
Задумали плисти на кризї по весні.
Там хлїба й усього їм був достаток повний,
Мовляв, як на умі голодній тій кумі.

Тим часом Курочку сусїде не злюбили,
Що гарно так старим сокоче й сокорить,
Оскубли і в перо вороняче зрядили,
Щоб з неї сьміх людський на попрядках зробить.

Дурні були собі, дарма що в школї вчились
І знали люде їх далеко по торгах,
Друковане й ручне письмо читать навчились,
Виводили й гласи в церквах по крилосах.

Тим і надумались обідранці покинуть
Село, що́ виперло із грунту їх на лід,
І »за Дунай, мовляв, бистренькою заплинуть«,
Щоб збутись там лихих письменників-сусід.

Настала ж провесінь, і воду скрізь пустило...
По-над затонами зібрало ся село.
Що кригу з хаткою від берега відбило,
І дивно й сьмішно се невігласам було.

А Дїд із сїнечок низесенько вклонив ся.
Сьвітила лисина, як місяць-перекрій.
»Прощай, громадонько, коли я з ким сварив ся
За статок трудовий, чи за маєток мій.«

— »Шкода прощати ся: вони тебе не чують...«
За Дїдом стоючи, Старенька прорекла.
»Вони з нас, бідолах, іще й тепер глузують,
Як утїкаємо з худібоньки й села...

Не кланяйсь бо лихим!«
— »Так, Бабо, гріх казати.
Лихі, чи не лихі, а в омряцї вони.
Ратуй їх, Господи, ратуй, Пречиста Мати,
З лукавих пазурів ехиди Сатани!«

— »Ще й молиш ся за них, за нашу ворожнету!
Ми їм ненавидні...«
— »Отсе ж то й мучить їх.
Бо давня правда се, всьому відома сьвіту:
Ненавиден той нам, хто нас підвів під гріх.

Тих, Бабо, любимо — кому добро зробили,
І ненавидимо — кому зробили зло;
Коли-б же нї, ми все в запомин би пустили,
І раю в серцї в нас і пекла б не було...«

— »Гай-гай, невігласе, старенький мій Степане!
Того-ж і сталось так, що вдавсь еси благий,

Digitized by Google

А про *благого* всяк, хто тілько в вічи гляне,
Вже й думає, що він — звиняй за се — *дурний*.

Похиле дерево еси, мій друже любий:
Тим на тебе й козли скакали й барани,
Аж покіль довели до льодової згуби...
Худоби ж у тебе — сорочка та штани,

Та хата-покришка від дощику, від снїгу,
Щó хутко нїкого їй буде покривать:
Розтопить сонечко наш грунт останьнїй — кригу,
Тогдї вже прийдеть-ся, ох! раків годувать.«

— »Ти, Бабо, Курочку забула зозулясту,
Її Господь, як нас, від нападу хранить.
Хоч і не будемо топтати більше рясту,
Та нам вона якось поможе в сьвітї жить...

У сьвітї; сьвіту ж ми не тілько, Бабо, маєм,
Щó у вікнї, мовляв: його там більш геть-геть,
Куди ми й думкою з землї не досягаєм,
Куди нас приведе хиба спасенна смерть.«

Зітхнула Баба й хрест на себе положила.
»На те,« рече, »я йшла, щоб нам у-купі жить;
А раз душа кого від серця полюбила,
Так буде поки й тху вірнесенько любить.«

Пливуть і гуторять, а кригу, мов руками,
З хатиною вода тихесенько несе.
В-останьне рідними лугами й берегами
Дїд очи приязні пасе й не напасе.

»О рідна земле, ти, де мати нас вродила!
Яка ти осяйна й на сонцї й в туманї!
Хочби який талан нам доленька судила,
Тужити будемо по рідній сторонї.«

Так Дїд із Бабою, немов душа едина,
Одно подумали і мовчки прорекли,

Digitized by Google

Тогдї як рідна їх безсудня Україна
Зникала в синяві і в димчастій імлї.

Пливуть вони Днїпром затонами крутими.
Сокоче Курочка на криші, сокорить,
Мов сипле думками веселими-ясними:
Байдуже їй, чи рік чи день у сьвітї жить.

Тим часом береги ззирались із лугами,
Увзаєм надили дївчачі їх пісні,
А заливні луги — з крутими берегами,
Мов серце з серденьком коханим на весні.

Аж ось... Чи се не ти стоїш, Єрусалиме,
Блискучий на ввесь сьвіт по горах тих сьвятих?
Чи може ти се встав по Лонґобардах, Риме,
У пишних марморах, у главах золотих?

Чи се їм ті казки, старим нетягам, снились,
Щó чули від бабусь колись по запічках?
Чи справдї Золоті Ворота прочинились
Туди, де сплять сьвяті печерники в гробах?

Не вже се Київ наш, єдиний християнський
Престол, де споминки й над золото блищать,
Той, щó піймав ся був у руки ляхопанські,
І мусїла Русь кров за нього проливать?

»О любі пращурі, щó давнину зазнали
Прапращурську! коли-б тепер ви ожили!
Ви б тих нїмих руїн і слїду не впізнали,
Щó кровю ще й самі та слїзми облили...«

Такі слова чудні, мов споминки пророчі,
Із серця у-в обох живим ключем лились,
Як всї дива, щó їх неситі жерли очи,
З тим, щó в душі у них таїло ся, злились.

О, як би любо їм було тепер допхатись
До берега, коли-б у бідолах було

В запасї про случай на кризї коло хати
Яке попихачне знарядьде, чи весло!

Тут приместись би їм хоч сьмітьтечком до брами,
Щó від гріхів тяжких не одного спасла,
І в Господї почить з дїдами та з бабами —
Куди їх крига мов руками принесла.

Нї, так не суджено, а суджено за море
Славутою Днїпром та за Дунай плисти,
І хоч-би ще яке бідах спіткало горе,
Без марного жалю тихцем перенести.

То сон приснив ся їм, і зник з очей, чудовний,
І кригу з хаткою ждуть инші ще дива.
Лягло у-поперек Славути стадо чорне
Турів страшних... Реве рогата голова...

Реве одна, а там і друга, і десята...
І крутить вирвою, мов те пекельне дно...
Се ж мабуть водяна могила Перепята,
Щó кличе степову до себе вже давно.

Чувала поклик той по запічках дїтвора, —
Не наша, школена по-чужоземськїй геть...
Здавалось, дїялось недавнечко се, вчора:
Так швидко рід людський косар той косить, смерть.

Но смерти Дїд благий (чи дурень) не боїть ся.
»Душа моя,« рече, »у Господа в руках.
Нехай собі реве підводний тур, ярить ся, —
Ми, Бабо, так як те козацтво на чайках,

Через хребет його перепливем на кризї,
І погуляємо по дивних тих сьвітах,
Щó людям явлені у віковічній книзї
Словами-зорями в безкраїх небесах.«

І се Дїд з Бабою на той Лиман спадають,
Щó на йому було невольники гірки

Дніпру Славутиці низесенько вклоняють,
З Босфору женучи ґалери-байдаки.

Все знає дурень Дїд, хоч в школах і не вчив ся,
Як ті, що́ Курочку в вороняче перо
Зрядили... Він на сьвіт по-свойому дивив ся,
І за розумне зло платив дурним добром.

Дурним-благим, мовляв наш нарід необачний,
Що́ золото таке чи перло загубив,
Як вітер грунт його, на радощі дивачні,
Ту хатку з кригою від берега відбив.

Переказом він знав, та ще й читав по зорях,
Що́ дїялось колись... Йому не то Лиман
Знакомий був, він знав аж ген по той бік моря
Ще й зорявий туман — небесний океан.

»Грай, моречко,« рече, »і филею й вітрами,
Неси у вирей нас, в розкішний тихий край,
Де вже не дїлять ся надбаньнем з ворогами!
Пливи від письмаків, хатиночко, втїкай!«

І море слухає дурного, з-тиха грає,
І в вирей, тихий край, старесеньких несе,
І мов руками їх на филї підіймає,
І очи ними Дїд пасе й не напасе.

То золотом вони червоним загорять ся,
То блаватасами з-далека заблищать,
То мов кармазином червоного багрянця
Аж очи заберуть, то перлами киплять.

Господень дух з небес легенько подихає
(Здаєть-ся Дїдові, та й Бабі вже тепер),
І кригу до-гори незримо підіймає...
»О Боже! хоч-би так я пливучи й умер!«

Промовив Дїд благий, чи дурень той письменський.
— »О Боженьку! коли-б ти нас обох прийняв

У твій пресьвітлий рай, у вертоград едемський.
Щó Син возлюблений твій нам обітував!«

Стаpесенька собі за Дїдом промовляє.
І Всемогущий, щó так жизню і людьми,
Як тихим ходом зір небесних управляє,
Чи в морі рибою, чи у степах зьвірми,

Вволив їх воленьку: безсмертними зробились.
Се есть померли, як ми звикли говорить,
Померли, чи на сьвіт у-друге народились,
І чують, як між них рябенька сокорить,

І бачать, як кругом безкрає море грає,
Як филя з филею на-взаводи біжить,
Червоне сонечко вже спочивать сїдає,
Кармазин і блават в-очý в них миготить,

І ніч... Нї, ночи там нїколи не бувае,
Де Бог, Бог сонцїв, їх на лоно взяв к собі.
Там сонце на-ново по заходї сияє,
А зорі миготять із ним у боротьбі,

У боротьбі-танцї, небеснім хороводї,
Під співи янголят і всїх небесних сил,
Чого й не снило ся сьогосьвітнїй природї,
Щó в дусї тілько ми очима духа зрим, —

Щó в дусї віщий сон предивно виявляє,
Як нас крилї несуть, фантазийні крилї,
Кудись, де мертве все й забуте оживає,
Щó тут жило колись, чи снилось на землї.

Туди й вони пливуть по морю віковічнім,
По морю справдї вже без краю й без конця.
Нема там берегів, як временам тим вічним,
Щó в них витає дух животвору Отця.

Пливуть у времена, в столїтьтя несчисленні
На довгі тисячі, на сотнї тисяч лїт.

В того ж бо, хто звелів з'явити ся вселенним,
Тисячолїтьтю й дню однакий дан завіт.

Однакий дан завіт у нього й миріядам,
І нам, щó з хором їх на-віки зільлемось,
Щó вже не вернемось к жалям, к нудьгам, досадам,
І жизню чистою впемось-причастимось.

Велике із дрібним постане в нас у-купі,
Як се і Господу присуще, Богу сил:
Бо й в дусї нашому і в бездиханнім трупі
Та-ж сама жизни суть, щó й в сяеві сьвітил.

Чи ми труждали ся чи чесно забавлялись,
Чи мужами були блаженні чи дїтьми,
Чи духом з низини у-гору підбивались, —
Все те зістанеть-ся за нашими тїньми.

Дитиною сей сьвіт покинув Дїд убогий,
І в нього цяцею Куріпочка була:
Отсе-ж її і в ті незримі нам чертоги
Господня благодать з землї перенесла.

Як дїти яблучком гуляють ся в господї
В Пречистої, щó нам се певно подали
Ті, щó колись були обмерли по природї
І з сьвіту другого нам звістку принесли,

Так Дїд із Бабою о Бозї забавлялись
Земною втїхою, щó в них була одна,
І душі чисті їх Куріпкою втїшались,
Щó в-купі з ними глум ворожий приняла.

І як на небі зір і зірочок без лїку,
Що й око нїчиє ще їх не обняло,
Так у-в обителях Господнїх чоловіку
Блаженних чистих душ кругом видно було.

І все, до чого щó на сьвітї прямувало
У величі ума чи в серця правотї,

Digitized by Google
Original from

Все, щó чужі краї прозвали ідеалом,
Сияло перед ним в небесній красотї.

Чи царством правив хто, чи бідкавсь із семєю,
Чи хто велике тут чи хто мале робив,
Стояло там воно перед його душею,
Щоб веселивсь добром, яке тут возлюбив.

І все утеряне в земній плачу юдолї,
Таке, що серденьку до-віку не забуть,
Цьвіло-блищало там квітками в Божім полї,
Немов плачущому вони встилали путь.

Таке незабутне і в Дїда в серцї нило,
І нагинало тай Бабусю до землї:
Через недолюдків вона не породила
Потїху старощів, первоцьвіту семї.

Аж се! у Господа любви з благого серця,
Де вічно гарне все і все нїжне живе,
Мов чисте янголя до Дїдуся сьмієть-ся,
І Бабу мамою, матусенькою зве.

Не треба ж там було людей про се питати,
Де з душами Господь всезнаньнем подїливсь,
І хто сподобив ся такої благодати,
Тому здавало ся, що там він і родивсь.

»Мій синочку, се ж ти!« став янголя Дїд звати:
»Ходи, на рученьках тебе подержу я!«
— »Моя дитинонько!« заголосила мати:
»Тепер ми в-купцї всї, Господня ми сїмя.

Споглянь, яку тобі ми цяцю там придбали,
Де не схотїв єси на сьвітї з нами жить:
На кризї мазанку через моря примчали,
На нїй Куріпочка рябенька сокорить.«

Нїяким дивом там сьвяті не дивували,
Де всяких див було в них вічне джерело.

Там душі праведні так тихо ликували,
Як тисячі сьвітил по небесах текло.

Узяв синка свого на руки Дїд благенький
І Бабі квіточку Господню передав.
Мов сонечко, сьміявсь до них обох маленький,
І рученятами до криги тріпотав.

А крига, мов зоря, на небесах блищала,
Мов сто комет-планет до-купоньки зійшлось,
І сяевом царські корони потемняла:
Лїд, глина, дерево, все сяевом взялось.

Куріпочка ж ряба ввесь рай обсокотала,
Щоб знали праведні, яке вона добро:
Знесла бо золоте яечко й ясувала,
Що цїле царствечко в надібцї тій було.

Знялись тогдї пісні пречисті херувимські,
І розгорнуло ся яечко золоте,
І все, щó грецький мир знав гарне як і римський,
Воскресло тут. Було се царствечко сьвяте.

Нїхто спасенної надібочки такої
В Господньому раю не ждав, не сподївавсь.
Та дивом сим, як ми, серед грязи земної
У серцї чистому нї-же не дивувавсь.

Бо в царствечку тому все праведне творилось,
Чого втворити в нас пророки не змогли,
Щó розумам ясним з давен давнезних снилось,
Про щó і кров лилась, і слїз річки текли.

Возвеселивсь благий, як царствечко побачив,
З великих радощів сердега заридав;
Згорнув яечко знов, мов угольле гаряче,
І золоту синку надібку передав.

ЧОЛОМ ДОЗЕМНІЙ МОЇЙ-ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ.

I.

Я знав тебе маленькою, різвою,
І буде вже тому з півсотні лїт.
Ми бачили багацько див з тобою,
Ми бачили і взнали добре сьвіт.
Боролись ми не раз, не два з судьбою,
І в боротьбі осипав ся наш цьвіт.
Од сьвіту ми прегордого відбились,
Та в старощах ще красче полюбились.

II.

Скажи, коли-б вернувсь ізнов той день,
Як бачились у-перве ми з тобою,
Чи знов би ти співала тих пісень,
Що́ по сьвітах летять було за мною?
Чи знов би ти, зачувши дзень-дзелень,
На морозї лягала головою
І слухала музику тих копит,
Що́ до твоїх несли мене воріт?

III.

О, знаю, що коли-б єси із раю,
Конця й вінця усїх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе крізь дими пекельних мук
І серденьком на силах знемогаю,
І падає знеможений мій дух, —
Позичила б ти крил у серафима,
І ринулась к менї сьвіт-за-очима.

IV.

І в морок зла зі сьвіту чистоти
Метнулась би одним-одна душею...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю, —

І в-парі ми в чудовні висоти
Знялись би знов по-над життя грязею,
І після всіх трівог і завірух
Були б — один блаженно тихий дух.

29. VII. 1891.

---

58. ДУМА ПРО ТАТАРИНА Й ОРАПА.

I.

За Волгою в степах жив-пробував Татарин,
На призвище в Татар він звав ся Карамза.
З Татарина того зробивсь царський боярин:
Бо воїн добрий був, ушкуйників гроза.

Переродили ся ж у Россіян Татаре,
І рід новий постав дворян Карамзиних,
І занедбав своїх татарських предків свари
За чамбули й стада в аулах степових.

І не вбачав собі в гординцях-неотесах
Проводирів ума і доблести взорців,
І закохавсь в нових громадських інтересах
Під скипетром царів, единости творців.

І думкою про них спасенною натхнений,
На ворохобини стороньні не вважав,
Дививсь оддалеки на той народ непевний,
Щó півнем (з предків Ґал) бадьорившись-виступав.

І з вірного того царям великим роду
Високий розумом у мир один прийшов,
Щó нашу дивну всім завидникам природу
Збагнув, і руський сьвіт у темряві знайшов.

І славного во-вік дванадцятого року,
Як з Ґаллом двадесять язик на нас ішло,
У нас Карамзину, бувальщини пророку,
Щó буде з ворогом, закрите не було.

Знайшовши руський сьвіт, він руський сьвіт гря-
Очима зрячими крізь темряву вбачав, [дущий
Цареві доброму, на працю невсипущий,
Умами правити й серцями помагав.

І книгу-біблїю россійського завіту,
Щó пращур правнуку з-давен завітував,
Під небувалу ще тревогу кругосьвіту
На поученьне він перед царем гортав.

І поучав ся цар, в царях благословенний,
Глаголючи: »Тобі хвала, не нам, не нам, —
Тобі, щó правдою царюеш у вселенній,
Щó дав закон усїм грядущим временам!«

Списавши біблїю россійського завіту,
Підняв нас високо у-гору Карамзин:
Прибавилось в серцях ладу, в умах — совіту,
У царства і в царя зробив ся дух один.

І воспарив тогдї орел наш двоеглавий,
Орел обох Россій, народів хижих страх,
І возжадали ми під його крильми слави —
Владицтва мирного на суші й на морях.

II.

В тім краї, де весна про зиму не чувала,
Як про пісковий степ не знають люде в нас,
Де ніч із днем палким у рівновазї стала,
Де самосїй росте банан і онанас, —

Жив дикий цар чи князь, губатий, кучерявий,
Обличчем сутемний, як памяткова мідь.
Здобув за живота такої тілько слави,
Що був страшний як лев і дужий як ведмідь.

Не помогла ж йому його ведмежа сила,
Як на його напер такий як він Орап:

Digitized by Google
Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хуртовина його до кореня зломила,
З потужного царя зробивсь мизерний раб.

Розпродано його з дітворою й жінками
По тих оплаканих невольницьких торгах,
І розтеклись вони крамарськими шляхами:
Було їх бідолах на суші й на морях.

Одно з запроданих в неволеньку царяток
На забавку собі купив наш цар Петро,
Обороняючи по предках свій достаток...
(Любив народню честь над золото й сріблó.)

Як виноградина, чіпляючись по дубі,
Щасливе й приязне росло Орапеня,
І виросло мале в царській походній службі,
Що вскакувало вже й на дикого коня.

Оддав же мудрий цар його в чужу науку,
Надав йому імя велике — Ганнібал,
І перейняв Орап усю військову штуку,
І був у нього син — преславний адмірал.

І заревли тогдї гармати джерелаті
По тих слїзми колись доповняних морях,
Щó доповняла їх плачуща гірко мати, —
Нагнав і на Босфор і на Єгипет страх.

З царського пестуна, нового Ганнібала,
Прищеплений процьвів рід Пушкиних старий,
І древня слава їх новою засияла
Над всї правителї, над всї богатирі.

Подякував унук, тай знов унук за дїда,
Що в царстві дано їм притулок захистний,
Де захищає цар од хижого сусїда
Народ, мов той чабан од вовка статок свій.

І все те, щó душа у предках перезнала,
Все, щó пережила з-давен кипуща кров,

Чого орапська та родина дознавала, —
Напасть і торжество, ненависть і любов, —

Нам Пушкин виспівав на лад архикультурний,
І руську возхвалив над всї царства судьбу,
І викував новий язик лїтературний,
Мов бубон-тулумбас, мов золоту трубу.

Левиний острах той і та ведмежа сила,
Щó ними вславив ся між дикарів дикар,
Все те наука в нїм і жизнь переробила;
Царює він у нас, потужний слова цар.

III.

Як лив ся руський дзвін, дзвінкий на всю вселенну,
Не жалували ми нї злата нї срібла,
Аби скликати ним до-купи оглашенну
Науки гласом Русь до спільного добра.

В казан, щó клекотїв помішаним металом,
Ми вергали які таланти здобули,
І жертва ся була единости началом,
І жертву сю ми всї від серця принесли.

Все переплавлює велика жизни сила:
Татарина й Ляха, Орапа й Козака.
Із множества племен единство сотворила,
На диво всїм вікам, Всевишнього рука.

Татарин і Орап між нас переродились,
Зробились честю нам і славою во-вік...
Анахтема ж усїм, щó думкою відбились
Від нас, так як той Хміль, той кат-головосїк!

Не мало постинав шляхетськими мечами
Прихильних до Москви полковницьких голів,
Задумавши нову Руїну з козаками,
І на Москву дививсь, як хижий вовк на хлїв.

Анахтема і тим, що́ по слїдам зрадливим
Губили на Москві правдивих земляків,
І язиком своїм, дїявольськи лестивим,
Туманили й самих державників-мужів!

До наших днїв лихі пронози не вгавають
Хулу на праведне земляцтво возверзать;
До наших днїв мужі-державники не знають,
Де смута клевети, де правди благодать.

О дзвоне голосний! скликай всї душі чисті
В громаду вічову: нехай науки сьвіт
Осьвітить розуми, нехай дух тьми нечистий
Не вносить каверзи в братерський наш совіт!

---

59. ДУМА ПЕРЕСТОРОГА,

ВЕЛЬМИ НА ПОТОМНІ ЧАСИ ПОТРІБНА.

I.

В жидівськім го́родї, що́ грішми брязкотїв
Із ранньої пори та й до глухої ночи,
У давню давнину пророк убогий жив,
І не засліплені мамоною мав очи.
В своїх приятелїв і навіть ворогів
На призначці він був, як чоловік робочий.
Із року-в-рік що-день труждав ся та співав,
Над працю й спів сьвятий веселощів не знав.

II.

У-вечорі ж, як скрізь народ відпочивав,
Посївши на низьких уз улицю порогах,
Тим часом як богач у богача гуляв
Та винами впивавсь у дорогих чертогах, —
Пророк по зборищáх убогих прохождав,
Мов по безпастирних овчарнях-синагогах,
І серцем батьківським над людьми вболївав,
Що розум їх туман великий окривав.

III.

На праведний глагол глухі вони були,
А прислухали ся до співів каламутних,
Котрими серце їх слїпі вождї вели
По предківських слїдах, крівавих і безпутних.
Розбої предківські великі похвали
Пирацтвом на морях і боєм сухопутним
Стяжали в тих слїпих та промовних вождїв,
І чарували слух обідранцїв-Жидів.

IV.

»О братьте!« вопияв обідранцям пророк
Серед їх дикої вечірньої розмови:
»Пирацтво на морях се не хвала, — порок,
А здобич боєва — на се закон суровий
Від Бога дано всїм, в кого здоровий товк
У голові живе, а в серцї ужас крови.
Лукаві погудки слїпі вождї гудуть,
І до погибели вас, неуків, ведуть.

V.

Дивітесь, он палат на сонечку верхи
Блищать цяцьковані вінками та квітками.
Вам кажуть, нїби ви за предківські гріхи
Не породили ся панами-дукачами.
Бо предки дукачам зоставили шляхи
До втеків крадькома з великими скарбами.
Було б усїх панів списами зупинить,
І панських немовлят в крові батьків топить.

VI.

Тепер би ви самі жили в таких домах,
Пивами, винами, медами б упивались:
Уся б земля була в тих жилавих руках,
Котрими мужики з панами розправлялись.
А то раюєте хиба в одних шинках,
Щб по панах новим панам подоставались.

Останьню денежку шинкарці несете,
Не горілкú, свій піт крівавий там пете.

VII.

І слухаєте ви, повішавши носи,
Кобзарську проповідь, безрóзумну науку.
Ярять ся в вас серця, мов людожерні пси
Тих часів, як панам ви завдавали муку
І присуждали їм — чи то лезвом коси,
Чи списом і ножем — із душами розлуку, —
І робом предківським горланите пісні,
Про пожари та кров гуканьня нависні.

VIII.

Доволї вже було руїнникам хвали
Од ваших кобзарів, щó з-низу закипає
А зверху піною блазенської хули
Їх пісня мов з горшка щербатого збігає.
Так ваші пращурі Васанськими ревли
Биками лютими; та память не зазнає,
Щоб виревли вони народові добро,
Щоб тихо й весело в низьких хатах було.

IX.

Не слухайте ви їх, вождів своїх слїпих,
Одрідьдя книжників, насїньня фарисеїв,
Що нїби гордий Рим воїтелїв сьвятих
Скрутив неволею, понївечив Євреїв.
Рим гамував самих нашийників людських,
Обороняв од злюк побожних Назореїв,
І хлїбом запоміг пустий, голодний край,
Щó здобичи чигав, не дбав про урожай.

X.

Колись давно сей край був — мов едемський рай.
Стояли в нїм скирти по гумнах ожередом,
Сторицею зерно родило про-случай,
І поголоска йшла, що молоком та медом

Текла його земля... О Боже! не прощай
Тому, хто ввередив ехидним увередом
Нам духа, хто підняв нас на дурну войну,
Щоб звеселити тьми владику, Сатану.

XI.

Наука в нас була з давняшніх літ мала, —
І ту він знівечив, догоджуючи аду.
Безумна помста нас у темряву ввела,
Як ми почаділи від кровяного чаду
На пожарах, де вся письменність полягла.
І дав нам демон тьми за подвиги в награду
Руйновище пусте та голоднечу й мір,
Юдоль одчаяньня, німої смерти пир.

XII.

Тогдї-ж то гордий Рим, забувши всю біду,
Що́ ми йому не раз у-в осліпі чинили,
Як на його свою прирождену орду
З чужою дичею про шарпаньне водили,
Не захотїв воздать нам по заслузї мзду
Так, як би *ми* йому, коли-б змогли, зробили:
Одняв у нас із рук посьвячені ножі, —
І ми тепер їмо з-біди сласні коржі.

XIII.

А що завидні вам розкоші дукачів,
Людських, мовляв, пявок, нена́ситних драконів
(Як чуєте ви се від тих слїпих вождів,
Від голосних клепал і пустодзвонних дзвонів),
Марнуйте всяку рїч, хто б з підтишка нї вчив.
Се воля жизняних непохибних законів,
Щоб сила силою із віка в вік була
І в висотах добра, і в преісподнїх зла.

XIV.

Нехай вони й пявки, нехай вони й вовки,
Прожерливі леви, ненаситні дракони, —
Коли ви надитесь гидкі свої шинки

Ледачим промінять на пишні вавилони,
Як учать книжники, байдужні на людські
І на божественні вселенськії закони,
То я вам просту путь до того покажу,
І правду голосну не боячись скажу.

XV.

Ледарювати ви не мислите *вгорі*,
Ви царства Божого *внизу* спасенні дїти...
(Так титулують вас ті, що́ в теплї й добрі
Сидять і хочуть вас панами поробити, —
Панами не в своїму, в сусїдському дворі,
А свій двір на-глухо, як серце зачинити.)
Ви правди хочете, громадського добра:
Не лїзьте ж із ножем до панського двора.

XVI.

Не крадьтесь із огнем пекельницьким до тих,
Що́ не дають, мовляв, голотї панувати:
Бо не впадає дїл і подвигів благих
Дорогою гріха та звірства совершати.
Нехай карає Бог недолюдків лихих,
А вам хто право дав переступи карати?
Скаравши безсудно, ти будеш гірший кат,
Ніж той, хто дослужився гріхами до палат.

XVII.

Коли ж хто в-гору знявсь таким ясним умом,
Що й кесареві путь з'умів би показати,
Над сьвяченим його столїтьтями судом
Не надь ся потоптом крівавим панувати.
Через руїну лжа, слїдом за мужиком,
Гадюкою вповзе в цяцьковані палати,
І будуть з мужиків знов ті-ж самі пани,
Клеврети духа тьми, знарядьде Сатани.

XVIII.

Се бачимо й тепер. Як уляглась війна,
Що́ вдарили були на кесаря ми з дуру,

Постала в нас тогдї велика новина:
Не одного підняв у-гору гайдабуру
Великодушний Рим, аби луна дурна
Не баламутила завидливу натуру,
Що нїби в кесаря той тілько Римлянин,
Чий батько римський був із-роду гражданин.

XIX.

І поробили ся вельможними такі,
Щó й підписати ся без писаря не вміли:
Бо по батьках були мизерні лучники,
Щó знали тілько лук та загайдак та стріли;
В походах нюхали, де пахнуть горілки:
Туди, мов сарана, Господень гнїв, летїли,
Палили без путя і гумна і стоги,
Всього статечнього запеклі вороги.

XX.

Отсе-ж вони й живуть, — вони, чи, все одно,
Унуки їх, у тих цяцькованих палатах,
І байдуже їм, що засліплене вікно
Не сьяє сяевом в низьких мужичих хатах.
Таке-ж і з вас самих постане в нас багно,
Як будете ходить у здертих з панства шатах,
Як із своїх низьких та сутемрявих хат
З ножами добетесь до золотих палат.

XXI.

Нї, миле братьтє, нї! се не дорога вам:
Се балка та грузька, в котрій пани тонули,
Щó, затемнивши сьвіт авґурством мужикам,
Самі з їх темряви і досї не зорнули.
Гей, не звіряйте ся письменним ницакам!
Вони вже раз дурних у невилазну пхнули.
Чим хоч ехидство зви, як хоч ножа сьвяти,
Крівавим манівцем до щастя не дойти.

XXII.

Воно в вас, мов той скарб, у схові по хатах,
Хочби од ветхости лягала хата й бока.
Талан і доленьку ви держите в руках,
Під вічним назиром всевидящого ока.
Робіть по правдї всїм, і тим, щó у свитках,
І тим, щó на свитки поглядують з-висока, —
По правдї, так як вам Учитель повелїв,
Щó на крестї, мов тать, за праведність висїв.

XXIII.

По правдї й щирости... Який се талїсман!
Яке се двигало про вбогих і багатих!
Яке сьвітило в-день на морі під туман,
В-ночі під темряву для кораблїв крилатих!
Ви більше маєте, нїж сулить вам обман,
Підштовхуючи вас на дукачів пузатих.
Знарядьдем простим сим ви сьвіт покорите,
І свій убогий край на-вік збагатите.

XXIV.

Непевна доля й тих, щó мов цьвіти цьвітуть,
Коли з їх процьвіту не буде миру плоду.
Поникнуть до землї, погибне вся їх путь
Через їх ледарство, собі і людям шкоду.
Не в золотій писї земнóї жизни суть,
А в працї праведній, у послузї народу,
В тій послузї сьвятій, щоб з неї всїм було
І вбогим землякам і дукачам — добро.«

---

60. ДУМА ПРО НАЙВИСЧИЙ ДАР.

Летїло дві душі на крилах упованьня,
На крилах вiри в жизнь всемирного добра...
Упившись нектаром сьвятого закоханьня,
Ся пара чистих душ вінок із роз несла.

Рече одна одній: »Отсе ми покидаєм
І топимо людські в запомині дари.
Незримо мирові над миром пролїтаєм...
Байдужні нам царства, байдужні нам царі,

Байдужна слава їх і все, щó рідна мова
У струнах золотих вікам передала...
І навіть всї пісні, щó муза суєслова
Ними у серденько моє восторг лила.

Один вінок любви, сьвятого закоханьня,
Щó ним було одно 'дного вінчали ми,
Нехай зістанеть-ся, як дар завітуваньня,
У достойнїщої людини на землї, —

Дар уловлять серця у ту любви науку,
Щó нас по-над людьми з тобою вознесла,
Щó підіймала нас над всяке горе й муку,
І нам ще на землї познати рай дала.

Бо инше все — мана: едино на потребу —
Любити ближнього, як любиш сам себе...
Ти ближнїй з ближнїх мій, підняв мене ти к небу:
Більш нїж саму себе любила я тебе.

І се-ж то й є воно, про що працюють люде,
Про що художества й наук вони дойшли,
Про що турбують ся, як з нами дальше буде,
І хочуть осягти усї концї землї.

Я в серденьку моїм вселенную носила,
Я між людьми тебе, як сьвіт у тьмі, знайшла,
Тебе мого ума царем настановила,
І з роз тобі вінок на голову сплела.

Благословенні сї квітки неувядущі
Менї Господь любви незримо показав.
»Нехай вони,« рече, »про всї віки грядущі
Благоухають, щоб ваш мир одраду мав

В печалях і в трудах і в клопотах щоденних,
Що́ ними 'дно 'дного знай люде бременять
Задля химер своїх чи баришів злиденних,
Покіль я призову к собі їх душі вспять.«

І кожному, як нам, достойним в любій парі,
Дає він вічних роз пахущих на вінок,
І кожна пара так, блаженная, верстає
Дорогу до його блаженних домівок.

І покидаючи обителї людськії
І все, що́ розами в душі моїй цьвіло,
Бажаю, щоб знов хтось знав радощі сьвятії,
Як серденьку мойму даровано було.

Скажи ж менї, моє розумне закоханьнє, —
Ти взнав сей дольний мир, ти добре взнав людей:
Кому нам передать сей дар очаруваньня,
Сю честь, чеснїцу всїх заслужених честей?

Нехай і той чи та, уквітчана, шукає,
Як *я* тебе колись шукала між людьми,
І сим вінком його на радощі вінчає,
Як звінчані були колись на щасте ми.

Рівен сей дар тому, щоб мертвих воскрешати,
Або безсмертний дух серед людей рождать.
Тим над усї чести повинен він стояти:
Любов бо в серце влить — се Божа благодать.«

— »Воістину!« рече спарований до неї:
»Ба й ті, що́ струнами рокочуть як Боян,
Поставили його над всякі апоґеї:
Се цар людських сердець, самодержавний пан.

Над всї дари сей дар, над всї чести панує...
Тим розовий вінок, прийнявши з Божих рук,
Нехай блаженная душа його шанує,
Клейнод запомину гірких житейських мук,

І в Господа про те самого поспитає:
Кому сю благодать, з дарів найвисчий дар,
У спадок передать між людьми подобає,
Одраду із одрад, сьвященний жизни жар?

Благаймо: »Господи! немногим із немногих
Ти дарував талан — любити без конця,
Любовю вознестись по-над *звѣрят* двоногих
І возлетїть *людьми* до тебе, до Отця.

Вкажи нам, хто з людей живих правдиво стóїть
Прийняти висчу честь, яка на сьвітї є,
І рани в серденьку сьвятим натхненьнем гоїть
Тому, кому любов і душу віддає?«

— »Нї! я не доступлюсь туди, де херувими,
Серед осьвічених сьвітилами палат,
І в хорі сил сьвятих крилаті серафими
Співають-вопіють: »Сьвят, Господи, сьвят, сьвят!«

Я никну перед ним, і землю забуваю,
І навіть наш вінок міняє наче цьвіт...
І слїзми все, чим я щаслива, виливаю,
І тілько слїзоньки від мене має сьвіт.

Я на землї жила коханьня тихим раєм...
Її покинувши, не мусимо забуть.
Тепер до Бога ми, блаженні, возлїтаєм:
Наставмо ж і людей на благодатню путь.

Жадаю, щоб іще чиясь душа дознала
Любовних сьвятощів, щó ними я жила,
Найкрасчого з людей вінком сим уквітчала,
І дар поезії в поетї обріла...

Вінчаючи його коханьнем на натхненьне,
Нехай у парі з ним восторги чисті пє,

І духа істини з Отцем її обіцяне
Грядущим по її слідам передає!«

Рече спарований: »О тихосьвітня зоре!
В тобі від юних літ Господь живий живе:
Пролий же на земних братів любови море,
Що́ й з-під небес тебе між бідолашних зве.

Скажи ж тепер мені: кому сей чудотворний
Вінок із роз, кому достойно подаси?
Хто з-міждо чад землі, у темряві тлетворній,
Так серцем праведен, як праведна еси?«

І сльози ронючи, мов росу благотворну,
Вона йому: »Згадай про торжище сумне,
Де ядовиту лжу, гадюку-злюку чорну,
Дрочили язики против тебе й мене.

Дівчина ж отроча від гурту відрізнилась,
І погляд кинула на гадину грізний,
І нам, незнаємим, незнаєма вклонилась.
Сияв архистратиг в тій дівчині малій.

На голову страшну без страху наступила
Пятою голою, в потузі чистоти, —
І вмовкли язики, і виросли в нас крила,
Щоб над безоднею клевет нас вознести.

Вона з живих людей одна правдиво стоїть
Прийняти висчу честь, яка на сьвіті е,
І рани в серденьку натхненьнем чистим гоїть
Тому, кому любов і душу віддає.

Нехай же сьвятощів душа її дознає,
І розами во-вік пахущими цьвіте,
Найкрасчого з людей вінком сим увінчає,
І дар поезії в поетї обріте!«

61. НА ЧУЖІЙ ЧУЖИНІ.

І тебе вже отсе не побачу до віку, мій краю ко-
[ханий,
Не побачу степів тих розкішних, гаїв тих співу-
[чих,
І поляжу без слави в могилі нїмій і нїкому не-
[знаній,
І забудуть мене на Славутї Днїпрі, на Порогах
[ревучих.

*

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Вкра-
[їно,
Поки мова твоя голосна у піснях як сріблó чисте
[дзвонить.
На що глянеш, усюди згадаєш твого бідолашного
[сина:
Туподумство людськé, моя нене, від тебе його не
[заслонить.

---

62. ОДВІДИНИ.

I.

Тим часом як недомисел земляцький
Юртуеть-ся в письменницьких кагалах,
Мов ті сейми в землї погибній ляцькій,
Кохаеть-ся в руїнних ідеалах
І строїть сьвіт на темряви началах,
Я в тихій зачиняю ся хатинї,
Не дбаю, щó там пишуть по журналах,
І притаївшись на чужій чужинї,
Ширяю думками по рідній Украïнї.

II.

До мене Муза, в образї любови,
Од берегів Днїпрових прибуваe,
І пишними нетязї-козакові

Картинами хатину закрашає,
Піснями заволоку розважає,
І кобзу строїть на високі тони...
І дух його понурий воскресає,
І возвишаєть-ся над мілїони,
Щó серцем хилять ся під грішницькі закони.

III.

О Музо, божество сердець правдивих!
Нехай лукавство сьвіт порабощає,
І фарисеїв сьвято-нечестивих
На високости слави підіймає:
Наш дух на тебе в тузї уповає,
Сумних сиріт живущая кринице!
Мов олень на істочники жадає,
До тебе линем, розуму царице,
Любови й чистоти сьвята, небесна жрице!

---

63. ДО КОБЗИ ТА ДО МУЗИ.

Моя ти втїхо, кобзо тихострунна!
Одна ти в мене із утїх зісталась,
Як жизнь важка, гірка, великотрудна
До вічного спочивища добралась.

Заграй менї, мов той Еол воздушний,
Озвись, голубко, забуркукай з-тиха,
Ачей козак, нетяга прямодушний,
Позбудеть-ся хоч на часину лиха.

Жене його із края в край, тїмаху,
Людське лукавство та ехидство кляте.
Завидує він степовому птаху,
Не маючи й могили, щоб ізпасти.

Заграй же з-горда голосом величним,
На сором злюкам, щó тебе плямують,

Загрімай на лихих докором вічним,
Нехай тебе віки грядущі чують.

А ти, моє надиханьне спасенне,
Моя ти Музо, в образі любови!
Покинь бідаху на житьте злиденне,
Іди собі на береги Дніпрові.

Там люде в темряві сидять глибокій,
Ти їх осьвітиш сяевом небесним.
Я ж тут од мук спочину, одинокий,
Дознаю щастя прахом безсловесним.

---

64. Р А Й.

Привѣтствую тебя, пустынный уголокъ. *Пушкинъ.*

I.

Витаю глуш твою, куточку мій затишний,
Де я ховаюсь од лихих людей,
Що́ гайдамаками осїли »город пишний«,
Хвалителями гидосних страстей,
Через котрі наш край у-в Азію подав ся,
Пустинею ума і людськости зістав ся.

II.

Я тут мов у раю. Кругом живуть панки,
Такі-ж байдужні до самопознаньня,
Як їх хавтурники, їх судьді й мужики...
Благословенний край розумованьня!
Погляну з захисту — воли, воли й воли,
Безмовні, як і їх батьки й діди були.

III.

Я тут новий Адам: свій тихий рай обходжу,
І всїм скотам даю іменованьне,
Скотам і гадам, що́ в которого знаходжу,
На споминку, на вічне памятаньне,

Що пробував колись в сім краї чоловік,
І між нїмих звірят прожив блаженний вік.

IV.

Як праотець Адам, ходжу я тут за плугом,
В поту лиця свій хлїб насущний їм,
І нїкого менї назвати братом, другом,
Або слугою не-лихим своїм.
А все-ж ми з Евою щасливші над звірята,
Над всї воли, осли, телята, поросята.

V.

Як праотець Адам, я знаю звягу хатню
Із Каїном без чести й без ума,
Та, молячись, дивлюсь на Еву благодатню,
І не подужає мене ворожа тьма.
Сьміюсь на хуторі і з темного хижацтва,
І з велемудрого письмацтва-гайдамацтва.

VI.

Благословен Господь за всї його дари!
Благословен: сподобив мене раю...
Працюю від зорі до пізньої пори
І на погану погань не вважаю.
В затишному раю »я води Лети пю«,
Та тихострунную настроюю мою.

---

65. КОЗАРЛЮЗЇ ЛОБОДЇ,

посилаючи йому »Байду«.

На мене з-крива, мов вовки з байрака,
Дивились-позирали мудрецї,
Що в мене думка з ними не однака:
Вони, бач, знані на всю Русь кравцї.

По викройцї викроюють готовій
Історію, романи, ба й стихи;

То як же хуторному простакові
Вбачати їх письменницькі гріхи?

Ти ж, не мудруючи з ними лукаво,
До мене як до брата пригорнувсь,
Піхотою прибув на хутір браво,
Гостинців гарних я в тебе здобувсь.

За них отсе дешевого гостинця
Тобі, мій друже козарлюго, шлю.
Нехай тобі він хоч про те згодить ся,
Щоб знав, яку гірку я часом пю.

Хотїв би голос по сьвітах пустити, —
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотїв би правду людям говорити, —
Ведмедем дуросьвітчина реве.

Чорт-ма на сьвітї правди, от щó горе!
Її, мовляв той старець, »не зискать«...
Хиба пійти з нудьги на Чорне море,
Щоб на гаках по-Байдівській сконать?

---

66. ПОКОБЗАРЩИНА.

Не славте кобзаря словами золотими:
Повісте ви над ним його тридцятострунну,
Нехай між липами пахущими-густими
Із вітерцем веде розмову тихо-думну.

Нехай Еол її тихесенько гойдає,
Як із сестрою брат про нього розмовляє,
Обнявшись, шепче їй і душу розважає.

І, хлиплючи, вона про все йому роскаже:
Якого щастя з ним і горя в-двох дознали,
Як ополчало ся на них єхидство враже,
Як мерли обойко і знову воскресали.

І буде він її тихесенько гойдати,
Як із сестрою брат і про нього розмовляти,
Обнявшись, плакати і тугу розганяти.

Не славте кобзаря піснями голосними:
Дзвонить йому хвалу його тридцятострунна.
Колись він заблищить між душами ясними,
І зникне вся хула ворожа нерозумна.

І буде дух його із віку в вік сияти,
Серця сцїлющою водою покропляти,
І рани гоїти, і сльози обтирати.

---

67. КАВЕРЗНИКАМ.

Як на Сибір колись ви засилали
Правдивих земляків московськими руками,
Так і мене сюди запакували,
Щоб я бесїдував з одними мужиками,
Щоб картами пяними забавляв ся,
З підпанками тупими тілько знав ся.

Шкода і злости вашої і працї:
Я розмовляю тут із богом Аполлоном,
Не дурників-панків, а муз і ґрацій
Збираю в хуторі моеї лїри дзвоном.
З талантами всесьвітнїми тут знаюсь,
З Гомером і Шекспіром обіймаюсь.

---

68. ПИСАКАМ-БРЕХАКАМ.

I.

Звиваєте менї вінок терновий...
Лаврового в ледачих не прошу,
І ропотом на суд ваш суєсловий
Перед судом Господнїм не грішу.

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from

Не люблять пси, на гавканьне готові,
Гарячого (всяк знає) кулешу.
У правди вид поломяний, огнистий,
Жахаєть-ся її дух тьми нечистий.

II.

Понурившись у землю, мов бики,
Ви ревете на ревищі письменства.
Так по своїх вертепах козаки
Ревли против Москви й її главенства.
І доревлись, що їх у крепаки
Повернено, подвижників рівенства.
Хто-ж повернув? Зрадливі їх брати.
Хто покарав лихих катів? Кати!

III.

Так ваша кров лиха й тепер бунтує
Без совісти, без чести, без ума.
Писменницьке багно, мов Сїч, юртує,
Силкуєть-ся згасить сьвіт правди тьма.
Нї, як Москва над злюками панує,
Що на її гавчать без сорома,
Так праведні пісні моеї Музи
Накладують на ваші брехні узи.

---

69. МЕТАМОРФОЗА.

Нечисто въ нихъ воображенье,
Не понимаетъ насъ оно.

Пушкинъ.

Дорогу темряву мою
Ти райським сьвітом осьвітила:
Бо душу чистую твою
Пречиста сила появила.

Дорогу темряву мою
Ще гущим туманом окрила:

Бо душу чистую твою
Нечиста сила помрачила.

Як серденьком твоїм ясним,
Мов сонце, дух мій осияла,
Над всяким творивом земним
Ти в мене божеством стояла.

Як розумом чужим, тупим,
Мене на розум наставляла,
Дитям отця брехнї слїпим
В моїм умі і в серцї стала.

---

70. АБАДОННА.

Аминь, аминь глаголю вамъ, яко вся отпустятся согрѣшенія сыномъ человѣческимъ, и хуленія, елика аще хулятъ: а иже восхулитъ на Духа Святаго, не имать отпущенія во вѣки, но повиненъ есть вѣчному суду.

Марка гл. III, 28, 29.

Я вас намалював, недовірки сьвятинї,
Хулителї ключа живого Гіппокрени.
Чудовищем гидким до-віку на Вкраїнї
Стояти буде образ ваш мерзений.

І дїтям матїрки віддалеки на нього,
Як на пекельний лик, показувати будуть,
На зневажателя натхненьня пресьвятого,
І дїти Абадонну не забудуть.

І як в нїмих віках потоне Україна,
Над нею чудищем гидким стояти буде
Моя гидотою безсмертная картина,
Щоб гидували вами вічно люде.

Digitized by Google
Original from

71. ПРАВЕДНЕ ПАНУВАНЬНЄ.

Голубко Музо! годї сумовати
Та плакатись над слїпотою черни,
Щó золотом вцяцьковує палати,
Од сьвіту правди сховища мизерні.

Обіймемось та пійдемо в левади,
В поля, в луги, в гаї широкошумні,
Чи не розвіємо тяжкої там досади
На узурпації, на захвати безумні.

Глянь-подивись, який в нас »пишний город«,
І скілько в нїм окраси дорогої!
Диханьня нашого не труїть смород,
І деспот мисли не гніте живої.

Піснями тут ми з Богом розмовляєм,
Вселенна серцю нашому відкрита,
І области ми ширші осягаєм,
Нїж та бідота, золотом окрита.

---

72. ПОЕТОВІ.

Поетъ, не дорожи любовію народной. *Пушкинъ.*

Кобзарю! не дивись нї на хвалу темнóти,
Нї на письменницьку огуду за пісні,
І ласки не шукай нї в дуків нї в голоти:
Дзвони собі, співай в сьвятій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своїх трівог або пустих утїх.
Нехай турбують ся чи грають ся, мов дїти:
Ти на високий лад не перестроїш їх.

Їх небеса — базар, їх божество — мамона;
Купують, продають, міняють крам на крам,

І буквою свого житейського закона
Готові зруйновать духовний правди храм.

Готові, і нераз на торжищах великих
»Розпни, розпни його!« вигукує тиран;
Но не смущаєть-ся твій дух од криків диких:
Ти — невмирущий цар, ти й над царями пан.

---

73. ЦАРСЬКА ГРАМОТА.

Сынъ мой еси ты: азъ днесь
родихъ тя. *Псаломъ II, 7.*

Я — цар, і буду ще предовго царювати, —
Аж поки красчого над мене вродить мати.

Той области нові широкі осягне,
І сяєвом своїм затуманить мене.

Блаженний відойду к Создателю Адама,
Возляжу в правотї на лонї Авраама,

І веселити-мусь тим вічно з ним у-двох,
Що красчого царя над мене дав вам Бог.

Царюючи ж тепер над вірними серцями,
Самодержавствую прихильними умами.

І се тебе моїм наказним огласив,
Найбільшою між них повагою окрив.

Повага та — мого достоїнства частина:
Ти не наказний мій, возлюблена дитина.

І будеш у мене дитиною во-вік:
Такий бо з мене вдавсь на сьвітї чоловік.

Я глибоко в душі й любов таю й ненависть;
Огуджує ж мене мизерна тілько завись.

Digitized by Google

74. СУМ І РОЗВАГА.

Кобзо! давно ми з тобою по сьвіту блукаєм,
Добре та й добре обоє сей сьвіт лихий знаєм.
Знаєм, яка тут бувае холодна весна,
Як побивае первоцьвіт морозом вона.

О мій первоцьвіте любий, мої ви надії!
Кобзо! де дїлись усї мовчазні твої мрії?
Рано порвалась твоя найдорожча струна.

*

Тим-то, голубко, про сьвіт сей невесело дзвониш,
Дзвониш перебовком, з-тиха, мов мертвих хорониш.
Щó за важенні ти мисли наводиш на ум!
Скілько у тебе гірких, ще не співаних дум!

Годї-ж бо, сестро, тужити, моя жалібнице!
Годї квилить-проквиляти, ясна соколице,
Мов-би почула еси смертоносний самум!

*

Глянь, подиви ся: »розкрились високі могили«...
Знаємо вже, »кого в них« і як »положили«.
В раду зібравшись, козацькі потомки гудуть,
Творять над грішними предками праведний суд.

Кропить гаряча сльоза незагоєні рани,
Топить, як віск, беззаконно-тиранські кайдани,
Вказує жизни новий, не-невольницький путь.

*

Кобзо-орлице! заклич-задзвони з високости,
Щоб на твій поклик старі позростали ся кости
І неповинно пролитая кров ожила,
І Боянами-орлами земля процьвіла.

Чарами слова розмай, мов ту хмару, недолю.
Слово нам верне і силу давнезну і волю,
І не один в нас лавровий вінок обіве круг чола.

Digitized by Google
Original from

75. МУЗА.

Музо безхитросна, проста, дівчино стидлива,
Вбога селяночко, співом та сьміхом щаслива

Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починаньне благе в тихім серці почулась.

В-двох ми з тобою обходимо всю Україну,
Словом спасенним витаємо добру людину.

І де слова наші в душу сьвяту западають,
Там віковічно пахущі квітки процьвітають.

Раєм Господнім на мучене серденько віють,
І животворні, великі надії в нім сіють.

---

76. ДО СПІДЛЕНИХ.

Коли спідлїете так як ті Греки,
Щб мову добру, дороге намисто,
Із дешевеньким шклом перемішали
І дикі груди дико вцяцькували, —
Так і тогдї, в якісь віки далекі,
Обернетесь від сьмітьтя до скарбівнї,
Де чисті перла, зерна многоцінні,
На сонцї грають-жевріють предивно,
І неукам і вченим сьяють рівно.
Обернетесь і будете по зерну
Перебирать казну свою мизерну,
Знайшовши ж цінне зернятко, носити,
В моїй скарбівнї сховища просити,
Щоб ваша мова згублена-забута,
Заглушена ледачим сьмітьтем рута,
Як іскорка дрібна жила-блищала,
В моїм огнї во-віки не згасала.

Digitized by Google
Original from

77. ТРИ ПОЕТИ.

Як лїтнїм ранком счервонїють хмари
Над сонечком, щó весело встає,
І пан старий, надївши окуляри,
Провізію з комори видає,
А ранок у гаю і в полї творить чари,
Тогдї вся дробина клекоче і сокоче,
І сокорить, і кахкає й пищить,
А по сусїдах лаяньне жіноче
Та дїтський крик аж у-в ушах лящить,
І глушить коськаньне ночлїжне парубоче...
Під сей гармидер, гук і птаства джеркотаньне,
І гавканьне собак і хлопцїв реготаньне,
Поети, мов боги, нї на що не вважають,
І пісню горнюю про дольнїй сьвіт співають.
Один поет в саду, проміж квіток росистих,
Співає, як восток горить у водах чистих,
Як вітерки туман у кучери звивають,
І медом під селом гречки благоухають.
Другий поет іде в долину до криниці,
Відерцем зачерпнуть погожої водиці,
І про віночок свій, про любощі співає, —
Мов з раю спів його до серця долїтає.
А третїй думами сягає аж за море,
Співає про войну, про всьогосьвітне горе...
Душа його кипить, рокочуть грізно струни,
І сиплють на земних богів свої перуни.

---

78. * * *

Серце моє тихе,
Пташко полохлива!
Ой про що я народилась
Бідна, нещаслива?

Людям щасте-доля,
А менї — неволя...
Нї заїсти, нї запити
Бідуваньня-горя.

Дайте менї рути,
Щирої отрути,
Щоб менї мого нелюба
Серденьком забути.

Ой не хочу жити,
Нелюбу годити!
Лучче тобі, мое серце,
На ножі кипіти...

---

79. * * *

Квітки з сльозами,
Сльози з квітками
Не розлучають ся, сестро, нїколи.

Скроплюють сльози
Пишнії рози,
Свої розкішні, величні престоли.

Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних слїз — рози.

Їм же відрада,
Висча награда —
Чисті та щирі, та праведні сльози.

---

80. ЛИЛЇЯ.

I.

Цїлують ся з тобою всї, лилїе,
Хто сьвіт побачив у твоїй оградї, —

Digitized by Google
Original from

Метелики легкі, жуки важкії,
Піддаючи ся красоти принадї.
Я ж, мов чужий в принаднім вертоградї,
Віддалеки дивлюсь на цїлуваньне,
І мовчки віддаюсь моїй досадї:
Яке безрóзумне над'уживаньне
Сьвятих любови прав і жизни занедбаньне!

II.

Цїпкими лапками стебло тоненьке,
Хибке, твій стан високий, обіймають;
Твоє, як снїг ураняшнїй, біленьке
Лице жорсткими вусами торкають,
І поцїлунками пють-випивають
Кадило райське — запашне диханьне,
Щó ним уста твої благоухають.
Яке безрозумне над'уживаньне
Сьвятих любови прав і жизни занедбаньне!

III.

Дивлюсь оддалеки... Так від земного
Земля бере своє, бере байдужно.
Вона не знає висчого, сьвятого,
І нївечить лилїю благодушно.
Метелики й казюки всякі дружно
Пречисту душу з неї випивають,
Смакуючи в її красї бездушно...
Чиї ж розумні, чесні очи знають,
Про-що такі квітки цьвітуть-благоухають?

---

81. ТРОЄ СХОТЇНОК.

Одной картины я желалъ быть
вѣчно зритель. *Пушкинъ.*

Я не хотїв би нї царських палат,
Нї вертоградів пишно-прохолодних,
Аби у мене був з душéю добрий лад,
Щоб не насилував я мислей благородних.

Я не хотів би сьвітових утїх,
Щó забавляють олухів великих,
Аби у мене був веселий в серцї сьміх,
Серед моїх книжок, моїх пенатів тихих.

Цураюсь я багацтва, висоти
І популярности, ума отрути,
Аби Мадонною, о сонце доброти,
Сияла ти менї в мої хмарні мінути!

---

82. ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

Вертоградъ моей сестры.
Пушкинъ.

У сестри моєї тихо
Процьвітає сад в оградї.
Кинамон, моя утїха,
Нард, алое в любім садї.

Там квітки, як в Божім раю,
Щó на Тигрі та Евфратї,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавлють в ароматї.

Там ґранати наливнії
Солодощів дивних повні...
Гудуть бжоли золотії,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця...
Мойму серцю на відраду
Заворожена водиця.

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу:
Бо призначено для брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю мого серця:
Повій чарами на воду,
Нехай льлеть-ся, нехай льлеть-ся.

Вітре буйний Аквилоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати.

---

83. ШУКАНЬНЄ-ВИКЛИКАНЬНЄ.

Ще любо дивлять ся на мене карі очи,
І біла рученька в моїй руцї тремтить,
І від річей моїх, серед нїмої ночи,
Дївоче серденько і млїе і болить.

Дївчино горлице! шкода твого коханьня,
Шкода ночей без сну, зітханьня, сумованьня:
Живу я розумом, а серце тихо спить.

Минули любощі; душа моя жадає
Коханьня иншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його від півночи бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.

То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого-ж він по сьвітах шукає-викликає?
Орлицю сьміливу, крилатшу над орла.

---

84. ДО МАРУСЇ В***.

I.

Марусенько! моя голубко сизокрила!
Як повно у тебе в тім серденьку добра!
Коли-б змогла еси, ти б крилечками вкрила
Обидва береги Славутиці Днїпра, —
Ти, перш усїх, мене б од злюк тих захистила,
Щó не долюблюють правдивого пера,

Щó подвизають ся, воюють за свободу,
І вкинули б мене серед Славути в воду.

II.

О! не хапайсь, молю, до подвигів великих.
Не та се сторона, де б можна їх творить...
У боротьбі сьвятій серед інстинктів диких
Даремно серця жар в тобі перегорить.
Пройми ним і натхни хоч всї земні язики,
А трупа мертвого тобі не воскресить.
Нехай свої мерцї самі мерцї хоронять,
Щó по живому вже давно у дзвони дзвонять.

III.

Вернїмось, любонько, до вічних ідеалів,
Згадаймо, що й один атом не пропаде
З того, щó втворено у самому началї,
З котрого й рід і дух народнїй наш іде.
Перечитаймо знов божественні скрижалї;
Читаньне пильне нас до правди доведе,
І будем правдою ума і серця жити,
Грядуще сяєво у темряві носити.

IV.

Отечество ж собі ґрунтуймо в рідним слові:
Воно, одно воно від пагуби втече,
Піддержить націю на предківській основі, —
Хитати-муть її полїтики вотще;
Переживе воно дурне вбиваньне мови,
Народам і вікам всю правду пророче...
Голубоньки! *ви* нам у злигоднях надія,
Мов благовістная, неувядна́ лилія.

V.

На лонї вашому, пречистому й нїжному,
Возродить ся, зросте наш староруський дух,
І не підклонить ся він духові новому,
Тонами висчими сповнить народнїй слух,
Не буде вже зерна давати за полову

І лїтнього тепла за зимогрій-кожух.
Народня наша в *вас* у-в областї природа,
І серця правота, і розуму свобода.

---

85. ЧУДО.

Очима стрілись ми, і ти менї сказала,
Що я вінок ношу, письменства сюзерен,
Схилила голову з покорою вассала,
І не постерегла, що то не лавр, терен.

Так! хитрі книжники й лукаві фарисеї
Розмножили своє потомство без числа,
І доленьки зьвізда письменської моеї
Мене в синедріон на суд їх привела.

На радї розумів, у пинджеиьнї жорстоких,
Присуджено менї носити сей терен,
Щоб ним жахав мужів, талантами високих,
І сивих юношей, і любомудрих жен.

Но ти вклонила ся, і чудо сотворила,
Якого не творив нїхто ще на земли...
Глянь! лаврами мене незрима сила вкрила...
Глянь! демони терен в геєнну понесли.

Чи чуеш? з-під землї щось глухо завивае...
Се плаче з скрежетом зубів синедріон:
Тепер носить йому вінок сей припадае,
Щó в пиньдї присудив менї його закон.

---

86. ВИДЇНЬНЄ.

Я помню чудное мгновенье:
Передо мной явилась ты,
Какъ мимолетное видѣнье,
Какъ геній чистой красоты.

Пушкинъ.

I.

Я згадую той день і час благословенний,
Як дух твій молодий мене з землї підняв,

І побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоїх очей живущих осияв.
Щó та вода в казках живуща і сцїлюща?
Жизнь у тебе в очах, блаженна-невмируща.

II.

Так, жив я на землї, і ти з небес прийшла,
На крилах юности до старощів спустились;
Ти з раю пахощів з собою принесла,
І сьвітом божества душа твоя сьвітилась...
Нї! не мечта сьвята — небесний херувим:
Бо дух мій загорівсь огнем твоїм живим.

III.

Воскрес я, і земля тепер менї тїсна...
Ти зникла, і тебе не між людьми шукаю,
Прокинувсь духом я від жизни, як від сна,
Мов олень до води, до божества жадаю.
Всїм серцем вірую в істочник битія,
Де в Бозї зачалась душа сьвята твоя.

87. СОЛОВЕЙКО.

I.

Його нїколи на полї не чути,
А сад що-дня мов чарами сповняє.
Про те одно й живе, щоб бути
Утїхою душі, щó споминає
Про тихий рай в тихí свої мінути,
Як серце в любих мріях оддихає.

II.

Легесенький, малесенький, боїть ся
Буйного вітру на широкім полї.
Нехай буяє з вітром инша птиця,
Ненаситна в своїм жаданьню волї;
Він никне, мовкне, знїтившись таїть ся,
Як серце кволе в нещасливій долї.

III.

Затихне вітер, сонечко засьяє,
Солодким духом рози подихають...
Поетом він з гнїздечка вилїтає, —
Пісні хвалу їх пишну вихваляють.
Душа про давнє щасте споминає,
І райські мрії серденько сповняють.

---

88. АНАХОРЕТ.

взором арабщини.

Тихо та мирно живу я з людьми: бо не знаюсь.
Я тілько з ними щоденним добром поділяюсь.

Викопав їм я колодізь в житейській пустині,
Щоб між запеклих сердець-каменюк на Вкраїні

Добрій душі одинокій від згаги не вмерти,
І надписав на нїм: Благотвори і по смерти.

---

89. НЕВИДИМИЙ СПІВЕЦЬ.

Як сонечко зійде ясне, мов над раєм,
Над садом моїм,
В саду невидимий співець заспіває,
Сьвятий херувим.

Співає він, грає всїма голосами
Про ту красоту,
Щó землю сповняє і море, і дивну
Небес висоту.

Співає, нам серце трудне розважає,
Щó втратило рай:
»Не втратив той раю, кому я співаю
Про сад і про гай,

Про сушу і води, розкоши природи,
Про все, чим цьвіли

Великі й дрібненькі племіньня й народи
На лоні землї.

Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
І сяєвом вічним його просьвіщаю,
Господню зьвізду.«

---

90. * * *

Благословляю час той і годину,
І ту ясну невимовну хвилину,
Як я, обіхавши сьвіт-Україну,
Тебе побачив, над людей людину.

В тобі з душею понялась урода,
І з серцем тихим — розуму свобода...
Пещене чадо рідного народа!
Пишаєть-ся тобою вся природа.

До тебе я, приблуда, приблудив ся,
На *тебе* я, мов на сьвяту дивив ся,
Твоїм умом і серцем просьвітив ся,
Немов на сьвіт у-друге народив ся.

Благословен же час той і година,
І ти, ясна, незабутна хвилино,
Як сьвіт менї широкий, Україна,
В тобі з'явив ся, над людей людино!

---

91. ПРЕМУДРІСТЬ.

Но въ законѣ Господни воля его,
и въ законѣ его поучится день и ноць.
Псаломъ I, 2.

I.

Я в школї аж у трьох дяків учивсь,
Закіль навчивсь читаньня та писаньня;

Тогдї вже в сьвіт мов пташеня пустився,
Щó пробуе широкого лїтаньня.
Та, лишенько! в неволї опинився,
Бурлацького дознавши бідуваньня.
З Неволею за брата жив Обман,
Над усїма письменними гетьман.

II.

Премудрости вони учили в-двох,
Та не тії, щó день і ніч в законї
Своїм велить нам поучатись Бог
При тихому гусéль сьвященних дзвонї.
Златий телець був Богом у-в обох,
Мов істукан Деірський в Вавилонї...
Премудрий той у них, щó й над отця
Й над матїр чтить бездушного тельця.

III.

Но я... о, нї! йому не поклонявсь,
Я гордував лукавим Вавилоном;
Премудрости ехидної цурався,
І любих струн втїшав ся тихим дзвоном.
І над Обман і над Неволю знявсь:
Бо знехтував би й їх потужним троном,
В сьвятім трудї й розумній нищетї
Я не корився безбожній суетї.

---

92. ВОЇНСЬКИЙ РОМАНС.

Блажен, хто серденьком тихеньким щиро любить,
Блаженьший той, хто сьвіт розсудком возлюбив,
Хто в серцї почутьтя героївські голубить,
І розумом своїм увесь оддав ся їм.

Він чуе залюбки голубки буркотаньне
І співи соловя над розою в ночі;
Він знае серденька солодке трепетаньне,
І — лине огняний велично, де мечі,

Скрестившись, істину тверезу проявляють,
»Желїзні раціі« про цїлий мир кують,
І всїх розумників без хиби врозумляють,
Що тілько смерть живим укаже жизни путь.

Кохана! не тремти перед мечем крівавим!
Він радощі земні вбезпечує всїм нам...
Съвіт практичнїщої не відае ще слави,
Як з-горда показать страшного ворогам.

---

93. ХМАРИ.

Снова тучи надо мною
Собралися въ вышинѣ.
Пушкинъ.

Изведи изъ темницы душу мою,
исповѣдатися имени твоему.
Псаломъ CXLI, 8.

Знов захмарилось високе
І велике і страшне...
Кволе, в съвітї одиноке,
Знов запитуе мене:

»Чи ти встоїш против долц
В гордих старощах твоїх?
Чи — не буде вже нїколи
Днїв менї тихих ясних?«

Серце кволе, тихомирне!
Ми з тобою знаем съвіт,
Твориво тиранства хирне
Від Нїмродових ще лїт.

У неправдах зачинають,
У болїзнях вагонять,
Беззаконство порождають,
Правда, совість, розум сплять.

Digitized by Google
Original from

Утомившись боротьбою
З натовпом тупим, слїпим,
Розквитались ми з судьбою,
Гордо в самотї стоїм.

Хоч захмарилось високе,
Вище хмари злетимо...
Серце в сьвітї одиноке!
Ми над громом стоїмо.

У-низу огнем він грає
І торохкає-грімить,
А над нами той витає,
Хто сказав: »Да буде сьвіт!«

Як снаги ж у нас не стане
Крізь хуртовину пройти,
Кодло людське окаянне,
Мов темницю, кинеш ти.

В тій темницї, одиноке,
Вже зреклось ти суєти,
Линь же, горде, у високе
Небо правди й красоти.

---

94. НЯНЬЧИНА ПІСНЯ.

I.

Евтерпо! ти одна ще не втїкаєш
Із наших тихих сїл і хуторів:
З дївчатами в нас вéсну прославляєш,
Розважуєш удов, жінóк, бабів,
І по шинках чумацтво споминаєш,
А часом і гетьманцїв-козаків.
Щó ж найлюбіще нам — над колискáми
Дїтвору-немовлят заспівуєш котками.

II.

В котках-піснях ніжних ти їм голубиш
Серде́нько матернім тим почутьтем,
Що́ з Мельпоменою-сестрою любиш
Зьвіздою ставита над всім житьтем...
О Музо Муз! до-віку ти не згубиш
Своеї рівноправности з »царем«,
Як розум наш Гомерівці прозвали,
Без Девятьох Сестер ваги йому не знали.

III.

Благаєм же тебе дітву гойдати
Так, щоб вона у стовбур не пійшла, —
Їй разом з серцем розум колихати,
Приспішуючи й нам той вік добра,
Що Девятьох до нас колись принадить
З багацтвом, красчим золота й сріблá, —
Той вік, що́ дасть і нам на рідним полї
Втїшатись, як брати, спасенним жнивом волї.

---

95. *ʼΑ Р І Σ Т О N.*

ВИЗАНТІЙСЬКИЙ АНТИК.

I.

Котюга Лобас, він же і Сократом
В ученого ченця за розум звав ся,
Жив сибарітом чи аристократом,
І *ἄριστον* своє явить завзяв ся,
Та не богами під сріблóм і златом,
Що́ ними вчений ченчик величав ся, —
Нї, ницостю ума і хладом серця,
Що́ в Византійців съвятостю зоветь-ся.

II.

»Спорудили,« рече, »ви пишні мури
Манастиря сьогó, мовляв, съвятого,
Та й строїте побожним душам кури
З девятого столїтьтя навісного.

Годуйте ся, пузаті миродури,
Та Лобаса не майте за дурного.
Він *ἄριστον* своє з колиски знає,
І з-горда на плебеїв позирає.

III.

Є в мене щось таке, що й ницость вашу
І холод серця вашого черствого
Я на вазї пекельній переважу,
Як ситий переважує худого.
Натякую не про кошечу кражу,
Котрої вчивсь у ключаря сьвятого, —
Нї, *ἄριστον* моє тим заявляю,
Що в серцї й искри вдячности не маю.«

---

96. СОКРОВИЩЕ БЛАГИХ.

Чого, скажіте нам, ви Нїмцї та Французи
Так прислухаєтесь до русчини, до нас?
Чого вас простий спів самоучної музи
Дивує, мов з небес почутий серцем глас?

Колись таке саме почуто в Галилеї
Та в римських займищах, щó море облягли,
Забравши під ярміс потужности своєї
Благословенную середину землї.

Там, в тихих застумах розкішної природи,
Безсмертний дух людський над горде право знявсь,
Споглянув з-вúсока на всї царства й народи,
Сокровищем благих єдиним вічним ставсь.

І знехтував чужі ненавидні закони,
Щó й серце думали і розум нахилить
Під видумки, щó їх не знали милїони,
Привикши у своїх звичаях рідних жить.

І слобонивсь од всїх передсудів гординї,
І завитав до нас в природній простотї,

І ми вклонили ся йому серед пустині,
В смиреньні розуму і в серця чистоті.

Вселив ся в нас тогдї дух правди, утїшитель,
І звали ми його »сокровище благих«,
І був він розуму і серця в нас хранитель,
Податель живота і всяких благ земних.

І ми, спромігши ся на дух сей самостайний,
На дух, щó сам свою верстає певно путь,
Осьвячували ним престол самодержавний,
І злюкам не дали себе к землї пригнуть.

І властвував у нас неспорений диктатор,
І в нього не було спотворених підлиз:
Бо правоправний цар, природний імператор,
На трон свій по хребтах нахилених не лїз.

Ви ж в гордощах своїх сього не мали духа,
Щó звали б, так як ми, сокровищем благих.
Нагнула вас к земли сухих сердець засуха:
Бо творите самі собі богів земних.

Тим і бажаєте собі від сього мира
І панства й царства, щó Христос уничижив;
Тим і в свободї ви шукаєте кумира,
Щó б до землї чолом вам голови хилив.

Чи золотий телець чи демаґоґ чи деспот,
Годити й кланятись ви мусите комусь.
У вас і той, кому все дано на перероб,
Щó в серце вселено, про горнїй сьвіт забувсь.

Безгрішний папа ваш зробивсь царем от мира
Гріховного сього, Христу на перекір...
Зневажив заповідь: »не сотвори кумира«,
І сотворив з себе самого вам кумир.

Тим прислухаєтесь ви, Нїмцї та Французи,
З своїх столиць-клоак безвиходних до нас,

Мов справді в голосї самоучної музи
Ви серцем чуєте небесний тихий глас.

---

97. СЛАВЛЕНІ ТРИДНІ.

I.

Пишавсь Єрусалим своїм великим храмом,
Жилищем Господа, вертепом суєвірства,
І ввесь його сповнив сьвятофалшивим крамом,
Сокровищем сердець, надбаньнем лицемірства.
Ти ж, негодуючи на мрії дуросьвітства,
Не пощадив своїх прапращурів сьвятинї,
По славних двох царях блискучого наслїдства:
Храм пишний зруйновав, і на його руїнї
Нам обіцяв новий спорудити у тридні.

II.

Минув день первий, день безрозумно крівавий
І довгий: бо годин столїтнїх мав десяток.
На звалищах нїмих сїв шуляк двоєглавий,
І крильми осїнив язичництва нащадок.
День другий настає — правдивости упадок,
Шахрайства темного сьвяте коронуваньне:
Дає народові у темряві порядок
Не розум, а сердець безрозумне буяньне,
Над королями пап крівавих пануваньне.

III.

Минув і другий день, день руйнованьня Маврів,
День інквізиції і крестових походів,
Миноса римського неситих минотаврів,
Дивовища віків грядущих і народів.
Настав день трейтїй, день нових неправди ходів,
Брехнї під маскою високої культури...
Учителю благий! чи ти нам не нашкодив,
Що зруйновав єси коштовні древні мури
І в темряві погріб скарби лїтератури?

IV.

Хиба-ж не бачиш, як в імя твоє сьвященне
Попівство брехнями прислужуеть-ся аду
І трубить, нїби ми, недоумство, хрещене
По твойому в водї, чтимо Господню правду,
Хто ж не познав тебе, чортякам у-в одраду,
Ті милїонами повинні погибати,
На ганьбу розуму а серцю на досаду:
Создатель бо небес таких не схоче знати,
Як прийде під твоїм імям людей карати.

V.

Коли-б єси, з твоїм високим ідеалом,
І над Римлянами й над Греками не зняв ся,
Людський́й би розум наш, з його старим началом
Реальним, до чогось статечнього добрав ся,
І ти б з наукою твоєю заховав ся
Під сїнями його, тихий, незнаний странник,
І кровю б на крестї з ребра не обливав ся,
Народу Божого ізбранного ізгнанник,
Огня, меча і мук невимовних посланник!

---

98. СТАРОРУС-МАЛОРУС ДО НОВОЇ. ВЕЛИКОЇ РУСИ.

Наші предки Москалями вас по-ляцьки прозивали,
В Азію китайську ваших славних предків одпи-
[хали.

Ви ж на займанї своїй розумно господарювали,
Руську землю й руську честь од ворогів оборо-
[няли.

Наші предки руським сьвітом із Ляхами тяжко ко-
[лотили,
А втворити руського письменства в себе не здо-
[лїли.

Digitized by Google

Ви ж потужне руське слово в тій преславній Сїчі
[вформували,
Щó над морем, за московськими порогами, обмуро-
[вали.

Сим потужним руським словом про наш край ви
[заспівали,
Наш Днїпро Славут і Дон Великий гарно змалю-
[вали.

Любо ми се малюваньне на Вкраїнї привітали,
Ваші голосні пісні по-свойому переспівали.

Нехай руські вороги по всїм широкім сьвітї зна-
[ють,
Що на руських займищах у двох кошах одно га-
[дають.

Буде час, коли між нами не стояти-муть Івани,
Щó на добрий розум і на серце нам кладуть кай-
[дани.

Не гасити-муть нам духа полїтичним фанатизмом,
Не впиняти-муть проґресу чужоядним еґоїзмом.

Тогдї ми про давне руське братство рівноправне
[спогадаем,
Вкупі з вами в вольнім храмі і науки й жизни
[заспіваем.

---

99. СТЕП.

Від полудня теплий вітер
З-тиха подихае,
Під живущою росою
Степ наш оживае.

За могилою могила
Зеленїе-мріе,

Digitized by Google

І далеко проміж ними
Битий шлях темніє.

Без кінця степ розгорнув ся,
Туманом узяв ся...
Дух співочий із пташками
Аж під небо зняв ся.

---

100. СТЕП О ПІВДНІ.

Блакитне небо, мов дугасте море,
Безоднею самітньою стоїть.
Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
Огнем переливаєть-ся, жахтить.

Гарячий вітер хилить-нахиляє
Траву филясту з-тиха до землї,
І в прозірній золоченій імлї
Даль степова мов тоне-поринає.

По-над зелом-травою жар нїмий
Переливаючись пливе високо;
Розтоплюєть-ся воздух осяйний,
Тїснить у грудях дух і слїпить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами, огнями
Картина сьвітоискрява горить,
Над нею любо по-під небесами
Музика, мов срібло тонке, дзвенить.

То жайворонок, лїрник одинокий,
Зайняв відрадну серцю вишину,
І звеселяє сьвіт шумноширокий,
Співаючи про волю та весну.

Нїмує степ: йому нї на щó воля.
Се немовлятко сонне в сповитку:
Судилась велетню дрімлива доля,
На довгому байдужньому віку.

Закутавсь у свої зелені шати,
Пахущі мовчки нюхає квітки;
Над ним по вітру носять ся крилаті
Метелики, як марево легкі.

---

101. ВЕЧІР У СТЕПУ.

Вже хмари бгають ся в клубки червоні;
Поля роси вечірньої жадають;
Дзеленькає дзвінком поштар, і конї
В долині куряви не підіймають.

Ні хуторця ні хати на просторі,
Ні огнища, ні пісні і забави...
Степ розливаєть-ся мов сонне море.
Куняє жито, задрімали трави.

З-за хмари місяць ще не визирає:
Соромить ся з'явитись рано повний.
Ось хрущ гуде понуро і втікає,
А там орлан ширяє нерухомий.

Окрились ниви сітьтю золотою.
Озвав ся перепел, самицю звучи.
Росою обливаючись рясною,
Деруть ще з-тиха деркачі деручі.

Аж тускне в омряці зиркате око.
Крізь теплоту холодним подихає.
Сплив місяць по-над хмарами високо
І зорями все небо засіває.

---

102. НІЧ У СТЕПУ.

На небі пожежа західня палає,
Земля червоніє принадним румянцем.
Заснула вродлива, весела, щаслива,
І небо над нею темніє... стемніло.

Digitized by Google
Original from

І по-над сонною красою з-тиха
Повіяло холодним вітерцем,
І блискавка німа, очей утїха,
Десь засьвітила ся і згасла. Манівцем

Простує повновидий... висче, висче,
І лямпою посеред неба став,
І тихим, любим сьвітом засияв
Над мовчазною рівнявою степовою.

О степова картино ночи,
Сияньне неба, сну землї!
Береш ти красотою очи,
Чаруеш чувства й помисли мої.

Як степ розкинув ся широко,
Заснув у сивім тумані,
Так я спокоюсь одиноко
В чужій, сумній, незнаній сторонї.

Покину палицю старечу,
Та й годї хати вже шукать!
Забуду жизни колотнечу,
І в тихій самотинї ляжу спать.

Травою вітер не колише,
І в пишній, сьвіжій красотї
Земля як мати легко дише,
Голубить кволе серце сиротї.

Квітки на ложе одиноке
Льлють-видихають сьвіжий мед,
А небо зоряве високе —
Над ним золотоискрявий намет.

---

103. ВЕСНА Й ЛЇТО В СТЕПУ.

Годї тобі, степе,
Годї твердо спати:

Перестала в тебе
Зима царювати.

Зникнув снїг, і сонце
Засьвітилось чудно!
Сохне-просякає
Дорога безлюдна.

Прокинь ся, прошни ся,
Умий ся росою,
Пишай ся, хвали ся
Новою красою.

Краса твоя — шати
Зеленопросторі.
Окрила, як мати,
Поля й косогори.

Споглянь, подиви ся:
Весна наступила.
Розправлює сокіл
Скреповані крила.

День по-над тобою
Золотом сияє;
Пінява водиця
Сріблом закипає.

Хмари лебедями
По небу гуляють.
Холодки по грудях
В тебе пробігають.

Наленуть до тебе
Гості говорливі,
Веселі, співочі,
Нїжно-буркотливі.

Не словами з нами, —
Співами говорять;

Digitized by Google
Original from

З-ранку аж до ночи
Мов у дзвони дзвонять.

І настане пора дорога́, працьовита,
Що косар косаря у росї привітає,
І шелесне коса травожерна, несита,
І високе зело із низьким порівняє.

Як отаман дряплом на шабаш залопоче,
Косарі в один голос душею зільлють ся.
Мов труба мідяна на ввесь сьвіт зарокоче,
Пісні морем широким, безкраїм польлють ся.

Зарясніеш увесь ти копицями, степе,
І в високі стоги поскидаеш копиці;
І заржуть жеребцї на просторі у тебе,
Скакуни бистроногі, летучі як птиці.

Навтїшавшись тогдї і піснями й трудами,
Оддихай собі, степе сподарю, до сита,
І дивись крізь туман, як стадами-ключами
Журавлї линуть в вирей до нового лїта

І нехай твоя думка слїдом за ключами
Журавлиними в землї далекі несеть-ся,
І жаданьне спізнаньня з братами степами
В твоїй думцї самітно-дремливій прошнеть-ся.

104. СТЕПОВА СЇНОЖАТЬ.

Ой по Дону, по Дону,
По крутому бережку,
Там село поуз село
Мов квітками процьвіло.

Без гряницї й без копця,
Від кінця та й до кінця,
Зеленїе степ кругом
З предку-віку облогом.

Ой ви степи, ви поля!
Втїхо, розкоше моя!
Ви широко розляглись,
Аж до моря подались.

Я не сам собою к вам
У гостину завитав:
Наготовив я припас
Гостру кісоньку про вас.

По безкрайому степу
З-давна хочу погулять,
Силу свою молоду
Добрим людям показать.

Гей ти, косо, розгуляйсь!
Ти, рученько, розмахайсь!
Повінь, вітре буйненький,
На чистий вид, повненький!

А ти, траво, филюй ся,
А ти, око, любуй ся!
Золота моя коса,
Горда, пишная краса.

---

105. СТЕПОВА МОГИЛА.

Звідкіль ти, могило,
У степу взяла ся?
Крестик з очерету,
Земля не злягла ся.

Нї шляху нї стежки,
Кругом дико, пусто;
З нечуй-вітром тирса
Забуяла густо.

Чи хтось од безвідьдя
Сконав, заблудившись,

Digitized by Google

Чи лїг утомившись,
На сьвітї наживпись?

Чи серце хижацьке
Когось погубило,
І кровю живою
Пісок напоїло?

Чи мати дитину
В-останьне пестила,
Гіркими обмила,
Спатки положила?

Тут сонечко гріє,
Трава зеленїє;
Колишучи тирсу,
Вітер з-тиха віє.

Нехай сьвітить сонце,
Віє вітер з-тиха:
Не встане, не гляне,
Не знати-ме лиха.

Нехай свище буря,
Ревуть гурикани:
Закрились на-віки,
Загоїлись рани.

---

106. УКРАЇНА.

Чи згадуєш, земляче, край той пишний,
Де річеньки блищать сріблом текучим;
Де мов кармазин червонїють вишнї,
І дишуть медом пасїки пахучим;
Де гарбузи в цьвіту по лїсах вють ся,
І яблунї під яблуками гнуть ся?

Туди, туди що-день душею лину;
Там знаю любе, затишне кубелце,

І згадую квітчасту Україну,
І знов цьвіте, знов молодіє серце.
Оттам би жити, Господа хвалити!
Та нї, шкода про се і говорити.

Нещасний край! в йому куточки дикі
Людей благають: »Пощадіть, не псуйте!
Ідіть собі у городи великі,
І там доми під небеса муруйте,
Мене ж пустим покиньте сумовати,
І людям щирим очи дивувати.«

Коханий край, край волї і недолї!
Сьміюсь до нього, сьміючи ся плачу.
Роблю, працюю на чужому полї,
І радуюсь, що вже його не бачу.
В моїх руках понуро кобза дзвонить,
Останнї мрії й радощі хоронить.

Паскудний край, край бре́хень і омани!
Дурив еси сусїд миражем чести...
Тебе купили, як лежав ти пяний,
І по заслузї гладять против шерсти...
Рай на словах, на дїлї пекло люте...
Коли-б менї, коли-б тебе забути!

---

107. ЧУМАКИ НІЧЛЇЖАНЕ.

По-над шляхом нічлїжа́не
Чумаки стояли.
Полягали, та й не спали́,
Мовчки сумовали.

Небо темне, ані місяць
Не сьвітив нї зорі.
Поле тихе та понуре,
Як туман на морі.

Хто проїде, не видати:
Промайне марою.
Стогне, хлипле і голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок проміж возами
Над багатьтєм мріє.
Вєть-ся в-гору з димом пара:
Вітерець не віє.

Сивий дїд вусима сьвітить,
Таганка пильнує,
І насупившись унукам
Чабака готує.

По стернї пустопаш ходять
Сиваки та Гливи.
Ремиґають круторогі,
Нехай будуть жи́ві!

Мовчки батько й син лежали,
Мовчки сумовали,
А чого? коли-б спитали,
І самі не знали.

Так мабуть нас мати родить...
Коли-б хто озвав ся
Гарним словом, або зручно
За сопілку взяв ся!

Скілько раз нічлїгував я
З чумаками в полї!
Було в нас пісень веселих
І сумних доволї.

І втїшалось тихе серце
Словом благодатним,
Що спаслось від зради панства
Заповітом хатним.

Не сполячилось насущне
Та й не змоскалїло,
Голосне з давен давнезних
До нас долетїло.

»А подайте глас, хлопята!
Чого поніміли?
Потомились у дорозї,
Чи посиротїли?«

І сопілочка до дїда
З-тиха промовляє...
Оден голос... другий голос...
І ввесь кіш співає.

Оживають предки древні
З древними словами.
Випливають з того сьвіту
Дїди за дїдами.

І вливаєть-ся дух віщий
В душі молодії,
І вселяють ся у серце
Почутьтя сьвятії.

---

108. ДНЇПРОВА ПОВІДЬ.

Вже днїло. Вітерець, немов на скло тоненьке,
Налїг на Днїпрову ще нерухому воду.
Старий дїд, на весло оперши ся легеньке,
Відчалив, бурчачи на хлопчика за шкоду.

Од весел филечки, розбігшись дїтьми всюди,
Під човном грали ся і піною кипіли.
Напружився, затремтїв наш парус повногрудий,
І ми, мов лебедї, по-над Днїпром летїли.

Червоним золотом, сріблом блискучим, чистим
По небу скрізь вились, перевивались хмари.

Над Дніпровим руслом, над зеркалом огнистим,
Серпанком тумани з-легенька повівали.

Он у воді дуби по пояс, мов Тритони;
Там на горбу рядком тополі зеленіють;
Тут весняні блищать по-під селом затони,
І яблуні в цьвіту оддалеки білїють.

Цїлуєть-ся з Дніпром земля в квітках пахущих;
Пташки, мов друженьки, витають цїлуваньне;
Мов повідь, поняли пісні всї села й пущі,
І соловейко їм дає порядкуваньне.

Ось луки оксамит зелений простилають,
І золотом пісок поблискує між ними.
Ось гуси, знявши ся, в очеретах сїдають,
Кигикають чайки над гнїздами своїми.

Зостав ся б тут на-вік дивитись, дихать, слухать.

---

109. ПРИВІТАНЬНЄ З ДОНОМ.

Ось він плеще, ось він льлєть-ся
Серед степу!... Доне,
Від братів твоїх забутих
Я привіз поклони.

Поклоняють ся до тебе
Братьтя з України,
Щб колись ти ратував їх
При лихій годині.

Поклоняють ся бідою,
Долею гїркою...
Памятають, як поїв ти
Ігоря водою;

Як до себе закликав ти
Витовта з лицарством

Воюватись-правуватись
З степовим поганством;

Як до тебе від Батури
Та Острожських дуків
Утїкали козарлюги
З лугів Базавлуків.

На ралець тобі давали
Злиднї-бриднї вбогі...
Прилїтали і зникали,
Мов птахи рароги.

Ми ще й досї рарогуем...
Дивна наша доля!
Що сумуем та й нїмуем, —
Зникла й доля й воля.

Привітаймось, пане брате,
Вкупі пожурімось,
З твого саду-винограду
Винами упиймось.

Упємось, засьміємо ся, —
Серцю легше буде:
Бо забудем, що сьміють ся
З нас ледачі люде.

---

110. ПАЛАНКА.

Заднїло ся. Вже пурхають пташата,
Устало сонечко й позолотило
Ввесь степ. Мов огняна чудовна шата
І небо й землю сяєвом окрила.

В низу і в вишинї гучить-співае...
Ликуе жизнь... Дивлюсь, нова картина:
Паланка тиха, райська самотина,
Салами вквітчана, у річцї поринае.

Обліг некошений, і на просторі,
Мов дике птаство, коні скрізь гуляють.
Безлюдьде, тиша. Тілько косогори
Широкий степ з-далека озирають.

Іду в паланку — і дивуюсь дивом:
Козачка шлик насунула на брови,
І скакуном летучим довгогривим
У поле боклаг мчить важкий дубовий.

Жовтіють гумна, і хати принадні
З садовини цяцьками визирають.
Хропе козак у будці виноградній,
Здоровєм і румянцем щоки грають.

Не видно тут нї баб, задріп мизерних,
Нї тих пяниць, що́ дивлять ся мерцями,
Нї миршавих дітей, сиріт злиденних,
Нї городських калїк із мисочками.

---

111. НА ГРЕБЛЇ.

По гре́блї труській та предовгій,
Що́ сипано ще за Татар,
Задумавшись їду бідою;
Знеміг ся мій коник, пристав.

За греблю сю наші ховались,
Почувши, що в полї орда,
І цїлими тут оставались:
Бо їх боронила вода.

Татарських бахматів нї бистрий
Днїстро нї Днїпро не лякав;
Один тілько стрижень багнистий
Одвагу їх дику впиняв.

Задумавшись їду. Згасає
Червонний на заході сьвіт;

З-за хмар молодик випливає;
Село над болотом ячить.

Репях наш, причепа, Жид, мимо
Іде в хутряному шлику.
Запахло водою та димом:
Завізно в млинї-вешняку.

От рине вода лотоками;
От купи мішків на возах;
Кругом таганка із люльками
Сидять хлїбороби в брилях.

Під возом в сопілочку хлопчик
Цвиринькає, учить ся грать,
Немов би в дупелцї горобчик,
Щó хоче й собі свирґотать.

А там в комишах на затонї
Качки, полякавшись, кричать,
Тут путані пирськають конї,
Воли круторогі лежать.

Воно менї все так знакомо,
І гребля й вози і вешняк,
Немов би я був се вже дома,
Неначе се рідний мій шлях.

А де моя теплая хата?
Де ждуть-визирають біду?
Усюди за гріш маю свата,
Та брата нїгде не знайду.

---

112. ГАДАНЬНЄ-ВІЩУВАНЬНЄ.

Петрівочка, нічка тепленька, ясненька,
Мов жемчугом сипле зірками дрібненько.
В водї круглолиций пливе-поринає,
В саду соловейко голосить-співає.

Рибалочки плавлють з огнем під погоду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

Ось пісня дівоча дзвенить-розлягла ся,
Огнем над водою земля зайняла ся.
Вродливі на воду віночки пускають;
Човни з дівоньками під сяєвом сяють.
Пускають-гадають про щасте й пригоду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Віночку мій любий, рясний, зелененький!
Пливи за водою, мов човник легенький;
Скажи, що́ за доля обом нам судилась:
Чи будемо в парі, з ким я полюбилась?«
І дивлять ся в воду на красу, на вроду,
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Красо моя, вродо! яка твоя доля?
Чи щасте судилось менї, чи неволя?«
З піснями і регіт і лемент і крики:
Кому з вінка втїха, кому жаль великий.
»Втону, як вінок мій, далеко від роду...«
І тихо-тихенько несе річка воду.

»Сьвіти, білолиций, ясненько-гарненько!
Пливи, мій віночку, по річці струмненько!
Пливи, не крути ся і вирви не бій ся,
У морі, в любові, в коханьні втопи ся!«
Жартують, віщують, питають природу,
І тихо-тихенько несе річка воду.

---

113. КОЛО КОЛОДЯЗЯ.

Нагуляло ся по небу
Весняному сонце,
Зазирає на добраніч
У низьке віконце.

Digitized by Google

І проміньнечком у-гору
Огняним стріляє;
Крест на церкві розтопленим
Золотом сияє.

Закотило ся, сховалось
За степи, за море;
По-над морем кров палає:
Хмара хмару боре.

Стало темно по садочках.
Тихо пил сїдає,
І село у прохолодї
Нїби оживає.

Обливаючись червоним
Сьвітом від захóду,
Із колодязя дївчата
Набирають воду.

Чорнобриві-уродливі
Всї в квітках дївчата.
Мов ясні, принадні зорі
Грають оченята.

Щебетаньне-реготаньне
Віддалеки чути.
Без пісень, без жартів, сьміху
Не живе й мінути.

Під коромеслом ступає —
Як рибонька веть-ся,
Карі очи, чорні брови,
Все в неї сьмієть-ся.

Чи жартує, чи сумує,
Чи хлипле, чи спорить, —
І сорочка і личманьне,
Все на нїй говорить.

Digitized by Google
Original from

Щó в селї, щó в полї сталось,
Наш колодязь знає;
Як вода дзюркоче з цебра,
Річ не замовкає:

Про коханьне і про зраду,
Про тяжкі пригоди,
Про заручини щасливі,
Нужду і вигоди,

І як з милим зустрічалась,
І щó говорила,
І за що полаяв батько,
За що мати била.

Всї відрадощі й всї смутки,
Все, чим серце бєть-ся,
У розмовах тих вечірних
Мов з криниці льлеть-ся.

І щасливі щебетаньнем,
Мов пташки співочі,
Не вмовкають чорнобриві
До самої ночи.

---

114. ПАСЇКА.

Старий дїд сирота, нї дїтей нї дружини,
Мов чернець у скиту посеред України.

Не в скиту він сидить: бо гуде кругом нього
Від зорі до зорі голосів тихих много.

У трудах молитви совершають сьвятії,
І дїяньня творять неосудно благії.

Загорить ся зоря, стане сонечко сходить, —
Мов бжола по меду, він по пасїцї ходить.

Манастир свій спасенний кругом озирає,
Молитвами його чисте серце сповняє.

Помагає старому унучка сирітка.
Тихо, любо цьвіте, мов дубрівняя квітка.

Не скучають у двох, не боять ся нїчого:
Знають свій манастир та заступника Бога.

»Перекликав Господь увесь рід наш до себе,
А мене тут зоставив, дитино, про тебе.«

Так дїдусь до унучки часом промовляє,
І на праведний путь сироту наставляє.

»Як знайду тобі пару, дитино кохана,
Перейду до синів, до Петра, до Степана

Та до Настї голубки. Вона серед лїта
Залишила мене, і зійшла з сього сьвіта.

Починали тогдї наші дїтки бринїти,
Мов квітки процьвітати, серця веселити.

Мусїв Богові я пресьвятому коритись,
І з подружжем на вік, поки жив, розлучитись.

А помру, то побачу її з дїточками
У раю, мов троянду поміж квітоньками.«

---

115. ГОСТИНЕЦЬ З ЧОЛОМОМ

УКРАЇНСЬКОМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ ОМЕЛЧЕНКОВІ СТЕПАНОВИЧОВІ ВОЛОДАРЕВІ, ЗА НАДОСЛАНЬНЕМ ЙОМУ »ДЗВОНА«.

Як важив на вазї я наші вчинки,
Превосходительним тебе назвав:
Бо ти не для дїток і не для жінки,
Де можна, де й не можна, працював.

Превосходительством ти українським
Про мене був тогдї, як я блукав

По лабиринтах ляцьких-езуітських
І Русь од дуросьвітства ратував.

Ти всїх нас духом бодрим превосходиш,
Як сни поезії живим, яспи́м,
І служачи земляцтву верховодиш
Над нами серцем щирим, приязним.

Нехай письмак письмацтво вихваляе,
Що висить ся над нами усїма
І в небесах нечитане читае, —
Над серце в мене висоти нема.

Я під твое сердечне превосходство
Непохилясту голову хилю,
Твое над нами любе верховодство
І чоломо́м і серцем признаю.

ПРИПИСКИ.

I. УКРАЇНА.

Матеріяли: Украина. Зложивъ П. Кулѣшъ. Одъ початку Вкраины до батька Хмелницького. Кіевъ. Въ Университетской Типографіи. 1843. Сторін 95 більшої VIII-ки.

На другій сторонї заголовної картки стоїть така примітка: *Якъ треба читати.* Де стоить *â, ê, û, ô, ŷ,* то всѣ тіи лѣтеры зъ значками треба читати якъ московське *и*. Словце *да* треба читати — *та*. Лѣтеру *ё* треба читати такъ якъ *іо*. Лѣтеру *ѣ* рôзно читають по Вкраинѣ: иншіи ледьвй не такъ якъ московське *е*, але лѣпше читати якъ московське *и*.

Дума I.—III. Стор. 19, стр. 9 з д. цеп (росс. цѣпь) = ланцух. — 21, 16. пищаль семипядна = ручниця на сїм пядій довга. — 27, 23. сугак = рід антильопи, пробував в українських степах перед 200 роками, відтак усунув ся аж за Волгу на киргізкі степи. — 28, 18. авул = аул, хата у Татарів, Черкесів, Киргізів.

Дума IV.—VI. 31, 9. клад = скарб. — 33, 2. кречет = білозор, ловецкий сокіл. — 8 з д. холїв = хлїв. — 35, 1. ка = кае, каже. — 36, 13. рум = галас, стук. — 37, 9. рокита = рід верби або лози. — 39, 1 з д. Татар-буряків = Татарів носячих бурки [?].

Дума VII.—IX. 41, 7. пузанів = череванів.

42, 7—53, 7: *Дума про Самійла Кішку* — одна з найкрасших дум. 42, 7. Трапезонт = турецке значне місто торговельне в Малій Азії над полудневим берегом Чорного моря. — 11. киндяк = скиндячка, стяжка, фляґа. — 13. арештована = рештована, узброєна. — 15. покровений = покритий. — 43, 3.

Digitized by Google, Original from the United States, http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кефа = Каффа, нинїшня Феодозія, торговельне місто на полуднево-всхіднім побережу Криму, належало 1475.—1779. р. до Турків. — 14. гради = гóроди, міста. — 44, 12. дубець = прут, палочка. — 17. опачина = велике весло, стерно. — 21. Козлов = Евпаторія, місто колись татарске на західнім побережу Криму. — 8 з д. скамя = лавка. — 47, 14. ячити = плачливо, жалісно говорити, молити ся. — 48, 9. ясина, яса = оголошенє, викликуванє. — 4 з д. яриза = установлений до вишукованя злочинців. — 50, 23. ясса = салютованє, сальва на привитанє. — 3 з д. застава = погранична страж. — 52, 14. облавка = кільце, щоби за него хватити ся, на боцї корабля. — 16. дуб = човен. — 22. біляк = простий, рядовий козак. — 53, 1. очертами = в-коло.

55, 8. ушкал = розбійник. — 10 з д. на зуспілья, на відповідья = на змаганя (подвиги), на одпори. — 56, 6 з д. (дорогу) верстати = відбувати. — 57, 7 з д. горзина = плетїнь, фашина. — 4 з д. окріп = шанцї. — 58, 15. бурковали = воркували. — 17. рядна = мирова, угода. — 60, 3. позора = ганьба. — 6. Кравчина = „Батько гетмана Наливайка був, кажуть, кравець; з тоєї-то причини Ляхи дражнили й самого Наливайка *кравцем,* а козаків *кравчиною*; але козаки, на злість Ляхам, стали й самі себе звати *Кравчиною* і зробили з того слова шановне собі прізвище.“ Куліш.

Дума X.—XII. 62, 9 з д. антимінс = посьвячене покривало на вівтарь. — требник = така книжка церковна. — 67, 6 з д. самопал = стародавна ручниця з льонтом. — 69, 10 з д. Кумейки = гл. думу на стор. 86. — 70, 18. нашийник = гнобитель. — 73, 6. згарб = заверуха. — 19. зоскалилась та й басує = вишкирилась і глумить ся (вискакує). — 22. джгут = скручена хустка, питка, верівка.

II. ДОСЬВІТКИ.

Матеріяли: 1) Досьвітки [,] думи и поэми П. Куліша [.] Петербургъ 1862 [.] — 2) Изданіе 2-е дополненное [Йогансона]. Кіевъ [1878]. — 3) Повне выданьня творивъ Пантелеймона Александровича Кулиша. Досвиткы [,] думы та поэмы. Тыпомъ другымъ зуповне-

нымъ. Харькивъ. 1899. — 4) Основа [,] южнорусскій литературно-ученый вѣстникъ [.] С.-Петербургъ 1861, IX (н-ри 2, 3, 4, 6, 7, 12); X (5, 8, 9, 13, 20); XI—XII (10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21); 1862, I (1, 22); II (22). — 5) Галичанинъ [,] литературный сборникъ [,[издаваемый Яковомъ Ѳедоровичемъ Головацкимъ и Богданомъ Андрѣевымъ Дѣдицкимъ. Книга I. Выпускъ II. Львовъ 1863 (нр. 5). — (Чернигівского Листка 1861, 11 і 1862, 12 я не мав.)

В другім виданю (з 1876. р.) пише Куліш в „заздалегіднім слівци“, що „багацько зафактованого давнійше з'явилось єму тепер леґендованим“, але й сама „химорода проявляє те сяєво, що́ присьвічує роду людському од віку та й до віку.“ — В третім виданю (з 1899. р.) є таке „Переднє словце: Як трудно слободнитись від ільлюзій отрочества і від того миражу козаччини, котрий розпростерла перед очима в нас і московська і українська література, вкупі з некритикованою ще й доси устною словесностю нашого простолюдьдя, нехай баче розумний по сій самій книжці. Мусимо себе заспокоїти хоть тим, що подаємо виданьня повне, а в сім новім виданьні молодий розум, здібний до уваги, вбачати-ме, як силкував ся автор уже й оного часу, 1862. року, перемогти недугу, котрою недугує в своєму зелепочку [завязку] література українська. Серед непомірної ідеалїзації, серед мизерних ільлюзій, серед фанатизму національности, прогляне, сподіваємось, читачеві хоть такий сьвіт у сих „Досьвітках“, яким наше око вдовольняєть-ся серед удосьвітньої темряви. *П. Куліш.*“

2. Народня слава. 81, 19—26. Сих вершів нема в „Основі“. (Так само нема й багато инших вершів в „Основі“ а декотрих і в 1-ім а в-части і в 2-ім виданю; длятого, бачить ся, 3-є видане назване „повним“.) — 20. за постать заходить = розпочинає жати і жне попереду всїх женців. — Приписка Куліша в 3. виданю: „Слава предків підіймає потомків на великодушні вчинки — тілько справдешня, а не фальшована патріотичним фанатизмом слава. Українець може величатись одними степовими могилами, яко доказом того, що вдержавсь із *своїм словом* на землї, засіяній предківськими костьми; більш нїчим нехай не величаєть-ся перед культурним ареопаґом народів.“

3. Солониця. (В Основі додано в скобках: Дума.) Соло́ниця = урочище під Лубнами, де польний гетман Жолкевский переміг ватаги козацкі під Наливайком. — 82, 18—19. Пішли наші хлїбороби списами орати = Польско-козацкі війни були не тілько борбою релїґії з релїґією, не тілько народа з народом, але і прямованєм коренного населеня староруских земель обставати за права народної волї супротив польских панів. Длятого-то, при всїх своїх темних рисах з одної і з другої сторони, ся борба достойна натхненя поетів і науки мислителїв. *Кулїш* в „Основі“. — 2—1 з д. Не впевняй ся... на лейстрових = За бунти против воєводів, старостів і коронних гетманів виключали ся (виписували ся) з козацкого реєстра всї неспокійні голови. Сї виписчики відзначали ся відвагою, яко люде не маючі нїчого до втрати, і неустанно ворогували з козаками реєстровими, котрих старали ся підбунтовувати против установлених соймом властій, щоби загальним повстанєм назад привернути утрачені права і замість шляхетскої управи установити в Українї управу козацку, основану на загальнім голосованю. Такий був здавна ідеал суспільного устрою у українского простолюдя, і задля сего ідеалу оно помагало козацким повстаням, і на козаків, хоть они з ним нераз поступали по варварски, глядїло як на своїх оборонців. *Кул.* в Осн. Але в Приписках до 3. вид. пише таке: „Автор вже тогдї, як писали ся отсї думи, знехтував мідяного вола варшавського, котрий, пройшовши й через такі твори як Гоголеві, нашкодив обом народам стілько, скілько могла бажати чернеча злість, видумуючи інквізіторські вчинки. Автор не знав тілько, що Наливайко поривав ся втекти в московські пустині від підманених затяжцїв своїх. Любо було патріотичному серцеві думати, що і в нас бували свої Курції. Тим Наливайка у нього не ви́дали козаки, як видавали багатьох своїх вождїв, а сам він озвав ся жертвою. Авторови думалось, що треба було „ратувати та визволяти Україну од Ляхів та недоляшків.“ Ой леле! мусїли всї розумні ратувати та визволяти її від козацького буяня та духовницького з обох боків памороченя.“

4. Кумейки. (Осн.: Дума.) Кумейки = село в Чигиринськім повітї. — 86, 3 з д. дуди = Дудами звав ся податок рандаревий за дитину, що́ родить ся в се-

лянина. Диви у Ґрондського: Historia belli Cosaco-Polonici. Наша лїтопись Самовидця також споминає про дуди. *Кул.* — 87, 10 з д. кварцяне військо = стале войско в Польщі, удержуване для „поточної“ оборони з четвертої части (кварти) доходу з королївских дібр. — 87, 4 з д. чортория = вир в водї. — 88, 19. Никли трави... = слова з Пісні о полку Ігоревім: „Ничить трава жалощами, и древо съ тугою къ земли преклони ся.“ *К.* — 1 з д. калїки безрукі = Таких безруких калїк стрічали ще недавно в західній Украïні яко памятник Колїївщини. Звичайно відрубовали засудженим праву руку і лїву ногу, і так пускали їх на всї чотири сторони. *К.* — 89, 7 з д. з панським не зживеться = На карточцї, долученій мабуть до листу до одного з Барвіньских 1870. р., Кулїш так написав: „Против Ляхів так треба виступати, як я сказав колись: „Нехай знають на всїм сьвітї... Що з Ляхами в нас до суду Єднаньня не буде. Поки Рось зоветься Роєсю, Днїпро в море льлєть-ся, Поти серце українське З ляцьким не зійдеть-ся.“ Сї вірші, поправлені против Досьвіток, треба де-небудь при нагодї напечатати в Правдї, яко наш девіз. Ляхи строять свою історію на брехнї (Люблинська унїя, Кунцевич etc.), а ми на правдї. То якже нам єднатись?“ Але в 3. вид. Досьвіток подає таку приписку: „Тут зорнули видумки Ґрондського і инших пессимістів, що водились духом партії. Не жидівські оранди та дуди підіймали козацтво на культурників, а той недомисел, котрий з одного боку осьвячувало їзуїцтво а з другого византійство, найдавнїйші вороги свободної науки. Ми самі ще бували герольдами темного бою завзятих та великодушних, котрі ще меньше нас розуміли, за що і як треба воювати. Шкода морочити самих себе і инших, буцїм ми „гинучи свою правду кровю записали“. Шкода проповідувати, буцїм би серце „панське“ (серце людей маєтних і потужних) есть абсолютне зло, з котрим „серце українське не зживеть-ся до віку“. І зживаєть-ся перед нашими очима, не шкодячи проґресови науки й моральности, і зживати-меть ся тогдї, як забудуть на Вкраїні уже й імена героїв козаччини, з усїма тенденціями, які ми до неї приписуємо.“

5. Дунайська дума. 93, 2 і 3. Кулїш в Основі поясняє, що він ужив польских слів „людськість“

[= привітливість, людяність] і „гойность“ [= щедрість], наслїдуючи бесїду тогдїшньої українськоі шляхти, котра навіть тогди, коли говорила рідною мовою, уживала слів своїх провідників в аристократизмі, панів польских. — 94, 2. винники = горальники, наймити в горальнях. — дейнеки = збиранина, гультайство. — 95, 6. Гарно захистили = Хочби як велика була оказана нам услуга, она може бути скасована над'ужитями еґоізма. Притім же пани українсько-польскі, приводячи Україну до можливо цвитучого стану, зовсїм не журили ся о добро найбільшої маси єї мешканців. *К.* в *О.* — 7—8. в Чорне море не пустили = В наших часах майже всї згоджують ся, що польске правительство розумно поступало зглядом козацких нападів на Татарів і Турків. Однакож подїї противорічать сему поглядови, і в XVII-ім віці були межи Поляками люде, що́ стояли за козаків. *К.* в *О.*, додаючи до сеї як і до инших приміток багато цитатів польских. Однак в 3-їм виданю так пише: „До ідеального погляду на козацьку бувальщину приводило нас чувство благородне — жажда прогресу; тілько ж бо через заслїплену патріотизмом критику старосьвітське хижацтво здавалось нам героями якоїсь колись будучої культури, котрій нїби-то не давали себе виявити властителї неписьменного простацтва. Инша річ боротись із тими, котрі в-очивидьки заїдають науку і єї рідну дочку культуру, як се виображено в думі „З-за Дунаю“ і деяких инших. За сї автор не червонїє перед самим собою. Се не сфальшована патріотизмом речивистость.“ — 13—14. Вкраїна стала шляхтї раєм = Замітка інженера XVII. віка Бопляна, що пани в Україні гараздують як в раю а хлопи мучать ся як в чистилищи, знана кождому. Она потверджує ся і иншими друкованими документами. *К.* в *О.* (Тут Кулїш і приводить записку одного Італїянця з 1598. р. і слова Скарґи в однім з соймових казань.)

96, 9—98, 7 з д. Сих вершів не було анї в „Основі“ анї в перших виданях „Досьвіток“; там стояла тілько примітка: „Коли надрукую другу половину [думи], не знаю.“ Їх видруковано найперше в „Галичанині“, а потім — з пропущенєм двох строф (98, 13—16 і 21—24) і з деякими дрібними змінами — в 3-їм виданю „До-

сьвіток". — 98, 9 з д. дубують = дубіють, костеніють (від студени), замерзають.

6. З-за Дунаю. Сей вірш був надрукований і в львівскій ґазетї „Слово" 1861, ч. 71. На той „голос з-за Дунаю" появили ся відтак в тім-же „Слові" два (ч. 76) одвіти: Гушалевича „з-під Бескида" і Галичанина „Братови з-за Дунаю". В дершім одвітї між иншим сказано:

Ой лети соколе | Та на Украіну,
А звідтам к Бескиду | По-над Галичину.
Славна колись була | Славна Галичина,
Ту є рідні люде | І рідна родина.....
.....Гей-гей зжаль ся, Боже, | Та над вашой долей,
Та над вашим горем, | Вашею неволей!
Коли в вашу хату | Сьвіт-сонце загляне,
Коли у вас темна | Чорна ніч устане?
Та коли покинуть | Вас вже здобувати
І вашим убором | Себе убирати?

А в другім одвітї находять ся такі верші:

..ви сердечні | Вкраіньскі орлята,
Дїти одной крови, | Ви наша відрада!
Оттак, любий брате, | Гаразд і недолю,
Щастє і неволю, | Весь клопіт і труди
Разом подїляти — | Легче серцю буде!

Кулїш був у Львові перший раз в р. 1858., коли вертав ся до Россії з подорожи. Тут пізнав ся з професором Головацким. Другий раз був 1861. р., коли з Костомаровим їхав над море купати ся; тепер познайомив ся лїпше з Львовянами і навязав з ними близші зносини.

8. Сам собі. 103, 5—8. Сеся строфа збудована на отсих вершах народної пісні:

Виорала Марусенька мислоньками поле,
Чорними очима та й заволочила,
Дрїбненькими слїзоньками все поле змочила.

К. в *О.* Кулїш взагалї дуже часто в своїх поезіях бере або перерабляє верші з народних пісень, н. пр. 82, 16—17; 83, 9 з д.; 88, 7—9; 89, 2—4, 4—3 з д.; 104, 8 і 7 з д. і т. д.

10. Давнє горе. 107, 19. зїнóвать = такий хабаз, бурян. (Нїяким плугом зїновати не викорениш. Поле, де поросла зїновать, вважають за пропаще. *К.* в *О.*)

12. З того сьвіту. 109, 4 з д. Варѳоломей Шевченко = свояк і приятель Тараса Шевченка, економ чи управитель у українських панів, написав Споминки про Тараса Ш. — 3 з д. Не хотїли панські дїти... = Коли умер Шевченко і повстало питанє про перевезенє єго тїла в Україну, декотрі з Українців наставали, щоби похоронити єго в Києві, хотя в заповітї поета сказано, щоби похоронити в степі над Днїпром. Сих декотрих почитателї волї покійного називали паненятами і паньскими дїтьми, с. є. людьми, не розумїючими житя Шевченка і духа єго поезії. *К.* в *О.* Не перерадивши тих, що з'явились підчас Шевченкової смерти представителями національности, автор принїс червону китайку сам і вкрив нею козака-поета. *К.* в 3-їм виданю „Досьвіток".

19. Гоголь і ворона. „Гоголем з'ображає ся Україна а вороною Москва, котра нерадо дивить ся на те, що українське слово жиє й розвиває ся. Поет каже в замітці до сеї байки, що українське слово, по глубокому єго переконаню, є спосібне проявити себе з часом у всїх родах поезії й прози." Огоновский.

20. Настуся. 118, 4. Хильчевському = Хильчевский (1809.—1899.), щирий український патріот, приєднав Кулїша для українства, коли з ним разом 1842. р. був учителем в Луцку; відтак оба дружили і переписувались довгі лїта з собою, аж розлучила їх праця Кулїша „Исторія возсоединенія Руси", з котрою Хильчевский не згодив ся. Замітно, що цїла ся присьвята (118—120, 12) в 3-їм „повнім" виданю „Досьвіток" пропущена!

В тім-же виданю стоїть така приписка: „Авторові очи не бачили слона в Хмельницького кунсткамері. Українську справу поставлено тогдї так: або панським добром живитись, або в татарських ликах до Криму прямувати..... Автор тепер вбачає критичний свій поступ оного часу у тому, що вже не малював панської та жидівської наруги з благочестивої віри. Йому вже й тогдї було ясно, що коли козаки так часто важились на крівавих терезáх із десятками тисяч коронно-панського війська, покріпленого нїмецькою піхотою й інженерією, то не могли б і одного тижня втерпіти, щоб який-ся там жид-рандар „на славній Україні" не дозволяв козакови й мужикови церкву

одчинити, дитину охрестити або молодих одружити як виспівували a posteriori Хмельничане, на втіху нашим сучасним історикам. Та й без сієї слїпої хиби гіркою іронїєю здають ся тепер такі слова, як 133, 2 з д.—134, 8 або 135, 1—4 або 136, 15—22 або 138, 8 з д.—5 з д. В одному місці [142, 8 з д.] автор дає козакам таке говорити: що вони повереброблюють у церкви костьольні руїни. Се нагадує той фанатизм, котрим дихали в свою чергу протестанти, подужавши папистів і забувши, що вони ведуть свій рід прославлених „Друзїв Сьвіта“. Ми знаємо, як широко осьвітили людський розум благочестиві або православні церкви, повереброблювані на католицькі костьоли... Чи то під татаро-козацькою шаблею засияло б сьвітло ширше, нїж під римсько-шляхетською? О Кальвине, Кальвине! о Сервете, Сервете! Sancta simplicitas, та й годї.“

Пісня І. і ІІ. 122, 1. Жовті Води = На річці Жовті Води козаки перший раз розбили коронне військо польске. Ся річка дійстно текла по степових долинах, балках. Тепер, кажуть, она висохла. *К.* в *О.* — 7. похожають в пишних шатах = Убрати ся в одїнє переможеного ворога уважало ся у козаків лицарскою честію. *К.* в *О.* — 123, 7 з д. хури = фіри. — 124, 3—6. Під Кумейками і під Боровицею, понизше Канева недалеко Мошен, козаків розбив Потоцкий в році 1637. В послїдуючім році було нове повстанє і нове пораженє над Сулою. — 127, 9—128, 8. Тут говорить ся о перших козацких війнах а потім о пораженю козаків в р. 1638., коли гетман Остряниця утїк з кінницею в московскі степи. *К.* в *О.* — 128, 10. Невдалу війну Остряниці відкупив Гуня, котрий, зіставши ся тілько з піхотою, витримав довгу облогу злучених військ Потоцкого і кн. Яреми Вишневецкого. Він доказав, що козаки доведені до розпуки страшнїйші для коронного войска, нїж в часї великих надій своїх. *К.* в *О.* — 135, 22. пчоли піддирали = В 17. віці пасїчництво становило одну з найважнїйших галузій сельского господарства і промислу в Україні. *К.* в *О.*

Пісня ІІІ. 140, 4. застава = 50, 3 з д. — 6. мито брали = В Україні, при неограниченім панованю жидів-арендарів, під формою мита брали зі

всього і стілько, щó хотїли. Як докучлива була ся грабіж, видко з того, що нарід оспівав її в своїх думах на-рівни з кровавими битвами і иншими своїми муками. *К.* в *О.* — 19—22. по три корчми... могили = так співав менї кобзар Андрій Шут. *К.* в *О.* — 141, 1 і 5. беле = біле, біли. — 145, 10 з д. до Варшави = В сїм замислї нема пересади. Гадки завойованя у козаків не було, але у них все було змаганє обалити пануючий в Польщі лад і одолїти шляхетскі „неправди“. Згадаймо погрози Богдана Хмельницкого в переговорах з польскими послами: єго бесїда не була пяною імпровізацією; він висказував те, о чім без сумнїву мріяли Морозенки, Богуни і и. *К.* в *О.* — 149, 7—8. Заспіває... Україна = Морозенко попав ся в неволю Полякам, з котрої викупила єго мати, продавши задля сего не тілько домашню худобу але і всю воєнну добич мужа і сина; потім брав участь в боях Хмельницкого та після Жванецкої битви дістав ся в неволю Татарів, котрі вирізали у него живе серце. Але майже се все знаємо лише з народних пісень. *К.* в *О.*

21. Брату Тарасові. *К.* в 3-їм вид.: „Ще в 1846. роцї став ся був спасенний задум, опертий на готові грошї, вирвати ґенїяльного кобзаря з того ретроґрадного гурту, щó опав його мов духи тьми, псуючи йому і добрий розум і здоровя. Дурна, вельми потужна лапа придавила нас обох на-довго. Вже тілько недогарок Шевченкового таланта вернув ся з Азіятчини, і на недогарок накинулись люде, щó тілько вміли потурати хибам поета. Хоть і вчащав Шевченко до нашого куреня, та не переважили ми шкодливої принади.“

22. Великі проводи. В „Основі“ і в 1-ім виданю нема отсих вершів і строф, котрі там зазначені лише павзами: 154, 3 з д. — 155, 3; 160, 22—1 з д.; 162, 19—22; 167, 13—20; 169, 3 з д.—1; 184, 10 з д.—185, 6; 186, 9—12; 187, 10—13 і 6 з д.—3; 191, 18—19; 192, 7—16; 193, 13 і 14; 194, 7—10; 196, 6 з д.—3; 202, 3 з д.; 203, 9 з д.—204, 9; 204, 16—21; 209, 2; 213, 2 з д.—1; 215, 15—16 і 21—24. В 2-ім вид. є дещо з сего, але зате пропускано инше, особливо слова „Україна“.

151, 8. Марї Гоголь = З Гоголихою Кулїш познакомив ся в першій половинї 1850-их років, коли вернув ся з заслання і покинув Петербург; він написав відтак біоґрафію Гоголя і видав єго твори.

Пісня І. 152, 4. Гадяч = місто повітове в полтавскій ґубернії. — 155, 7. Єрема = Католицка аристократія України до сеї пори гордить ся Єремією Вишневецким, а український нарід до сеї пори згадує єго імя зо страхом і з відразою. *К.* в *О.* — 156, 20. бунтом = Замість сего слова є в Осн. і в 1. вид. лише павза. — 157, 3—6. крулевщизну... загроді = Привілеґії шляхетства були в Польщі такі великі, що вишої нагороди не мож було й придумати для хороброго вояка. Враз з шляхетством надавано крулєвщизну, се-б то майно уважане королївским. *К.* в *О.* — 158, 3 з д. гряничить гряниці = Пани на Україні побільшали свої посїлости, подібно як монархи, коштом своїх сусїдів. Війни панів межи собою провадили ся дуже часто. *К.* в *О.*

Пісня ІІ. 168, 6 з д. буди = Будами називали ся фабрики поташу. *К.* в *О.* — 170, 2. Божий Син намножить = В народній пісни: „Ой коли-б же того Божий Син намножив.“ *К.* в *О.*

Пісня ІІІ. 171, 17—20. Двірске житє віддїляло шляхту від народу неперестушною границею і творило посеред народу другий нарід, нарід хвастунів-дармоїдів, слїпих і глухих на недолю темної простої маси. Коли майже кождий шляхтич в старій Польщі мусїв перейти ту школу двірского житя, то зрозуміло, чому польска шляхта вже за Яна Казиміра показує ся такою мізерною суспільною клясою і чому она так глубоко віссала в себе аристократичні пересуди, що і після упадку Польщі все ще любує ся тим ладом, від котрого она впала. *К.* в *О.* — 173, 1 з д. на возї воза = Оден віз, поставлений на другий, звичайно служив козакам до оголошеня повстаня або походу. *К.* в *О.* — 174, 2. унити з жидами = Козаки у всїх своїх повстанях переслїдували унїятів більше як самих католиків. Але війни козацкі прибрали характер релїґійної борби аж за часів Хмельницкого, котрий дуже удачно зробив оборону віри одною з побудок народа до повстаня. *К.* в *О.* — 7 і 23. На сих місцях, котрі і в 3-їм виданю „Досьвіток“ остались тілько павзами зазначені, мусїли, як видко з приміток в „Основі“, стояти отсї верші: „Ой хапайте, братья, Хто кий, хто дрючину“; відтак: „Аби у всїх була воля І дума єдина.“ А дальше: „Предки ваші неволею Той мур муру-

Digitized by Google

вали.“ Видко, цензура не пропустила тих вершів яко „бунтівничих“. — 175, 5 з д. на палї сажали = В 1637. роцї воєвода брацлавский і гетман польний коронний Микола Потоцкий, побивши козаків під Кумейками і під Боровицею, перейшов на лївий бік Днїпра, щоби поскромляти селян, котрі помагали козакам і вписали ся до козацкого войска. В своїй реляції він каже: „Якби карати Украïну відповідно до єї вини, то треба би цїле Поднїпровє і Заднїпровє без виємки вирубати в пень. Але вистане смертю десяти соток переступників застрашати стотисяч инших винних. Я длятого власне їду до Нїжина, щоби власними очима видїти їх на колах.“ І справдї він устроїв собі триюмф, достойний римских імператорів: цїла дорога від Нїжина до Києва була обставлена колами з посадженими на них живими людьми. *К.* в *О.* — 178, 8. вікам перекажемо = У нас війшло майже в звичай виставляти давних польских панів на Украïнї якимись недолюдками. Противно ж многі з них суть дуже добрими взірцями людства, коли глядїти на них аристократичними і правовірними очима. Тому такими личностями, як н. пр. Ярема Вишневецкий, до нинї гордять ся найшановнїйші Поляки, проникнуті консервативними ідеями. Се були дійстно героï своїх пересьвідчень. *К.* в *О.*

Пісня IV. 179, 10 з д. талимбаси = рід барабанів, лїтаври. Їх носили і возили на конях, все парами; били разом в оба палками. *К.* в *О.* — 180, 13. зубчаста грімниця = Я ужив се слово в значіню блискавки, але не чув єго в устах народу. *К.* в *О.* — 7 з д. характерство = штука чарованя; після гадки козаків кождий умілий проводир знав сю штуку. *К.* в *О.*

Пісня V. 191, 14. комишах = В Днїпрових низах були місця, зарослі густими комишами, де ховали ся люде від переслїдованя польского правительства. *К.* в *О.* — 21. ушкалами = 55, 8. — 7 з д. батьків підманили = Межи козаками і простими хлопами були часто звади. Нераз трафляло ся, що козаки безоружну чернь підводили до повстаня, а потім в тяжкий час лишали її саму. *К.* в *О.* — 2 з д. з лукавим Острянином = Остряниця довгий час вважав ся мучеником народної волї; по правдї ж він не тілько утїк з поля битви з кінними козаками, але і готовив ся завчасу, на случай неудачі, утїкати в Московщину.

Чокинене ним войско отчайдушно але безуспішно обороняло ся над Сулою кілька неділь. *К.* в *О.*

Пісня VI. 195, 21. Оттака ловись = оттаке на! оттака гісторія! — 197, 20—22. В Осн. стоїть: „Притаїли ся унити, Щó Ляхам служили І з ксьонзами неписьменну“, а в 1. вид.: „Притаїлись попи й дяки, Щó панству служили І по-панській неписьменну“... — 5 з д. Слова „Державські“ в О. і в 1. вид. нема. — 198, 10. карби = З переказів народних видко, що селяне найбільше лютили ся на Жидів за рахованє довгів, зроблених за горілку а зазначуваних карбами на палицях або рисами вуглєм на стїнах. *К.* в *О.* — 8 з д. В О. і в 1. і 2. вид. стоїть тут: А що-ж вам — — 202, 5. галаган (ґалаґан) = искра, головня. — 203, 6. бекет = войскова пікета, страж.

Пісня VII. 205, 8 з д. за границї з Москвою. = Князь Вишневецкий мав спори з Москвою за деяк[1] землї на пограничю, і московскі землеміри єдино упорови єго приписували неможливість докінчити розграниченє межи державами московскою і польскою. *К.* в *О.* — 3 з д. ченцїв завертати = Черцї Густиньского манастиря постановили, за настанєм війни, так само як инші черцї і черницї, перенести ся завчасу з Украіни в Московщину і зложили на вози всьо манастирске майно; але князь Вишневецкий зупинив їх і оголосив манастир, оснований і вивінований єго предками, своєю власностію. *К.* в *О.* — 206, 8. в старих таборищах = Україна заховала ще з княжих часів множество окопів і також цегляних мурів. *К.* в *О.* — 208, 3. пянеє-чоло = мід (до питя). — 209, 2. хавтурник = хапурник, хапчивий (ксьондз). — 212, 15. страшенної муки = Сї слова відповідають мстивому характерови кн. Вишневецкого. Караючи найстрашнїйшими муками збунтованих Немирівців, він кликав: „Мучте їх так, щоб они почували, що вмирають.“ *К.* в *О.* — 213, 4 з д.—1. Характер видуманого Голки оснований на головних рисах Немирича, головного двигателя всеї Виговщини. Сеся поетична личність стояла далеко вище від свого віка. *К.* в *О.*

Пісня VIII. 216, 11—14. Хмельницкий був дуже заздрісний на свою власть і під легким позором карав смертію небезпечних для него людей. Обава стратити власть в народї спонукувала єго до входженя в союзи,

ненавистні для лїшшої части єго сподвижників. *К.* в *О.* — 18. грач = гайворон. — 220, 7 з д. Славута = Славутою називали козаки Днїпер. *К.* в *О.*

К. в 3. вид.: Слава „козацького батька“ не заслїпила і тогдї автора. Він йому противопоставив у сїй поемі такого воїна, який підняв би в гору народнього духа. Та все чисте й розумне поникло в нас перед лютим розбоєм Хмельницини у релїґійній темряві, ще гіршій од римського їзуіцтва.

[23.] Присьвят. Сей вірш находить ся аж в 3-їм виданю „Досьвіток“ і уміщений там на початку, зараз по „Переднїм Словци“.

ДОДАТОК. В сїм „Додатку“, як і дальше в „Додатках“, поміщаю такі поезії, котрі написані були в тім самім часї, як відповідний збірник Кулїшевих поезій, але Кулїш не взяв їх анї до того анї до иншого пізнїйшого збірника. — Матеріяли: 1) Хата 1860 Видав И. А. Кулішъ Петербургъ (1); 2) Основа, южнорусскій литературно-ученый вѣстникъ. С.-Петербургъ 1862, II, 81 (2) і 66 (3), III, 29 (4); 3) Мета [,] литературно-политичній вістникъ. Видавець и Редакторъ: Ксенофонтъ Климковичъ. Львівъ. 1863, I, 9 (5).

I. Три сльози дївочі. Всї три частини сеї поезії написані в другій половинї 1847-ого року, після засудженя членів Кирило-методіївского товариства і тяжкого покараня Шевченка. Дехто приписує сї вірші иншому авторови, іменно Ол. Псьолівнї. І справдї они не виглядають на твір Кулїша, та й в тім часї Кулїш був і сам покараний засланєм, тож він мав би був близшу тему до оспіваня. Але Петров в своїм „Очерк-у исторіи украинской литературы XIX. столѣтія, Кіевъ 1884“ і Огоновскій в „Исторі-ї литературы рускои III, 1 Львовъ 1891“ (отже обі книжки за житя Кулїша видані і певне єму знані!) приписують їх Кулїшеви, а він сего не заперечив...

2. і 3. Під обома сими поезіями підписаний, яко автор, Т. Вешняк. Кулїш уживав крім сего псевдонїма ще багато иншых.

4. До братів на Вкраїну. 234, 3 і 4. хлїбом-сільлю ворога караєм = Єсть пословиця: Ворога хлїбом та сільлю карай. *Кул.*

5. Через недогляд пропустив я тут отсю поезію:

5. ВАРѲОЛОМЕЄВІ ШЕВЧЕНКОВІ

НА ЙОГО ЗВІСТКУ, ЩО ЗАСПОКОЇВ ПРАЦЕЮ СВОЮ СТАРІСТЬ.

Нема в сьвітї, рідний брате,
Як своя хатина!
Поживе в теплї, в затишку
Вся твоя родина.

А як ще коло хатини
Та й млинок на Росї,
Спи собі тогдї безпечне
Під негоду, в просї!

А прокинувшись, диви ся,
Як дїтвора грає;
Слухай, серцем весели ся,
Як *стара* співає.

Нехай славить диво дивне —
Красоту дївоцьку,
Щоб згадав ти теплим серцем
Весну парубоцьку.

Нехай славить Боже сьвято —
Любощі-коханьня,
Щоб душі твоїй приснилось
Давне жениханьня.

А під співи зростуть дїти,
Як рожеві квіти.
Ви давайте їм науку,
Як у сьвітї жити.

В сьвітї жити — не тужити,
Хлїба заробити,
Не боятись наступити
На тернові віти.

Digitized by Google / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не самі квітки зривати
По гаях, по полю: —
Чесним потом виробляти
Із неволі волю.

Працювали, добували
Хліба ви сьвятого
За первоцьвіту-коханьня
Віку молодого.

На стернину і тернину
Сьміливо ступали,
А квітками перед миром
Голову квітчали.

І сльозу і піт кривавий
Від людей таїли,
У зневагу не давали
Молодої сили.

Ой велика сила в серці,
Щó кохати вміє!
І недолю і неволю
Вона подоліє.

Нема сили в Божім мирі
Над сьвяте коханьня;
Воно робить із неволі
Чесне пануваньня.

Сеся поезія поміщена в петербургскій Основі 1862, X, 30 з такою приміткою Кулїша: „Варѳоломей Шевченко така людина, що нею можна похвалитись перед усїма земляками. Викупивсь він із кріпацтва ще за-молоду, продавши всю свою мизерію до-щенту. Зробивсь він вольним і вбогим мов той Лазар, та й по чав працювати веселим духом ізнову. Поборов кріпацтво, поборов і другу неволю — убожество. Ще-ж сього мало: набравшись за свого важкого житьтя всякого лиха, набравсь і розуму не аби-якого. Вийшов з його

чоловік як слїд письменний і тямущий. Спізнавшись із ним, ми побратались по-старосьвітській, по козацькій.“ (Гл. і 12. до 109, 4 з д.)

6. Дума про Саву Кононенка. (1637.) Кулїш додав до сеї думи таке „Переднє Словце: Між старосьвітським нашим козацтвом викидалось людей ледачих чимало. Такий був і Сава Кононенко. Приблудивсь він до нас на Русь із Московщини і заколотив усїма козаками, підцьковуючи шляхту на козацтво а козаків-рейстровиків на виписчиків та запорожців. Панам Ляхам такий чоловічок був по-нутру; підпирали його пани Ляхи збройною силою, бенкетами його вгоноблили, подарунками обсилали і помогли йому виманити в рейстровиків гетьманську булаву. Тогдї запорозький кошовий Павлюк, бачивши, що ледачий чоловік орудує козацькою справою, вислав од свого боку добрих молодців у Переяслав. Взяли вони Саву з його підручниками і привезли до Павлюка в кош. Там козаки його судили військовою радою, та й скарали смертю, яко „недруга отчизного і похлїбцю лядського“.“

III. ХУТОРНА ПОЕЗІЯ.

Матеріяли: 1) П. А. Кулїш Хуторна Поэзія У ві Львові Накладом Автора. 1882. (1—24.) [Ся книжка має такий зміст: На початку поставлені слова пророка Ісаії: „Се вси вы огнь раждизаєте, и укрѣпляєте пламень: ходите свѣтомъ огня вашего, єгоже разжегосте“ (I, 11) і „Но якоже отстоитъ небо отъ земли, тако отстоитъ путь мой отъ путей вашихъ, и помышленія ваши отъ мысли моєя“ (IV, 9). Потім наступає „Історичнє оповіданьнє“, за ним поезії, а на кінци „Зазивний лист до Української Інтельлїґенції“. Обі прозові части, I. і III., будуть поміщені в VI-ім томі.] — 2) Основа, ю.-р. лит.-уч. вѣстникъ. С.-Петербургъ. 1862. VIII, 51 і 40 (1 і 2). — 3) П. О. Кулїш Дзьвін староруські Думи й Сьпіви Женева 1893. (4, 7, 8, 10.)

I. До кобзи. Сей вірш появив ся найперше в „Черниговськім Листку“ (1862.), а звідтам передрукований був в „Основі“. В „Хуторній Поезії“ він досить значно перероблений; подаю тут деякі найважнїйші варіянти: 1) Заголовок єсть: Заспів. 2) 238, 8 і 9: Голосом предків сьвятих задзвони, Давні пригоди менї спомяни.

3) 10: ...неспанїлеє серце. 4) 13: ...озватись річами. 5) 239, 5: Поки прокинеть-ся сонна Вкраїна.

2. Рідне слово. В „Основі“ мав сей вірш лише 7 строф, а то: замість строф 3.—8. стояла строфа: Не сховаєть-ся від нього Й багатий в палатї, Обізветь-ся Божа правда У безверхій хатї. А замість 5½ строф кінцевих стоять там отсї 1½ строфи:

І з панами за столами
Засїдати будуть.
Просто, ясно будуть судьдї
Миру промовляти: —
Пійде правда з рідним словом
Від хати до хати.

Крім того є деякі поменші варіянти.

4. Слово правди. Сей вірш взяв Кулїш опісля ще до другого збірника своїх поезій „Дзвін“, поробивши деякі поправки. Я подаю єго після тексту „Дзвона“ Первістно, в „Хуторній Поезії“, стояло між иншим 243 1 з д.: Як і словами нищаків безчесних, а 244, 10 У боротьбі із ворогом свободи. — Ганна Барвінок, ко трій сей вірш присьвячений, се лїтератский псевдонїм жінки Кулїша Александри, звістної писательки повістій

5. Пророк. 246, 5 з д. кудлаїв = православни попів (щó носять довге, кудлате волосє).

8. Компроміс Ляхам. Текст поданий після „Дзво на“. В „Хуторній Поезії“ після заголовка єсть мотто „Ляхів гудьмо, та з Ляхами будьмо. Народна посло виця.“ Дальше стояло між иншим: 249, 10—11 Дел катної розмови У нього навчав ся; 251, 22 Сопігі Жовковських; 252, 3 з д. Від Сопіг, Жовковськи 253, 6 з д.—5 Проливав кровцю я лацьку, Ти руськ ріками; 254, 3—4 Мусиш з пана чоловіком Громадя ським статись. До 251, 22 є в „Хуторній Поезії“ та примітка: Ляхи мусять пишатись тим, що принадил до свого культурного гурту таких руських людей, я Замойскі та Жовковскі. Се нам сором, що ми не в робили собі під византійщиною культури, рівноважн з римскою. Отже нашим і тепер без усякого рівня культурнїйшим од нас сусїдам здаєть-ся, нїби ми п сягаємо на їх справдї велику славу, згадуючи, що р знаменитого Жовковського, так само як і великого З мойского, був руський. Один вельми поважний дослї

ник польскої старосьвітчини писав до мене між иншим: „На-що ви хочете одняти в нас Жолкевского?“ Я відписав: „Скажіте, спаси-бі Вам, яка ваша думка про знане вам, давно вже напечатане королївске надане володимерского і берестейского владицтва отцеві покорителя Москви, Жовковского, котре перекупив у нього Мелетій Хребтович і котрого він зрік ся записью в ґродскій книзї за себе самого і за своїх дїтей року 1580-ого?“ На сей відпис не відписано менї нїчого.

10. До рідного народу. Текст після „Дзвона“. Первістно, в „Хуторній Поезії“, стояло між иншим: 255, 6 з д.—5: Єдиний скарб у тебе рідна мова, Заклятий для сусїдського хижацтва; 256, 1—2: У злигоднях Великої Руїни, Котру старцї твоїм трїюмфом звали: 9—10: Жене тебе неволя з України, І з рідним словом тулиш ся мов злодїй: 15: І до семї культурників вертай ся. — „Кулїш добачав в гріхах предків наших причину нещасної долї України, і ті гріхи картав він безпощадно і безбоязно... На козаків дивив ся як на людей, про яких мовляв Прудон: Найубожша маса через те, що вона найубожша, есть і найтемнїйша і найзаведливша і найлегкодушнїйша.“ *Пулюй.*

11. Ода з Тарасової гори. 257, 2. ляма = каблуковатий деревяний знаряд, обхоплюючий грудь, до него привязана верівка.

18. До Шевченка. 267, 13. летїть у вирей по морозу = зимою нещасливого року 1847. Кулїш. — 269, 11—14. Сї верші суть наслїдованєм вершів Міцкевича, поставлених яко мотто сеї поезії: O pieśni gminna! ty stoisz na straży Narodowego pamiątek kościoła, Z archanielskiemi szkrzydłami i głosem Ty czasem miewasz i broń archanioła. — 16. олух (росс.) = йолоп, дурень.

22. Божий суд. До сего вірша дав Кулїш мотто з Міцкевича: Głucho wszędzie, cicho wszędzie... Co to będzie, co to będzie? — До кождого вірша в „Хуторній Поезії“ есть якесь мотто, звичайно взяте або з письма сьвятого, або з Шевченка або з якого россійского поета; я се майже всюди опустив, бо поопускав і Кулїш в „Дзвонї“.

Славянська ода. Сей вірш був поміщений в львівскім місячнику „Сьвіт“ ч. 14. з 25. II. 1882.

IV. МАГОМЕТ І ХАДИЗА.

Матеріяли: П. А. Куліш [.] Магомет і Хадиза [.] поэма [.] Вві Львові 1883.

Пісня І. 282, 8 з д. Нестор = патріярх цариградский 428 р., учив, що в Ісусї Христї були дві натури, божа і чоловіча, та що Марію не можна уважати Богародицею тілько Христародицею. Єго за-те скинено і тягано з місця на місце, аж умер сумною смертію 450. р. Сторонники єго утїкли від гоненій державної церкви до Персії і Арабії. — 284, 2. мудрець = Іов. — 18. джиґитарі = ослопаси, ослярі (?); Араби годують найбільше коні, верблюди і осли; оден рід ослів називає ся джіґетай. — тиранїї не знали = Арабія нїколи не була цїла завойована під чуже панованє. — 285, 13. цїбатий = довгоногий. — 286, 7 з д. стратенець = засуджений на смерть. — 288, 4 з д. улеми = духовники і знавцї права у Турків. — 289, 4 з д. вождь Ізраільский = Мойсей. — 291, 11. факир = вандрівний чернець, покаянник (в Арабії і Індії). — 292, 7 з д. финики = дактелї. — 3 з д. стровус = струсь.

Пісня ІІ. 297, 3 з д. чалма = турбан. — 299, 14. Азраіл = імя одного значного ангела у магомеданців. — 16. Суламита = мила з „Пісні пісень“ (г. 7). — 22. кощунник (росс.) = блюзник, богохульник. — 300, 1 з д. траур (росс., Trauer) = смуток, жалоба. — 302, 1. злачний (росс.) = зїльний, ростинний. — 306, 11. по шаблї Азраіла = може має стояти: по щаблї Ізраіла (= по драбинї Якова)? — 1 з д. тлетворний (церк.) = заразливий, шкідливий.

V. ДЗВІН.

Матеріяли: 1) Куліш Олелькович Панько [.] Дзьвін староруські Думи й Сьпіви Женева 1893 (н-ри 1—94; в сім виданю є властиве 99 поезій, але 4 з них, 17., 31., 39. і 56., подані вже в „Хуторній Поезії“ (4, 7, 8, 10), а одна, 72., війде до II. тому яко Епільоґ до 1-ої пісні поеми „Маруся Богуславка“). — 2) Рукопись Кулїша з надписом: „Куліш Панько Олелькович Дзьвін староруські Думи й Сьпіви“. В сїй рукописи містять ся, окрім 99 віршів надрукованих в Женевскім виданю, ще 14 поезій недрукованих нїгде (95.—99., 101., 102., 105., 106., 108., 110., 111., 114., 115.) і 4 поезії друковані

в „Ватрі“ а 3 в „Зорі“. Межи текстом Женевского видання а рукописи є деякі, звичайно невеликі ріжниці; я переважно тримав ся тексту Женевского. Декотрі варіянти зазначую понизше. — 3) Ватра Літературный зборникъ выдавъ Василь Лукичь. Въ Стрыю. 1887 (100, 107, 112, 113). — 4) Рада Український альмонахъ на 1883 рокъ. Видання М. Старицького. Кіевъ (61, 63, 72). — 5) Буковинскій Альманахъ Общества рускихъ академиковъ „Союзъ“ въ Черновцяхъ. Черновцѣ, 1885 (46, 48, 52, 63, 66). — 6) Зоря. Літературний півмісячник. У Львові 1891., 1892. і 1894. ([57], 83, 87, 89, 100, 103, 104, 109). — 7) Мета. Вид. и Ред. Кс. Климковичъ. Львівъ. 1863. I, 13 (83).

В рукописи (ст. 2) є така примітка: Була думка така, що можна, дещо приховавши в теці, появити „Дзвона“ сьвітові в Россії. Була й така думка, щоб дещо поприховувати й печатавши в Австрії. Та бачу, що не годить ся ставити сьвітло під спудом. Не мушу поступатись анї словечком нї полїтичному нї церковному нї національному нї соціяльному фанатизмові. 1892, серпня 30-ого, в день благовірного князя Александра Невского.

3. Петро та Катерина. 312, 6 з д. ви її закріпостили = У козакомана Костомарова в його „Руинї“ читай охочий, як козаки повертали в своє кріпацтво козаків, героїв прославленого Хмелевого бунту. Примітка Кулїша в рукописи. — 315, 2 з д. в рукописи замість „в снопах“ стоїть „в степах“.

6. Національний ідеал. 317, 8. застум(а) = пустинне глухе місце. — 2 з д. В рукописи: по Урал і Вислу.

II. Останньому кобзареві. Се властиве перша часть поезії „Слава“, подана яко така вже Петровим в єго „Очерку ист. укр. лит.“, з зазначенєм, що она написана 23. VIII. 1876. в Москві.

12. Письмакам гайдамакам. 325, 1 з д. Рукоп.: Всїм миром колотили.

15. Українським історіографам. 329, 11 з д.—10. Рук.: Ви перед предками бєте щодня поклони, З попів і козаків малюєте ікони. — 8 з д. Рук.: Як на ісчадія невіжества і зьвірства. — 5 з д. Рук.: Попівство нависне. — 2 з д. Рук.: Кадїте гайдарям, співайте трисьвятую.

16. Козацьким панеґирникам. В Женевскім виданю (і в рукописи) наступає по сїм вірши: „17. До старої баби“, вірш передрукований з „Хуторної Поезії“ а у мене поміщений на стор. 248. Кулїш передруковав его в „Дзвонї“, як каже в примітцї, задля послїдуючого стихотвору „До Мазепи“.

17. До Мазепи. 331, 9. з д. Рукоп.: в народї — одвертали.

18. Великому книжникові. 332, 9 з д. Рукоп.: Про правду нам сьвяту глаголеш сьміло. — 333, 4. нїчого більш не треба = Прим. в рук.: Костомаров, обернувши народню складчину (щó думалось попечатати нею учебники) на премію свого імени, ясував печатно, що нам Малорусам (чи Старорусам) нїчого більш не треба, як попечатати пісні та слова свої, щó ними відособлюємось від Великорусів (Новорусів).

21. Слїпченкові. Украïньский писатель Данило Слїпченко-Мордовець видав в роцї 1882., зараз по виходї Кулїшевої брошури „Крашанка“, книжочку: „За Крашанку Писанка П. Ол. Кулїшеви“, в котрій між иншим написав таке: „Не дурно сказав ото Галка, що „не вмер Кулїш, пиха задавила“... L' Oukraïne c'est moi! L' Oukraïne c'est Kouliche! от-що написано у його на прапорі.“ А дальше: „Згадайте, чим він, Кулїш, був на Украïнї до виданя того проклятого второго тому своєї „Исторіи возсоединенія Руси“ і чим він став після того. В своїй рідній земли він став сиротою, чужим чужанином.“ — 334, 9 з д. твої дїди... за Волгу повтїкали = Дїд Мордовця (прадїд писав ся ще сотником малороссійских вийск) перебрав ся в землю доньского вийска, як почали ся московскі натиски на Вкраïну. — 7 з д. воронїжска нахаба (= вор. біда, нужда) = Костомаров, родом з воронїжскої ґубернії. — 335, 6. пацюки = щури.

25. Книгогризові. 338, 9 з д. ....не кадив = Читай біоґрафію Йосипа М. Бодянського. *Кулїш.* — 339, 4. мучитись у пеклї = Читай поему Панька Небрехи „Кулїш у пеклї“. *Кул.* — 8. омани доктора = Читай про се тамже таки. *Кул.* — 16. ....Россії благодать = Читай на честенї Хмельницкому: „благодарная Россія“. *Кул.*

28. Перед Гоголевим честенем. 341, 9. честенем = памятником, бюстом.

29. Титани. 342, 3. Титани = після грецкої мітольоґії божі дїти Неба і Землї, панували якийсь час над сьвітом, аж переміг їх Зевес по довгій і тяжкій борбі і сам обняв пановане а їх вкинув до пекла (Еребу-Тартару). Гори на гори клали, щоби здобути небо (Олимп), властиве не Титани але Ґіґанти, до котрих належав Енкелад (а Бріярей був з инших велетнїв, з Сторуких). — 8. карапуз = куцак, курдупель. — 343, 3. Мартинець = в рукописи: Брюховець. — По віршу „Титани“ наступає в Женевскім виданю передрукований (з деякими поправками) з „Хуторної поезії“ вірш „До рідного народу“, у мене поміщений вже з тими-ж поправками на стор. 255.

31. Зараза. 346, 16. чамбули гординські = наглі напади татарских орд. — 17. пустирями = так в рукописи, а в Женевскім виданю: селищами.

34. Козацький жаль. 350, 16. потурнацтво = Прим. в рукоп.: Султани правили Турками через креатур своїх потурнаків, яко таких людей, що в них не було в Туреччинї роду.

35. Яка панї. 351, 5. макотира = низько обстрижена голова.

36. Земляцтво. 354, 3. сумбур (росс.) = дурниця, бредня, недоладність. — По сїм вірши наступає в Женевскім вид. вірш: „Слово правди“, у мене на ст. 243.

38. Патріотцї. 357, 17. (шкільна) чаша гірка = вираз бурсацкий могиляньских часів. *Кул.* — 6 з д. розбої вихваляють = Навіть ґісторик рускої церкви, митрополит Макарій, пише про козацтво, яко про воїнство православности, робом тупого Соловйова і слїпого Костомари. *Кул.* — 358, 4. юртувати ся = спори вести.

40. Побоянщина. 360, 12 і 361, 1. тене = тїне, тїни, як 141, 1 і 5 беле зам. біли.

42. Вельможній Покозащинї. 363, 8 з д. bellua... голови = Bellua sine capite (чудовище без голови, безголовий звірюка): слово Адама Киселя, писане ex officio королеви ще за десяток років до Хмельниччини. *Кул.*

Digitized by Google

43. Присьвят. В рукописи є в заголовку перечеркнена приписка: [Присьвят] написаний вересня 25. року Божого 1890., зараз після того, як бив мене бугай, мій годованець, що́ я припускав єго в стайни до сїна: бо парубок, Антон Дурень, привязав бугая з єго супряжником волом, жадно́го й голодного, до воза з гноєм, а сам пійшов на село шукати кнурця, що́ приблудивсь до чужих свиней [364, 4 з д.]. — 364, 8. аакуватий = уживаючий великоруской акаючої мови. — 19. Педрило = ментор Байронового Дон-Жуана. *Кул.* — 365, 1. бють баглаї = бють байдики, нїчого не роблять.

44. Стою один. 365, 5 з д. вахлай = йолуп, мамула. (Рук.: дикарем.) — 366, 15. тума = туман. — 18. лукаво. Рук.: пророка.

47. „Народный Домъ“. 370, 6. юркий = юрний, розпустний. — 10. Ляхом вируба́ти = говорити по польски.

49. З хутора. 372, 7 з д. під новими дверима = Прим. рук.: Читай „Крашанку“, типовану [друковану] в-друге.

50. До підкарпатнїх земляків. 373, 4 і 5. на поклик..... календаря. Рук.: на Папин зазив до католицької єдиности. — 14. тунеядство (церк., росс.) = дармоїдство. — 10 з д. латиненій. Рук.: статареній. — 374, 2. наш люд прокляв = *Кул.*: Двох тілько гетьманів козацьких прокляла народня пісня наша: Хмеля Хмельницького та Мазепу, одного за ясирну данину ворогови христіянства, другого за накладанє з Шведом против „восточного царя“. Вони більш усїх инших зрадників і провинили. — 3. Московцїв. Рук.: статечних. — 4. в гоголя раріг = *Кул.*: Були ми кровожерними яструбами-рарогами в руках у польскої шляхти, що́ з нами полювала на Москаля мов на птаха (згадаймо знаний печатно поклик про се Конашевича Сагайдачного до михайловских облеженцїв); у товаристві ж із рідною й одновірною Русью переродились ми в гарно-величнїх гоголїв, і земляком Гоголем закрасили новоруську лїтературу саме тогдї, як з невмирущими авторами „Марусї“ та „Катерини“ почали вже простувати до воскресу староруської бояновщини. — 12. віри... не приймали = *Кул.*: Слово великого Владимера римским послам. —

20. лядувати = бути спольщеним. — 375, 4. ницак = низький душею чоловік, низькоклонний облесник. — 8. нїхто нас не зломив. Рук.: все Русин подолїв. — 16. під римську нагинайте. Рук.: в наругу подавайте. — 17. царя восточного. Рук.: Москву хоч всїх Меґер. — 20. По сїм верши є в рукописи дата: 1891, мая 27 руського. Ганнина Пустинь.

51. Гайдамакам-академікам. 375, 8 зд. письмаки. Рук.: Русини. — 7 з д. розуми. Так в рукописи, в Жен. вид.: розумом. — 376, 15. патріярх = *Кул.*: Деякі високоповажні Русини, листуючись із автором, ушановували його титулом патріярха, що́ не перебивало другим високоповажним між ними Русинам жакувати в нього робом козацького гайдамацтва і гроші і книги і рукописи, часом потрібні йому про його праці так, як порох про стріляне. (В рукоп. додано ще: Прочитай про се охочий у дописках до поеми „Куліш у пеклї“.)

52. Панам добродїям. В рукоп. було первістно „Добродїям Ляхам“ (так є і в „Буков. Альманаху“). — 377, 12. Рук. і Бук. Альм.: Із школи утїкає. — По сїм вірши наступає в Жен. вид. і в рукоп. вірш „Компромис Ляхам“, передрукований в поправнїйшій формі з „Хуторної поезії“; у мене є він на стор. 249.

56. Дума про курку з курчатами. „Сю поему написав Куліш 17. н. ст. липня 1882. р. після того, як віденьска полїція зробила в моїй хатї ревізію [за мниме спільництво з о. Наумовичем, котрому тогди виточено процес о головну здраду!]. Чиясь „жорстка рука“ сягала і до мене і „хапала з сїдала домового тихого“ (391, 6). „Два студіозуси“, що́ про них мова в поемі, се Куліш і я.“ *Пулюй.*

381, 20. Сей верш взяв я з рукописи; в Женевскім виданю его зовсїм нема, мабуть лише через помилку. — 21. щастє. Так в рукописи, в Жен. вид.: доля. — 2 з д. байдужно жартують = *Кул.*: факт автобіоґрафічний, року 1847., не до печатної промови. — 383, 14. казявка (росс.) = казюка, комашка. — 384, 13. товпига = товстий неповоротний чоловік. — 18. кобець = кібчик, червононогий сокіл. — 9 з д. обляга = лежанє в глубокім снї. — 385, 8. куйовдитись = довбатися. — 7 з д. шпаркий = первістно

стояв (на мій погляд) ліпший вираз: жаркий. — 386, 16. курзу-верзу = нїсенїтниця, баналюки. — 390, 19. виспреннїй (церк., росс.) = високий. — 391, 2 з д. чистоту і духа правоту = *Кул.*: Серце чисто созижди во мнѣ, Боже, и духъ правъ обнови во утробѣ моей. Псалом L, 12.

57. Дума-казка про дїда й бабу. 392, 2. Надібка = баєчне яйце? — 13. кукібливий = охайний, милий на вид. — 19. бідою.... карає. Рук.: Від служби челядь геть без хлїба проганяє. — 4 з д.— 393, 4. Рук.: Ось Курочка тобі — прийнять благоволи — Та ще й Надібочка від неї золотенька. Коли „розгорнеть-ся“ й у нас вона коли, Не прожене мене твоя премудра ненька. — 393, 17. розгорити = з трудом роздобути. — 396, 18. сплять сьвяті печерники в. Рук.: сьвятощі сияють у. — 397, 1 з д.—398, 2. невольники..... байдаки = Пор. думу про Самійла Кішку. — 400, 19— 22. Гл. Бабуся з того сьвіту в „Записках о Южной Руси“. — 401, 12. тай = нотай. — 403, 1. Чолом доземній моїй-же таки знаній. Так в Женев. вид. В рукоп. стоїть замісць сего: Поспів до думи-казки. — 6 з д. Первістно Дума з сим вершем кінчилась, і підписана була дата: 13. X. 1890, Ганнина Пустинь.

58. Дума про Татарина й Орапа. 404, 6. Орап = Мурин. — 11. ушкуйник = розбійник. — 10 з д. народ непевний = Французи. — 407, 4. над всї царства = *Кул.*: Пушкін писав, що коли-б йому суджено народитись у-друге на сьвіт, він би хотїв народитись чоловіком руським над усї инші національности. — 3 з д. полковницьких голів = Прим. в рук.: Після катастрофи під Берестечком, звідкіля Хмельницький утїк слїдом за ханом, покинувши 200.000 війска в недоступній позиції, з запасом харчу і порохів на півроку сидючи в облозї, він удержував за собою гетьманство тілько терроpом, і жертвами його террору були не такі люде, як Татари чи Виговский, а такі прихильники Москви, яких губили Бруховецький і Мазепа. — 408, 5. пронози не вгавають = пройди (пройдисьвіти) не перестають. — 12. каверза = інтриґа.

59. Дума пересторога. 410, 8. присуждали = Так в рукоп., в Жен. вид.: присудили. — 9 з д. на-

шийник = гнобитель. — 411, 13. юдоль (росс.) = долина, поділ. — 412, 4 з д. клеврет (церк., росс.) = товариш, спільник. — 414, 15. сулити (росс.) = обіцювати.

60. Дума про найвисчий дар. 416, 14. сей дольний = Так в рукоп., в Жен.: юдольний. — 417, 4. із одрад = Так в рук., в Жен.: між одрад. — 418, 15—18. Прим. в рук.: факт біоґрафічний. — Сей вірш находить ся, з деякими варіянтами, і в „Сьвітї, ілюстрованій часописи для руских родин", Львів 1907; там єсть дата: 1890, листопада 5.

63. До кобзи... 420, 3 з д. щоб ізпасти = В Буков. альман. і первістно в рукоп.: де сїдати.

64. Рай. Сей заголовок є тілько в рукоп. — 422, 11. звяга = лайка, сварня.

67. Каверзникам. По сїм віршу наступає вірш: Татарам про поему „Маруся Богуславка". Сей вірш війде у мене до II. тому за сею-ж поемою.

70. Абадонна. Авадон = безодня, пекло, цар (ангел) безоднї.

72. Поетові. 428, 6. Ти... пан = Прим. в рукоп.: Доволї одного факта на піддержку сього стиха: Найславнїйший між царями [Александер Македоньский] все возив при собі в поход у золотій скринцї твори Ґомера, що не знати навіть, у якому городї і вродив ся.

79. $^{+}{}_{+}{}^{+}$ 432, 9 з д. скрашають = Так в рукоп., в Жен.: скропляють.

84. До Марусї В$^{+++}$. 435, 8 з д. В*** = Вовківна — 436, 6. серед інстинктів. Рук.: против інст.

87. Соловейко. 438, 2 з д. знїтити ся = зробити ся малим та незамітним, скорчити ся. — 1 з д. кволий = слабий, хирний.

94. Няньчина пісня. 443, 8 з д. Евтерпе = муза музики і співу та лїричної поезії. — 444, 4. Мельпомена = муза траґедії.

96. Сокровище благих. До сеї поезії додані так мотта: 1) Молитва „Царю небесний...." 2) ....et qui sai si le jour n'est pas proche, où l' Europe après les cata clysmes d' armes à feu et de révolutions sociales, ne viendra pas, fatiguée, trompée, dégoutée et ruinée par les excéss de la civilisation, demander les repos et la verité à la Russie dans les grands secrets de ce monde moral et chrétien dont aujourd'hui elle seule est la sanctuaire. *Prince W. Metchersky.* До сего додана приписка в скобках:

Digitized by Google

Писано перш ніж се прочитано. — І в декотрих дальших віршах є додане мотто; я поопускав мотта тому, що они пропущені — вже-ж певне за волею самого Кулїша — і в тих віршах, котрі були друковані в „Ватрі“ і в декотрих з тих, що́ були поміщені в Женевскім виданю „Дзвона“.

107. Чумаки нічліжане. 458, 10. таганок = триніжок під котел. — 12. чабак = рід риби коропа.

III. На греблї. 462, 20. біда = візок на двох колесах. — 4 з д. стрижень = струя, ріка. — 463, 4. шлик = висока кінчаста шапка. — 6. вешняк = млин, що́ меле лише за розливу води, особливо на веснї.

113. Коло колодязя. 465, 2 з д. личманьне = медалики, дукачі на шиї.

Зміст.

Сторона

Руска письменність. II. 3
Пантелеймон Куліш 5

А. Поезії лїричні і епічні. а) Поезії досмертні.

І. Україна.

До земляків 13
Україна 15
Дума перва 17
„ друга 20
„ трётя 24
„ четверта 29
„ пята 33
„ шеста 37
„ сема 40
„ восьма 53
„ девята 55
„ десята 62
„ одинадцята 67
„ дванадцята 71

ІІ. Досьвітки.

1. Заспів 79
2. Народня слава . . . . . —
3. Солониця 82
4. Кумейки 86
5. Дунайська дума 89
6. З-за Дунаю 98
7. Что єсть мнѣ и тебѣ, жено? 100
8. Сам собі 102
9. Старець 103
10. Давнє горе 106

Digitized by Google
Original from

Сторона

11. Сьвятпня 108
12. З того сьвіту 109
13. Люлї-люлї 111
14. Lago maggiore . . . . . —
15. До Данта 112
16. Родина єдина 113
17. До Марусї Т* 114
18. Гульвіса 115
19. Гоголь і ворона 117
20. Настуся 118
21. Брату Тарасові на той сьвіт 149
22. Великі проводи 151
[23.] Присьвят оправного в золото примірника . 224
Додаток. 1. Три сльози дївочі 225
2. До землячки 227
3. [На добра-ніч] 229
4. До братів на Вкраїну 230
5. Варѳоломеєві Шевченкові 483
6. Дума про Саву Кононенка 234

III. Хуторна поезія.

1. До кобзи 238
2. Рідне слово 239
3. На двадцяті роковини великого похорону . . 241
4. Слово правди 243
5. Пророк 245
6. Псалтирня псальма 247
7. До старої баби 248
8. Компромис Ляхам 249
9. До Шекспіра 254
10. До рідного народу 255
11. Ода з Тарасової гори 256
12. Варіяція першої Давидової псальми . . . 257
13. Нові жиди 259
14. На сповіді 260
15. Ключ розуміньня 262
16. Гимн єдиному цареві 264
17. Гимн єдиній царицї 266
18. До Шевченка 267
19. На незабудь року 1847. 269
20. До пекельного наплоду 271
21. Покута козацького батька 278

Digitized by Google
Original from

Сторінка

22. Божий суд 274
23. Молитва 275
24. Епілоґ 276
Додаток. Славянська ода 277

IV. Магомет і Хадиза.

Замість переднього слова про Магомета . . . 279
Пролоґ 281
Пісня перва 283
„ друга 297

V. Дзвін.

1. Заспів 311
2. Подвижники свободи . . . . . —
3. Петро та Катерина 312
4. Він і вона 314
5. Двоє предків 316
6. Національний ідеал 317
7. Нїмецка наука-розлука 318
8. До Тараса на небеса 320
9. З того сьвіту 321
10. До Тараса за річку Ахерон 322
11. Останньому кобзареві козацькому 323
12. Письмакам гайдамакам 324
13. На перелозї 326
14. Забули ми 328
15. Українським історіоґрафам 329
16. Козацьким панеґирникам 330
17. До Мазепи 331
18. Великому книжникові 332
19. Яке нам дїло до того 333
20. „Менший брат“ . . . . . —
21. Слїпченкові 334
22. Свиня та цуцик 335
23. Щиглик 336
24. Руїноманам . . . . . —
25. Книгогризові на той сьвіт 337
26. „Прежнїй“ 339
27. Гавкунам 340
28. Перед Гоголевим честенем 341
29. Титани 342

Digitized by Google
Original from

Сторона

30. Гомер і Шекспір 344
31. Зараза 345
32. До Богдана 347
33. Побратими 348
34. Козацький жаль 349
35. Яка пані, такі й сані 350
36. Земляцтво 353
37. Міра за міру 354
38. Патріотці 356
39. Молитва Боянові 358
40. Побояниина 360
41. До Тарасовців 362
42. Вельможній покозащинї . . . . . —
43. Присьвят моїх творів землякам козакоманам . 364
44. Стою один 365
45. Піонер 366
46. З Підгіря 367
47. „Народный Домъ“ 368
48. Прокид від сну 370
49. З хутора 371
50. До підкарпатніх земляків 373
51. Гайдамакам-академікам 375
52. Панам добродіям 376
53. Козацька хата 377
54. Чарований ключ 378
55. Сестри Немезиди 380
56. Дума про курку з курчатами 381
57. Дума-казка про Дїда й Бабу 392
58. Дума про Татарина й Орапа 404
59. Дума пересторога 408
60. Дума про найвисший дар 414
61. На чужій чужинї 419
62. Одвідини . . . . . —
63. До кобзи та до музи 420
64. Рай 421
65. Козарлюзї Лободї 422
66. Покобзарщина 423
67. Каверзникам 424
68. Писакам-брехакам . . . . . —
69. Метаморфоза 425
70. Абадонна 426
71. Праведне панування 427
72. Поетові . . . . . —

Digitized by Google
Original from

Сторона

73. Царська грамота 428
74. Сум і розвага 429
75. Муза 430
76. До спідлених . . . . . —
77. Три поети 431
78. *** [Серце моє тихе] . . . . . —
79. *** [Квітки з сльозами] 432
80. Лилія . . . . . —
81. Троє схотінок 433
82. Заворожена криниця 434
83. Шуканьне-викликаньне 435
84. До Марусї В*** . . . . . —
85. Чудо 437
86. Видіньне . . . . . —
87. Соловейко 438
88. Анахорет 439
89. Невидимий співець . . . . . —
90. *** [Благословляю час той] 440
91. Премудрість . . . . . —
92. Воїнський романс 441
93. Хмари 442
94. Няньчина пісня 443
95. *Αριστον* 444
96. Сокровище благих 445
97. Славлені тридні 447
98. Старорус-Малорус до Нової, Великої Руси . 448
99. Степ 449
100. Степ о півдні 450
101. Вечір у степу 451
102. Ніч у степу . . . . . —
103. Весна й літо в степу 452
104. Степова сіножать 454
105. Степова могила 455
106. Україна 456
107. Чумаки нічліжане 457
108. Дніпрова повідь 459
109. Привітаньне з Доном 460
110. Паланка 461
111. На греблї 462
112. Гаданьне-віщуваньне 463
113. Коло колодязя 464
114. Пасїка 466
115. Гостинець з чоломом 467

Digitized by Google
Original from the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сторона

Приписки: I. Україна 469
II. Досьвітки 470
III. Хуторна поезія 485
IV. Магомет і Хадиза 488
V. Дзвін 488

Помічені похибки друкарскі.

На сторонї	в стрічці	надруковано	має бути
8	18	1868.	1867.
24	5 з д.	вихожає	вихожає,
141	1 і 5	Беле	Біле
151	10 з д.	заклъований	заклъований,
175	1	Иого	Його
249	7 з д.	широкі	широко
251	16	Усю	Нею
257	1 з д.	нечестивих.	нечестивих,
259	4	сотво-	сотвори-
267	19	син	сни
296	4	ак	як
297	4	тов	той
365	18	різних	різвих
410	17	Васанськими	васалськими
413	11	загайдак	сагайдак

Digitized by Google
In the United States, Google digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Original from